132739

YERLEŞİM BÖLGELERİ KIYI ŞERİDİNİN REKREAKTİF AMAÇLI YAKIN ÇEVRE TASARIMINA BİR YAKLAŞIM

İrem ÜNAL

132739

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anasanat Dalı için öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak hazırlanmıştır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ankara
Haziran,2003

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından İç Mimarlık ve Çevre Tasarım Anasanat Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan ----------
Prof. Dr. A. Ayhan AYDINÖZ (Danışman)

Üye ----------
Doç. Müge BOZDAYI

Üye ----------
Doç. Candan TERWİEL

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.
18/2/2003

Prof. Dr. Nuran ÖZYER
Enstitü Müdürü

ÖZET

Çalışmada konunun iki ayrı bölümü olan kıyı ve rekreasyon kavramları öncelikle ayrı ayrı ele alınarak incelenmiş, daha sonra bu iki kavramın birbiri ile ilişkisi açıklanmıştır.

Bu kavramların açıklanması için boş zaman kavramı öncelikli olarak irdelenmiştir. Evrenin oluşumu ile birlikte zaman kavramı hep ön plana çıkmıştır. Ancak 19. yüzyılın başlarında meydana gelen ekonomik ve sosyal yenilikler zamanın değerlendirilmesi konusunda da kendisini hissettirmiştir. Teknolojik medeniyet gittikçe artan ölçüde daha fazla ve daha mükemmel istihsal mekanizmaları ile tüketim malları sağlamaktan başka aynı zamanda çalışma zamanında da "serbest zaman" kavramını meydana getirmiştir. Gerçekte "serbest zaman faaliyeti" esas itibariyle endüstrileşen toplumda ailenin oluşturduğu mesken ile iş yerinin ayrılması sonucunda ortaya çıkan bir mesele olmuştur. Böylece aile salt bir tüketim toplumu haline gelmiştir. Çalışma dışında elde edilen serbest zamanın uzatılması ise yeni eğlence endüstrilerinin kurulmasına yol açmıştır.

Boş zaman kavramı ile serbest zaman içinde insanların kendi isteklerine göre yapmayı amaçladıkları eylemleri kapsayan rekreasyon kavramı ve alanları oluşmuştur.

Rekreasyon alanları günümüzde özellikle, doğal çevre elemanı olan suyun tasarımla buluştuğu, görsel iletişim ve etkileşim içinde bulunduğu en önemli alanlar olan kıyılarda önem kazanmaktadır.

Kıyılar ve rekreasyon ilişkisinin açıklanmasında üç farklı örnek alan ele alınmıştır. Bu alanlar arasındaki tasarım anlayışları karşılaştırılmıştır.

Tezin son bölümünde genel anlamda tasarım olguları işlenerek, kıyı alanları ile ilgili yasal boyut irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, Kıyı, Gölbaşı, Mogan Gölü, Karadeniz Ereğli, Guadalupe River Park.

ABSTRACT

In this study, first the concepts of "coast" and "recreation", two different parts of the issue are examined seperately and then interrelation of these two concept is explanied.

For the explanation of these concepts, the term "free time" is studied in the place. With the creation of the universe, time concept has always been importanat. However, the economic and social reforms that took place in the early 19th century also influenced the use of time. Tecnological civilization has not only increasingly provided consumer goods throught more and more perfect production mechanisms, but has also included the "free time" concept in the working hours. In fact "the free time activity" question has aroused as a result of the seperation of the house where family lives and the work place in an industrializing society. Thus, family has become a pure consumer group. And the extension of the free time apart from working hours has led to the creation of new entertainment industries.

With the "free time concept" have appeared the recreaction concept and relevant fields including the activities that people aim to pursue according to their wishes in their spare time.

Today, recreational activity fields gain importance especially at the coastal areas where the natural environmental element water is combined and is in visual interaction with design.

While explaining the relation between the coastal areas and the recreational activities, three different sample areas are mentioned. The designs of these three areas are compared.

In the final part of this thesis, the design facts are dealt with in general and the legal procedures about the coastal areas are examined.
Key Words: Recreaction, Coast, Gölbaşı, Mogan Lake, Karadeniz Ereğli, Guadalupe River Park.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Özet	i
Abstract	ii
İçindekiler	iii
Tablolar, Resimler ve Şekiller Listesi	
Önsöz	
1.GİRİŞ	1
2.REKREASYON ALANLARININ DÜNÜ-BUGÜNÜ	2
2.1.Boş Zaman Değerlendirmesinin Tarihi Süreçteki Yeri	2
2.1.1.Sanayileşme Öncesi Toplumlarda Boş Zaman Değerlendirilmesi	3
2.1.2.Sanayileşmiş Toplumlarda Boş Zaman Değerlendirilmesi	6
2.2.Türk Toplumunun Boş Zaman Değerlendirmesinin Tarihi Süreçteki Yeri	10
2.2.1.Türk Toplumunun Rekreasyon Alışkanlıklarına Geleneksel, Siyasal, Sosyal, Ekonomik Düzenin Etkileri	11
2.2.2.Türk Toplumunun Rekreasyon Alışkanlıklarına Batı Kültürünün Etkileri	22
2.2.3.Türk Toplumunun Rekreasyon Alışkanlıklarına Cumhuriyetin Etkileri	24
2.3.Rekreaktif Alanlarda Değerlendirme Özellikleri ve Yer Alan Donatıların Tarihi Süreçteki Değişimi	26
2.4.Yurtiçi ve Yurtdışı Örneklerin Rekreasyon Alanı Olarak Dünü-Bugünü	43
2.4.1.Yurtiçi Örnekleri	43
2.4.1.1.Ankara İli Gölbaşı Örneğinin Rekreasyon Alanı Olarak Dünü-Bugünü	43

Sayfa No

2.4.1.2.Zonguldak İli Ereğli İlçesi Kıyı Parkının Rekreasyon Alanı Olarak Dünü-Bugünü 66
2.4.2.Yurtdışı Örneği 98
2.4.2.1.Guadalupe River Park (California-A.B.D.) Örneğinin Rekreasyon Alanı Olarak Dünü Bugünü 98
2.5.Bölüm Sonucu 112
3.KIYI TANIMLAMASI 113
3.1.Kıyı Kavramları 113
3.1.1.Doğal Verilere Göre Kıyı İle İlgili Tanımlar 113
3.1.2.Yasal Çerçeve İçinde Kıyının Tanımı 116
3.1.3.Görsel Verilere Göre Kıyının Tanımı 120
3.2.Kıyısal Alanların Önemi 120
3.3.Kıyıların Kullanım Türleri 122
3.4.Toplumun Kıyıdan Yararlanma Boyutu 123
3.5.Bölüm Sonucu 124
4.REKREASYON VE REKREASYON ALANININ TANIMI 125
4.1.Rekreasyon 125
4.2.Rekreasyonu Etkileyen Etmenler 131
4.3.Rekreasyon Alanları 136
4.4.Rekreasyon Kaynakları 142
4.5.Kıyı Rekreasyonunun Özellikleri ve Farklılıkları 142
4.6.Bölüm Sonucu 143
5.KIYILAR VE REKREASYON 145
5.1.Kıyıların Taşıma Kapasitesi 145
5.2.Kıyıların Rekreasyonel Amaçlı Kullanım Türleri 147
5.3.Bölüm Sonucu 152
6.YERLEŞİM BÖLGELERİ KIYI ŞERİDİNDE YER ALAN REKREASYON ALANLARINDA TASARIM OLGULARI 153
6.1.Doğal Olgular 153

6.1.1.Tabii Bitki Örtüsü 153
6.1.2.Su (Deniz, Göl, Nehir vb.) 155
6.1.3.Topoğrafik Yapı 157
6.1.4.Meteorolojik Özellikler 160
6.2.Yapay Olgular 169
6.2.1.Yeşil Alan Tasarım ve Uygulamaları 170
6.2.1.1.Bitkisel Tasarımda Biçimleniş Özellikleri İle Görsel ve Psikolojik Etkileri 173
6.2.1.2.Bitkilerin Mimari Formları 191
6.2.1.3.Tasarımı Destekleyen Bitkisel Unsurlar 193
6.2.1.4.Bitkilerin Dış Mekanda Değişik Kullanımları 194
6.2.1.5.Çimin Dış Mekanda Kullanımı 194
6.2.1.6.Su Bitkilerin Dış Mekanda Kullanımı 195
6.2.1.7.Kaya Bahçelerinin Dış Mekanda Kullanımı 196
6.2.2.Su Öğeleri 196
6.2.2.1.Durgun Su 198
6.2.2.2.Hareketli Su 205
6.2.3.Donatı ve Möble 216
6.2.3.1.Sert Zeminler ve Döşeme 216
6.2.3.2.Gölgeleme Elemanları 226
6.2.3.3.Duvarlar 230
6.2.3.4.Teraslar 236
6.2.3.5.Merdivenler ve Rampalar 238
6.2.3.6.Oturma Elemanları 246
6.2.3.7.Donatı Elemanları 250
6.2.3.8.Köprüler-İskeleler 257
6.2.4.Aydınlatma Elemanları 259
6.2.5.Sanatsal Çalışmalar 267
6.2.6.Su Hayvanları 271
6.3.Bölüm Sonucu 272

7.KIYILAR VE YASAL DURUM 273
7.1.Kıyılar ve Çevre Hakkı 273
7.2.Dünyada Kıyı Koruması İle İlgili Yasal Düzenlemeler 274
7.3.Ülkemizde Kıyı Korunması İle İlgili Yasal Düzenlemeler 276
7.4.Ülkemizde Kıyı Mevzuatlarının Uygulanışı İle İlgili Örnek Olaylar 282
7.5.Bölüm Sonucu 283
8.SONUÇ VE ÖNERİLER 284
Kaynakça 291

TABLO LİSTESİ

Tablo		Sayfa No
2.1	Mogan Gölü'nün Karakteristik Değerleri	51
2.2	Mogan Gölü Etrafındaki Steplerde Yer Alan Dominant Bitkiler	55
2.3	Bugünkü İmar Planlarında Önerilen Arazi Kullanım Durumları	73
4.1	Rekreasyon Çeşitleri	130
4.2	Açık Yeşil Alan Ölçütleri ve Konumları	141

RESİM LİSTESİ

Resim		Sayfa No
2.1	Kağıthane Mesiresi	30
2.2	Kağıthane Deresinde Eğlenen Kadınlar	31
2.3	Kağıthane Mesiresinde Yaz Mevsiminde Eğlenen Kadınlar Minyatürü	32
2.4	Kağıthane Mesiresi	33
2.5	Küçüksu Mesiresi	34
2.6	Küçüksu Çeşmesi Çevresinde İstanbullu Hanımlar	35
2.7	Bentderesin'de Kahvehaneler	36
2.8	Bentderesi'nde Yer Alan Köprülerden Bir Örnek	36
2.9	Çubuk Barajından Görünümler	37
2.10	Çubuk Barajından Görünümler	38
2.11	Çubuk Barajından Görünümler	39
2.12	Çubuk Barajından Görünümler	40
2.13	Çubuk Barajından Görünümler	41
2.14	Çubuk Barajından Görünümler	42
2.15	Mogan Gölünün Hava Fotoğrafları	46
2.16	Alandan Genel Görünümler	60
2.17	Alandan Genel Görünümler	60
2.18	Gölbaşı Alanının Proje Sahasının Alt Kotu	61

Resim		Sayfa No
2.19	Gölbaşı Alanının Proje Sahasının Alt Kotu	61
2.20	Gölbaşı Alanında Yer Alan Aydınlatma Elemanı	62
2.21	Gölbaşı Alanında Yer Alan Çöp Kutusu	62
2.22	Gölbaşı Alanının Alt Kotunda Yer Alan Çocuk Oyun Alanı	63
2.23	Gölbaşı Alanında Yer Alan Çeşme	63
2.24	Oyun Alanı Yanında Yer Alan Oturma Elemanı	64
2.25	Alt Kotta Yer alan Beton Oturma Elemanı	64
2.26	Döşeme Detayı	65
2.27	Bakı Terası	65
2.28	Ereğli Kıyıları (1925)	69
2.29	Kalatepe-Bababurnu Arası Kıyı Kesimi (1937)	70
2.30	Ereğli İlçesinin Kıyı Alanlarından Görünümler (1939)	70
2.31	Günümüzde AKM'nin Yer Aldığı Kıyı Kesimi (1945)	71
2.32	Sahil Yolunun Yapımı (1962)	71
2.33	AKM Önündeki Yol Yapım Çalışmaları (1962)	72
2.34	Ereğli İlçesi ve Kıyı Parkının Hava Fotoğrafları	82
2.35	Ereğli İlçesi ve Kıyı Parkının Hava Fotoğrafları	83
2.36	Ereğli Alanının Döşeme Detayları	84
2.37	Ereğli Alanının Döşeme Detayları	85
2.38	Ereğli Alanında Yer Alan Oturma Grupları	86
2.39	Ereğli Alanında Yer Alan Oturma Grupları	87
2.40	Ereğli Alanında Yer Alan Çöp Kutuları	88
2.41	Ereğli Alanında Yer Alan Aydınlatma Elemanları	89
2.42	Ereğli Alanında Yer Alan Çeşme	90
2.43	Ereğli Alanında Yer Alan Reklam Panosu	90
2.44	Ereğli Alanında Yer Alan Süs Havuzu	91
2.45	Ereğli Alanında Yer Alan Ahşap İskele	92
2.46	Ereğli Alanında Yer Alan Bakı Terası	92
2.47	Ereğli Alanında Yer Alan Trafik Eğitim Alanı	93
2.48	Ereğli Alanında Yer Alan Çocuk Oyun Kompleksi	93

Resim		Sayfa No
2.49	Ereğli Alanında Yer Alan Satranç Masası	94
2.50	Ereğli Alanında Yer Alan Yer Satrancı	94
2.51	Ereğli Alanında Yer Alan Eski Raylarla Ayrılmış Bisiklet Yolu ve Koşu Yolu	95
2.52:	Ereğli Alanına Taşı Yolundan Giriş	95
2.53	Parkın Maket Boyutunda Görünümü	108
2.54	Alandan Genel Görünümler	109
2.55	Alandan Genel Görünümler	110
2.56	Alandan Genel Görünümler	111
6.1	Heykellerle zenginleştirilmiş bitki havuzu örneği	200
6.2	Bitkilerle renklendirilmiş dere örnekleri	207
6.3	Kanal örneği	208
6.4	Grotto örnekleri	211
6.5	Kaskat örneği	213
6.6	Şelale örnekleri	213
6.7	Taş ve fıskiye ilişkili bir tasarım örneği	215
6.8	Ahşap ve çakıl taşı kombinasyonlu merdiven örneği	242
6.9	Ahşap traverten kombinasyonlu merdiven örneği	243
6.10	Tuğla beton kombinasyonlu merdiven örneği	243
6.11	Ahşap oturma elemanı örneği	248
6.12	Taş oturma elemanı	249
6.13	Taş bitki kutusu örneği	252
6.14	Beton bitki kasası örnekleri	253
6.15	Ahşap köprü örneği	258
6.16	Ahşap iskele örneği	259
6.17	Yüksek aydınlatma elemanı örnekleri	264
6.18	Alçak aydınlatma elmanı örnekleri	264
6.19	Alçak aydınlatma elmanı örnekleri	265
6.20	Kuş evleri	268

Resim		Sayfa No
6.21	Alanda yer alan heykeller çiçekler ve yemler ile alan kuşların ve kelebeklerin gelişini sağlarlar	269
6.22	Ahşap kütüklerin şekillendirilmesi ile yapılmış bir oturma elemanı	270
6.23	Seramik ile yapılmış oturma elemanları	270

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil		Sayfa No
2.1	Gölbaşı'nın Türkiye ve Bölgedeki Yeri	45
2.2	Ereğli'nin Türkiye ve Bölgedeki Yeri	67
2.3	Zonguldak İli Kıyı Parkının Peyzaj Projesi	96
2.4	Zonguldak İli Kıyı Parkının Peyzaj Projesi	97
2.5	California Eyaleti ve San Jose Kentinin Ülkedeki Yeri	105
2.6	San Jose Kentinde Yer Alan Parklar	106
2.7	Guadalupe River Parkın Planı	107
3.1	İmar Yasasının Ek 7. ve Ek 8. Maddelerine İlişkin Yönetmeliğe Göre "Kıyı Çizgisi", "Kıyı Kenarı", "Kıyı" ve "Kuşak" Tanımlamaları	119
4.1	Rekreasyona Etkili Olan Etmenler	133
4.2	Rekreasyonu Etkileyen Doğal Faktörler	134
6.1	Meyil Derecesi ve Işık-Sıcaklık Etkileşimi	159
6.2	Bitki formlarının kişinin optiği üzerindeki etkileri	180
6.3	Bitki Materyali, Oturan ve Ayakta Duran Bir İnsanın Göz Seviyesine Göre 7 Gruba Ayrılır	184
6.4	Taş Fener Örnekleri	266

ÖNSÖZ

Bu konuyu araştırırken bana yardımcı olan ve çalışmama yön veren İç Mimarlık ve Çevre Tasarım Bölüm Başkanı Sayın Hocam Prof. Dr. A. Ayhan Aydınöz'e, çalışmamda yardımcı olan İç Mimarlık ve Çevre Tasarım Bölümü öğretim üyelerine, her zaman yanımda olan eşime ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

Haziran, 2003 İrem Ünal

1-GİRİŞ

İnsanoğlu ilk çağlardan itibaren yaşam yerlerini genelde su kıyılarına kurmuştur. Kıyılar; insanlar ve burada yaşayan canlılar için bir çok yönden vazgeçilmez bir kaynaktır. Günümüzde de bu durum geçerliliğini korumaktadır.

Rekreaktif alanlara olan gereksinim de bu bağlamda tarihin her devrinde kendini göstermiştir. Geçmişten günümüze açık hava rekreasyonu ve bu amaçla kullanılan yeşil alanlar irdelendiğinde, bu alanların yoğun şehirleşme nedeni ile zaman içinde küçüldüğü, fonksiyon çeşitliliği açısından detaylandığı ve komplike bir yapı kazandığı izlenmektedir.

Özellikle son yıllarda insanlar açık hava rekreasyonlarında yakın çevre tasarımına büyük önem vermektedirler. Çünkü yoğun ve stresli bir yaşam içindeki insanların, hem temiz havadan yararlanabileceği hem de çeşitli sosyal gereksinimlerini karşıladığı açık ve yeşil alanlara güncel yaşantılarında yer vermek istemektedirler. Ve bu alanlardaki çevre tasarım öğelerine de önem vererek, ihtiyaçları yönündeki kullanımları ve donatıları alanda görmek istemektedirler. Bu gibi nedenlerle insanlar, hem yeşil doku hem de görsel ve estetik ihtiyaçlarını karşılayacak, ayrıca spor ihtiyaçlarına ve hobilerinin uygulayabilmesine cevap verecek, konutlarına yürüme mesafesinde olan rekreaktif alanlara ihtiyaç duymaktadırlar.

Çevrenin günün şartlarına ve gereksinimlerine uygun olarak yeniden yapılanmasında amaçlanan, yerleşim alanlarındaki açık ve yeşil alanların, rekreasyon alanları olarak mümkün olduğunca değerlendirilmesidir.

Özellikle kıyı şeridinde yapılan bu düzenleme çalışmaları ile bir yandan kıyıların tüm halkın kullanımına sunulması sağlanmış bir yandan da alternatif yeşil alan olarak büyük bir potansiyel elde edilmiştir.

İnsanların sosyal yaşantısına yanıt verecek rekreaktif aktiviteler için yapılan çevre tasarımı olgusu günümüzde yerleşim alanlarının gelişiminde büyük önem kazanmaktadır.

Bunun için hem denizler, göller, nehirler gibi kıyı bandlarının korunmasına hem de halkın gereksinimine yanıt verecek, doğal yapıyı bozmayan bir yapılanma gerekmektedir.

Kıyıların işlevlendirilerek korunmasını amaçlayan bu düzenleme çalışmaları ile bireyler birer rekreaktif aktivite alanı kazanmıştır.

2-REKREASYON ALANLARININ DÜNÜ-BUGÜNÜ

2.1.Boş Zaman Değerlendirilmesinin Tarihi Süreçteki Yeri

Evrenin oluşumu ile birlikte zaman kavramı hep ön plana çıkmıştır. Ancak insanlığın bu zaman kavramı içinde serbest zamanı bulunmamaktadır. İlkçağlarda insanlar, ancak kendi kendilerine yetmeye, avlanmaya, beslenmeye, barınmaya, savunmaya zaman ayırabilmişlerdir. Daha sonraki yıllarda insanlar yerleşik hayata yönelmişlerdir. Toplulukların bir bölümü toprakla uğraşarak, tarıma yönelirken diğer bir bölümü de hayvancılıkla uğraşmaya başlamıştır. Üretimin ön plana geçmesi ile insanlar kendilerine yeterinden fazlasını elde etmeye başlamışlardır. Bu da boş zaman etkinliklerinin oluşması için geçerli sebeplerden birisi olmuştur (Gülbahçe 1996).

Boş zamanlar insanın bir şey yapmak ya da yapmamak arasında serbest bir seçim yapabildiği, yapmak ya da yapmamak istediği şeyleri yine serbestçe tayin edebildiği sürelerdir (Hıcter 1964).

Bu bölümde öncelikle sanayileşme öncesi toplumların boş zaman değerlendirme faaliyetlerine yer verilecek daha sonra sanayileşmiş toplumların boş zaman değerlendirme faaliyetleri açıklanacaktır. Son olarak da sanayi sonrası bilgi toplumlarının boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerine tarihi süreç içerisinde yer verilecektir (Gülbahçe 1996).

2.1.1.Sanayileşme Öncesi Toplumlarda Boş Zaman Değerlendirilmesi

Endüstri ve kentleşme öncesi devirlerde dinlence olgusuna rastlanılmamıştır (Khazim 1990). Boş zamanların iyi bir şekilde kullanılması ve değerlendirilmesi konusu, sanayi öncesi toplumlarında günümüzdeki gibi ele alınmamıştır. Her şeyden önce sanayi öncesi toplumlarda çalışmaya ayrılan zamanla bunun karşıtı olan boş zaman arasında bir ayırım yapılmamıştır (Gülbahçe 1996). Çünkü bu dönemde insanlar gerektiği zaman ve iş mevcut olduğu zaman çalışmıştır (Tezcan 1982). Tarıma ve ticarete dayalı ekonomiye dayalı yaşam ortamlarında bireyler çalışma dışı boş zamanlarını ve dinlence gereksinimlerini yaşadığı şehirde ve genellikle ailesinin ve yakınlarının yanında geçirir, doğaya ulaşmak için uzun yol kat etmek zorunda değillerdir. Kentlilerin kale duvarlarının hemen arkalarında uzanan tarla, bağ ve bahçeler insanın açık ve yeşil alan gereksinimini tümüyle karşılamışlardır. Çeşitli zamanlardaki dini bayramlar, gezi ve seferler topluca eğlenme ve sosyal bir ortam içinde toplu rekreasyon faaliyetlerine katılma isteğini karşılamıştır (Khazim 1990).

Yavaş yavaş yerleşik hayata geçilmesi ile boş zaman kavramı ortaya çıkmaya başlamış, insanlar bu zamanlarını günlük ihtiyaçlarının giderecek ev eşyaları yaparak, basitte olsa dokuma işleri ile uğraşarak, vahşi hayvanlardan korunmak için silahlar yaparak ve dini törenlere katılarak değerlendirmeye çalışmışlardır (Gülbahçe 1996).

Sanayi öncesi toplumlarda iş, modern toplumdaki insanın yaptığından daha çeşitli ve yaratıcıdır. Oysaki modern toplumda örneğin bir işçiden fabrikada dar ve tek düze beceri istenmektedir (Tezcan 1982).

Sanayi öncesi toplumlarda özellikle ilkel kabilelerde iş törenseldi. Bu törenler çeşitli türlerde olmaktaydı. Örneğin, dans, ziyafet, kurban ya da dua gibi (Tezcan 1982). Bu törenler iş dünyasının bir parçası durumuna gelmiştir. İlkel kabilelerde araçlar ve silahlar esas olarak kendilerini savunma amacı ile ve kabilenin işini yapmak için yapılmışlardır (Gülbahçe 1996).

İlkel toplumların hemen hemen hepsinde, boş zamanlarda her yaştaki insana göre çeşitli oyunlar bulunmuştur. Basit aletler ile oynanan tahmin–düşünce oyunları, zar–kağıt oyunları, tahta oyuncaklar ve çoğu kez din ile ilgili danslar, top oyunları ve hatta müsabakalar en belli başlı boş zamanları değerlendirme aracı olmuştur. Kısaca denebilir ki ilkel toplumların boş zaman faaliyetleri doğrudan doğruya kültür seviyeleri ile kendilerine has bir özellik taşımıştır (Gülbahçe 1996).

İlkel toplumlarda oyunun birçok kaynakları vardır. Çocuk ve yetişkin oyunları savaş izleri taşır. Ayrıca tarihsel olaylar, ulaştırma uygulamaları, ev ya da çiftçilik araçlarının kullanılışı oyunlarda görülür. Belirli bir etkinliğin ilk biçimi yararlı değilse de bir spor türü biçimine gelmiştir (Gülbahçe 1996).

Sanayi öncesi özellikle de ilkel toplumlardaki iş yaşamı ile karışık oyun niteliğindeki etkinliklerin başlıca işlevleri şöyle sıralanabilir (Tezcan 1982):

-Çocuğu ve genci yetişkin kişi sorumluluğuna hazırlayan eğitim biçimidirler.

-Kabilede hem bireyler hem de gruplar arasında dayanışma, istikrar, moral sağlayan araçlardır.

-İletişim araçlarıdırlar.

-Estetik zevk, sefa, eğlence biçimi yerine geçerler.

-Dinlenme ya da enerji yenileme olanağı sağlarlar.

-Paylaşımcılık öğrenilir.

Boş zaman değerlendirme görünümündeki ve oyunsal nitelikteki davranışlar yeniliklere açık ve kültürler arası geçişe uygundur. Geleneksel boş zaman değerlendirme etkinlikleri bu devirde toplumsal yapı, çocuk yetiştirme, din ve önemli toplumsal değerler tarafından istila edilmiştir (Tezcan 1982).

Tunç-demir teknolojisinin tarımsal üretime girmesi ile tarım ve diğer alanlarda ek insan gücüne ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Bununda çözümü köleler bulup çalıştırarak sağlanmıştır. Köleci toplumda kölelerin çalıştırılması sonucu köle sahiplerinin boş zamanları fazlalaşmış ve buna bağlı olarak da spor, müzik, resim uğraşlarına yönelmeye başlamışlardır. Böylece bir yandan tarihin ilk devletleri kurulurken diğer yandan boş zaman faaliyetlerinin uygulanabileceği ortam yaratılmıştır (Gülbahçe 1996).

2.1.2.Sanayileşmiş Toplumlarda Boş Zaman Değerlendirilmesi

19. yüzyılın başlarında meydana gelen ekonomik ve sosyal yenilikler her alanda olduğu gibi boş zamanların değerlendirilmesi konusunda da kendisini hissettirmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte insan ve yerine göre de hayvan gücü yerini makinelere bırakmıştır. Makineleşme sayesinde günlük, haftalık, aylık, yıllık olarak boş zamanlarını nasıl ve ne şekilde değerlendireceklerini düşünür hale gelmişlerdir (Gülbahçe 1996).

Teknolojik medeniyet gittikçe artan ölçüde daha fazla ve daha mükemmel istihsal mekanizmaları ile tüketim malları sağlamaktan başka aynı zamanda çalışma zamanında da "serbest zaman" kavramını meydana getirmiştir. Gerçekte "serbest zaman faaliyeti" esas itibariyle endüstrileşen toplumda ailenin oluşturduğu mesken ile iş yerinin ayrılması sonucunda ortaya çıkan bir mesele olmuştur. Başka bir deyişle endüstrileşmeden önceki devirde büyük bir tüccar veya iş adamının evini hem ticarethane hem de ikamet yeri olarak kullanması son derece yaygın bir durumdur. Bu iki yaşayış alanı bugün bilhassa büyük şehirlerde birbirinden uzaklaşmış, parçalanmıştır. Böylece aile salt bir tüketim cemaati haline gelmiştir. Çalışma dışında elde edilen serbest zamanın uzatılması ise yeni eğlence endüstrilerinin kurulmasına yol açmıştır (Gülbahçe 1996).

19. yüzyılda endüstrileşme hareketlerinin yeni gelişmelere zemin hazırlamış olması, zamanla şehirlerin büyümesi, nüfus artışı, çalışma hayatının ve yaşamın hareketliliği nedeni ile streslerden kurtulma ihtiyacı (Tuzcuoğulları 1997), şehir merkezi kesiminin dışında kalan bahçeli yapıların açık alan ihtiyacını gidermekten uzaklaşması (Gürpınar 1992), genel olarak rekreaktif faaliyetlere talebi artırmış olması bir yerde rekreaktif etkinliklerin genişlemesine zemin hazırlamış (Tuzcuoğulları 1997) ve serbest yeşil alan ihtiyacı kavramı ortaya çıkmıştır (Gürpınar 1992).

Dolayısıyla kentlerde yaşayan insanlar doğadan uzaklaşmakta ve bu durumun olumsuz psikolojik ve fiziksel etkilerini yaşamaktadırlar. İnsan, doğal çevrenin bir parçasıdır ve yaşamını sürdürebilmesi için asgari düzeyde doğal çevrenin öğeleri olan hava, su ve toprağa gereksinim doğmaktadır. Bunun ötesinde, yapılan bilimsel araştırmalar ve gözlemler sonucunda açık ve yeşil alanların insan hayatı üzerindeki olumlu etkileri de ortaya konmuştur (Yılmaz 1998).

Açık ve yeşil alanlar, kentlinin doğayla ilişkisini yeniden kurmak, sürdürmek ve geliştirmek için gerekli olan alanlardır. Bu alanlar, kentleşme, sanayileşme ve yoğunluk artışı sonucunda doğadan kopmakta, doğayı bozmakta olan insanın, doğaya yakınlaşmasını, onu korumasını ve kullanmasını sağlamaktadırlar. Aynı zamanda, açık ve yeşil alanlar, kent insanının ihtiyacı olan rekreasyonel faaliyetler için de olanak tanımaktadırlar (Yılmaz 1998). Açık ve yeşil alanlardaki rekreasyon aktiviteleri genellikle doğal peyzajın olanak verdiği deniz, göl, akarsu kıyılarında ve orman içlerinde yapılmaktadır. Doğal kaynaklara dönük olarak gelişen dinlence amaçlı kullanımların bu kaynakların tüketilmesini önlemek için dikkatli bir şekilde planlanması gerekmektedir (Khazim 1990).

Ancak 19. yüzyıldan itibaren endüstriyel, teknolojik, nüfus artışı ve kentleşme gibi çevreyi doğrudan etkileyen hızlı gelişmeler sonucu insanın fiziksel çevresinde de, genelde ekolojik yasalara ters düşen büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Nitekim endüstrileşmeye ve kentlerdeki çalışma olanaklarının artışına koşut olarak, kentlere kitleler halinde göç başlamıştır. Oysa alt yapı bakımından oldukça hazırlıksız durumdaki pek çok kent bu yeni nüfusu barındırabilecek, onlara sağlıklı bir yaşama ortamı sağlayabilecek niteliklerden hatta kaynaklardan mahrumdu. Öyle ki kentleşme hızının planlanandan çok yüksek olduğu bir ortamda fiziksel ve parasal kaynaklar bütün hizmetler için yeterli olamamaktadır. Dolayısıyla endüstrileşme ve kentleşme hareketlerinin bu hızlı temposunda kentler

doğadan kopmuş, bünyelerindeki ve çevrelerindeki açık ve yeşil alanlar başka kullanımlar için parsellenmiş kentlerimizin bütüne yakını, insan yaşamı için yetersiz ortamlara dönüşmüştür. Kentsel yaşamın stres ve monotonluğundan uzaklaşmak isteyen kent insanı, kent içi ve yakın çevresindeki rekreasyon alanlarına yönelmiş ve bu kaynakları adeta sömürücesine kullanmaya başlamıştır (Genç, Gül, Akten Ve Küçük 2000).

20. yüzyılla birlikte işlevsel yeşil kavramı oluşmuştur. Bu kavramın ana ilkesi ister halka açık, ister özel olsun amaç insan rahatını, huzurunu ve sağlığını sağlamaktır (Arda 1997).

Fiziksel yönden, sosyal yönden ve görsel yönden yeterli üstün standartlı dış mekan düzenleme anlayışı ise günümüzde yerini bulmaya başlamıştır. Günümüzde rekreasyonel düzenlemeler insan konforuna yönelik yapı kitleleri dışında açık ve yeşil alanlar üzerinde yer almaktadır (Arda 1997).

Şehirlerin çoğunluğunun yaşama ve çalışma koşulları genellikle temiz havadan, güneşten yoksundur. Bu olumsuz durumun giderilmesi kentlilerin boş zamanlarında açık havada, yeşil alanlarda, kıyılarda ve rekreasyon alanlarında dinlenme ve eğlenme olanakları sağlandığı ve artırıldığı oranda mümkün olabilir (Arda 1997).

İnsan hayatına saygı duyulan modern toplumlarda boş zamanların artırılması ve bireyin istediği şekilde değerlendirmesi konusuna harcanan çaba her geçen gün önem kazanmaktadır. Çalışma ve uykunun dışında kalan süre bireye kalan zamandır. Bu boş zamanlara hafta sonu tatilleri, dinlenme tatilleri, yıllık izinler ile resmi tatiller de eklenince boş zamanların değerlendirilmesi mevzusu daha da önem kazanmıştır (Gülbahçe 1996).

Günümüzde insanların yoğun bir tempo ile çalışmaları ve boş zamanının değerlendirilmesi dediğimiz rekreasyon faaliyetlerine ayrılan zaman da kısıtlamalar şehir içi rekreasyon alanlarının önemini artırmıştır. Hızlı kentleşmenin sonucu kamu kullanımına ayrılan açık alanların azalması kıyı bölgelerinin rekreaktif amaçla kullanım oranlarını artırmıştır (Arda 1997).

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli problemlerinden birisi olan hızlı nüfus artışı, boş zamanların değerlendirilmesinde kullanılan alanların yetersiz olmasına neden olmaktadır. Nüfus artışına, köyden kente göç olayı da eklenince insanların yoğun olarak bulundukları bölgelerde boş zamanların değerlendirilmesi için ayrılan oyun alanları, parklar, spor salonları yetersiz kalmaktadır (Gülbahçe 1996).

Gelişmiş ve sanayileşmiş ülkeler sürekli olarak üretimde teknoloji yenileyen ülkelerdir. Modern ve ileri teknolojilerin uygulanması ve yeni bir takım buluşların yapılması gelişmiş ülkelerde zaman olarak daha az emeğe ihtiyaç hissettirmektedir. Çünkü bu ülkeler uyguladıkları ve devamlı yeniledikleri metotlarla sermaye–yoğun üretim metodu uygulamaktadırlar. Bu ülkeler, iktisadi faaliyette bulunan insan unsurunu iş saati olarak daha az istihdam edebilmektedirler. Gelişmiş ülkelerde yer alan fertler, genellikle uygulanan sermaye–yoğun metot dolayısıyla daha çok boş zamana sahip olurlar (Gülbahçe 1996).

Bilimde ve teknolojide meydana gelen bu gelişmeler beraberinde pek çok olumlu özellikleri de getirmiştir. Gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen milli gelirin artması, bunun sonucu ortaya çıkan yüksek hayat standardı bireylerin boş zamanlarını istedikleri şekilde değerlendirmelerine yardım etmiştir (Gülbahçe 1996).

Rekreasyonel planlama felsefesinin son 200 yıllık değişim ve gelişim basamakları şu şekilde özetlenebilir (Özgür 1995):

-Başlangıçtan 19. yüzyıl sonlarına kadar rekreasyonel planlama olgusunda keyfi standartlar ile birbirleriyle çelişkili temel kavramlar egemen olmuş ve tasarım o günün sanat akımları çerçevesinde biçim kazanmıştır.

-20. yüzyılın başlarında da, gelişen kentlerin rekreasyonel sorunları o dönemde etkili olan sanat akımları ve geleneksel yaklaşım çerçevesinde çözülmeye çalışılmıştır. Rekreasyonel planlamaya, halkın serbest zamandaki davranış biçimleri, eğilimleri, değer yargıları ve bunları etkileyen sosyo–ekonomik, teknolojik ve hukuki koşullar yansıtılmıştır.

-II. Dünya Savaşı ile birlikte yıkılan kentlerin yeniden imar çalışmalarında rekreasyonel planlama olgusu önemini artırmış ve bu dönemde kullanıcıların serbest zamandaki davranış biçimleri, rekreasyonel eğilim ve talepleri planlamaların özüne yansıtılabilmiştir.

-1960'lı yılların sonlarında rekreasyonel planlama çalışmaları özellikle gelişmiş ülkelerde çağdaş ve bilimsel esaslar üzerine oturtulmuştur. Gelişen teknoloji, toplumun sosyal ve ekonomik yapısındaki değişimler, serbest zaman miktarı ve gelir düzeyi artışı, ulaşım kolaylığı, doğa ve çevre koruma bilinci, toplumun rekreasyonel eğilim ve talepleri, yapılan planlama çalışmalarının temel yönlendiricisi durumuna gelmiştir.

2.2.Türk Toplumunun Boş Zaman Değerlendirilmesinin Tarihi Süreçteki Yeri

Her toplumun yaşam biçiminde hem kendi geçmişinin hem de çevresindeki toplumların kültürlerinin etkisi vardır. Türk toplumunun rekreasyon alışkanlıklarını, bu alışkanlıklardaki değişim ve çeşitlemeleri incelerken Türk toplumunun tarihsel evrimini, siyasal–sosyal, ekonomik, kültürel, düşünsel değişimlerin yaşam biçimine etkilerini ele almak gerekmektedir. Günümüze gelinceye kadar Türk toplumunun gelişme sürecinde yaşam biçiminin oluşmasında Anadolu öncesi Türk toplumlarının, Selçukluların, Bizans'ın, İslamiyet'in Osmanlı'nın ve Batı dünyasının etkileri vardır (Sezgin 1987).

Sezgin'e göre:" Türk toplumunun evrim süreci içinde yaşam biçimindeki değişimlerin kökeninde üç önemli olay bulunmaktadır: İslamiyet'in kabulü, Anadolu'ya yerleşmek ve İstanbul'un fethi. Bu olaylar Türk toplum hayatındaki değişimlerin başlangıcı olmuştur. Bu olaylardan sonra Türk toplumunun yaşam biçimindeki değişimler rekreasyon faaliyetlerinde de değişme ve çeşitlendirmeleri ortaya çıkarmış ve yeni rekreasyonel alışkanlıklar ve alanlar edinmesine neden olmuştur" (1987).

Türk toplumunun rekreasyon alışkanlıklarının oluşmasında başlıca üç etken vardır (Sezgin 1987):

-Din etkisi,
-Devlet etkisi,
-Batılılaşma süreci.

Tarihsel gelişim açısından Türk toplumunda rekreasyon faaliyetlerinde siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan incelenebilir (Gülbahçe 1996).

2.2.1. Türk Toplumunun Rekreasyon Alışkanlıklarına Geleneksel, Siyasal, Sosyal, Ekonomik Düzenin Etkileri

Anadolu öncesi Türk toplumları başlangıçta göçebe kabilelerdir. Özel mülkiyet söz konusu değildir. Özel mülkiyete dönüşebilecek tek mülk hayvandır. Kabile içinde sosyal farklılaşma yoktur. Bu toplumlar ilkel komunal toplum biçimine yaklaşan çok basit küçük gruplardır (Sezgin 1987).

8. ve 9. yüzyıllarda aynı teknolojik seviye üzerinde iki temel toplum tipi oluşmuştur: Yerleşik tarımcı devlet toplum, göçebe fetihçi devlet toplum. Göçebeliğin zorunluluğundan birer ordu devleti haline gelmiş olan boylar

askeri üstünlükleriyle yerleşik toplulukları bağımlı kılmayı hemen hemen her zaman başarmışlardır (Sezgin 1987).

9. yüzyılda ana ekonomik uğraş doğal çevre gereği hayvancılıktır. Tarım ve sanat köylerde birbirini tamamlayacak kadar ayrımlaşmış, köyler böylece kendilerine yeten birimler özelliğini kazanmıştır. Şehirler akıncı orduların karargahlarıdır ve buralarda ticaret diğer kesimlere göre olağanüstü gelişmiştir. Köylerin kendine yeten birliği köy ve şehir arasında ticari dolaşımın gerçekleşmesini önlemiştir. Bu toplumlarda çalışma dışında uğraşlar ise düğünler, şölenler, toplumun din görüşünden kaynaklanan törenlerdir. Bu eğlenceler aile ve devlet geleneği ile ilgili töreler (toylar) ve dini töreler olarak sınıflandırabilir (Sezgin 1987).

11. yüzyılda Müslümanlığı kabul eden Türkler bu görüş ve törelerin bir kısmını durdurmuş buna rağmen bu eski gelenekler bir sembol olarak yaşamış ve günümüze kadar gelmiştir (Sezgin 1987).

11. yüzyılda Selçuklu Devleti Oğuzların bir kolu olarak kuruluşunda kendine özgü toplum yapısı ve yaşam tarzının bütün izlerini taşımaktadır. Göçebe, akıncı Türklerin İslamiyeti benimsemeleri ve Anadolu'ya girmeleri bu yüzyılda olmuştur. Türk toplumunun tarihsel evriminde Anadolu'ya girmeleri ve yerleşik ileri toplumları tanımları yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu yüzyıl Türklerin hem Arap İslam hem de Roma Bizans kültürleriyle yerleşik toplumlarla karşılaşması sonucu ilkel de olsa sınıflı bir döneme geçilmesini ve toplumda iş bölümünün gerçekleşmesini sağlaması bakımından önemlidir. Bu dönemde sanatta ve mimaride Anadolu kültürü ve İslam sanat ve gelenekleriyle kendi Orta Asya geleneklerini sentezleyerek yeni sanat ve mimari yapıtlar yaratmışlardır (Sezgin 1987).

Türk boylarının geleneksel yapısı ve ekonomik temellerinden doğmuş olan mülk anlayışı da İslamiyetin verdiği esinlerle değişmiş, yeni şartlara

uygun toprak ve toplum düzeni meydana gelmiştir (Askeri İkta Sistemi). Bu sistem içinde toprak hükümdarın ve ailesinin mülküdür. Topraklar belirli yükümlülüklerle hükümdar ailesine ve komutanlara dağıtılmaktadır. Dolayısıyla toplumda hakan, melikler, kabile reisleri, göçebe halk olmak üzere sınıflar belirlenmiştir (Sezgin 1987).

Türklerin XI. yüzyılda İslamiyet'i kabul etmesi boş zaman anlayışında büyük farklılıklar meydana getirmiştir. Öncelikle İslam dininin etkisiyle rekreasyonel faaliyetlerde bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Selçuklular dönemindeki ahilik teşkilatı sayesinde çalışma ve çalışma dışı zaman birbirinden ayrılmış, Osmanlı İmparatorluğu'nda ise boş zamanlar pasif etkinliklerle değerlendirilmeye çalışılmıştır (Gülbahçe 1996).

Selçuklu döneminde Lonca zanaat örgütlerinin doğuşu, şehirli erkeklerin çalışma dışı zamanlarının geçirildiği Loncalar toplumda boş zaman ve eğlence kavramının yerleşmesi bakımından önemlidir. Ayrıca Selçuklu dönemini kadın–erkek rekreasyonunun ayrımlaştığı dönem olarak da kabul edilebilir (kadının İslam geleneği gereği olarak eve çekilmesi ve erkeklerle alan kullanım ayrılığı) (Sezgin 1987).

Bu dönemde kadın ve erkek rekreasyonu ayrımlaşma göstermiştir. Kadınların açık rekreasyonel eğlenceleri arasında, baharın gelmesi ile başlayan yemekli kır gezileri, bahçe ve bostanlara gitmek, özel günlerde düzenlenen ünlü mesirelerdeki eğlencelere gitmek, kayık gezintileri olmuştur (Sezgin 1987).

Batıda 13. yüzyıldan itibaren başlayan değişimlerin sonucu olarak Rönesans ve Reformun getirdiği genel çerçeve içinde gözlenen ve insanın tüm faaliyet alanlarını etkileyen, geleneksel kurumlarını, düşünce tarzlarını, yaşam biçimlerini değiştiren gelişmeler ülkemizde o dönemlerde tüm insan

faaliyetlerini kontrol altında tutan geleneksel, siyasal, sosyal düzen içinde yaşanamamıştır (Sezgin 1987).

İstanbul'un Türkler tarafından fethi ile başlayan farklı kültürel etkileşimler, aynı geleneksel düzen içinde 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan din dışı rekreasyonel faaliyetler ve alanlar Türk toplumunda (özellikle İstanbul'da) farklı kültürel ilişkiler sonucu değişimlerin yaşam biçimine etkilerini açıkça ortaya çıkarmaktadır. Farklı kültürler arasındaki zevk farkları, para ve zamanın en tatmin edici şekilde harcanmasına, yazlık sayfiyelerin, Hasbahçelerin oluşmasına neden olurken rekreasyonel faaliyetlere de farklılıklar getirmiş, çevre zevklere, zevklerde çevrenin nasıl kullanılacağına öncülük etmiştir (Sezgin 1987).

Osmanlı döneminde İstanbul halkının en fazla rağbet ettikleri eğlenceler açık alanlarda olanlardır. Açık rekreasyon eğlenceleri baharın gelmesiyle başlayıp yazın bitimi ile sona ermiştir. Yüzlerce yıllık hayatı avcılık, hayvancılık ve tarım yapabileceği otlakları aramakla geçen bir soyun yerleşik düzene geçtikten sonra, alıştığı doğadan ve güzelliklerinden, kişiye verdiği gönül huzuru ve özgürlük duygularından kolay vazgeçebileceğini sanmak büyük bir yanılgı olurdu sanırım. Bu nedenle gerek Osmanlı Devleti döneminde gerek Cumhuriyet döneminde toplumun her kesimi için açık alanların çektiği ilgiyi hiçbir rekreasyon alanı çekmemiştir (Sezgin 1987).

Osmanlı kentlerinde yaşayanların arasındaki toplumsal örgütlenmenin zayıf olması, kentlerin fiziksel yapısını, düzenlenişini, biçimlenişini de etkilemiştir. Kimi yerlerde yapıldığı gözlenen bayındırlık çalışmaları padişahların ya da yüksek düzey yöneticilerinin girişimleri sonucu gerçekleştirilmiştir, özel olarak bu amaç için ayrılmış kaynaklar, bu tür çalışmaları ülkenin her yanına yaymayı amaçlayan planlama düşünceleri olmamıştır. Bütün bunlar da kentlerde yaşayanların ortaklaşa kullanacağı

alan gibi, park gibi bölümlerin ya hiç bulunmamasına, ya da bir rastlantı sonucu oluşmasına neden olmuştur(Alsaç 1993).

Oysa öteki İslam ülkelerinde olduğu gibi Türklerde de içinde gezinilen, dinlenilen, güzelliklerinden yararlanılan bahçeler kurmak bir sanat sayılmıştır. Bu kültürü paylaşan ülkelerde bahçe cenneti simgelemektedir. İklimsel nedenlerle su önem taşır. İslam bahçe düzenleyicileri ark, havuz, fıskiye gibi su yapılarını başarılı bir biçimde kullanmışlardır. Bu tür su yapılarının simgesel anlamlar yüklendiği, yönetici konumundaki kişileri hem karaların, hem de denizlerin egemeni olarak gösterdiği bilinmektedir (Alsaç 1993).

İstanbul'un da içinde bulunduğu Osmanlı kentleri yeşil kentlerdir. Ama bu bireysel bir yeşildir ve kentin zayıf dokusundan, en çok iki katlı olan evlerinin bahçeli olmasından kaynaklanmaktadır. Ortak yolların, alanların, parkların olmayışı, herkese açık yeşil alanların oluşturulmasını engellemiştir (Alsaç 1993).

O dönemlerde İstanbul halkı için bahçeler, koylar, bostanlar, dere ağızları, su kenarları güzel içme sularının bulunduğu yerler (mesireler) rekreasyonel alan olmuştur (Sezgin 1987).

İstanbul'un her yerindeki mesirelerde eğlenceler düzenlenmesine rağmen en fazla ilgi çeken gezi ve eğlence yerleri Kağıthane ve Göksu olmuştur (Sezgin 1987).

16. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı Devletinin sosyo–ekonomik yapısı büyük ölçüde Selçuklu özelliklerini taşımaktadır. İstanbul'un Türkler tarafından alınmasından sonraki dönemler Türk toplumunun evrimini hızlandırmış, 16. yüzyıldan sonra Türkler farklı sosyal, kültürel ve ekonomik yapıda toplumlarla karşı karşıya kalmışlardır (Sezgin 1987).

Osmanlılarla Boğaziçi'ne verilen önem artmıştır. Fatih Devrinde, Beykoz'da Akbaba'nın altında Tokad bahçesi kurulmuş ve böylece kıyı bahçeleri git gide çoğalmıştır (Arda 1997).

16. yüzyılda gerek Boğaziçi gerekse şehrin kendisi, özellikle 1509'da II. Beyazıd'ın hükümdarlığı sırasındaki depremden sonra yeni yapımlarla Bizans niteliğinden sıyrılıp Türk benliğini kazanmaya yüz tutmuştur. 17. yüzyılın sonlarında artık İstanbul bahçeleri ve diğer yapılarıyla da tam anlamıyla Türk şehri görünümünü kazanmıştır (Arda 1997).

17. yüzyıla kadar halkın rekreasyonel ihtiyacını karşılayan alanlar, gezinti yerleri, yakın çevredeki kıyılar, güzel bahçeler ve mesirelerdir (Sezgin 1987).

1718-1730 yılları arasında "Lale Devri" diye adlandırılan dönemde durağan yaşam canlanmıştır. Öteden beri ayrı yeri olan mesireler, geziler bu dönemde yüksek tabaka için neredeyse yaşamın kendisi olmuştur (Yurt Ansiklopedisi 1983). Ayrıca Osmanlı kent düzenlemeleri içinde Lale Devrinin de özel bir yeri olduğunu söylemek gerekir. Bu dönemde, özellikle İstanbul'da, Avrupa örneği herkese açık bahçeler, parklar, gezinti yerleri düzenlenmiştir. Bu dönemin sonunda büyük bir ayaklanma olması çoğu yerin yanıp yok olmasına neden olmuştur (Alsaç 1993).

17. yüzyıl başlarından itibaren İstanbul çevresindeki bahçelerin başta padişah olmak üzere üst yönetici kesim tarafından imarı, buralara köşk ve kasırların yapılması (Hasbahçeler) 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren padişah ve üst yönetici kadronun merkezden uzak kıyılara yerleşmelerinin başlaması, yazlık saray ve köşklerde düzenlettikleri eğlenceler, kayık yarışları vs. önce Haliç'i daha sonra da Boğaziçi'ni rekreasyon alanı haline getirmiştir (Sezgin 1987).

17. yüzyılda padişah ve vezirlerin batı örneği dekore edilip süslenen bahçeleri (Hasbahçe), rekreasyonel amaçla düzenlenmiş ilk açık alanlar olarak kabul etmek gerekmektedir. Kağıthane'de Çağlayan adı verilen yerde Sadabad ve Husrevabad en önemli hasbahçelerindendir (Sezgin 1987).

Kağıthane'nin de tüm İstanbul halkı için rekreasyonel alan haline gelişi yine bu dönemlerde gerçekleşmiştir. Halkın Cuma ve Pazar günleri, özel günlerde kayıklarla geziye gidilen en önemli mesire yeri olmuştur. Dere ağzındaki çayırın etrafındaki yol atlı, arabalı veya yürüyerek gezilen en önemli rekreasyon alanı olmuştur (Sezgin 1987). Ayrıca halk baharda Kağıthane ve Ihlamur'a, yazın ise Kalender, Çubuklu, Göksu, Küçüksu'ya giderlerdi. Sultanlar Kağıthane, Küçüksu, Çamlıca ve Fenerbahçe'yi tercih ederlerdi (Sezer ve Özyalçıner 1995).

En ünlü mesire yerlerinin önemli özellikleri hakkında bilgiler şunlardır.

Kağıthane: İstanbul'un en önemli mesirelerindendir. Kanuni Süleyman ve II. Selim döneminden başlayarak İstanbulluların sevdiği bir gezi yeri olmuştur. III. Ahmed döneminde İbrahim Paşa'nın yeni düzenlemeleri ve bayındırlık çalışmalarıyla gözde bir yazlık kimliği kazanan Kağıthane bu dönemde Sadabad olarak da anılmaya başlar. Kağıthanenin en önemli özelliği ulaşım imkanının çeşitliliğidir. Kağıthane'ye Şişli'den başlayarak Hürriyet Abidesinin önünden geçen şose ile doğrudan doğruya Kağıthane Köyü üzerine inilmek suretiyle gidildiği gibi, Eyüp-Bahariye-Silahtarağa yoluyla da gidilirdi. Kağıthane'nin deniz yolu ise Eyüp'ten başlayıp, Karaağaç önünden geçer ve Çağlayan Kasrına kadar uzanırdı. Kağıthaneye gidiş, yollarının farklılığı nedeni ile farklı zamanlarda olurdu. Kağıthane'ye karayoluyla ve araba ile gidenler öğleden sonra yola çıkıp akşamın geç saatlerinde dönerlerdi. Deniz yoluyla ve kayıklarla gidenler ise sabahleyin yola çıkıp akşamüstü dönerlerdi. Kağıthanede yapılan rekreaktif aktiviteler öğlen ve akşam yemeğinin yenmesini takiben akşamüstü yapılan kayık

alemleri ve bu kayıklarda sazlar çalınıp, türküler-gazeller söylenirdi. Kağıthane özellikle Hıdrellez kutlamaları ile ünlenmiştir (Sezer ve Özyalçıner 1995).

Haliç: Bizanslıların Altınboynuz adını verdikleri koyun kıyıları Fatih döneminde Kasımpaşa kıyılarında yaptırılan tersane ve Kaptanpaşa Sarayı ile başlayan üst düzey yerleşmeleri Eyüp ve Kasımpaşa kıyılarındaki bağ ve bahçelik içine yerleştirilen saray, köşk ve konaklarla 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar devam etmiş, bilhassa Lale Devri'nde (1712-1730 yılları arasında) yaptırılan kasır ve bahçeleri ile (Sadabad, Hüsrevebad) görsel zenginliğine zenginlik katmıştır (Sezgin 1987).

Patrona Halil isyanı Lale Devrine son verirken, Lale devrinin Haliç çevresindeki köşk, saray ve bahçelerini de yok etmiştir. II. Mahmut'un imarı ile yeniden canlanan Haliç ve Kağıthane eğlenceleri 18. yüzyılda hızlanan üst düzey yönetici kesimin ve zengin tüccarların Boğaz yerleşmeleri, Boğaziçi'nde düzenlenen mehtap eğlenceleri ve Boğazdaki mesirelere rağbet, elçiliklerin yazlık yerleşimleri rekreasyon alanının Boğaziçi'ne kaymasına neden olmuştur (Sezgin 1987).

Haliçteki Kasımpaşa'da Evliya Çelebi 17. yüzyılda yaklaşık on bin seksen beş adet çevresi bahçeli konak bulunduğunu yazmıştır. Evliya Çelebi uzaktan bir orman görüntüsü veren, meyve hasadında şenlikler yapılan Kasımpaşa'nın genel bir mesire yeri olduğunu anlatır. Haliç'teki diğer mesire yerleri şunlardır: Ayazma, Hasan Karlığı, Puta Yeri, Piyale Paşa, Söğütçük, Dede Bostanı, Hacı Ahmet Bostanı (Sezer ve Özyalçıner 1995).

Boğaziçi: Lale Devri ile başlayan Tanzimat ve Meşrutiyet ile devam eden batı etkisi Boğaziçi köşk ve yalılarının bahçelerinin ve hasbahçelerinin düzenlenmelerinde kendini göstermiştir (Sezgin 1987).

Boğaziçi 17. yüzyıl ortalarında başlayan üst yönetici kesimin benimsediği ve giderek toplumun benimsediği eğlenceye yönelik yaşam biçiminin sergilendiği rekreasyon alanları haline gelmişlerdir. 17. yüzyıldan sonra yerleşmeler yoğunluk kazanmıştır. 17. yüzyıldan itibaren gelişen zevkler ve moda değişiklikleri kullanılacak yerlerin nasıl kullanılacağını etkileyerek şehrin diğer yerlerinin gelişmesine neden olmuş ve şehir içinde çeşitli yerler rekreasyonel alan olarak ortaya çıkmış ve insan çekmiştir. 18. yüzyıla kadar Haliç ve Boğaziçi şehrin merkezi ile bütünleşmiş ve daha önce şehirliye uzak olan yerler rekreasyonel alan olarak ün kazanınca zihinlerdeki uzaklık kavramı ortadan kalkarak, şehir merkezinden oldukça uzak bu yerler her semtten İstanbullunun rağbet ettiği rekreasyon alanı olmuştur. İstanbul, fethinden günümüze kadar Anadolu şehirlerinden farklı olarak şehirsel değişim ve gelişmelere sahne olurken, kültürel etkinliklerin, sosyo-ekonomik nedenlerle gerek yaşam biçiminde gerek rekreasyonel aktivitelerde gelişme, değişme ve çeşitlenmelere sahne olmuşsa da toplumdan soyutlanmamış genelde nüfus kitlelerinin çoğunluğu bu değişimlerden etkilenmemiş gelenekselliğini sürdürmüştür (Sezgin 1987).

Işın'a göre ise: "İstanbul'un modernleşme öncesi hayatı iki bölüme ayrılır: Kuruluş dönemi (1453-1520) ve Klasik dönem (1520-1703)". (1995).

Kuruluş döneminde şehir için önemli olan iktisadi ve siyasi konulardır. Rekreaktif alan düzenlemelerine rastlanmamaktadır. Ancak klasik dönemle birlikte yeşil alanların da işlevlendiği görülmektedir. Bahçe ve mesirelerin tıpkı ticaret bölgeleri gibi şehir ölçeğinde yer almaya başlamaları, gündelik hayatın sivilleşmesi, başka bir deyişle bir askeri garnizon görünümünden sıyrılıp eğlence kültürüne kamu etkinliklerinin sergilendiği çoğulcu bir yapıya ulaşımı sağlamıştır. Klasik dönemde bu tür kamuya açık alanların tipik örneği Kağıthane'dir. 17. yüzyılda Kağıthane Deresi vadisinde beş-altı bin çadır kurulur, eğlenceler düzenlenir ve özellikle kuyumcu ve sarrafçı esnafının

geleneksel lonca törenleri yapılırdı. Rumeli kıyısı boyunca uzanan Boğaziçi köyleri aynı zamanda İstanbul'un mesire-gezinti yerleridir. Mesire-gezinti yerleri gündelik hayatın dışa dönük yönünü somutlaştıran böylece cami, ev, çarşı üçgeni içindeki kapalı yaşam anlayışını farklı kültür biçimleri ile kaynaştıran mekanlar olmuştur. Anadolu yakası ise yerleşim bölgeleriyle nüfus yoğunluğunun azlığı ve en önemlisi ulaşım sorunu nedeni ile Rumeli kıyılarına göre çok cansız bir alandır (Işın 1995).

19. yüzyıl başından itibaren üstün batının kurumlarını aktarmak, bu yolda reformlar yapmak üst yönetici kadronun temel fikri olmuştur. Bu kadro Tanzimat, I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde kültürel, sosyal, siyasal değişimlerin ülkeye girmesi için mücadele vermişler, batı kültürü, batı yaşam biçimi bu üst yöneticiler tarafından benimsenmiş, ancak Anadolu halkı bu değişimlerin dışında kalmıştır (Sezgin 1987).

Osmanlı döneminde 19. yüzyılın ortalarına kadar park anlayışını gelişmemiştir. İstanbul'da rekreasyon ihtiyacını asiller konak ve saray bahçelerinde, halk da mesire çayır ve bahçelerde gidermiştir (Arda 1997). Osmanlılarda asillerin rekreasyon ihtiyacını saray bahçelerinde geçirmeleri nedeni ile bahçeler düzenli ve bakımlı olmuş, süs bitkileri gibi kimi bitkilerin saray dışında satışa sunulduğu bilinmektedir. Ama Türk kentlerinde kamuya açık park düzenlemeleri 19. yüzyıldan sonra yaygınlaşmıştır (Alsaç 1993).

Sonuç olarak; Türklerin ilk dönemlerinde rekreasyon ihtiyaçlarını gidermek için düzenlenmiş bir alandan çok, yalnızca gölge ve su kenarı olan alanların mesire yeri olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Mesireler halk tarafından yoğun olarak kullanılırken, asillerin ve saray çevresinin rekreasyon ihtiyacını saray, kasr ve köşk bahçelerinde giderdikleri, İstanbul'da yaşayan yabancı uyruklu halkın ise Tarabya, Kireçburnu, Büyükdere gibi gözlerden uzak sayfiyeleri eğlence düzenlemek amacıyla tercih ettikleri çeşitli

kaynaklardan görülmektedir.

19. yüzyıl içinde kıyılarda sanayinin gelişmesinin yarattığı doğal ve çevresel kirlenmeler, sanayinin şehir dışına atılması bu sahalarda köklü planlama çalışmaları gereğini doğurmuştur. Metropoliten şehirlerde arazi değerlerinin yüksekliği, açık alanların kısıtlılığı bütün alanların en yüksek potansiyelde değerlendirilmesi zorunluluğunu getirmiş ve kıyılar da bu nedenle yeniden canlandırma ve rekreaktif kullanım için düzenleme amacıyla 20. yüzyılla birlikte ele alınmıştır (Arda 1997).

Örneğin 1940-1970 yılları arasında baraj rekreasyon alanları (Çubuk I ve II Barajları vb.) doğal elemanları (su ve su yüzeyi, yeşil alan varlığı) ile Ankara'lılara kırsal karakterde doğal ortamlar sunmuştur. Bu doğal ortamlar insan yaşantısının bir parçası olan rekreasyon için en uygun alanlardandır. Bu alanlarda yer verilen rekreaktif aktivite ve alanlar Ankaralı'ların rekreasyonel gereksinimlerinin karşılanmasında büyük katkılar da bulunmuştur. Baraj rekreasyon alanları piknik, yüzme, oturma, dinlenme, gezinti ve seyir gibi aktiviteleri bir arada bulunduran ve halkın hizmetine sunan yerler olmuşlardır. Bu durum baraj rekreasyon alanlarına Ankara çevresi rekreasyon alanları arasında ayrıcalık ve önem kazandırmıştır (Yeni 1995). (Resim:2.7)

Ülkemizde kıyıların yeniden canlandırılması çalışmaları son yıllarda önem kazanmış özellikle alternatif yol açması amacıyla kıyılarda yapılan dolgu çalışmaları sonucu oluşturulan alanlar boş zamanları değerlendirme, dinlenme, eğlenme gereksinimlerine yönelik düzenlemeye başlamıştır (Arda 1997).

Son dönemlerde kıyıların doldurulmasıyla oluşturulan kıyı parkları günümüz şehirlerinde yaşayan insanların açık hava rekreasyonu gereksinimlerini karşılamada büyük bir açığı doldurmaktadır. Aynı zamanda

bu dolgularla elde edilen kıyı parkları kıyının tüm halk tarafından kullanımını sağlamıştır (Arda 1997).

2.2.2. Türk Toplumunun Rekreasyon Alışkanlıklarına Batı Kültürünün Etkileri

19. yüzyıla kadar zevklerde standardı ekonomik gücü elinde tutan üst yönetici kadro oluşturmuş, topluma öncülük yapmış, toplumda buna uymaya çalışmıştır. Rekreasyonel zevklerde, alanlarında ve faaliyetlerde de değişimler ortaya çıkmasına neden olan yine üst yönetici kadrodur.

Tanzimattan sonra yaşam biçiminde, rekreasyonel faaliyetlerin çeşitlenmesinde, rekreasyonel alanların kullanımında öncülüğü şehre yerleşen batılılar üstlenmiş, onları üst yönetici kadro ve zengin tüccar kesim izlemiş ve yavaş yavaş katılma, halk arasında yayılma göstermeye başlamıştır. 19. yüzyıl sonları 20. yüzyıl başları toplumda ilk kez rekreasyonel zevkler ve rekreasyonel alanların sosyo–ekonomik gruplarda farklılıklar göstermeye başladığı dönem olmuştur (Sezgin 1987).

Cumhuriyetin ilanına kadar olan dönemlerde İstanbul'da görülen rekreasyonel değişimler, kültürel etkinlikler ve değişimler sonucu ortaya çıkmışlardır. Osmanlı İmparatorluğunun başkenti zengin üst yönetici ve tüccarların oturduğu İstanbul'da 19. yüzyıla kadar ekonomik ve sosyal tabakalaşmaya rağmen üst kesimle alt kesimin rekreasyonel zevklerinde büyük farklılıklar ve çeşitlilikler söz konusu değildir. Bunun nedeni, 19. yüzyıla kadar İstanbul Türk toplumunda eğitimde, kültürde, düşünce de önemli değişim ve farklılaşmanın olmayışıdır. İstanbul, cumhuriyetten önce en önemli rekreasyonel değişim ve farklılaşmayı 19. yüzyılda tanzimatla yaşamıştır (Sezgin 1987).

19. yüzyıl tanzimatla gelen yenileşme hareketleri, batıya yaklaşma ve İstanbul'a batılı yerleşmelerin hızlanması İstanbul halkının batı türü rekreasyon faaliyetlerini ve alanlarını tanımalarına ve zamanla bunları benimsemelerine neden olmuştur. II. Dünya Savaşından sonra hızlanan şehirleşme, endüstrileşme, nüfus artışı, değişen yaşam biçimi geleneksel yaşam ve rekreasyon alışkanlıklarını ortadan kaldırırken, açık rekreasyon alanlarının yerleşmelerle ortadan kalkmasına neden olmuştur (Sezgin 1987).

Tanzimatla Osmanlı toplumu çok köklü bir değişim geçirememiş ama modernleşme herkesi etkilemiştir. En önemli gelişme laik eğitimle 19. yüzyılda Türk kadınının sanayiden önce eğitim alanında çalışma hayatına girmiş olmasıdır. Bu değişim üst ve orta tabaka kadınları kapsamış olsa da, kadınların toplumsal hayata girişini hazırlayan bir dönüm noktası olmuştur. 19. yüzyılda Avrupa Osmanlı İmparatorluğunun ekonomi, politika ve ticaretinde etkili hale gelirken, kültüründe, yaşam biçiminde dolayısıyla rekreasyonel aktivite ve alanlarında da değişim ve çeşitlenmeler ortaya çıkarmıştır. Beyoğlu'ndaki yazlık çay bahçeleri bu değişim ve çeşitlenmelerin ilk örneklerinden olmuştur (Sezgin 1987).

Avrupa'da moda olan rekreasyonel eğlenceler tanzimattan sonra da ülkemize girmeye devam etmiştir. 19. yüzyıl sonlarında bisiklete binme modası yaygınlaşmıştır. Kuşdili Çayırı, Tepebaşı bahçesinde bisiklet yarışları ilgiyle izlenen eğlenceler arasına girmiştir (Sezgin 1987).

Rekreaktif alışkanlıklardaki değişikliklerden biri modernleşme ile birlikte arabanın İstanbul'lunun gündelik hayatına girmesi ile birlikte at arabaları ile yapılan gezintilerin yerini arabaların almış olmasıdır (Işın 1995).

Diğer bir önemli sonuç ise rekreaktif aktivitelerde kültür değişimi ile birlikte kadın ve erkeğin bir arada olmasıdır (Işın 1995).

Sonuç olarak Tanzimatla İstanbul yaşamına giren rekreasyonel ve sportif aktiviteler sınırlı çevreler dışında halkı ilgilendirmemiştir. II. Abdülhamit dönemindeki Trablus, Balkan ve II. Dünya Savaşları Tanzimatla gözlenen rekreasyonel canlılığın, aktivitelerdeki değişme ve çeşitliliğin durmasına neden olmuştur (Sezgin 1987).

2.2.3. Türk Toplumunun Rekreasyon Alışkanlıklarına Cumhuriyetin Etkileri

Osmanlının geleneksel mesireleri, Cumhuriyete kadar sürmüştür. Cumhuriyetle gelen sosyal, ekonomik, kültürel değişimler, sanayileşme, şehirleşme, çalışma saatlerinin çağdaş normlarda düzenlenmesi, şehirsel hayat temposu, Osmanlı sosyal sisteminin ortadan kalkması, moda değişimleri, geleneksel eğlenceleri sona erdirmiştir (Sezgin 1987).

Cumhuriyet rejimine geçilmesiyle birlikte Türkiye'nin ilerlemesi ve gelişmesi, halkın hayat şartlarının iyileştirilmesi amacıyla; şehircilik çalışmalarına ve modern anlamda parkların oluşturulmasına başlanmıştır (Arda 1997).

Atatürk devrimlerinin Türk toplumunu yavaş yavaş dışa dönük bir topluma dönüştürmesi, hızla kentleşme ile yapılaşmanın, endüstrileşme ve çevre kirliliğinin daha büyük boyutlara ulaşması, en önemli çağdaş kent tasarımı ilkelerinden biri olan yeşil alanların, parkların yapılmasını, var olanların da korunmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Pek çok kent ilk kez cumhuriyet döneminde bir parka, açık yeşil alana kavuşmuştur (Alsaç 1993).

Sanayileşme ve şehirleşmenin artması, ulaşım kolaylıklarının artması, nüfus hareketlerinin artması, gelirlerin artarak hayat seviyesinin yükselmesi, çağdaş eğitim olanaklarının artırılması, tüm insan faaliyetlerinin

gelişme ve değişmesine, hareketliliğin artmasına, toplumun dışarıya açılmasına, dünya hakkında bilgilerinin artmasına, başka kültürler ve yaşam biçimlerinden haberdar olmasına ve yaşam biçimlerinden etkilenmelerine neden olmuş, bu etkilenmeler sonucunda da rekreasyonel aktivitelerde de değişim ve gelişmeler olmaya başlamıştır (Sezgin 1987).

1960'lı yıllara kadar geleneksel rekreasyon faaliyeti olarak önemi koruyan yaylaya çıkma giderek önemini yitirmiş, yerlerini su kıyılarına terk etmiştir (Sezgin 1987).

Özellikle son yıllarda şehir ve kasabalarda halkın dinlenmek, hava almak için kullandıkları, parklar, bahçeler, promenad alanları, çay bahçeleri şehir ve kasabalarda artış göstermiştir. (Sezgin 1987).

Son yıllarda ülkemizdeki hızlı ve plansız kentleşme nedeni ile şehirler çok büyük ölçüde değişerek şehirlinin dinlenme ve rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılayacak olan araziler, ikametgah alanlarına dönüşmüş, büyüme rekreasyonel alan aleyhine gelişmiştir. Plansız kentleşme durmadan artan şehirsel nüfusu açık alanlardan uzak semtlere sıkıştırmıştır. Bu durum halkın geçici çevre değiştirme taleplerini artırmaktadır. Rekreasyonel doğal çevre giderek şehirliden uzaklaşmaktadır. Alanın fiziksel sınırlamaları dışında ulaşım güçlüğü ve uzaklık da nüfusun rekreasyonel hareketini engellemektedir. Yeni alanlar bulmak, ulaşım sorununu çözümlemek, hazır olan alanları değiştirip değerlendirerek kullanan bu akımı ve yoğunlaşmayı önlemek gerekmektedir (Sezgin 1987).

Ayrıca ülkemizde boş zaman etkinlikleri ülkemizde genellikle bir grup etkinliği olarak anlaşılır ve uygulanır. Bütün etkinlikler birlikte grupça yapılır. Bu durum hem erkek hem de kadın için söz konusudur (Tezcan 1982).

2.3.Rekreaktif Alanlarda Değerlendirme Özellikleri ve Yer Alan Donatıların Tarihi Süreçteki Değişimi

Resim: 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5 ve 2.6 'da görüldüğü üzere Osmanlı döneminde mesire yerleri doğallığın önemli olduğu alanlardı. Donatı elemanları çok az sayıda yer alırlardı. Donatı elemanlarından en önemlileri çeşmelerdi. Bu nedenle çeşmeler çok gösterişli bir görünüme sahiptiler (Resim 2.6).

Çoğunlukla gölge elemanı olarak ağaçlar kullanılmasına rağmen üst tabakadan kişiler için pergola ve gazebolar da yapılmıştır (Resim 2.2 ve 2.3) .

Özellikle bu pergola ve gazeboların yakınlarında su gösterileri için fıskiyelerde bulunurdu (Resim 2.3).

Oturma elemanı olarak kişilerin yanlarında getirdikleri kumaşlar, minderler ve örtüler kullanılmıştır. Ayrıca alana ulaşımı sağlayan at arabaları da zaman zaman oturma elemanı olarak kullanılmışlardır. Masa, sandalye,... vb. elemanlar bu alanlarda yer almamaktadır. (Resim 2.1, 2.2, 2.3 , 2.4 , 2.6).

Döşeme elemanları kullanılmamakta, çimler ve toprak zemin bütün alanı kaplamaktaydı (Resim 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 2.6). Bu rekreasyon alanlarında sirkülasyon elemanları olarak çoğunlukla köprüler ve sandallar kullanılırdı (Resim 2.1, 2.2 , 2.3). Köprüler çeşmelerde olduğu gibi gösterişli inşa edilirlerdi. Alana geliş ise at arabaları ile sağlanırdı. Bazen sandallar dışında bu araçlarla da gezintiler yapılırdı (Resim 2.3).

Sirkülasyon elemanı olarak kullanılan köprüler aynı zamanda seyir alanı olarak da kullanılırlardır. Zaman zaman buralarda rekreaktif aktivite olarak balık da avlanılırdı.

Mesire yerlerinde gerçekleştirilen rekreasyonel aktiviteler gezme ve yemek ağırlıklıydı. Ancak zaman zaman bazı mekanlarda (en meşhuru Haliç'tir) müzik ve dans ta bu eğlencelerde yer alırdı (Resim 2.3, 2.4).

Bu alanlarda da haremlik ve selamlık düzeninde oturulur, eğlenilirdi.

1800'lerin sonu ile 1900'lerin başında Anadolu şehirlerinde, özellikle dere kenarlarında kahvehaneler yoğun talep gören alanlar olmuştur. Bu alanlar sadece beylerin kullandığı alanlar olup çok basit donatı elemanlarına sahip alanlardı. Ahşap masa ve sandalyelerden oluşan donatılar yoğun olarak dere kenarına dizilmiş olup, daha iç kısımlarda yine ahşap pergola altında otuma gruplarını da bünyesinde barındırmaktaydı. Bu alanların en büyük dezavantajı rüzgar esiş yönlerine ve mevsim koşullarına bağlı olarak kısa süreli kullanıma sahip olmalarıydı (Resim 2.7).

Bu yıllarda dereler üzerinde yer alan en önemli elemanlar köprülerdi. Çoğunlukla sirkülasyona yönelik hizmet veren bu elemanlar zaman zaman seyir için de kullanılmışlardır (Resim 2.8).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra metropoliten şehirlerde kıyılarımız rekreaktif kullanım için düzenleme amacıyla 20. yüzyılla birlikte ele alınmıştır.

Özellikle 1940 ve 1970'li yıllar arasında baraj rekreasyon alanları halk tarafından rağbet edilen alanlar olmuşlardır. Baraj rekreasyon alanlarındaki rekreaktif aktiviteler piknik, yüzme, oturma, dinlenme, gezinti ve seyirdir.

Bu amaçlar doğrultusunda baraj alanında farklı mevsimlerde de kullanım olması amacıyla kapalı yemek yeme mekanları (gazinolar) bulunmaktaydı (Resim 2.9, 2.10, 2.11, 2.12, 2.13, 2.14).

Ayrıca alanda yiyecek ve içecek ihtiyacının karşılanması için büfeler yer alırdı.

Donatı elemanları olarak çeşmeler, banklar, çöp kutuları ve aydınlatma elemanları alanda yer almaktaydı. Aydınlatma elemanları yüksek boylu olup baraj alanı girişinde, yürüyüş yollarında ve açık/kapalı yemek yeme alanlarının giriş ve çevresinde yer almaktaydı. İç kesimlerde ise halkın alanı daha çok gündüz kullanması nedeni ile aydınlatma elemanları az sayıda yer almaktaydı (Resim 2.9, 2.10, 2.11, 2.12, 2.13, 2.14).

Gölge elemanı olarak kullanılan ağaçlar baraj gölü kenarında çok sayıdaydı. Ancak bu kottan yukarı doğru çıkıldıkça ağaç sayısı giderek azalmaktaydı (Resim 2.9, 2.10, 2.11, 2.12).

Baraj alanlarının özellikle girişlerinde ve baraj gölüne yakın yürüyüş yollarında bitkisel düzenlemeler büyük önem taşımaktaydı (Resim 2.9, 2.12).

Oturma elemanı olarak mekanda ahşap piknik masaları kullanılmıştır. Ancak sayılarının az olması ve yoğun kullanım nedenleri ile Osmanlı dönemindeki gibi kişilerin yanlarında getirdikleri kumaşlar, minderler ve örtüler de kullanılmıştır. Ayrıca baraj alanı girişinde ve alan içindeki bazı kesimlerde banklar yer almaktaydı (Resim 2.9, 2.10).

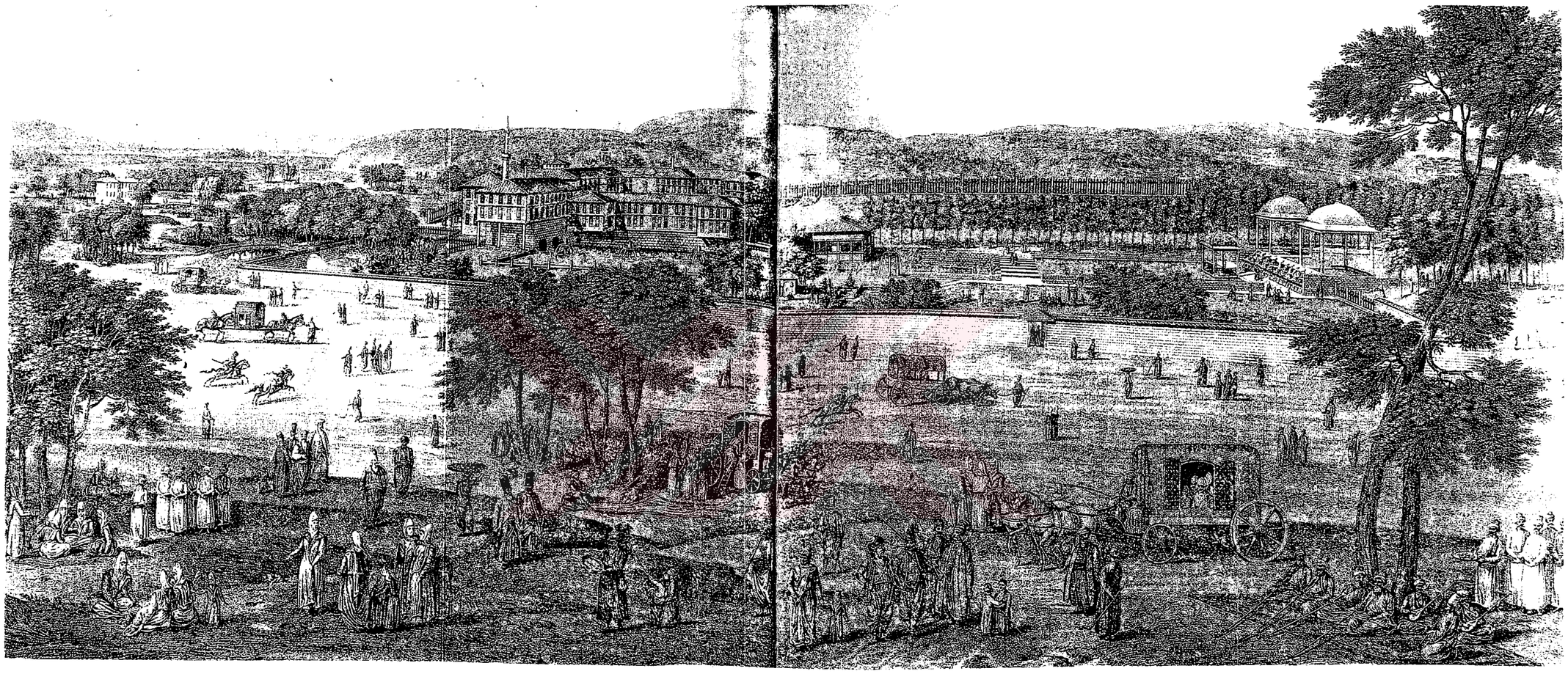
Ayrıca alanda tuvaletler de bulunmaktaydı.

Bu rekreasyon alanlarında sirkülasyon elemanları olarak taşıt ve yaya alanları kullanılırdı. Alana geliş otomobillerle sağlanırdı. Ancak baraj alanına girişte biten bu sirkülasyon sistemi iç kısımda yerini yaya yollarına bırakırdı.

Alanda Osmanlı döneminde farklı bir rekreaktif aktivite bulunmamaktadır. Çünkü bu yıllarda da alanda gerçekleştirilen aktiviteler yeme-içme, gezinti, seyir ve sandalla gezintidir (Resim 2.12, 2.13, 2.14).

Osmanlı döneminden farklı olarak bu rekreaktif alanlardaki aktivitelerde kadın-erkek bir arada bulunurdu (Resim 2.14).

Son dönemlerde kıyıların doldurulmasıyla oluşturulan kıyı parklarında ise rekreaktif alanlarda yer alması gereken bütün donatı elemanları hemen hemen halkın isteği sonucunda yer almaktadır. Rekreaktif alanlar arasındaki farklar kullanım elemanlarının daha çok dış görünümleri ile olmaktadır.

Resim 2.1: Kağıthane Mesiresi (Kayaoğlu ve Pekin 1992)

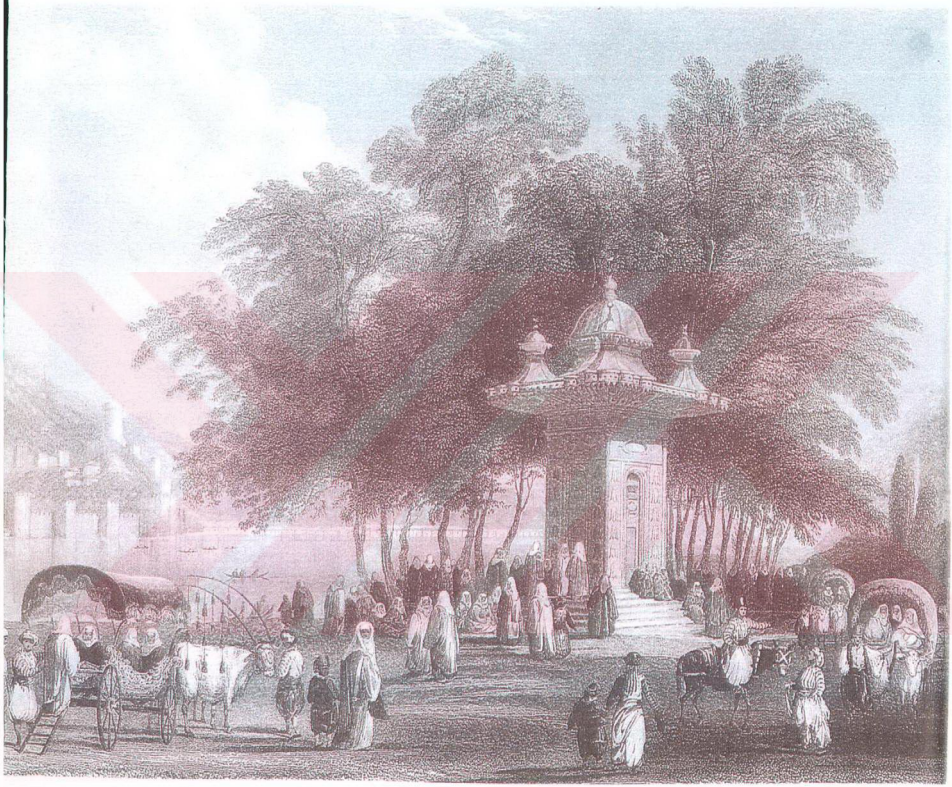
Resim 2.2: Kağıthane Deresinde Eğlenen Kadınlar (Kayaoğlu ve Pekin 1992)

Resim 2.3: Kağıthane Mesiresinde Yaz Mevsiminde Eğlenen Kadınlar Minyatürü (Kayaoğlu ve Pekin 1992)

Resim 2.4: Kağıthane Mesiresi (Kayaoğlu ve Pekin 1992)

Resim 2.5: Küçüksu Mesiresi (Kayaoğlu ve Pekin 1992)

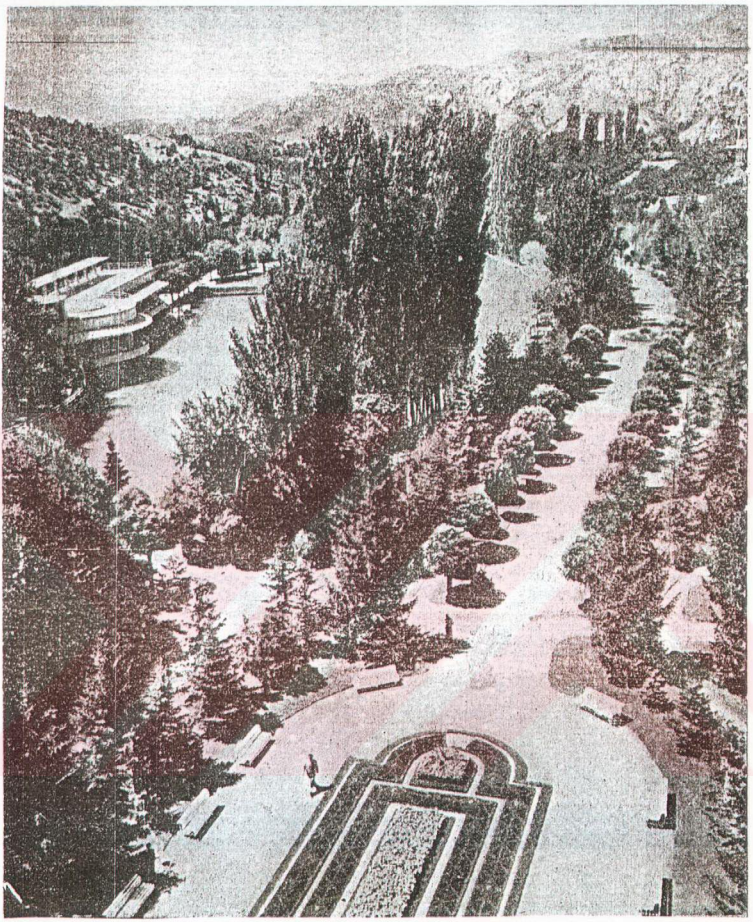
Resim 2.6: Küçüksu Çeşmesi Çevresinde İstanbullu Hanımlar (Kayaoğlu ve Pekin 1992)

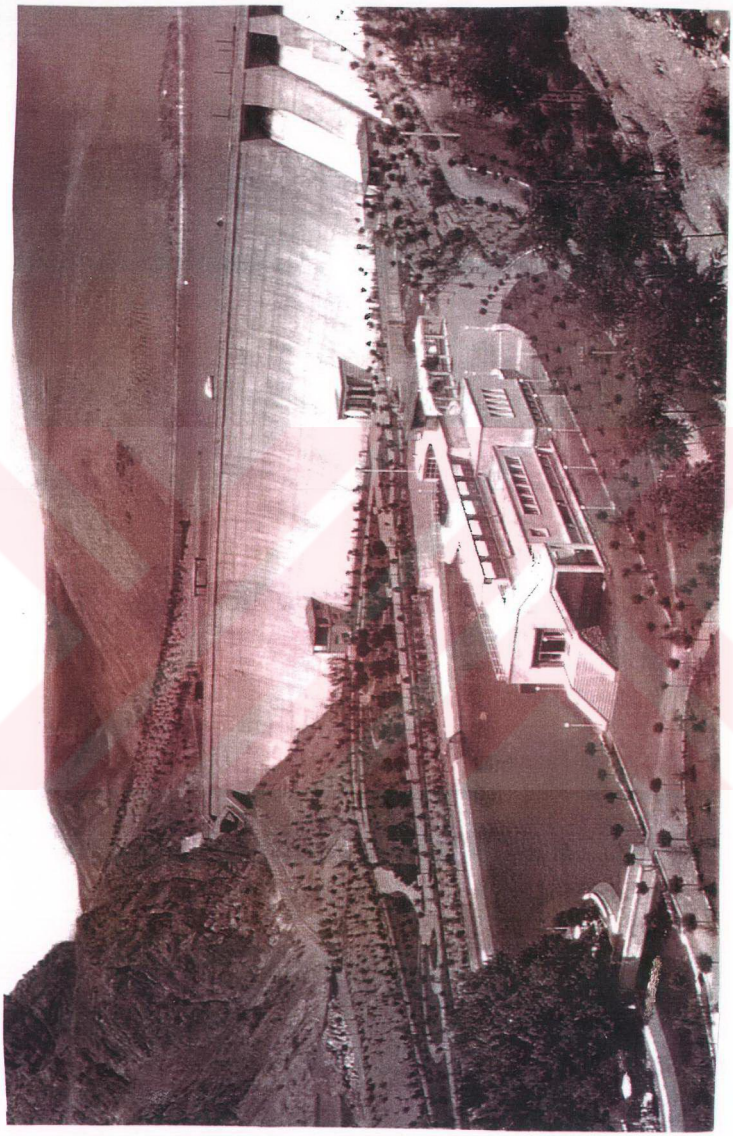
Resim 2.7: Bentderesin'de Kahvehaneler (Belko 1994)

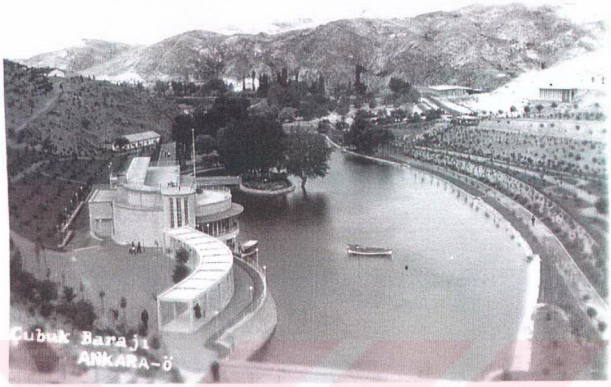
Resim 2.8: Bentderesi'nde Yer Alan Köprülerden Bir Örnek (Belko 1994)

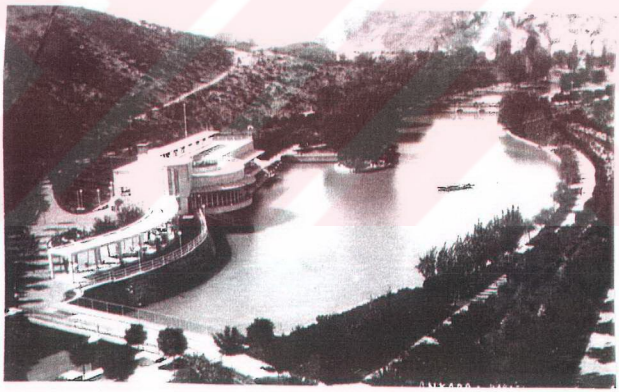

Resim 2.9: Çubuk Barajından Görünümler (Belko 1994)

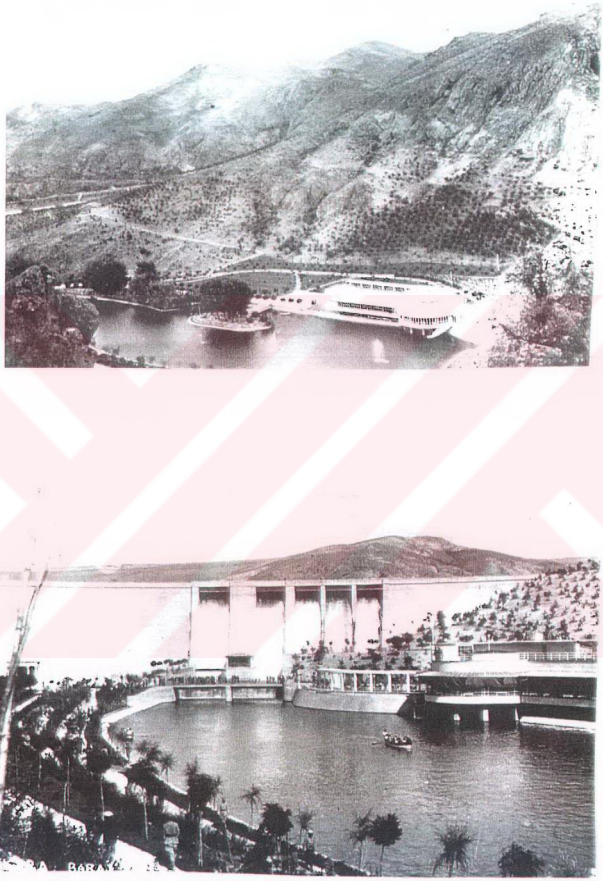

Resim 2.10: Çubuk Barajından Görünümler (Belko 1994)

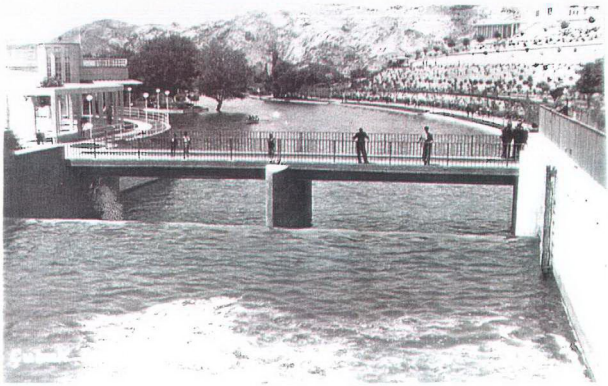

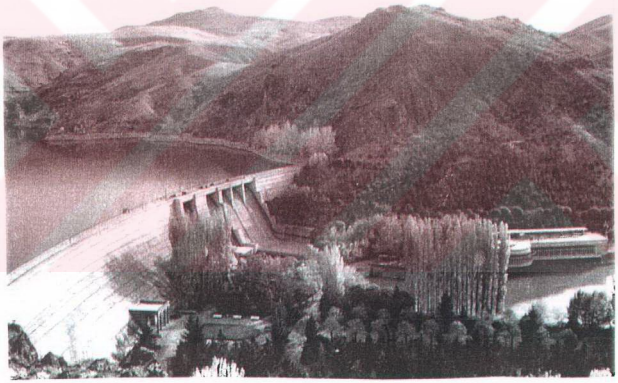

Resim 2.11: Çubuk Barajından Görünümler (Belko 1994)

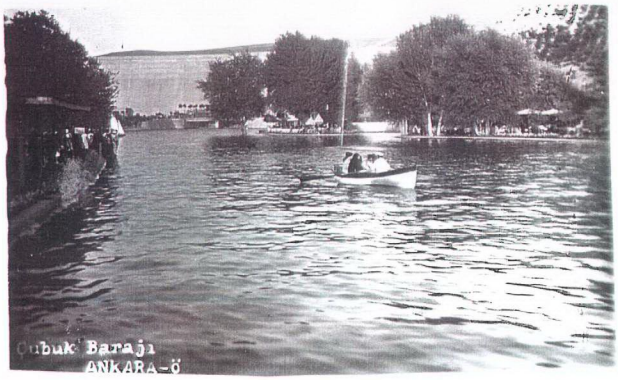

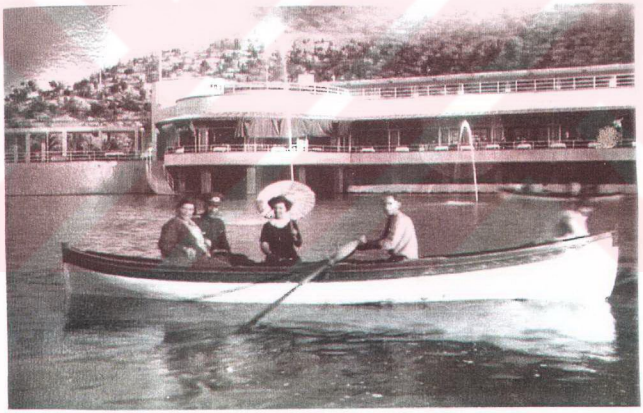
Resim 2.12: Çubuk Barajından Görünümler (Belko 1994)

Resim 2.13: Çubuk Barajından Görünümler (Belko 1994)

Resim 2.14: Çubuk Barajından Görünümler (Belko 1994)

2.4.Yurtiçi ve Yurtdışı Örneklerin Rekreasyon Alanı Olarak Dünü-Bugünü

2.4.1.Yurtiçi Örnekleri

Yurtiçi örnekleri olarak Ankara İli Gölbaşı Örneği ile Zonguldak İli Ereğli Örneği alınmıştır.

2.4.1.1.Ankara İli Gölbaşı Örneğinin Rekreasyon Alanı Olarak Dünü-Bugünü

Başkent Ankara, bir akarsu veya göl kenarında kurulmamış sayılı Avrupa başkentlerinden biridir. Ankara, kentlilerinin günlük çalışma akışından, kent gürültüsünden uzaklaşıp doğal bir ortamda sorunlarından uzaklaşma olanağına kolayca ulaşamadığı bir yerleşim alanı özelliği göstermektedir. Dolayısıyla, Ankara'ya 20–25 km uzaklıkta olan Mogan Gölü, Ankaralılar için çok önemli bir dinlenme alanı olma durumundadır (Yılmaz 1998).

Gölbaşı, İç Anadolu bölgesinde Ankara sınırları içerisinde merkezden 20 km uzaklıkta olup; Ankara-Konya (E90) Devlet Karayolu üzerinde yer alır (Gölbaşı 1995).

Mogan Gölü ise Ankara İl Merkezine yaklaşık 22 km mesafede ve Gölbaşı İlçesinin güneyinde yer almaktadır. Mogan Gölünün suları önce Eymir Gölüne daha sonra da Ankara Çayının bir kolu olan İmrahor Deresine boşalmaktadır (Gölbaşı Belediyesi 1998).

A.Gölbaşı İlçesi ve Mogan Gölü'nün Tarihsel Gelişimi

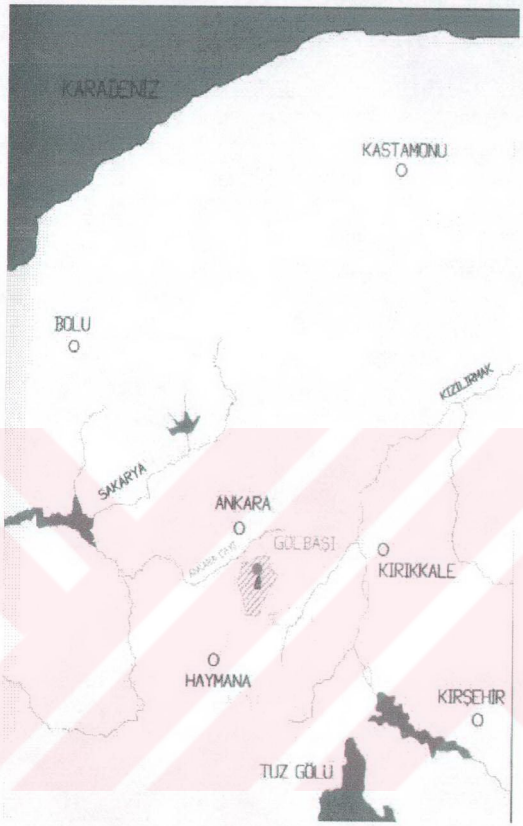
Gölbaşı 1920'li yıllarda Mogan Gölü yakınlarında, Ankara–Konya karayolu kenarına kurulmuş olan "Gölhan-Gölhanı" isimli hanın adı ile anılmaya başlamıştır. Ancak zamanla bu bölge yerleşim alanı olarak gelişim gösterince "Gölhan" adı kullanımı bırakılmış ve bu adın yerine, Mogan ve Eymir Gölleri arasındaki bölgeye yerleşilmiş olmasından dolayı "Gölbaşı" adı verilmiştir (Gölbaşı 1995).

1960 yılında Gölbaşı, Ankara Belediyesi tarafından mücavir alan sınırları içine alınmıştır. Ankara mücavir sahasına alınan Gölbaşı, başkentin artan nüfus ve genişleyen sınırı içinde, Ankara üst gelir grubu için bir sayfiye bölgesi olarak düşünülmüştür. 1961 yılında Ankara Belediyesi bu amaca yönelik bir plan hazırlanmasına karar vermiştir (Gölbaşı 1995).

İller Bankası 1/5.000 ölçekli Gölbaşı nazım plan projesini hazırlamıştır. Hazırlanan plan 10.09.1962 tarihinde İmar İskan Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Hazırlanan planda gölün batısında, Haymana yolu ile göl arasında kalan alan, sayfiye kullanımı olarak en geniş alanı kapsamaktadır (Yılmaz 1998).

Planda ön görülen sayfiye alanı o dönemdeki üst gelir grubunun talebini çekememiştir (Yılmaz 1998).

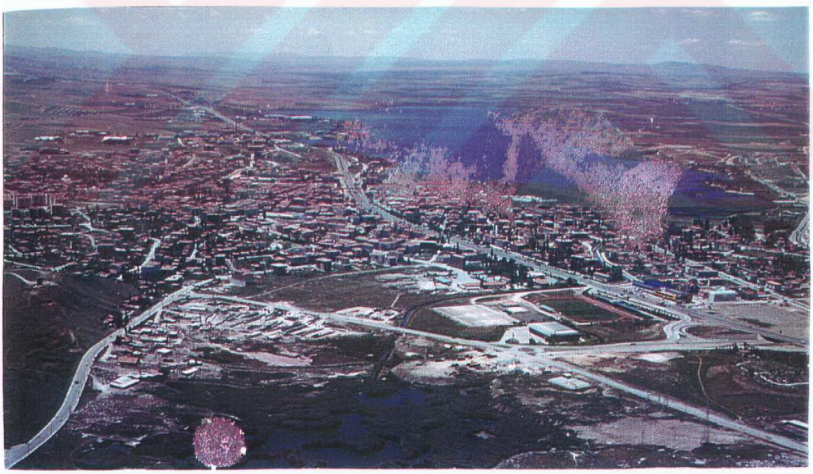
1962 yılında yine İller Bankası tarafından hazırlanan planın revizyonu şeklinde düzenlenen ikinci çalışma, 1967 yılında yapımına başlanmış ve 1969 yılında onanmıştır. Bu planda yer alan tez konusu ile ilgili ana kararlar şöyledir (Yılmaz 1998):

Şekil 2.1: Gölbaşı'nın Ülke ve Bölgesindeki Yeri

(Gölbaşı Yerel Gündem 21 Mevcut Durum Raporu 1999)

Resim 2.15: Mogan Gölünün Hava Fotoğrafları (TMMOB Mimarlar Odası Arşivi)

-Göl çevresinde yapılaşmayı ve sanayi sıçramalarını önlemek,

-Göl çevresinde halka açık rekreasyon kullanımını yoğunlaştırmak.

1962 yılında ve 1969 yılında yapılan nazım planlarının uygulanamaması, düzensiz konut gelişimini ve sanayi yerleşmeleri yoğunluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu arada gittikçe artan rekreasyon kullanım talepleri karşısında göl ve çevresinin planlanması önemli bir gereksinim durumuna gelmiştir (Yılmaz 1998).

"Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Projesi" 20.07.1965 tarih ve 6/4970 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesine dayanarak T.C. İmar ve İskan Bakanlığınca 1969 yılı başlarında "Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu"nun fiilen kurulmasıyla başlatılmıştır (Yılmaz 1998).

Ankara Metropoliten alan sınırı belirlenirken dikkate alınan faktörlerden biri, bölgenin Ankara merkez kenti veya metropoliten alanın diğer noktaları ile mevcut ya da geliştirilebilecek potansiyel ilişkilerinin veya özelliklerinin olmasıdır. Bu duruma göre Gölbaşı, Ankara için potansiyel dinlenme yeri olarak Ankara Metropoliten Alan Sınırı içine alınmıştır. Yapılan nazım plan çalışmalarında 50 No'lu planlama bölgesi olarak ele alınan Gölbaşı'nda, Mogan gölünün doğu ve batısında bulunan yollar ile kıyı arasında kalan alanların rekreasyon amaçlı kullanımı için korunması ve geliştirilmesi öngörülmüştür (Yılmaz 1998).

İmar ve İskan Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı arasındaki protokole bağlı olarak 1981 yılı içinde Turizm Bankası Fiziksel Planlama Grubu tarafından düzenlenen Gölbaşı Göl Çevresi Nazım İmar Planı İmar ve İskan Bakanlığınca 23.11.1981 tarihinde paraf edilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca üretilen ve İmar ve İskan Bakanlığınca da paraf edilen planın,

hedef, karar ve paraf koşulları, planlama için uyulması gerekli ilk kabuller olmuştur. Bu kabuller şunlardır (Yılmaz 1998):

-Hızlı ve sağlıksız kentleşme sonucu ortaya çıkan çevre sorunları ve bozulan ekolojik dengeden kentli toplumun etkilenmesi, bu sorunun Ankara kenti içinde giderek önemini artırması,

-İnsan ve çevre ilişkilerinin sağlıklı yürütülmesinde yeşil alanlarla, eğlence ve dinlence tesislerinin özel bir anlam taşıması,

-Gölbaşı'nın Ankara'ya en yakın su yüzeyi ve çevresi olarak bu amaç için kullanılacak önemli bir potansiyel olduğundan hareketle; Gölbaşı Mogan Gölü çevresinin öncelikle rekreasyon amaçlı planlaması öngörülmüştür.

Ayrıca (Yılmaz 1998):

-Doğal kaynakları koruma–kullanma dengesini gözeterek planlama,

-Kitle rekreasyonuna dönük geniş toplumsal tabanlı planlamaya ağırlık verme, bu amaçla kamu mülkiyetindeki alanları özel olarak değerlendirmek,

-Metropoliten nüfusun rekreasyon gereksinimini, zaman–mesafe parametresi içerisinde günübirlik–hafta sonu–kısa süreli tatil kullanışlarına dönük "dinlence dokusu"nu temel alma ilkeleri benimsenmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen planlamaya yansıtılmıştır.

İmar ve İskan Bakanlığı'nca 28.05.1986 tarihinde onanan "Gölbaşı Kent Kesimi İmar Planında "göl çevresi ile ilgili kararlar sürekliliğini korumuştur (Yılmaz 1998).

Planlama alanı; kıyı kesimi, karayolu geçişleri etki alanı içindeki yol çevresi, her iki bölge arasındaki iç alanlar olmak üzere üç grupta ele

alınmıştır. Bu bölgelerdeki kullanışlar temel işlevleri, eğilimleri ve sorunları gözeterek seçilmiştir (Yılmaz 1998).

Birinci bölge olarak tanımlanan "kıyı kesimi" özellikle kıyı kullanışları, günübirlik tesisler, açık alan kuruluşları, parklar, gezinti yolları, seyir terasları, piknik alanları olarak değerlendirilmiştir. Bu bölge, iç alanlar olarak tanımlanan bölgeye kadar gelişen ve kıyı çevresinde birkaç yüz metre derinlikte sürekli yer alan bir yeşil kuşaktır. Bu kuşakta piknik, spor, vb. açık alan kuruluşlarının yer alması planlanmıştır (Yılmaz 1998).

22.10.1990 tarih ve 90/1117 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile, 21.11.1990 tarih ve 20702 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak koordinatları belirlenen Ankara İli, Gölbaşı İlçesi, Mogan Gölü çevresi "Gölbaşı Özel Çevre Koruma Bölgesi" olarak tespit ve ilan edilmiştir. 31 Ağustos 1992 tarihi itibariyle 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı onaylanmıştır. Mogan Gölü çevresinde Gölbaşı'nda ve Ankara'da yaşayanların günübirlik ihtiyacını karşılayacak olan çocuk alanları, bisiklet ve yürüyüş yolları, dinlenme ve yeşil alanları kapsayan yaklaşık olarak 7,5 km'lik yaya bandı yapılmasına dair plan ise 18.10.1991'de onaylanmıştır (Gölbaşı 1995).

B.Gölbaşı İlçesi ve Mogan Gölü'nün Rekreasyon Alanları

Ankara başkent olduktan sonra bir yandan bünyesine yepyeni yönetim, üretim, ticaret, hizmet işlevlerini üstlenmiş; öte yandan bu oluşumun beraberinde getirdiği nüfus kitlelerine her türlü kültürel ve sosyal olanakları sağlamak durumunda kalmıştır (Khazim1990).

Ankara kenti çevresindeki kırsal alanlarda arazinin yeteneğine göre yararlanma yönünden ayrıcalık gösteren bir çok yer vardır. Her tür kullanışa ayrı ayrı veya birlikte ayrılabilecek alanlar bulunabilmektedir. Ancak bu

alanların tümüne kolay ulaşılamamakta, toplumsal kullanışa açılamamaktadır. Ankara kentsel alanındaki Atatürk Orman Çiftliği, Gençlik Parkı gibi alanlar bugün için yoğun bir insan kütlesini bünyesinde barındırdığından dinlendirici fonksiyonlarını yitirmiş durumdadırlar (Khazim1990).

Ankara kentsel nüfusunun rekreasyon gereksinimi, genç nüfusun sportif eylemlerine ayrılmış merkezlerin kapasitelerinin sınırlı bulunuşu, her şeyden önce temiz havalı bir ortamda olmayışı, kent dışında havası açık, dinlendirici kırsal peyzaj ve su yüzeyi gibi yakın optikten algılanabilecek değerlere sahip alanların bu amaçlar için değerlendirilmesi gündeme gelmiştir. Mogan Gölü ve çevresi koruma, geliştirme ve yenileme eylemleri ile bu amaçlar için değerlendirilecek bir alandır (Khazim1990).

Konya yolu ile Haymana yolu arasında bulunan Mogan Gölü ve çevresindeki alanlar; biyolojik, hidrolojik, klimatik ve ekolojik özellikleri, göle yakın yüksek manzara kalitesine sahip bakış noktalarının bulunması gibi nedenlerle düşük yoğunluklu, geniş açık alanlı, düşük kapalı alan kullanımına izin veren ve sadece plan hükümlerinde belirlenen eğlence–dinlence–spor taleplerini cevap verecek kullanımların yer alabileceği rekreasyon alanları olarak planlanmıştır (Yılmaz 1998).

Ankara metropolünün rekreasyon alanları ile açık ve yeşil alanları oldukça yetersizdir. Kent ölçeğinde bu probleme çözüm bulunması olanaksızlaşmıştır. Ankara kenti oldukça sıkışık bir düzen içerisinde apartman blokları ile dolmuş durumdadır. Dolayısıyla rekreasyon amaçlı kullanımların kent dışında oluşturulması gereği ortaya çıkmaktadır(Yılmaz 1998).

Mogan Gölü ile ilgili karakteristik değerler aşağıda verilmiştir.

KARAKTERİSTİKLER	MOGAN
Göl Yüzey Alanı (Ha)	561,2
Göl Uzunluğu (m)	5.500
Göl Ortalama Genişliği (m)	1.100
Göl Ortalama Derinliği (m)	2-4
Su Yüzeyi Kotu	972
Göl Çevresi Uzunluğu (km)	14
Yağış Alanı(km2)	925

Tablo 2.1: Mogan Gölü'nün Karakteristik Değerleri (Gölbaşı Belediyesi İnternet Adresi 2002 <http://www.golbasi-bld.gov.tr)>.)

Mogan Gölü Çevresi Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edildikten sonra,Özel Çevre Koruma Kurumu hazırladığı 1/25000 Özel Çevre Koruma Bölgesi Çevre Düzeni Planı Raporunda; Mogan Gölünü Ankaralı'ların boş zamanlarını en iyi şekilde değerlendirebileceği ve dinlenebileceği bir rekreasyon potansiyeline sahip olarak değerlendirmiştir. Bunun yanı sıra, bu alanların sahip oldukları görsel nitelikler ve karasal bir bölgede yer alan su aynası olma özelliği taşımaları nedeniyle, çok eski yıllardan beri Ankara'lılar için rekreasyonel açıdan birer cazibe merkezi oldukları belirtilmiştir (Yılmaz 1998).

Bu nedenlerle özellikle Mogan Gölü yakın çevresinin rekreasyonel amaçlı planlanması ve buralarda çeşitli amaçlara yönelik geniş yeşil alanlar oluşturulması; gelecekte Büyük Ankara metropolünün rekreaktif ihtiyaçlarının karşılanması ve yeşil alan sisteminin oluşturulması, Özel Çevre Koruma Kurumu tarafından hedef olarak belirtilmiş; Mogan Gölünün rekreasyon açısından önemi aşağıdaki maddeler halinde sıralanmıştır (Yılmaz 1998):

-Karasal bir bölgede yer alan Ankara gibi bir metropolde su aynası ve suya dayalı rekreasyonel faaliyetler büyük bir talep oluşturmaktadır. Mogan Gölü bu talebe cevap verebilecek kapasitede bir alandır.

-Mogan Gölü çevresindeki araziler rekreasyon için uygun bir yapıya sahiptir. Gölün etrafında ve tepe noktalarında güzel manzara özellikleri vardır.

-Bölge Ankara'dan hem kişisel araçlar hem de toplu taşım araçları ile kolay ulaşılabilirliğe sahiptir.

-Bölge, Ankara–Konya karayoluna çok yakın olması nedeni ile bu yoldan transit geçecek araç sahiplerinin yiyecek ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılayabilecek niteliktedir.

Ayrıca Özel Çevre Koruma Bölgesi ilanıyla Mogan Gölü çevresinde yeni planlama çalışmalarıyla aktif ve pasif rekreasyon alanları ayrılmıştır (Yerel Gündem 21 1999):

-Mogan Gölü'nün güneydoğu ve güneybatı kıyılarını içeren 1/1000 ölçekli 770 hektarlık alanın planları hazırlanmış olup, onama aşamasındadır.

-Balıkpınar Köyü, Dedegöl Mevkiinde 700 dekarlık arazi botanik parkı olarak düzenlenmiş ve onanmıştır.

-Mogan Gölü'nün kuzeyinde Atatürk Sahil Parkı ve Kıyı Bandını kapsayan alanın 1/200 kentsel tasarım peyzaj projesi tamamlanmış ancak onanmamıştır.

Bu alanlar planlanan uygulamaların gerçekleşmesi ile gerek çeşitliliği gerek doğallığı gerekse uygun geniş mekanlarıyla Ankara ve çevresinin rekreaktif alan gereksinimlerine büyük ölçüde cevap verecek kapasitede olacaktır (Yerel Gündem 21 1999).

Göl çevresinde 1999 yılında inşası başlayan promenad alanlarından ilkinin inşaatının büyük bir kesimi bitmiş ve alan kullanıma açılmıştır. Yaklaşık 1 km uzunluğundaki kıyı kesimini kaplayan alanın devamı şeklinde yapılacak olan 6 km'lik kesimin inşaatı ise gelecek yıllarda başlayacaktır. Böylece göl çevresi Ankaralıların rekreaktif gereksinimlerini karşılayacak kapasitede olacaktır. Günümüzde tamamlanan kısım, hafta içinde Gölbaşı yerleşim alanında ikamet edenlerin, hafta sonlarında ise Ankaralıların yoğun ilgisine maruz kalmaktadır. Alanın ağırlıklı olarak kullanımı yürüyüş, dinlenme, seyir, ve balık tutma üzerinedir. Hafta sonlarında artan kullanım ile doğru orantılı olarak faaliyetlere kayıkla gezinti de eklenmektedir.

İnceleme alanı önceden var olan evlerin ve lokantaların sınırlarının geriye çekilmesi ile elde edilen ek alanların kazanılması ile oluşturulmuştur. Alanda dört ana kısım bulunmaktadır. Yürüyüş yolu, koşu parkuru, oturma mekanı ve yeşil kuşak.

Alanda oluşturulan yeşil kuşakta yer alan bitkisel materyalin büyük çoğunluğu alanda var olan bitkilerin korunması ile oluşturulmuştur. Bu bitkilerin alanda yer alması boyutsal olarak alanda üç boyutluluğu sağlayarak yeşil dokunun algılanmasını sağlamaktadır. Çünkü yeni ekilen bitkiler, fidan boyları ve gelişmemiş fiziksel özellikleri ile gerekli vurguyu yaratamamaktadırlar. Alanda var olan bitkiler Gölbaşı'nın doğal bitki örtüsü içinde yer alan bitkilerden oluşmaktadır.

Gölbaşı'nın doğal bitki örtüsü ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir:

Gölbaşı coğrafi konumu nedeni ile Türkiye'nin step alanları içinde yer almaktadır. Bitki örtüsünü otsu bitki niteliği taşıyan stepler oluşturmaktadır. Mogan Gölü etrafındaki steplerde; tarla fare kulağı, geven, ayrık otu, gelincik, hazeran, kekik gibi dominant türler görülmektedir. Bugünkü haliyle Mogan

Gölü etrafındaki step alanlarının doğal bitki örtüsü kaybolmuştur. Bu alanların tarıma açılmış olması, hayvan otlatılması ve ağaçsızlık başlıca nedenler arasındadır (Yerel Gündem 21 1999).

Mogan Gölü çevresindeki morfolojik yapı farklılığından dolayı bölgede birbirinden farklı bitki örtüsü meydana gelmiştir. Ankara'nın genel iklim ve toprak koşulları altında bölgede yaşamı sürdürmeye çalışan bitki örtüsünün ana çizgilerini otsu bitkiler belirlemektedir (Yılmaz 1998).

Çevredeki topoğrafyada yükseklik azaldıkça kuraklık artmakta, göl aynası ve su derinliği ile rüzgar koridorları ve batıya göre yaşam ortamlarının nemliliği değişmektedir. Bu nedenle yörenin ekolojik bitki topluluklarına ait örnekler, yükseklikleri ve nem oranları farklı topografik alanlarda yayılmış bulunmaktadır (Yılmaz 1998).

Step bitkilerinin yanı sıra çalı, ağaççık, ağaç formundaki bitkiler taban arazilerinde ve vadi içlerinde şerit halinde yer almaktadırlar. Büyük ağaçlardan söğüt (Salix nigra), kavak (Populus nigra ve P. Alba), ceviz (Junglas regia), dut (Morus alba), iğde (Eleagnus hortesis) ve akasya (Robinia pseudoacacia) gibi türler yörede yetişmektedir. Ciddi düzeyde toprak erozyonu bulunan kayalık bünyeli fakir topraklı yamaç arazilerde badem (Amygadalus webii) ve alıç (Crataegus orientalis) küçük topluluklar halinde yaşamlarını sürdürürler (Yerel Gündem 21 1999).

Göl suyu kıyılarında; kamış (Typhia latifolia), saz (Phragmites communis), orkide (Orchis palustris) ayrıca Bidens tripartius, Eleocharis ochrolenca bitkileri görülmektedir (Yerel Gündem 21 1999).

Yöredeki otsu ve soğanlı bitkiler Nisan-Mayıs aylarında renkleri ile peyzaja canlılık katmaktadırlar (Yılmaz 1998).

Ankara-Gölbaşı'nın doğal bitki örtüsünü oluşturan step bitki örtüsünün dominant bitki türleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

BİTKİ TÜRLERİ	TÜRKÇE ADI
Anagallis arvensis	Tarla Fare Kulağı
Poa bulbosa	Yumrulu Tavşan Kulağı
Senecio vernalis	İmam Kavuğu
Scandix pecten-veneris	Kişkiş
Gerenium tuberosum	Çamkuz
Medicago radiata	Yonca
Astragalus lycius	Geven
Teucrium polium	Yer Meşesi
Festuca sp.	Fetük
Trifolium nigriscens	Üçgül
Wiedemannia orientalis	
Torilis sp.	Pıtrak
Polygonum sp.	Madımak
Cynodorn dactylon	Ayrık Otu
Taraxacum sp.	Karahindiba
Ruta praveolens	Sedef Otu
Androsace maxima	
Astragalus microcephalus	Geven
Valerianella vesicaria	Kuzu Gevreği
Allysum minus	Kunduz Otu
Bromus tectorum	Brom Otu
Phleum montanum	İt Kuyruğu
Papaver rhoeas	Gelincik
Ziziphora capitata	
Moltkia sp.	
Thymus leucostomus	Kekik

Koeleria cristata	Parlak Ot
Crupina crupinastrum	
Delphinium sp.	Hazeren
Hordewn sp.	Yabani Arpa
Scutellaria orientalis	

Tablo 2.2: Mogan Gölü Etrafındaki Steplerde Yer Alan Dominant Bitkiler (Gölbaşı Belediyesi 1996)

Bu doğal bitkilerden alanda bulunanlar; kamış (Typhia latifolia), saz (Phragmites communis), yonca (Medicago radiata), üçgül (Trifolium nigriscens), söğüt (Salix nigra, S.babylonica ve S. nigra pendula), kavak (Populus nigra ve P. Alba), ceviz (Junglas regia), iğde (Eleagnus hortesis) ve akasya (Robinia pseudoacacia) dır.

Doğal bitki örtüsü içinde yer almayan ancak alana uyum sağlamış mevcut bitkiler ise; Avrupa Ladini (Picea excelsa), Mavi Ladin (Picea pungens var. Glauca), Köknar (Abies bornmülleriana)dır. Alanın doğal bitki örtüsünde bulunan ve korunmuş olan türlere ilave olarak aşağıdaki bitki türleri dikilmiştir.

Latince Adı	Türkçe Adı
Berberis thunbergii var. atropurpurea	Kadın Tuzluğu
Rosa ssp.	Gül
Thuja orientalis	Doğu Mazısı
Picea orientalis	Doğu Ladini
Juniperus orientalis	Yayılıcı Ardıç
Cotoneaster sabina	Dağ Muşmulası
Pinus nigra	Karaçam
Buxus sempervirens	Şimşir
Hedera helix elagantissima	Kaya Sarmaşığı

Yucca ssp. Avize Çiçeği
Acer platonoides ÇınarYapraklıAkçaağaç

Dikilen bitkiler İç Anadolu iklim koşullarına uyumlu bitkiler olup, alanda kullanılabilir özellikte bitkilerdir. Bu bitkiler yeni dikildikleri için alanda gerçek fiziksel özellikleri sergileyememektedirler.

Alanda bitkiler şu anda sadece oturma alanını çevreleyen kuşakta işlevlerini (gölgeleme, yeşil görüntü vb.) gerçekleştirebilmektedir. Bu alan dışındaki bitkilendirme, sadece yürüme yolu ile koşu parkuru arasında aydınlatma elemanları ve çöp kutuları ile belli bir sıra oluşturularak yapılmış monoton bir düzenlemedir. Koşu parkuru ile ev ve lokantalar arasında kalan kesimde yapılan bitkilendirme çalışmaları ise daha çok var olan bitkilerin korunması ile sağlanmıştır. Bu nedenle yer yer birbirine girmiş bir bitki yumağı, yer yer de büyük boşluklar göze çarpmaktadır. Bu tezatlık alanda görsel olarak hoş bit etki bırakmamaktadır. Alanda en çok dikkat çeken konulardan bir tanesi, alanda yer örtücü ve çiçekli bitkilere yer verilmemesidir. Alana renk unsuru katan bu unsurların, alanda bulunmaması, sadece yeşil rengin tonlarının yer almasını sağlamaktadır. Ancak daha sonraki zamanlarda oturma elemanlarının yanlarında bulunan ve şu anda boş toprak ile dolu olan saksıların çiçekler ile donatılacağı belirtilmektedir. Bu işlemin yapılması ile birlikte oturma alanlarının görsel çekiciliği artacaktır.

Alanda dikkat çeken başka bir unsur, göl kenarında yer alan sazlıkların kaldırılmayarak alanda doğal yapının bozulmamasının sağlanmasıdır. Alan çevresinde sazlıklar haricinde doğal bitkisel yapı örneklerine çok az rastlanmakta olup, imarın yoğun olması nedeni ile daha çok iklime uygun dikilmiş bitkiler yer almaktadır. Özellikle alanın sınırında yer alan yapıların bahçelerinde yer alan bitkisel elemanlar yer yer arka fon etkisi yaratmaktadır. Bu durum alanda kısa boylu fidanların etkisini bir nebze azaltmaktadır.

Alan trafik yoğunluğundan uzak bir konumda olduğu için buradaki bitkisel uygulama, perdeleme amaçlanmadan, gölgeleme, mekan ayırma ve estetik görünüm amacıyla kullanılmalıdır. Ancak alanda bu amaçlar doğrultusunda doğru bir bitkilendirme yapılamamıştır.

Alanın girişi sadece iki uç sınır noktasındandır. Ancak vurgusuz ve belirsiz olan bu girişler, alanın sadece bilen kişiler tarafından kullanımını sağlamaktadır. Çünkü alanın ilçede bulunduğuna dair dış ortamda da bir yönlendirme levhası bulunmamaktadır.

Alanın doğal topoğrafik yapısı düz alanlardan oluşmuştur. Tasarımın bu topoğrafik yapı doğrultuda yapılması alana avantaj kazandırmıştır. Alan iki kottan oluşmuştur. Üst kotta yürüme yolu, koşu yolu ve yeşil bant bulunmaktadır (Resim: 2.16, 2.17). Alt kotta ise yürüyüş yolu, çocuk oyun alanı ve kayık kiralama bölümü bulunmaktadır (Resim:2.18,2.19). Her iki kot arasında 1 m ile 1,60 m yüksekliklerinde değişen yükseklik farkı bulunmaktadır. Bu kesimlerin düz yapıya sahip olması alandaki kullanımlar için düz alan aranmasını engellemiştir. Ancak alanda bitkisel yapının tam gelişmemesi nedeni ile üst kot monoton bir görünüm arz etmektedir.

Alanda yer alan donatı elemanları tam olarak tamamlanmamış olup, alan kullanıma açıldığı için sadece gerekli unsurlar alana yerleştirilmiş ancak elemanların birbirleri ile uyumu göz ardı edilmiştir (Resim:2.20, 2.21).

Alanda tüm elemanların birbirleri ile uyumlu olduğu tek alan çocuk oyun alanının bulunduğu bölgedir. Oyun grubu ve çevresindeki donatılar (çöp kutusu, oturma elemanları) aynı renk ahşap ve beton malzemelerinin kombinasyonundan yapılmışlardır (Resim:2.22). Alanda bulunan tek çeşme örneği yürüyüş yolu ile aynı malzemeden yapılarak çevreyle bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır (Resim:2.23). Alanda reklam panosu, yönlendirme

levhası gibi unsurların bulunmayışı donatı elemanlarında görülen eksikliklerdir.

Alanda stil ve malzeme olarak birbiri ile uyumsuz elemanların kullanılması, alanı estetik açıdan uygun olmayan bir görüntüye büründürmüştür. Alanda sadece oturma elemanları bulundukları kesimin malzemesi ile uyum sağlamaktadır (Resim: 2.24,2.25)

Alanda yürüyüş yolunda kullanılan malzeme, beton plak taş ve granit parke taşı birleşimidir. Bu ikili sistem yürüyüş açısından granit parke taşının olduğu kesimlerde rahatsızlık doğurmaktadır. Ayrıca bu taşların içlerine giren malzemelerin temizliği zor olmaktadır (Resim:2.26).

Alanda bakı terası olarak tasarlanan beton alan tam olarak tamamlanmadığı için görsel açıdan estetik bir görüntü oluşturmamaktadır. Bu nedenle yapım amacından çıkmış balıkçıların avlandığı iskele görünümüne bürünmüştür (Resim:2.27).

Alanda yer yer drenaj problemlerinin bulunması ve bazı kesimlerde su birikintilerinin bulunması uzun süreli yağış alan Ankara İlinde gerçekleştirilen bir dış mekan tasarımı için istenmeyen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

Bölgenin iklimsel yapısının kışın sert koşullara sahip olması nedeni ile alanın kullanımı sınırlanmaktadır. Alanda yazın yoğun olan kullanım sonbaharda yoğunluğunu kaybetmeye başlayıp kışın ise kullanımı kaybetmektedir. İlkbaharda yağmurlu dönemin ardından tekrar kullanım yoğunlaşmaktadır. Alanda öğlen güneşinin yoğun alınması kullanımda etkili olmaktadır.

Resim 2.16: Alandan Genel Görünümler (Orijinal)

Resim 2.17: Alandan Genel Görünümler (Orijinal)

Resim 2.18: Gölbaşı Alanının Proje Sahasının Alt Kotu (Orijinal)

Resim 2.19: Gölbaşı Alanının Proje Sahasının Alt Kotu (Orijinal)

Resim 2.20: Gölbaşı Alanında Yer Alan Aydınlatma Elemanı (Orijinal)

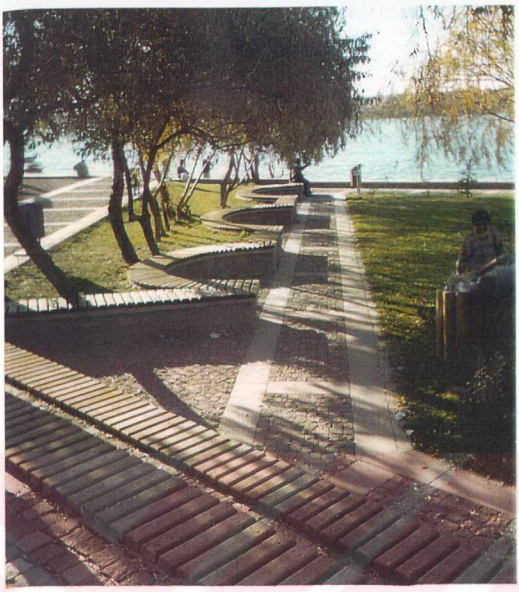
Resim 2.21: Gölbaşı Alanında Yer Alan Çöp Kutusu (Orijinal)

Resim 2.22: Gölbaşı Alanının Alt Kotunda Yer Alan Çocuk Oyun Alanı (Orijinal)

Resim 2.23: Gölbaşı Alanında Yer Alan Çeşme (Orijinal)

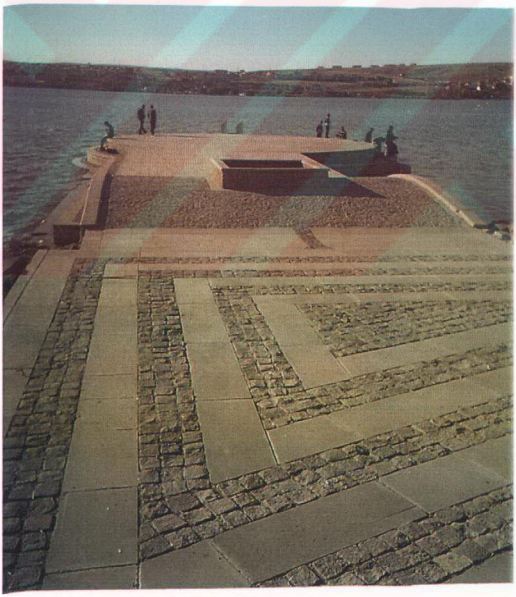
Resim 2.24: Oyun Alanı Yanında Yer Alan Oturma Elemanı (Orijinal)

Resim 2.25: Alt Kotta Yer alan Beton Oturma Elemanı (Orijinal)

Resim 2.26: Döşeme Detayı (Orijinal)

Resim 2.27: Bakı Terası (Orijinal)

2.4.1.2.Zonguldak İli Ereğli İlçesi Kıyı Parkının Rekreasyon Alanı Olarak Dünü-Bugünü

A.Ereğli İlçesinin Ülke ve Bölgedeki Yeri

Ereğli, Batı Karadeniz Bölgesi'nde, Zonguldak İline bağlı bir ilçedir. Yerleşim olarak Karadeniz kıyısında olan, ama denizin güneyinde kalan tek yerleşimdir. Kent, özellikle Batı Karadeniz'in nadir korunaklı limanlarından birine sahiptir. Bu nedenle liman tarih boyunca birçok uygarlığın merkezi olmuştur (Karakoç 1996).

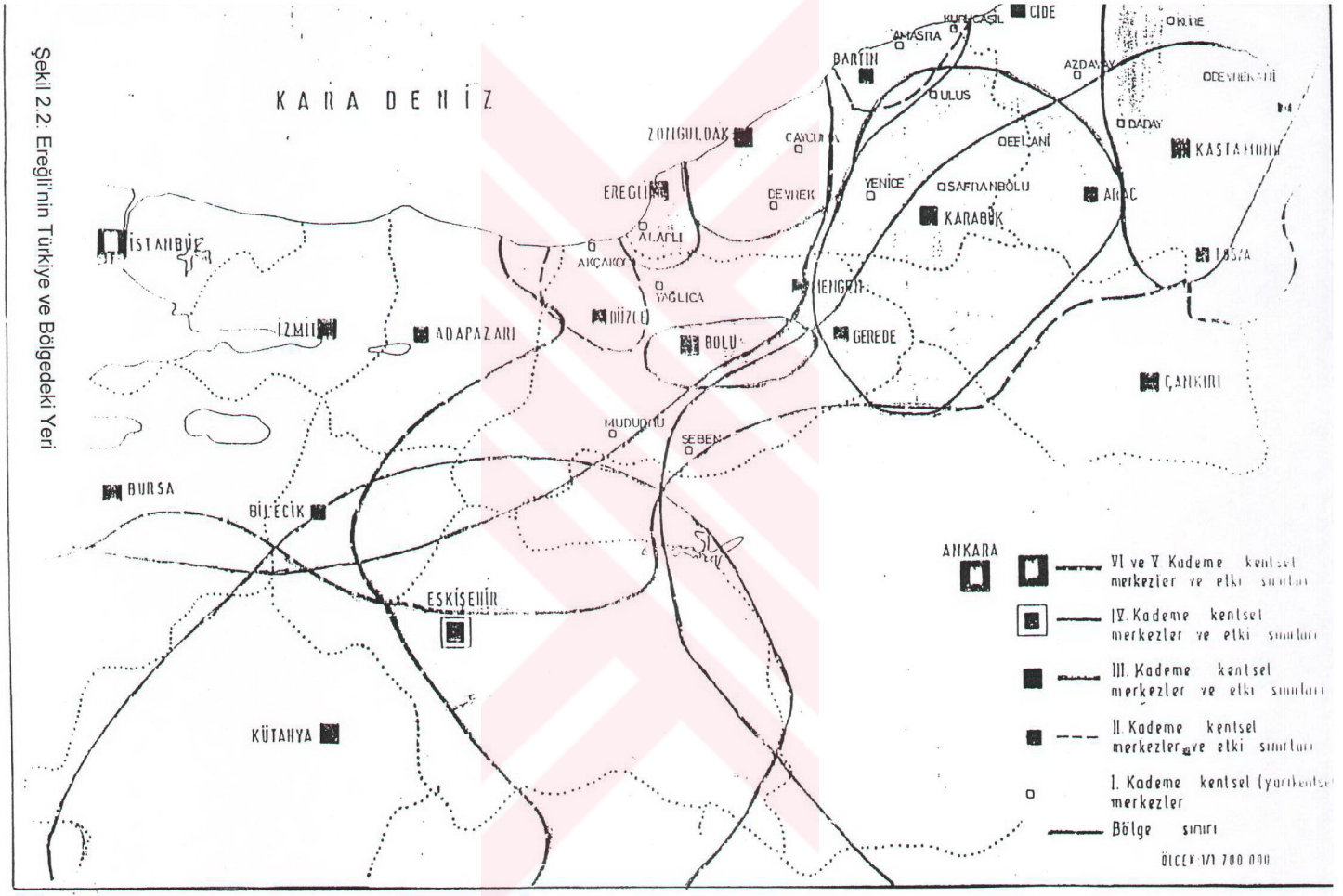
Karadeniz Ereğli, tarihsel kökleri M.Ö. 2000'li yıllara uzanan çok eski bir kenttir. Tarihsel veriler, ilçenin İon'lardan Türk egemenliğine kadar çok sayıda Anadolu Uygarlığını barındırdığını, bu şekilde bir uygarlıklar mozaiği oluşturduğunu göstermektedir[1].

Ereğli bu özelliğini veya şansını Batı Karadeniz'deki belli-başlı iki doğal limandan birisine sahip olmasına borçludur. Ancak tarihsel veriler kıyı ticaretinin Ereğli'yi, hakkettiği gelişmişlik düzeyine ulaştırmakta yetersiz kaldığını göstermektedir.

Bunun nedeni, Ereğli'yi bir liman kenti olarak üretken iç kesimlere bağlayan karayollarının olmamasıdır. 1334(1918) tarihli Müstakil Bolu Sancağı Salname-i Resmiyesinde de bu gerçek vurgulanmakta Ereğli'nin önemli çapta bir ticari hareketliliğine kavuşamaması, iç kesimlerle irtibatının olmayışına bağlanmaktadır[1].

---

[1] Karadeniz Ereğli Belediyesi İnternet Yayınları, Zonguldak,2002 <http://www.kdzeregli-bld.gov.tr>

Şekil 2.2: Ereğli'nin Türkiye ve Bölgedeki Yeri

Ereğli'yi geliştiren, 1848 yılında işletmeye açılan Taşkömürü madeni ile 1965 yılında işletmeye alınan Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları (Erdemir) olmuştur. 1848 yılında sınai kentleşme sürecine giren ilçemiz, coğrafi yapısının da elverişli olması nedeniyle, giderek Batı Karadeniz'in ağır sanayi merkezlerinden birisi haline gelmiştir[1].

Kent, geçmiş tarihi içerisinde ilk büyük etkilenmeyi 1829'da beldede taş kömürünün bulunmasıyla yaşamış böylelikle doğal bir liman olarak kazandığı önemi bir kat daha artmıştır. Yerleşim ikinci büyük değişimini, yer altı kaynaklarından, ulaşım kolaylıklarından ve işgücü potansiyelinden faydalanmak isteyen Demir-Çelik Sanayiinin ilçeyi yer seçmesi ile yaşamıştır. İlçe tesisin kurulmasına karar verilmesi, inşası ve bittikten sonraki dönemlerde hızlı bir değişim yaşamıştır. Bu değişiklik sosyal, mekansal ve ekonomik boyutlarda gerçekleşmiştir (Karakoç 1996).

B.Ereğli İlçesi ve Kıyı Parkının Tarihsel Gelişimi

Karadeniz Ereğli, sınırları boyunca 80 km.'lik kıyı şeridine sahiptir. Ereğli'nin kurulduğu kıyının doğal görünümü, denizin, Erdemir karayolu ve demiryolu için doldurulmasıyla bugünkü halini almıştır. Göztepe eteklerinden Bababurnu'na kadar uzanan sahil yolu nedeniyle eskiden denizle temasta olan dik kıyı ve evler (eski yalılar) yaklaşık olarak 30 yılı aşkın süredir 50-60 metre kadar içerde kalmış veya içeriye itilmiştir[1].

Göztepe'nin güneyinde Kepez Deresi ve Gülüç Irmağı'nın kıyı ovaları bulunmaktadır. Bunların sahilinde ise 1950'li yılların sonlarında bölgenin en büyük kumsalı (2.5km.) olan Uzunkum bulunmaktadır. Bu plaj ve ovaların üzerine Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları (Erdemir) inşa edilmiştir*.

[1] Karadeniz Ereğli Belediyesi İnternet Yayınları, Zonguldak,2002
<http://www.kdzeregli-bld.gov.tr>

Özel olarak, Ereğli'nin Erdemir'den önceki kıyı şeridi ile bugünkü kıyı şeridi arasında çok büyük değişiklik vardır. Denize yapılan dolgular ile kıyının doğal yapısı çok farklılaşmıştır[1]. Resim:2.28, 2.29, 2.30, 2.31, 2.32 ve 2.33'de Ereğli ve Kıyı kesiminin gelişimi ile ilgili fotoğraflar verilmiştir.

Ereğli İlçesi'nin planının yapıldığı dönemler oldukça eskilere rastlamaktadır. İlçenin ilk planı 1949 yılında Y.Mimar Seyfi Arkan tarafından yapılmıştır. Yeni bir plana ihtiyaç duyulması sonucunda 1964 yılında İller Bankası'na yeni bir plan yaptırılmıştır (Karakoç 1996).

Erdemir'in tahmin edilenden hızlı bir gelişme göstermesi yeni bir revizyon ve ilaveye ihtiyaç duyduğu için 1974 yılında plan yenilenmiştir (Karakoç 1996).

Resim 2.28: Ereğli Kıyıları (1925) (Karadeniz Ereğli Belediyesi İnternet Yayınları, Zonguldak, 2002, <http:// www.kdzeregli-bld.gov.tr>.)

[1] Karadeniz Ereğli Belediyesi İnternet Yayınları, Zonguldak,2002 <http://www.kdzeregli-bld.gov.tr>

Resim 2.29: Kalatepe-Bababurnu Arası Kıyı Kesimi (1937) (Karadeniz Ereğli Belediyesi İnternet Yayınları, Zonguldak, 2002, <http:// www.kdzeregli-bld.gov.tr>.)

Resim 2.30: Ereğli İlçesinin Kıyı Alanlarından Görünümler (1939) (Karadeniz Ereğli Belediyesi İnternet Yayınları, Zonguldak, 2002, <http:// www.kdzeregli-bld.gov.tr>.)

Resim 2.31: Günümüzde Atatürk Kültür Merkezi'nin Yer Aldığı Kıyı Kesimi (1945) (Karadeniz Ereğli Belediyesi İnternet Yayınları, Zonguldak, 2002, <http:// www.kdzeregli-bld.gov.tr>.)

Resim 2.32: Sahil Yolunun Yapımı (1962 (Karadeniz Ereğli Belediyesi İnternet Yayınları, Zonguldak, 2002, <http:// www.kdzeregli-bld.gov.tr>.)

Resim 2.33: Atatürk Kültür Merkezi Önündeki Yol Yapım Çalışmaları (1962) (Karadeniz Ereğli Belediyesi İnternet Yayınları, Zonguldak, 2002, <http:// www.kdzeregli-bld.gov.tr>.)

1974 planı 1990'a kadar olan nüfusu kaldıracak büyüklükte olmasına rağmen, konut taleplerinin hızla Kepez Vadisine doğru kayması, yeni revizyon ve ilaveleri de beraberinde getirmiştir. 1982-1985 ve 1986 yılları içinde Kepez Bölgesi'nin tamamının planı yeni ilavelerle hazırlanmıştır. Bu yapılan ilaveler hızla büyüyen nüfusun isteklerini karşılamaktan çok kaçak yapılaşmayı önlemek ve gelişiminin başladığı bölgelerde gerekli sosyal altyapıyı getirerek, ileride doğacak sorunları çözmeye yöneliktir (Karakoç 1996).

1982 yılında yapılan ilave planında Kepez ve Gülüç plana dahil edilmiştir (Karakoç 1996).

1990 yılında yapılan ve günümüzde geçerliliği olan son plan 2010 yılı 160.000 nüfus için hazırlanmıştır. Son imar planlarında önerilen arazi kullanım durumları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Karakoç 1996).

Kullanılan Alanın Büyüklüğü	1974 Planında (m^2)	Alan İçindeki Yüzdesi	1990 Yılında (m^2)	Alan İçindeki Yüzdesi
Yeşil Alanlar	41.924	%5,4	164.604	%7,1
Spor Alanı	6.400	%0,8	11.375	%0,5
Genel Toplam	771.616	%100	2.304.745	%100

Tablo 2.3: Bugünkü İmar Planlarında Önerilen Arazi Kullanım Durumları (Karakoç 1996)

Son imar planında kentin Karadeniz'e açıldığı tek yer olan kıyı bandının düzenlemesi yaptırılmıştır. Bu alanın tek sakıncası demiryolu hattı ile kentten ayrılıyor olmasıdır. Ancak eskiden günde üç sefer kömür yüklü tren geçen bu yol artık kullanılmamaktadır. Bunun sonucunda da bu alan bisiklet yolu olarak düzenlenmiştir (Karakoç 1996).

C.Ereğli İlçesi Kıyı Bandının Rekreasyon Alanları

Kent merkezinin nüfusu 80.200 olmasına rağmen; sosyal alanlar, çevre düzenlemeleri ve ticari hareketliliğinden dolayı Zonguldak ve çevresinin çekim merkezi konumundadır. Bu nedenle Karadeniz Ereğli'nin nüfusu gündüz saatlerinde 100.000'i aşmaktadır[1].

İlçede 1990 yılında yerleşimde belediyenin mülkiyetinde ve düzenlediği 1 adet çocuk bahçesi (1.631 m^2) ve 1 adet park (Cumhuriyet Parkı 7.019 m^2) mevcuttur. İlçede yeşil alanların azlığı kentteki eğimli ve yapı

[1] Karadeniz Ereğli Belediyesi İnternet Yayınları, Zonguldak,2002 <http://www.kdzeregli-bld.gov.tr>

yapılamayan alanların doğal yeşil dokusuyla kapanır. Bu alanlar aktif yeşil alan sayılmamakla birlikte, ilçenin yağışlı ve ılıman iklimi sayesinde sık bir bitki örtüsüne sahip olduğundan ilçedeki yoğun konut dokusu içinde estetik görünümlü mekanlar oluştururlar(Karakoç 1996).

Kent dokusunun oldukça yoğun olması nedeni ile bu alanlarda yoğun olarak yokluğu hissedilen yeşil alanlar oluşturulamayacağı için tek alternatif olarak kıyı düzenlemesi yapılmıştır. İlçenin kıyı bandı merkezi bir konumda ve yerleşmenin doğrudan denize açıldığı bir noktadadır. Düzenleme alanı ağırlıkla dolgu yolu ile elde edilmiştir (Karakoç 1996).

Yaklaşık 4 ha olan alan (Resim:2.34, 2.35), taşıt yolu kenarındaki yeşil bant-yaya yolu-koşu yolu-bisiklet yolunun yer aldığı alan ile bundan 1,40 metre daha aşağı kotta bulunan alan olmak üzere iki kademede planlanmıştır (Karakoç 1996). Alanın, denizin doldurulması ile elde edilmesi doğal olarak düz topoğrafyalı bir alan doğurmuştur. Bu düz alanda kot farkı, gelişmiş bitki dokusu, çeşitli kullanımların bulunuşu alanın monotonluğunu kırmıştır.

Alanda yürüme yolları, koşu yolları, bisiklet yolu, dinlenme mekanları, bakı terasları, süs havuzu, çocuk oyun alanları, çocuk trafik eğitim merkezi, satranç alanları (yer satrancı ve satranç masaları) gibi kullanımlar yer almaktadır. Geniş bir mekana sahip olması nedeni ile çok çeşitli aktiviteyi bir arada bulunduran alanda kullanımların mekanları belirgin bir şekilde ayrılmıştır.

Proje alanının 1. kademesinde yayaların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri büfe-kafeler, çocuk oyun alanları, trafik eğitim pisti, yeşil alanlar, çiçek parterleri ve oturma, dinlenme alanları ile düzenlenmiştir.

Proje alanının 2. kademesinde ise çiçek parterleri, bakı noktaları, yeşil alanlar, yürüyüş yolları bulunmaktadır. Ayrıca bu alanda küçük seyyar satışlar yapılan bölümler bulunmaktadır.

Alanın tasarım açıdan incelenmesinde çeşitli bölümler ele alınmıştır. Bitkisel yapı, konstrüksiyon, estetik vb.

Bunlardan ilk incelenecek tasarım unsuru bitkisel yapıdır. İlçede Karadeniz'e özgü yaprak döken ağaç formasyonları yaygındır. Ereğli'nin doğal bitki örtüsünün ağaç, çalı ve yer örtücü tipindeki örnekleri şunlardır:

Ağaçlar ve Çalılar

Ereğli yöresinde kıyı kesimlerinde aşağıdaki ağaç ve çalı türleri yaygındır. Bu bitkilerin ortak özelliği yaygın yapraklara sahip olmalarıdır.

Latince Adı	Türkçe Adı
Castanea sativa	Kestane
Carpinus orientalis	Ak Gürgen
Carpinus betulus	Kara Gürgen
Corylus avellana	Yaban Fındığı
Corylus maxima	Fındık Ağacı
Quercus frainetto	Meşe
Junglans regia	Ceviz
Junglans nigra	Kara Ceviz
Fagus orientalis	Doğu Kayını

Kıyıdan içerilere doğru Rhodendron ponticum (Orman Gülü) da bu türlere eklenmektedir.

Yer Örtücüler

İlçede yaygın olarak görülen otsu türler ise şunlardır:

Latince Adı	Türkçe Adı
Antirhinum majus	
Hypericum calycinum	Koyun Kıran
Rubus fruticosus	Ahududu
Digitalis ferruginea	Arı Kovanı/Yüksük Otu
Parentucellia latifolia	
Cistus creticus	Karağan/Pamuk Otu
Cyclamen coum	Sıklemen
Helloborus orientalis	Güneş Gülü-Noel Gülü

Sözlü Görüşme: Yrd.Dç.Dr. Ayşe KAPLAN, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Biyoloji Bölümü, Eylül-2002.

Alanda kullanılan bitki türleri aşağıdaki listede verilmiştir:

Latince Adı	Türkçe Adı
Washingtonia robusta	Palmiye
Cortaderia sellona	Pampas Otu
Nerium oleander	Zakkum
Platanus orientalis	Çınar
Ligustrum japonica	Kurt Bağrı
Thuja orientalis	Doğu Mazısı
Juniperus sabina	Ardıç
Cedrus deodora	Himalaya Sediri
Cedrus atlantica	Atlas Sediri
Cupressus arizonica	Arizona Servisi

Cotoneaster horizontalis	Yayılıcı Dağ Muşmulası
Pinus pinea	Fıstık Çamı
Picea pungens var. Glauca	Mavi Ladin
Agave americana	Sabır
Thilia tomentosa	Ihlamur
Pittosporum tobira	
Acaica dealbata	Akasya
Euonymus japonica	Taflan
Viburnum opulus	Kartopu
Rosa spp.	Sarılıcı Gül
Hedera helix	Kaya Sarmaşığı
Acer pseudoplatanus	Yalancı Çınar Yapraklı Akçaağaç
Buxus sempervirens	Şimşir
Yucca filamentosa	Avize Çiçeği
Pinus sylvestris	Sarı Çam
Fagus silvatica	Batı Kayını
Fraxinus excelsior	Dişbudak
Robinia pseudoacacia	Yalancı Akasya

Alanda kullanılan çiçeklerin isimleri aşağıda verilmiştir.

Latince Adı	Türkçe Adı
Viola spp.	Menekşe
Salvia spp.	Ateş Çiçeği
Anthermis spp.	Aslanağzı

Projede belirtilen bitkiler ile alanda kullanılan bitkiler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Projede yer aldığı halde kullanılmayan bitkilerin yanı sıra projede olmadığı halde kullanılan bitkiler vardır.

Kullanılan bitkilerin büyük bir çoğunluğu, alanın bulunduğu iklim şartlarına uygun bitkilerdir. Pinus pinea (Fıstık Çamı), Nerium oleander (Zakkum) gibi bitkiler ağırlıklı olarak Akdeniz kıyılarında kullanılan bitkiler olmasına karşılık alana uyum sağlamışlardır.

Alan genelinde bitkilendirme çalışmaları daha çok estetik amaç göz önüne alınarak yapılmaya çalışılmıştır. Ancak yeşil kuşağın işlevleri göz ardı edilmiştir. Bunu sonucunda alana gürültünün ulaşımı, güzel görüntünün kapanması gibi tasarımda istenmeyen sonuçlar doğmuştur.

Alanın üst kademesinde yapılmayan bitkisel perdeleme sonucunda alanın sınırında yer alan taşıt yolunun gürültüsü ve egzozu alana ulaşmaktadır. Alt kotta ise yer yer yüksek boylu ağaçların sık kullanımı oturma birimlerinin deniz görüntüsünü kapatmaktadır.

Ancak alan genelinde bitkisel dokunun fiziksel özelliklerini tam olarak sağlaması nedeni ile alanda yoğun bir yeşil doku hakimiyeti bulunmaktadır. Bu da ilçede yoğun olan yapısal doku ile deniz arasında estetik olarak hoş bir görüntü arz etmektedir.

Alanın bir çok girişi bulunmaktadır. Bunlardan başlangıç ve bitiş noktasındakiler geniş ve belirgindir. Bu kesimler dışında alanın taşıt yolundan girişleri de bulunmaktadır. Bu girişler genişlik ve vurgusal olarak belirgin değildir.

Geniş bir alana yayılması nedeni ile promenad alanında çeşitli döşeme malzemeleri kullanılmıştır. Bu malzemeler, tuğla, granit parke taşı, beton, beton plak taştır. Bu malzemeler tek başına kullanıldığı gibi ikili kombinasyon şeklinde de kullanılmıştır. Alanda geçişler tek malzemeden kombinasyona şeklinde bir sıralama takip etmektedir.

Örneğin; ilk önce sadece tuğla malzeme ile döşeme yapılırken sonra tuğla-granit parke taşı kombinasyonuna geçilmiştir. Bu durum hem monotonluğu kırmış hem de farklı malzemenin biçimsel ve renksel olarak uyumlu kombinasyonu estetik açıdan alanı zenginleştirmiştir. Ancak alanda kullanılan malzemelerden granit parke taşının temizliği zor bir malzemedir. Alan yoğun kullanımlı olduğu için bu malzemenin kullanıldığı kesimlerde atılan maddeler taşların arasına girmekte ve zor temizlenmektedir. Alanda kullanılan döşemeler ile ilgili fotoğraflar Resim:2.36 ve 2.37'de verilmiştir.

Alanda yer alan donatı elemanlarında da malzeme ve renk çeşitliliği bulunmaktadır.

Alanda kullanılan çöp kutusu, aydınlatma elemanı, oturma elemanları farklı renklerde ve farklı biçimlerde alanda kullanılmıştır. Bu durum monotonluğu kırmak için yapıldıysa da birbirine yakın kullanımlarda farklı renklerin kullanılması estetik olarak hoş bir görüntü yaratmamaktadır. Örneğin alanda kullanılan oturma gruplarında hem biçimsel hem de renksel çeşitlilikler bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı biçimselliği nedeni ile oturmada rahatsızlık yaratmaktadır. Ayrıca birbirine çok yakın mesafede yer alan oturma gruplarının birbiri ile ve çevresindeki diğer malzemelerle (bitkisel yapı, döşeme malzemesi, aydınlatma, çöp kutusu vb.) uyumsuz renklerde oluşu alana görsel açıdan negatiflik kazandırmaktadır (Resim: 2.38,2.39).

Alanda yer alan çöp kutuları ise renk olarak tek renge (yeşil) sahip iken biçimsel farklılıkları bulunmaktadır (Resim:2.40). Alanda yeterli derecede olmaları geniş alanın kirliliğini önlemektedir. Alanda yer alan çöp kutularının tek olumsuz yanı bir kısmının oturma alanlarına çok yakın monte edilmiş olmalarıdır. Bu durum özellikle sıcak havalarda istenmeyen kokulara neden olarak oturanı rahatsız etmektedir.

Alanda yer alan aydınlatma elemanları biçimsel olarak çoğunlukla aynı formatta olup yer yer alanın baş ve son kısımlarında farklı formlar yer almaktadır (Resim:2.41). Bu form alan genelinin sade formuna uyum göstermektedir. Aydınlatma elemanlarının renk seçiminde döşeme elemanları ile uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Tuğla döşemelerde kırmızı renkli aydınlatma elemanları, diğer döşemelerde ise sarı renkli aydınlatma elemanları kullanılmıştır. Alana taşıt yolundan giriş kesiminde kullanılan kısa boylu aydınlatmalar haricinde, genelde yüksek boylu aydınlatmalar kullanılmıştır. Alanın gece de yoğun olarak kullanılması nedeni ile yüksek boylu aydınlatmaların alanda yoğun kullanımı doğru bir karardır. Alanın gece kullanılması ve ilçenin çekim merkezi olması nedeni ile 4 adet yüksek boylu ışıklandırmalar (Resim:2.41) kullanılmıştır. Çeşitli renklerde ışık saçan bu elemanlarla alan gece ilçenin her yerinden görülebilen bir mekan özelliğini kazanmaktadır.

Alanın geniş olmasına rağmen bünyesinde sadece birer tane çeşme ve reklam panosu bulunmaktadır. Sayısı yönünden az olan bu elemanlar biçimsel açıdan alandaki diğer malzemelerle uyumlu bir yapıdadırlar. Örneğin çeşme tuğla döşeme ile aynı renk ve malzemeden yapılmıştır (Resim:2.42). Reklam panosu ise bitkilendirme alanının ortasında yer almasından dolayı çerçevesi yeşil renk ile boyanmıştır (Resim:2.43). Bu uyum estetik bir görüntü oluşturmaktadır.

Alanda yer alan tek su öğesi olan süs havuzu, yaya yolunun tam ortasında olması nedeni ile çekici bir konumdadır. Ancak bakımsız ve kirli olması nedeni ile işlevini görememektedir (Resim:2.44).

2. kademenin alt kesimi günümüzde de balıkçı barınağı olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle alt kotun altında sandallar yer almaktadır. Bu bölüme geçiş alt kottaki ahşap iskeleden olmaktadır (Resim:2.45). Ayrıca bu

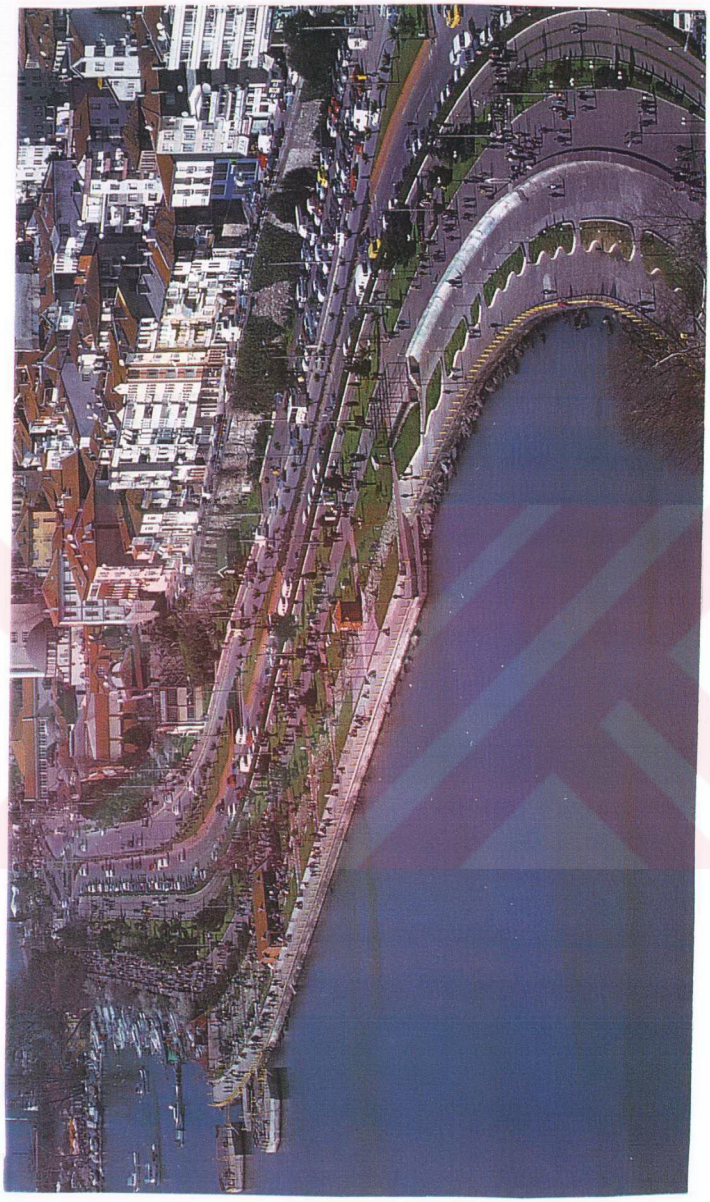
barınağın bulunuşu nedeni ile 2. kademedeki yürüyüş yolları 1. kademeye göre daha dardır.

Alanda iki adet bakı terası (Resim:2.46) yer almaktadır. Bu alanlar alt kottan denizi seyretmek için düşünülmüş alanlardır. Bu alanlar üst kottan geçiş rampalarla olmaktadır.

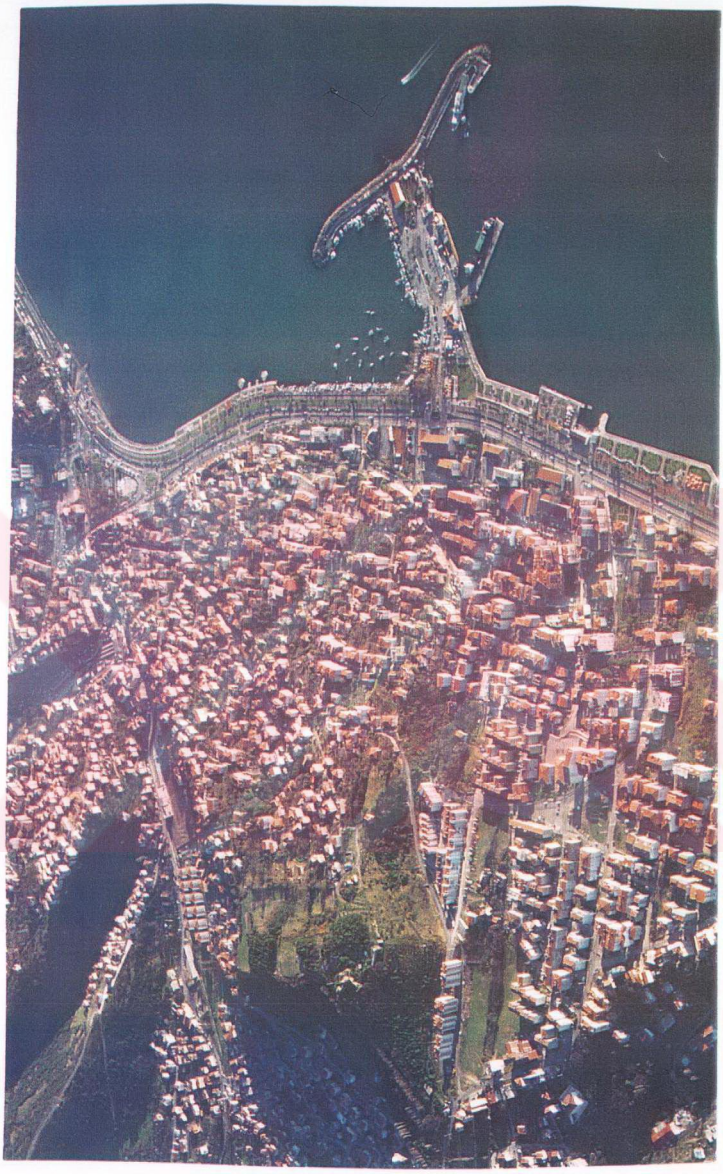
Alanda merdivenlerin yanı sıra rampaların da bulunması alanı engelliler ile bebek arabası sahiplerinin de alandan yararlanmalarını sağlamaktadır.

Alanın alt kotunda çocuklar için iki ayrı mekan tasarlanmıştır. Alanın baş ve son kısımlarında yer alan bu iki kullanımdan birincisi trafik eğitim alanıdır. Trafik eğitim alanında, trafik pistinin yanı sıra çocuk oyun alanı ve ebeveynler için oturma grupları bulunmaktadır (Resim:2.47). Alanın sonunda yer alan ikinci mekan ise sadece oyun kompleksinden oluşan küçük bir kesimdir (Resim:2.48). Alanda hem çocuklar hem de yetişkinler için tasarlanmış satranç bölümü bulunmaktadır. İki kısma ayrılan bu bölümün üst kotunda satranç masaları yer almaktadır (Resim:2.49). Alt kotta ise yer satrancı bulunmaktadır (Resim:2.50). Yer satrancı alanda yoğun ilgi gösterilen alanlardan biridir.

Alanda taşıt yolu ile kullanım alanları koşu yolu ve bisiklet yolu ile ayrılmıştır. Günümüzde kullanılmayan Ereğli Demir Çelik Fabrikasına ait demiryolunun bir bölümünün rayları arası bisiklet yolu (Resim:2.51) olarak planlanmıştır. Bisiklet yolu ortalama 650 metre olup ring yapılabilecek biçimde planlanmıştır (Karakoç 1996). Ancak sağlıklı yaşam amacıyla yapılan bu parkurların taşıt yolundan sadece kısa boylu çit bitkileri ile ayrılması egzozun buraya ulaşması nedeni ile tasarım anlamını tam olarak gerçekleştirememektedir (Resim:2.52).

Resim 2.34: Ereğli İlçesi ve Kıyı Parkının Hava Fotoğrafları (Karadeniz Ereğli Herakleia Pontika, Karadeniz Ereğli Belediyesi Yayınları, 2002.)

Resim 2.35: Ereğli İlçesi ve Kıyı Parkının Hava Fotoğrafları (Karadeniz Ereğli Herakleia Pontika, Karadeniz Ereğli Belediyesi Yayınları, 2002.)

Resim 2.36: Ereğli Alanının Döşeme Detayları (Orijinal)

Resim 2.37: Ereğli Alanının Döşeme Detayları (Orijinal)

Resim 2.38: Ereğli Alanında Yer Alan Oturma Grupları (Orijinal)

Resim 2.39: Ereğli Alanında Yer Alan Oturma Grupları (Orijinal)

Resim 2.40: Ereğli Alanında Yer Alan Çöp Kutuları (Orijinal)

Resim 2.41: Ereğli Alanında Yer Alan Aydınlatma Elemanları (Orijinal)

Resim 2.42: Ereğli Alanında Yer Alan Çeşme (Orijinal)

Resim 2.43: Ereğli Alanında Yer Alan Reklam Panosu (Orijinal)

Resim 2.44: Ereğli Alanında Yer Alan Süs Havuzu (Orijinal)

Resim 2.45: Ereğli Alanında Yer Alan Ahşap İskele (Orijinal)

Resim 2.46: Ereğli Alanında Yer Alan Bakı Terası (Orijinal)

Resim 2.47: Ereğli Alanında Yer Alan Trafik Eğitim Alanı (Orijinal)

Resim 2.48: Ereğli Alanında Yer Alan Çocuk Oyun Kompleksi (Orijinal)

Resim 2.49: Ereğli Alanında Yer Alan Satranç Masası (Orijinal)

Resim 2.50: Ereğli Alanında Yer Alan Yer Satrancı (Orijinal)

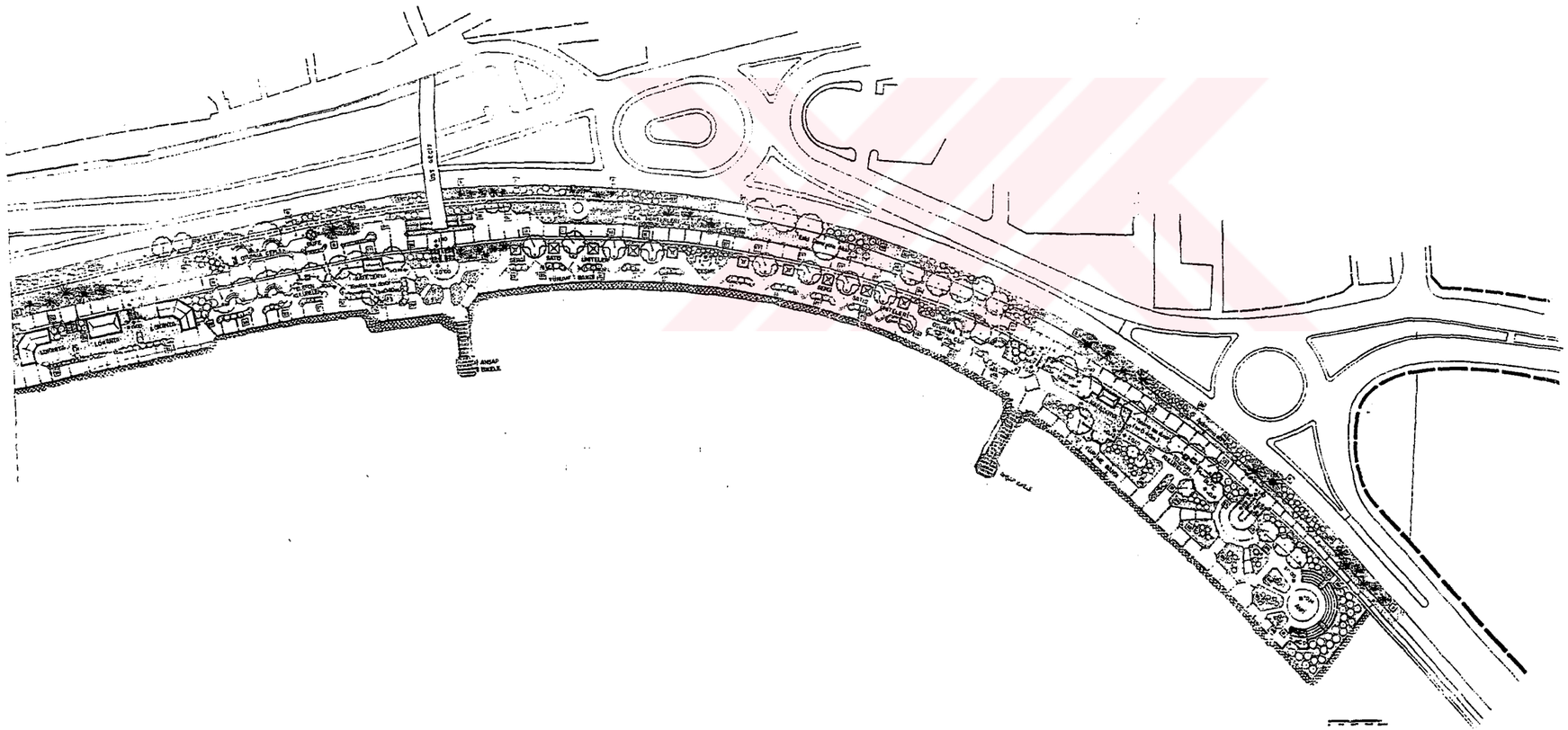
Resim 2.51: Ereğli Alanında Yer Alan Eski Raylarla Ayrılmış Bisiklet Yolu ve Koşu Yolu (Orijinal)

Resim 2.52: Ereğli Alanına Taşı Yolundan Giriş (Orijinal)

KDZ. EREĞLİ (ZONGULDAK) BELEDİYESİ
KIYI BANDI DOLGU ALAN PEYZAJ DÜZENLEMESİ

Ölçek : 1/500

BİTKİ LİSTESİ

İBRELİ AĞAÇLAR	Adet
1- Cedrus atlantica (Atlas Sedri)	7
2- Cedrus deodara (Himalaya Sedri)	4
3- Cupressus arizonica (Arizona Servisi)	4
4- Picea pungens (Mavi Ladin)	2
5- Pinus pinea (Fıstık Çamı)	5
6- Pinus silvestris (Sarı Çam)	5
7- Taxus baccata (Porsuk)	17
8- Taxus baccata fastigiata	12
9- Thuja occidentalis (Batı Mazısı)	11
YAPRAKLI AĞAÇLAR	
10- Acer platanoides (Çınar Yapraklı Akçaağaç)	7
11- Acer pseudoplatanus (Yalancı Çınar Yapraklı Akçaağaç)	7
12- Aesculus carnea (Kırmızı Çiçekli At Kestanesi)	8
13- Betula verrucosa (Huş)	8
14- Catalpa bignonioides (Katalpa)	7
15- Crataegus oxyacatha (Pembe Çiçekli Alıç)	3
16- Fagus sylvatica (Batı Kayını)	9
17- Fraxinus excelsior (Dişbudak)	9
18- Malus floribunda (Süs Elması)	4
19- Platanus orientalis (Doğu Çınarı)	6
20- Prunus cerasifera pissardi pygra (Süs Eriği)	7
21- Quercus rex (Pırnal Meşesi)	9
22- Robinia pseudoacacia (Yalancı Akasya)	13
23- Tilia tomentosa (Gümüşi Ihlamur)	14
ÇALILAR	
24- Berberis thunbergi atropurpurea (Kızıl Tezkafi)	44
25- Berberis vulgi (Kokarot Çalısı)	12
26- Buxus sempervirens (Şimşir)	27
27- Buxus sempervirens pyramidalis	34
28- Cotoneaster horizontalis (Dağ Muşmulası)	39
29- Cytisus japonica (Japon Ayvası)	35
30- Deutzia gracilis	41
31- Euonymus japonica (Tefrik)	36
32- Ilex aquifolium (Çoban Püskülü)	21
33- Juniperus sabina (Sabin Ardıcı)	32
34- Ligustrum ovalifolium (Çalı Ması)	39
35- Ligustrum japonicum (Kertbeğir)	22
36- Mahonia aquifolium (Mahonya)	39
37- Philadelphus coronarius (Filbatları)	35
38- Pyracantha coccinea (Ateş Dikeni)	21
39- Sambucus nigra (Mürver)	41
40- Salvia officinalis (Kişniş Salatalık)	44
41- Syringa japonica (Leylak)	57
42- Symphoricarpos racemosus (İnci Çalısı)	35
43- Viburnum opulus (Adi Kartopu)	31
44- Yucca filamentosa (Avare Çiçeği)	21

※ 3621 / 3630 sayılı İmar Kanunu ve ilgili yönetmelikler doğrultusunda Ayni Katkılarının yerine getirilmesi konusu düşünülmüştür.

İLLER BANKASI GENEL MÜD.
İMAR PLANLAMA DAİRE BŞK.

KDZ. EREĞLİ (ZONGULDAK) BELEDİYESİ
KIYI BANDI DOLGU ALAN PEYZAJ DÜZENLEMESİ

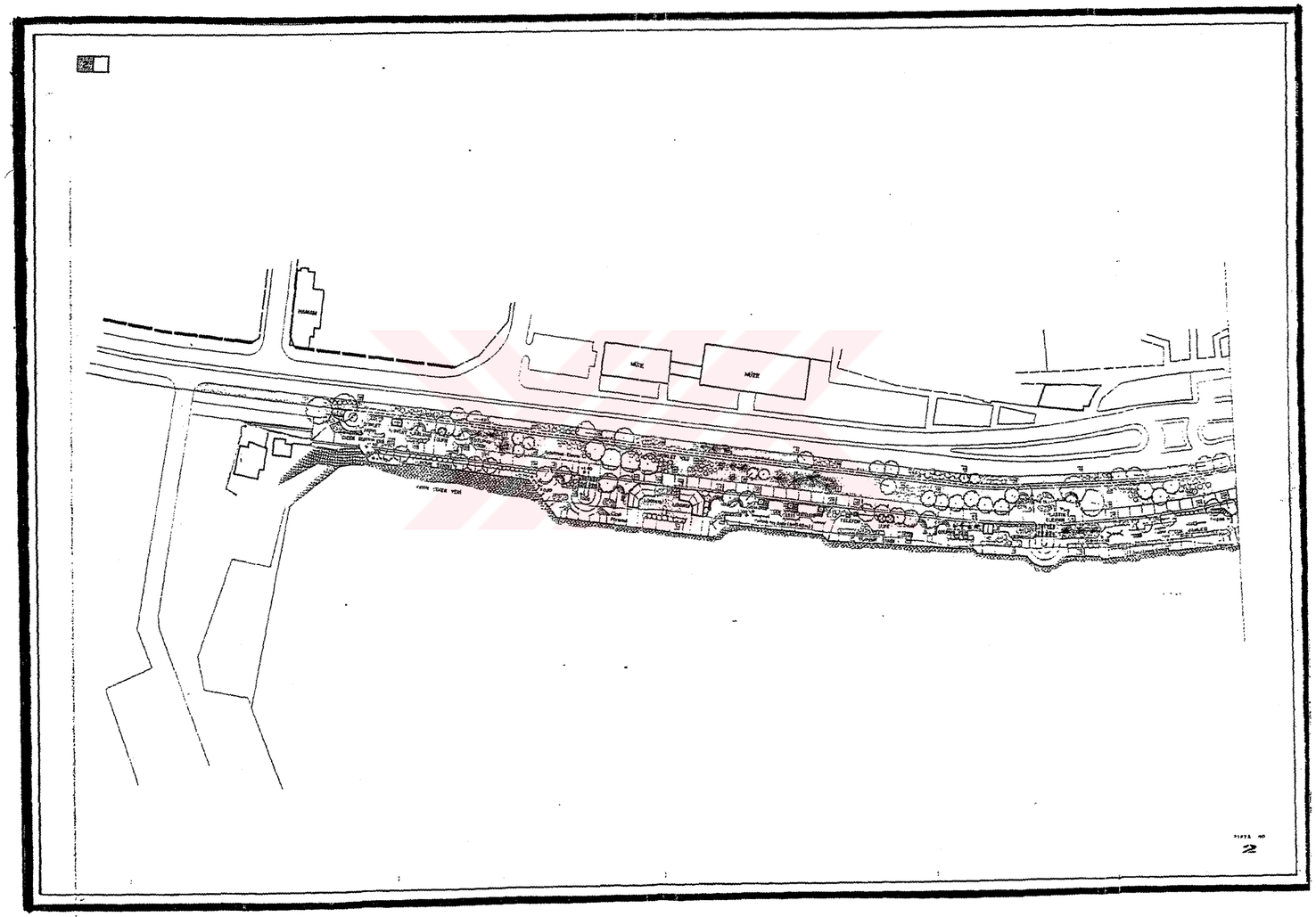
YAPISAL UYGULAMA PROJESİ

YAPAN : İ. Lütfi CELENDAR / Peyzaj Mimarı
İ. Ayhan GÜRÇAY / Peyzaj Mimarı

TARİH : | ÖLÇEK : 1/500

ONAY : | PAFTA No : 1

il 2.3: Zonguldak İli Kıyı Parkının Peyzaj Projesi

Şekil 2.4: Zonguldak İli Kıyı Parkının Peyzaj Projesi

2.4.2.Yurtdışı Örneği

2.4.2.1.Guadalupe River Park (California-A.B.D.) Örneğinin Rekreasyon Alanı Olarak Dünü-Bugünü

A. San Jose Kentinin ve Guadalupe River Parkın Tarihsel Gelişimi

Guadalupe River Park, A.B.D'nin güneybatısında yer alan California Eyaletinin ilk sivil yerleşimi olan San Jose kentinde, San Jose Havaalanının güneyinde yer almaktadır (Anabritannica 1994).

Tarihsel önemi büyük olan San Jose 1777'de, Guadalupe Nehri kıyısında, Taylor ve Mission Caddelerinin bulunduğu yerde kurulmuş ve Amerikalılar nehir boylarında ama nehri uzun süre ihmal ederek yüzyıllar boyunca yaşamışlardır[1].

Yakın bir tarihe kadar şehir halkı, nehrin geçmiş zamanlarını unutarak, varlığını sadece kışın yağan yağmurlar sonucu suların yükselmesi ve bunun sonucu nehir kıyısının su altında kaldığı zamanlarda hatırlamıştır [1]. Daha sonra halkın ve sivil kuruluşların baskısı ile nehir kıyısı tekrar ele alınmış ve günümüzde nehir kıyısı ve park şehrin imaj kaynağı olmuştur.

Guadalupe River Park, 1988 yılında çeşitli meslek dallarından kişilerle (jeoloji mühendisi, inşaat mühendisi ve peyzaj mimarlarından oluşan

[1]:<http://www.svcn.com/archives/saratoganews/12.12.01/gardening.html

14 kişi) projelendirilip yapımına başlanmıştır. Park, 10 yıl süren inşaat, ekolojik ve bitkisel tasarım çalışmaları ile ancak 1998 yılında tamamlanmıştır. Böylece San Jose eskiden olduğu gibi tekrar "Bahçe Şehir" olarak anılmaya başlanmıştır (Cerver 1998).

Şehirde nehir kenarında yer almayan parklar da bulunmaktadır. Ancak bu parkların büyüklüğü Guadalupe River Park ile karşılaştırılamayacak ölçüdedir. Bu parkın diğer parklardan asıl farkı hem kentin içinde ama doğayla baş başa kalınan sakin bir ortam olması, hem de eğitimin amaçlanmasıdır.

B. San Jose ve Guaddalupe River Parkın Rekreasyon Alanları

Guadalupe River Park, 3 mil (yaklaşık 5,5 km.) uzunluğunda olup Guadalupe Nehri'nin kenarında yer almaktadır. Nehir California eyaletinin San Jose şehrinin içinden geçmektedir (Cerver 1998).

Park nehrin tek tarafına yerleşmiştir. Park havaalanı yolu, şehir merkezi ile kuşatılmış durumdadır. Ayrıca nehir kenarında yer alması nedeni ile iki yaka arasındaki geçişin sağlanması için parkta köprüler yer almaktadır. (Cerver 1998).

Proje başlangıcında, tasarım aşamasında önemli problemlerle karşılaşılmıştır. Bunlardan en önemlisi uzun yıllar bakımsız olan alanda sel baskınları nedeni ile oluşmuş hasarlardır. Bu nedenle projenin ilk bölümünde sel baskını ile ilgili bilgiler (periyodik dalgalanma zamanları, nehir yatağı ile ilgili bilgiler vb.) ele alınmış ve bu sorunlara çözümler aranmıştır.

Sonuçta sel baskınlarından yeni alanı korumak için kanal sistemleri yapılmıştır. Ayrıca tasarımda nehir kenarında yer alan park bölümlerinin eğim dereceleri sel kontrolü amacıyla kanal sistemine göre ayarlanmıştır. Parkın geri kalan kesiminin eğim yönü de bu ilk kesime göre ayarlanmıştır (Cerver 1998).

Nehrin değişik doğal formdaki akışı nehir kıyısındaki doğal vejetasyonu etkilemiştir. Ayrıca nehrin akış şekli kentin gelişim yönünü ve doğal çevrenin gelişim yönünü etkilemiş, nehir kıyısı ve kent arasında belirgin bir ayırım yapmıştır. Ancak zamanla kentin bazı kullanımları nehir kıyısında yer almaya başlamış ve kent ile nehir kıyısı ayrımı derecelenmeye başlamıştır. Şehrin anahtar kullanım alanları olarak nehir kıyısına yerleşen kentsel alanlar; Children's Discovery Museum, San Jone's Arena, Performing Arts'dır. Bu kamusal alanlar parkın etrafını çevirmiş ve parkı şehrin içine sokmuştur (Cerver 1998).

Park çizgisel olarak gelişme göstermiştir. Bunların başlıca nedenleri alanı sınırlayan kentsel yapısal kullanımlar ve önemli yol akslarıdır. Ancak en önemli etken nehrin çizgisel akışıdır. Bu nedenlerle dar sınırlar içinde parkın gelişimi çizgisel olarak tasarlanmıştır (Cerver 1998).

Parkın nehir kenarındaki verimli alüvyon topraklarda yer alması bitkisel tasarımı kolaylaştırmıştır. Parkın bitkisel tasarımında doğal nehir kenarı bitkilerine yer verilmiş, yabancı bitkiler alana getirilmemiştir (Cerver 1998). Bu sayede alanda bitkisel ortam çekişmesi olmamış ve fiziki gelişim çok hızlı olmuş, alanın bitkisel olarak üçüncü boyut görselliği çabuk gerçekleşmiştir. Bu, alanın diğer kullanımlarını da etkilemiş, anlamlarını çabuk kazanmışlardır. Alanda doğal olarak yer alan söğüt, kavak ve meşeler ağırlıklı olarak kullanılmışlardır. Üçüncü boyutu çok kuvvetli olan bu bitkiler ile birlikte palmiyelerinde yer alışı ve bunların geometrik ve çizgisel bir şekilde

dizilimi alanda disiplin hissi ve yerden gökyüzüne geniş bir görsel açı yaratmakta ve yönlendirme çok açık olarak belirginleşmektedir. Bu yüksek boylu bitkiler dışında alçak boylu çalıların ve çiçeklerin de yer alması alanda yer ile gök düzleminin birlikteliğini sağlamıştır. Ayrıca çiçekler birer ayırma ve yönlendirme elemanı olarak da kullanılmıştır. Alanda döşemeler dışında kalan tüm toprak kesimi çimlendirilmiş, bu durum özellikle kış mevsimi dışındaki zaman diliminde sürekli yeşil doku hissi yaratmaktadır. Ayrıca, kışın yaprak döken bitkiler ile herdem yeşil bitkilerin bir arada kullanımı, sürekli bir yeşil doku ile mevsim koşullarına göre renk değişiminin kombinasyonunu sağlayarak alanda renk kompozisyonu sağlanmıştır.

Bölgede yarı kurak iklimin egemen oluşu kış mevsiminin kısa sürmesine ve yağış azlığına sebep olmaktadır. Bu nedenle alanda su seven bitkiler ağırlıklı olarak nehre yakın kesimlerde kullanılmış, diğer alanda yer alan bitkiler az su seven bitkilerden seçilmiştir. Ancak parkta şehrin atık suyunun arıtılması ile elde edilmiş su ile sulama yapıldığından, alandaki bitkiler beklenmeyen ani sıcaklık değişimlerinden ve susuz geçen dönemlerden çok fazla etkilenmemektedirler[1].

Alanda ayrıca parkın sınırında 3.700 adet değişik gül çeşidinden oluşan bir gül bahçesi oluşturulmaya başlanmıştır. Bu özel bahçe hem alan görsel olarak renk açısından ve bu kesime gelen kelebek, kuş gibi görsel ve sessel etkili hayvanlarla büyük avantaj katacak hem de parkın kuruluş amaçlarından biri olan eğitime destek verecektir [1].

Park tasarımında kullanılan nehir vejetasyonu kenti de etkilenmiş, kentte nehir vejetasyonuna ait bitkisel dokular yayılmaya başlamıştır (Cerver 1998).

---

[1]:http://www.grpg.org/home.html

Parkın şehir merkezinde doğal bir ortam olarak hizmet vermesi alanda yürüyüş, bisiklet, dinlenme ve oturma işlevlerinin ağırlık kazanmasına neden olmuştur[1].

Parkın bir kısım yolları nehrin yılanvari akışına uyumlu olarak boğumlu şekilde, bir kısım yolları da geometrik olarak düzenlenmiştir (Cerver 1998).

Parktaki kullanım hedeflerinden biri de alandaki değişik bölümlerin gösteri ve sergi alanı olarak kullanımını sağlamaktır. Bu nedenle yer yer yollar genişlemiş ve bu işleme olanak sağlamıştır. Geniş olarak düzenlenen yollar aynı zamanda düzenlenme amaçlarından biri gezinti olan parkın yaya dolaşımını kolaylaştırmaktadır. Yol kenarındaki aydınlatmalarda, yüksek aydınlatmalar genişleyen yollarda kullanılırken genel yapıda kısa boylu ve duvar aydınlatmaları kullanılmıştır. Yollar asfalt ve beton plak taşlardan yapılmıştır. Beton plak taşların yer aldığı bölümler açık renge sahip olup, bu durum çim alanların yeşilini hakim kılmaktadır. Asfaltın yer aldığı bölümler ise bu kesimlere göre daha koyu renge sahiptir. Ancak bu bölümün renginin diğer bölümden çok farklı olmaması için, siyah yerine gri renkte asfalt dökülmüştür.

Özellikle nehre bakan kısımlarda eğimler göze çarpmaktadır. İç kesimlerde ise monotonluğu kırmak amacıyla yapay tümseklere yer verilmiştir.

Alanda su öğesi olarak sadece nehir kullanılmış alanda havuz, çeşme gibi su objelerine yer verilmemiştir. Ancak kullanıcıların genel isteği üzerine alana su içimini sağlayan çeşmeler yerleştirilmektedir (Cerver 1998).

---

[2]:http://www.ci.san-jose.ca.us/cae/parks/grp/index.html.

Genel olarak alanın düz olması nedeni ile merdivenler nehir kenarında kullanılmıştır. Ancak alanda monotonluğu kırmak için ve özellikle nehir taşmalarını engellemek için yapılan kanallara doğru alan genelinde oluşturulan eğimlerde, oturma birimleri ve merdivenler birleştirilmiştir. Aynı zamanda birer istinad duvarı olan bu merdivenler oturma işlevini de gerçekleştirmesi için yer yer normal standartların dışına çıkılarak basamak yükseklikleri artırılmıştır. Ayrıca bu merdivenlerden nehir kenarında yer alanlar, oturma birimi dışında birer seyir terası konumu da kazanmışlardır. Park genelinde oturma birimleri beton duvar şeklinde düzenlendiği için ergonomi ve dinlenme açısından alanda yaşlılar ve çocuklar için uygun bir kullanım teşkil etmemektedirler. Alanda yer yer arkalıklı bank birimleri de bulunmaktadır. Alanda birçok işlevi üstlenen merdivenler de basamak sayısının çok olması nedeni ile korkuluklar unutulmamıştır. Alan geneli düze yakın bir düzlemde olması nedeni ile rampalar kullanılmamıştır. Nehir kenarında ise eğim açısı ve nehre çok yakın olması nedeni ile duruş mesafesinin sağlanamaması nedenleri ile rampalar yapılmamıştır.

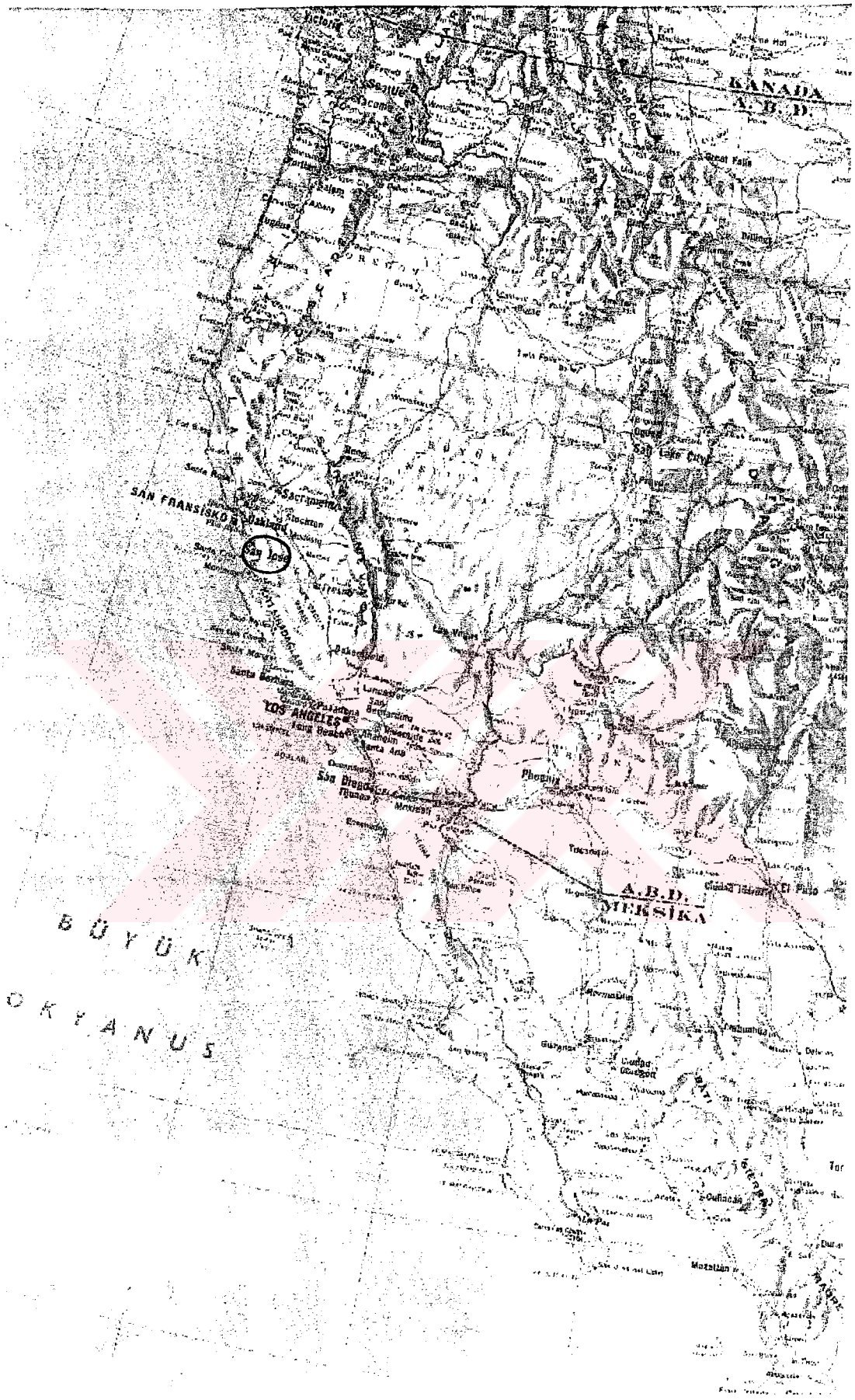
Alanda yer alan çöp kutuları çim alanın rengi olan yeşil renge boyanmış geometrik formlara zıt olan yuvarlak formda tasarlanmıştır. Çoğunlukla merdiven başlarında ve köşelerde yer almışlardır.

Alanın iç kesimlerinde çocuk oyun alanları ve piknik alanları da bulunmaktadır. Gürültü yoğunluğu yüksek olan bu kısmın nehir tarafındaki sakin ortamdan uzak oluşu alandaki gürültü ve sakinlik dengesini kurmuştur.

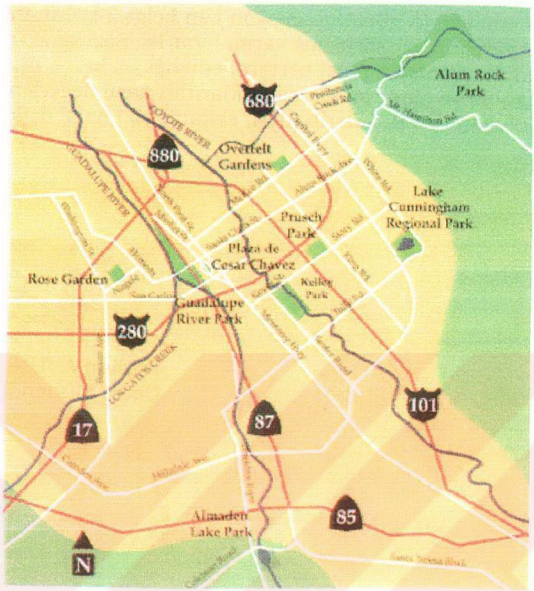
Parkın ana girişine park ile ilgili bütün bilgilerin (tarihi, düzenleme çalışmaları, vejetasyon bilgileri vb.) yer aldığı bir bölüm yerleştirilmiştir. Bu ana giriş dışında, parkın çevresinin şehrin ana aksları ile çevrili olması nedeni ile uygun yerlerden de girişler sağlanmıştır (Cerver 1998).

Alanda heykel ve plastik öğelere rastlanmamaktadır. Genel olarak yolların ve bitkisel dokunun hakim olduğu doğayla baş başa kalınmak istenen sakin bir ortam yaratılmıştır.

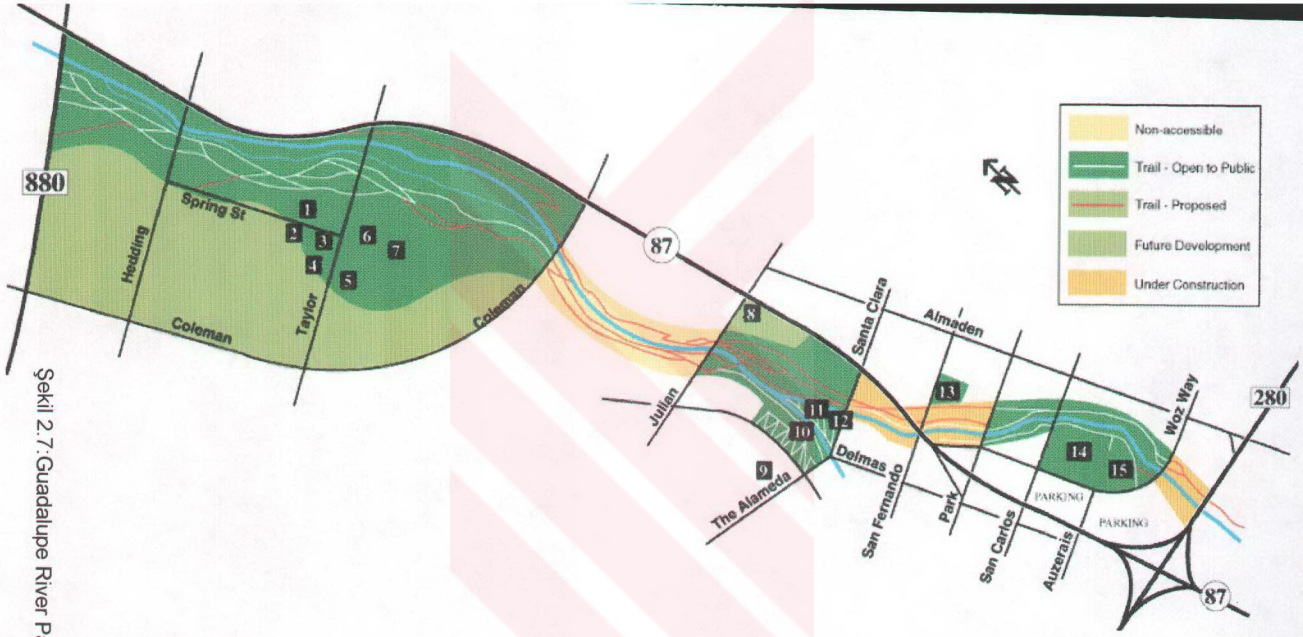
Parkın şehir merkezi ile yakınlığı alanın kullanım yoğunluğunu artırmıştır. Parkın şehre tekrar kazandırılması ile kentin gelişim yönü değişmiş, kente yeni bir renk gelmiş ve yüksek çevresel nitelikler kazanılmıştır (Cerver 1998).

Şekil 2.5: California Eyaleti ve San Jose Kentinin Ülkedeki Yeri

Şekil 2.6: San Jose Kentinde Yer Alan Parklar
(<http://www.svcn.com/archives/saratoganews/12.12.01/gardening.html)

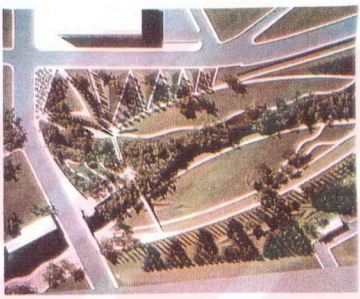

Şekil 2.7:Guadalupe River Park Haritası

1. Oyun Sahası
2. Bahçe Merkezi
3. Basketbol Sahası
4. Oyun Sahası
5. Su Bahçesi
6. San Jose Gül Bahçesi
7. Tarihi Meyve Bahçesi
8. Tarihi bölge
9. San Jose Meydanı
10. Çocuk Bahçesi
11. Kavşak Noktası
12. Ziyaretçi Merkezi
13. Mc Enery Parkı
14. Discovery Açıklığı
15. Children's Discovery Müzesi

Resim 2.53:Parkın Maket Boyutunda Görünümü (Cerver 1998)

Resim 2.54:Alandan Genel Görünümler(Cerver 1998)

Resim 2.55: Alandan Genel Görünümler(Cerver 1998)

Resim 2.56: Alandan Genel Görünümler(Cerver 1998)

2.5.Bölüm Sonucu

Bu bölümde genel olarak boş zaman değerlendirilmesinin ve dünyadaki ve Türkiye'deki tarihi süreçte değişimi ile rekreasyon alanlarında yer alan donatıların değişimi ele alınarak vurgulanmıştır.

İnsanların boş zamanlarda yapmak ya da yapmamak istediği şeyler (rekreasyon) endüstri devrimi ile değişen sosyo-kültürel yapının etkisi ile değişim göstermiştir. Bu değişimin etkisi ile kullanım alanları ve bu alanlarda yer alan donatılar da değişiklik göstermiştir.

Rekreasyon alışkanlıklarında toplumun tarihsel evrimi, siyasal-sosyal, ekonomik, kültürel, düşünsel değişimi ve çevresindeki toplumların kültürlerinin de etkileri yer alarak oluşmaktadır. Ülkemiz bu açıdan ele alındığında üç etki altında kalmıştır: Kendi toplumsal yapısı, batı kültürünün etkisi ve Cumhuriyetin etkileri şeklindedir.

Türkiye'nin bu etkiler altında değişen boş zaman değerlendirme anlayışı ile rekreaktif alanlarında yer alan donatılarda da değişim olmuştur. Osmanlı döneminde çoğunlukla insanların kendilerine ait olan örtü, şilte gibi taşınabilir elemanlar ile çeşme gibi sabit birkaç elemandan oluşan alanlar, günümüzde ağırlıklı olarak malzeme ve form çeşitliliğine sahip sabit elemanlar ile oluşturulmaktadır.

Tezde ele alınan yurt içi ve yurt dışı örneklem alanları tarihsel açıdan ve donatıları açısından ele alınarak değerlendirilmiştir. Ele alınan örnekler farklı su öğelerinin (nehir, göl, deniz) kıyısında yer almaktadır. Ayrıca iklimsel koşulları, tarihi yapılanmaları, toplumsal yapıları yönünden de alanlar farklılıklar göstermektedir.

Tezin konusu ile ilgili tarihsel yapı ve boş zaman kavramı ile ilgili tanımsal giriş yapıldıktan sonra ikinci bölümde kıyı ile ilgili tanımlar yapılmıştır.

3-KIYI TANIMLAMASI

3.1.Kıyı Kavramları

Bu bölümde, farklı kaynaklarda yer alan çeşitli kıyı ve kıyı ile ilgili tanımlamalar sunulacaktır.

Kıyı; Doğal çevre elemanı olan suyun tasarımla buluştuğu, görsel iletişim ve etkileşim içinde bulunduğu en önemli alanlar kıyılardır (Şengül 1995).

Genel bir tanımlama ile *kıyı;* karalarla denizleri birbirinden ayıran bir çizgidir. Kıyı mekanı; deniz hareketlerinin değişik etkenlere bağlı olarak kara parçası üzerinde meydana getirdiği şekillenmeler sonucu oluşur (Paşalıoğlu 1993).

Kıyı tanımı, kıyının çeşitli özelliklerine göre değişiklik gösterir (Paşalıoğlu 1993).

3.1.1.Doğal Verilere Göre Kıyı İle İlgili Tanımlar

Kıyı taşıdığı özelliklerinden dolayı –hem su yüzeyi hem de kara ile ilişkisi olması nedeni ile- özel bir tanımlama gerektirir.

Kıyı; denizlerin, yapay ve doğal göllerin kıyı çizgisi boyunca uzanan kara parçasıdır (Paşalıoğlu 1993).

Kıyı; kıyı çizgisine göre kara yönündeki karasal ve deniz yönündeki denizel kıyı kenar çizgileri arasındaki alandır. Su ile karanın birleştiği alan kıyı çizgisi ve su hattı olarak adlandırılır. *Kıyı;* kıyı çizgisinden denize doğru (deniz yönünde) su bölgesi olarak da tanımlanabilir (Varol 1998).

Denizin hareket halinde olması durumu kıyıyı sınırlandıran faktördür. Jeomorfolojik açıdan kıyılar suların karaya doğru varabilecekleri en üst nokta ile sınırlandırılmış ve suların hareketine konu olan alandır (Varol 1998).

Başka bir tanıma göre *Kıyı;* deniz, göl ve akarsular ile yan yana bulunan ve birbiriyle bütünlük sunan alanlardır (Varol 1998).

Bu tanımlamaya göre kıyı bir kara parçası, bir toprak şeridir. Bu kara parçasının su varlığı yanında bulunması onun temel özelliğidir. Başka bir tanıma göre *kıyı*; "deniz, göl ve akarsular ile yan yana bulunan ve birbirleriyle bütünlük sunan alanlardır" (Şengül 1995).

Kıyı Bölgesi; falezlerin gerisinden başlayarak karaların içerisine doğru uzanan ve genişliği kesin olarak tanımlanamayan bir bölgedir. Kıyı bölgesi çeşitli genişliklerde olabilir ve zaman içinde değişebilir. Bölge hudutlarının sınırlandırılması normal olarak olası değildir. Daha çok bu limitler çevresel faktörler, geçiş ve yüksekliklerle belirlenir (Varol 1998).

Kıyı çizgisi; denizlerin, yapay ve doğal göllerin taşkın durumları dışında suyun karaya değdiği noktaların birleşmesi sonucunda oluşan çizgidir (Paşalıoğlu 1993).

Diğer bir *Kıyı Çizgisi* tanımı şöyledir; deniz, doğal ve yapay göl ve sürekli akan akarsularda en düşük su düzeyi sırasında suyun karaya değdiği noktaların birleşmesinden oluşan çizgidir. Herhangi bir ana kara ile denizi ayıran sınır çizgisidir, sabit değildir (Varol 1998).

Kıyı çizgisi; kara ile denizi ayıran bir sınır çizgisidir. Su sürekli devinim halinde olduğundan dolayı sabit değildir. Kıyı çizgisi iki şerit oluşturur.

1)*Ard Kıyı;* Zamanı belli olmaksızın, kıyı çizgisi ile suların en çok çekildiği sınır arasındaki şerittir (Paşalıoğlu 1993).

2)*Açık Kıyı;* Kıyı çizgisi ile kıyının en çok çekildiği sınır arasındaki şeridin dış sınırından, açıklara doğru uzanan, sığ ve genişliği değişen bölgedir (Paşalıoğlu 1993).

Karasal kıyı kenar çizgisi; Bugünkü deniz kıyı çizgisi veya doğal ve yapay göllerle sürekli akan suların, taşkınlar dışındaki, güncel su ve hava hareketleri (dalga ve rüzgar) etkisiyle oluşan ve kıyı kenar çizgisinden sonra kara yönünde devam eden kumluk, çakıllık, taşlık, kayalık, sazlık, bataklık (lagün) ve rüzgar kumulu alanlarının, kuruyan akarsularda ise taşkınlar dışında suların yıl içinde en çok yükseldiğinde kapladığı alanların doğal sınırıdır (Varol 1998).

Denizel kıyı kenar çizgisi; bugünkü deniz kıyı çizgisi veya doğal ya da yapay göllerle akarsuların en çekik olduğu düzey altında su derinliklerde güncel dalga hareketleri etkisiyle oluşan ve kıyı çizgisinden deniz yönünde devam eden kumluk, çakıllık vb. su altı alanlarının doğal sınırıdır. Pratikte burası çalkantılı deniz tabanı olarak tanımlanabilir ve o bölgedeki en büyük dalga boyunun yaklaşık 4 katı bir derinliğe karşılık gelir (Varol 1998).

Sahil şeridi; Kıyı kenar çizgisinden itibaren kara ve deniz yönünde kıyı kuşağının doğal dengesine ve yaşam koşullarına olumsuz etkiler yapmayacak şekilde kanunla belirlenen genişlikteki şerittir (Varol 1998).

Kıyı gerisi; Kısaca sahil şeridinin kara yönündeki sınırı dışında kalan alandır.

Kıyının doğal etkilerinin açıkça görüldüğü kıyı şeridinin kara içi yönündeki sınırları da bu kapsamda belirtilmelidir. Buraları kıyı boyunca uzanan vadi tabanı, ovalar ve taraçalardır (Varol 1998).

Ayrıca Kıyı Gerisi; bu alanların ötesindeki plato, tepelik ve dağlık alanlardır. Kıyı gerisi, genellikle kıyı etkilerinin daha az görüldüğü yerlerdir (Varol 1998).

Kıyı kuşağı; deniz, göl ve akarsuların kıyı çizgisi boyunca uzanan, kıyı çizgisi ile bu çizgi son bulduktan sonra da varlığını sürdüren, kıyı devinimlerinin oluşturduğu kumluk, çakıllık, taşlık, kayalık, sazlık, bataklık alanın kara yönündeki doğal sınırı arasında kalan alandır (Paşalıoğlu 1993).

Akarsu yatağı; Yılın bir mevsiminde kuruyan akarsularda iki yandaki kıyı kenar çizgileri arasındaki kumluk, çakıllık alanlardır. Akarsu yatakları uygulamada deniz kıyısıyla eşdeğer sayılır. Akarsu yatakları devletin tasarrufu altında yer alan bölümlerdir (Varol 1998).

3.1.2. Yasal Çerçeve İçinde Kıyının Tanımı

Kıyıların planlanması ve düzenlenmesi için kıyının nerede başlayıp nerede bittiğinin yasal olarak belirlenmesi gerekir (Paşalıoğlu 1993).

1605 sayılı kanunun Ek 7. ve 8. maddelerine dayanılarak çıkartılan yönetmeliğin 105. maddesine göre Kıyı; deniz, göl (yapay veya doğal) ve nehirlerin kıyı çizgisi boyunca uzanan kara parçasıdır. Bu kara parçası deniz ve göllerde, taşkın durumları dışında kara yönünde en çok ilerlediği anda suların belirlediği kıyı çizgisi ile bu çizgiden sonra devam eden kıyı hareketlerinin oluşturduğu kumluk, çakıllık, taşlık, sazlık, bataklık alanın kara yönündeki doğal sınır çizgisi arasında kalan yerdir (Varol 1998).

Anayasanın 130. maddesine göre; "doğal servet ve kaynaklar devletin tasarrufu altındadır". Doğal kaynak olma özelliklerinden dolayı, kıyılar dolaylı olarak bu hüküm kapsamında yer alırlar (Paşalıoğlu 1993).

Anayasanın 43. maddesinde ise; "kıyılar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır" şeklinde kıyı ile ilgili bir karar bulunur (Paşalıoğlu 1993).

Yargıtay'ın 13.3.1972 gün ve E.90/7, K.972/4 sayılı kararında kıyı;"deniz temadisi, ondan faydalanma hususunda zorunlu bir unsur, bir kelime ile denizin mütemmim cüz'i olup kumluk ve kayalık sahaların derinliği, dalgaların en fazla erişebildiği nokta, med ve cezirler de denizin en son varabildiği yer" şeklinde tanımlanmıştır. 1972 yılında 1605 sayılı yasaya ek olarak getirilen ek 7 ve 8. maddelere ilişkin yönetmeliklerde kıyını tanımı şöyledir (Paşalıoğlu 1993):

Yönetmeliğin 1.05 maddesinin b bendine göre kıyı; "deniz, göl (doğal, yapay) ve nehirlerin kıyı çizgisi boyunca uzanan parçasıdır" (Paşalıoğlu 1993).

"Bu kara parçası, deniz ve göllerde taşkın durumları dışında kara yönünde en çok ilerlediği anda suların belirlediği kıyı çizgisi ile bu çizgiden sonra da devam eden, kıyı hareketlerinin oluşturduğu kumluk, çakıllık,

kayalık, sazlık, bataklık alanın kara yönündeki doğal sınır çizgisi arasında kalan alandır (Paşalıoğlu 1993)".

Kıyı çizgisi ise a bendinde şöyle tanımlanır; "deniz, göl (doğal, yapay) ve nehirlerde herhangi bir anda suyun kara parçasına değdiği noktaların birleşmesinden oluşan meteorolojik olaylara göre değişen doğal çizgidir (Paşalıoğlu 1993)".

İmar mevzuatına göre Kıyı; kıyı çizgisi ile kıyı kenar çizgisi arasındaki alandır (Varol 1998).

Yürürlükte bulunan kanuna göre kıyı çizgisi; deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, taşkın durumları dışında suyun kara parçasına değdiği noktaların birleşmesinden oluşan meteorolojik olaylara göre değişen doğal çizgidir (Varol 1998).

İmar mevzuatına göre Kıyı Çizgisi; deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda taşkın durumları dışında, suyun karaya değdiği noktaların birleşmesinden oluşan çizgidir (Varol 1998).

İmar mevzuatına göre Karasal Kıyı Kenar Çizgisi; deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda kıyı çizgisinden sonra bunların tamamlayıcısı olarak kara yönünde devam eden su hareketinin oluşturduğu kumluk, çakıllık, taşlık, sazlık ve bataklık alanların tabii sınırıdır (Varol 1998).

İmar Mevzuatına göre Kıyı kenar çizgisi; deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda kıyı çizgisinden sonra bunların tamamlayıcısı olarak kara yönünde devam eden su hareketlerinin oluşturduğu kumluk, çakıllık, taşlık, sazlık ve bataklık alanların tabii sınırıdır (Şengül 1995).

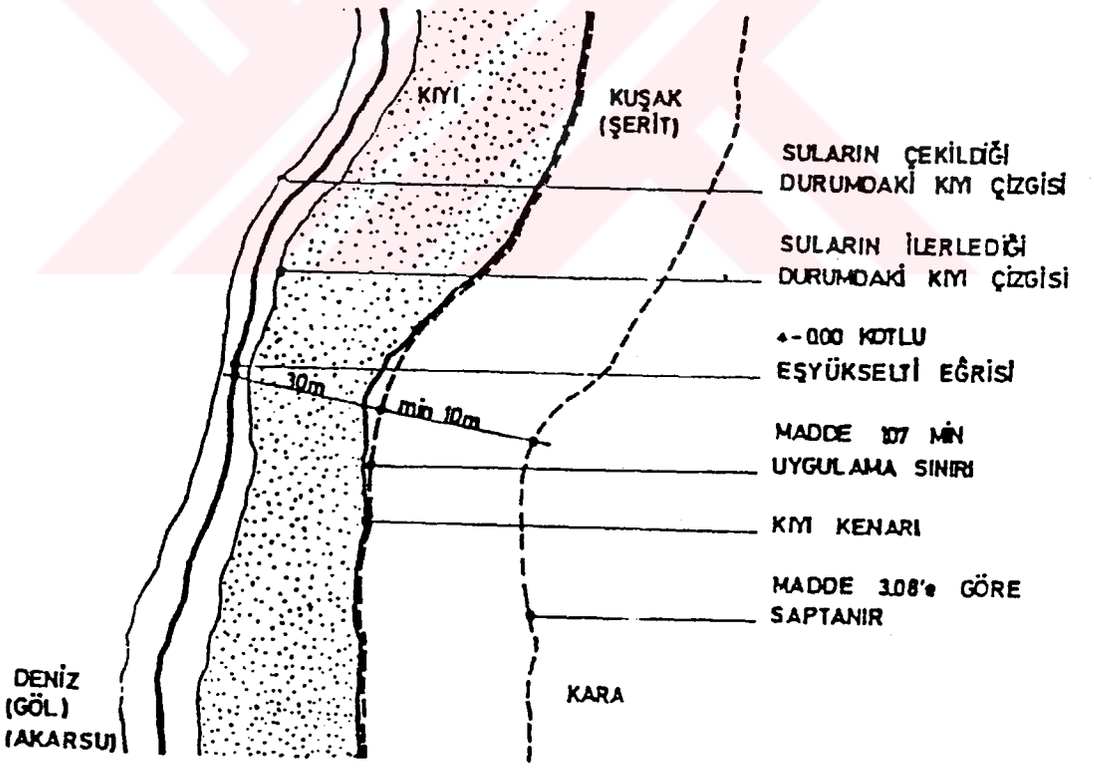
İmar Mevzuatına göre Sahil şeridi: kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde (Şengül 1995):

a)Uygulama imar planı bulunan alanlarda en az 10 metre

b)Uygulama imar planı bulunmayan belediyeler ile belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışındaki köy ve mezraların yerleşik alanlarından en az 30 metre

c)Belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında planı bulunmayan alanlarda uygulanacak imar yönetmeliğinin 6. bölümüne göre yapı yapılabilecek alanlarda en az 100 metre genişliğindeki alanı

Dar kıyı: kıyı kenar çizgisi ile çakışmasını ifade eder (Şengül 1995).

Şekil 2.8: İmar Yasasının Ek 7. ve Ek 8. Maddelerine İlişkin Yönetmeliğe Göre "Kıyı Çizgisi", "Kıyı Kenarı", "Kıyı" ve "Kuşak" Tanımlamaları (Şengül 1995)

3.1.3. Görsel Verilere Göre Kıyının Tanımı

Kıyı üç boyutlu bir mekandır. Denizden ufuk çizgisine kadar, karşı olarak karada ise silüet çizgisine dayanır, havaya ve su altına kadar devam eder. Her kıyı doğal yapısının değişikliği nedeni ile ayrı mekan özelliği gösterir. Kıyının görsel olarak algılanmasında, kendi doğal özelliklerinin yanı sıra peyzaj düzenlemeleri de önem taşır (Paşalıoğlu 1993).

3.2.Kıyısal Alanların Önemi

Bu bölümde kıyısal alanların, kentte yaşayan insanlara fiziksel ve psikolojik yönden etkileri anlatılacaktır.

Kıyılar insanlar ve burada yaşayan canlılar için bir çok yönden vazgeçilmez bir kaynaktır. Bu nedenle insanlık tarihi ile birlikte kıyı yıpranması göreceli de olsa başlamıştır (Sayan 1990).

Kıyı, su ve kara gibi iki büyük oluşum arasındaki çok karmaşık, duyarlı, özel ve sınırlı bir çevrenin arakesiti konumundadır. Ancak kıyıyı tanımı gereği bir çizgi değil, ekolojisi gereği geniş bir bant olarak kabul etmek gerekir. Çeşitli eylemler bu bant veya geniş ara kesit boyunca farklılaşarak yalnızca kıyıda yer alabilecek ürünler, işlevler ve süreçler yaratır. Su ve kara yaşamlarının içiçeliğinin ortaya çıkardığı çeşitlilik ve zenginlik kıyıda birikir (Sayan 1990).

Kıyısal alanların şu özellikleri vardır (Sayan 1990):

-Kıyısal alanlar doğal, rekreasyonel, ticari, endüstriyel ve estetik

kaynaklar bakımından büyük zenginliklere sahiptir. Bu nedenle, eğer akıllıca kullanılır ve geliştirilirse bulunduğu yerin bugünkü ve gelecekteki refah ve mutluluğu için temel potansiyel değeri oluşturur.

-Nüfus artışı ve ekonomik gelişmeler bakımından kıyısal alanlardaki topraklar ve su kaynakları kaçınılmaz öneme sahiptir. Bu gelişmeler gün geçtikçe artan ve rekabet eden talepler yaratmaktadır.

-Kıyısal alanlar insanların yaşam düzeyi için gerekli ekolojik, doğal, kültürel, tarihi ve estetik değerler taşırlar. Bu nedenle bu değerler arasındaki doğal dengenin korunması gereklidir.

-Kıyısal alanlar açıklık duygusunun en belirgin olarak duyulduğu yerler olması bakımından çok önemlidir.

Kıyı mekanlarında gerçekleştirilen etkinlik türleri zorunlu etkinlikler, isteğe bağlı etkinlikler, sosyal etkinlikler olmak üzere üç grupta toplanabilir:

1) Zorunlu Etkinlikler: Kişilerin yapmak zorunda olduğu günlük işler ve eylemlerdir. Bu türde yer alan etkinlikler, fiziksel koşullar nasıl olursa olsun gerçekleştirilir. Örneğin; günlük alışverişler, işe gitmek, okula gitmek vb. gibi yürüyüşle ilgili eylemleri içerir. Hava koşulları ve açık alanın kalitesi önemli değildir. Çünkü bu grup bir zorunluluk taşır (Paşalıoğlu 1993).

2) İsteğe Bağlı Etkinlikler: Kişilerin zaman ve hava koşulları ile açık alanın fiziksel kalitesinin iyilik derecesine bağlı olarak meydana gelir. Hava almak, yürümek, oturmak vb. gibi aktiviteler bu grupta yer alır. Fiziksel koşullara ve mekana bağlı olarak bu aktivitelerin süresi uzar ve sıklık gösterir. Açık alanların kalitesinin yüksek olduğu koşullarda bu aktiviteler artar. Bu

nedenle fiziksel çevre ile sosyal etkileşim göz önünde bulundurularak, fiziksel planlama ile ilişkinin kurulması gereklidir (Paşalıoğlu 1993).

3)Sosyal Etkinlikler: Bu gruptaki etkinlikler, açık alanda bulunan insanın konumuna bağlı olarak gelişen etkinlikleri içerir. Bunlar birçok alanda meydana gelir: dış alanlarda, balkonlarda, bahçelerde vb. gibi. Sosyal aktiviteler kendiliğinden oluşur ve oluştuğu ortama göre değişiklik gösterir. İsteğe bağlı ve zorunlu etkinliklerden dolaylı olarak etkilenir. Pasif ilişki olarak tanımlanan insanların hiç tanımadıkları kişileri görmesi ve duyması bu mekanlarda gerçekleşir (Paşalıoğlu 1993).

Sosyal etkileşimin sağladığı açık–ortak kullanım mekanlarından olan kıyı mekanlarında daha çok isteğe bağlı ve sosyal etkinlikler meydana gelir (Paşalıoğlu 1993).

3.3. Kıyıların Kullanım Türleri

Toplumların yaşayış biçimlerindeki gelişmeler kıyılardaki kullanım türlerini değiştirir. Genel olarak kıyılar önce su ürünlerinden yararlanma ve ulaşım için kullanıldılar. Teknolojik gelişmeler ulaşım, depolama nedenlerinden dolayı sanayi türü kullanımların kıyılarda yer almasını sağlamıştır. Aynı zamanda dinlenme amacıyla kıyıların kullanımı, kentleşme ve sanayileşmenin artması sonucu ortaya çıkmıştır (Paşalıoğlu 1993).

Kıyıların kullanılması, düzenlenmesi ile ilgili 1605 sayılı yasaya eklenen Ek 7 ve 8. maddeler 1972 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak bu maddelerin uygulama yönetmeliği 1975 yılında çıkarılmıştır (Paşalıoğlu 1993).

Yönetmeliğin yayınlanmasından sonra deniz doldurma işlemleri ile özel mülkiyete toprak sağlama çalışmaları sürmüştür. Böylece çıkarılan yasalarla kıyının halk yararına kullanımı sağlanmıştır (Paşalıoğlu 1993).

3.4.Toplumun Kıyıdan Yaralanma Boyutu

Toplumun kıyıdan yararlanması dolaylı ve olaysız olarak iki şekilde olmaktadır (Paşalıoğlu 1993):

1)Dolaylı Olarak Yararlanma: Sanayi, turizm, ulaşım gibi eylemlerin, üretimlerinin insan tarafından kullanılması kıyıdan dolaylı olarak yararlanmaktır (Paşalıoğlu 1993).

2)Dolaysız Olarak Yararlanma: Toplumun her kesimince, sınıf farkı, gelir düzeyi göz önünde bulundurulmaksızın dinlenme, eğlenme, sağlık, spor vb. amaçlı kullanımdır (Paşalıoğlu 1993).

Kıyıların temel kullanım türleri aşağıdaki başlıklar halinde gruplandırılabilir (Sayan 1990):

-Liman Kullanımları,
-Sanayi Kuruluşları Yerleşimi,
-Kırsal Yerleşim Yerleri,
-Kentsel Yerleşim Yerleri,
-Turistik Amaçlı Kullanımlar,
-Turistik Köy ve Belde Yerleşimi,
-Rekreasyonel Kullanımlar,
-Özel Konut Yerleşimleri.

Yukarıdaki bu temel kullanımlar yanında kıyılar; ulaşım, depolama, enerji üretme, besin kaynağı, ham madde, bilimsel ortam gibi birçok kullanım için de ideal ortamdır (Sayan 1990).

3.5. Bölüm Sonucu

Bu bölümde kıyı ile ilgili tanımlamalar yapılarak kıyı alanlarının önemi ve kullanım alanları belirtilmiştir.

Kıyı kavramları genel literatür çalışmaları doğrultusunda kıyı tanımlamaları; doğal veriler, yasal çerçeve ve görsel veriler olmak üzere üç kısımda incelenmiştir.

Tanımlamalardan sonra kıyısal alanların, kentte yaşayan insanlara fiziksel ve psikolojik yönden etkileri anlatılmış, kıyıların insanlar ve burada yaşayan canlılar için bir çok yönden vazgeçilmez bir kaynak olduğu, bu nedenle insanlık tarihi ile birlikte kıyı yıpranması göreceli de olsa başlandığı vurgulanmıştır.

Kıyı, su ve kara gibi iki büyük oluşum arasındaki çok karmaşık, duyarlı, özel ve sınırlı bir çevrenin arakesiti konumundadır. Bu nedenle kıyının tanımı gereği bir çizgi değil, ekolojisi gereği geniş bir bant olarak kabul etmek gerekir. Çeşitli eylemler bu bant veya geniş ara kesit boyunca farklılaşarak yalnızca kıyıda yer alabilecek ürünler, işlevler ve süreçler yaratır.

Tezin ana kısımlarından biri olan kıyı ile ilgili tanımlamalar ve açıklamalardan sonra üçüncü bölümde tezin diğer kesimi olan rekreasyon ve rekreasyon alanı ile ilgili tanımlamalar yapılmıştır.

4-REKREASYON VE REKREASYON ALANININ TANIMI

4.1.Rekreasyon

Dinlenme ve eğlenmenin de en az çalışmak kadar bir gereksinme olduğu bilinen bir gerçektir. Dinlenme ve eğlenme kavramının önemli bir bölümünü içeren rekreasyon, gelişmiş ülkelerde insan yaşantısının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Diğer bir deyişle çalışma ve rekreasyon insan yaşantısının iki temel fonksiyonudur (Yeni 1995).

Çok geniş bir anlam taşıyan rekreasyon kavramı Latince "Re" tekrar ve "Creare" yaratma sözcüklerinden türemiş olup, bir şeyin yeniden yaratılması ya da kazanılması anlamına gelmektedir. Günümüzde rekreasyon genel olarak yeniden tazelik ve zindelik kazanılması anlamında kullanılır. Kişi bu amaçla çeşitli etkinliklerde bulunur. Rekreasyon, dinlenme, eğlenme, zevk alma yönünden kişiye bir katkı sağlar (Yeni 1995).

Genel anlamda, para kazanma amaçlı olmayan amatörce yapılan oyun, spor, eğlence, dinlenme vb. faaliyetler olarak tanımlanan rekreasyonun, birçok kişi tarafından yapılmış farklı açıklamaları vardır. Bunlardan birkaçı aşağıda verilmiştir.

Khazim'e göre *rekreasyon*; "serbest zaman içinde insanların kendi isteklerine göre yapmayı amaçladıkları eylemler veya planlanmış eylemsizlik halidir" (1990).

Akpınar'a göre *rekreasyon*; "boş zaman içinde yapılan herhangi bir ödül kazanma amacını gütmeyen, kişiye bedensel, ruhsal ve yaratıcı yönden güç kazandıran, kişiye kazanç getiren bir aktivitedir" (1998).

Genç, Gül, Akten Ve Küçük'e göre *rekreasyon kavramı*; "latince "re-tekrar" ve "creare-yaratma" sözcüklerinden türemiş olup bir şeyin yeniden yaratılması ya da kazanılması anlamına gelmektedir. Günümüzde rekreasyon genel olarak, yeniden tazelik ya da zindelik kazanılması anlamında kullanılmaktadır. Dinlenme, zevk alma ve eğlenme yönünden kişiye katkı sağlamayan etkinlikler rekreasyon sayılmaz. Bu manada rekreasyon serbest zamanlar içinde yapılan, bireyin kendi isteği ve iç itimi sonucu oluşan, bireyi fiziksel ve düşünsel yönden yenilemeyi amaçlayan, bireyin toplumsal, ekonomik, kültürel olanakları ve yaşadığı toplumun yapısı ile bağımlı olarak yapılan etkinlikler bütünüdür" (2000).

Çeşitli bilim adamlarınca rekreasyon kuramsal tanımlarla açıklanmaktadır. Örneğin, Herbert Spencer insanın fazla enerjisini oyunla, sporla, kontrollü biçimde boşaltması ; Karl Groos bireyin iç güdülerini geliştirerek hayata hazırlanması ; Stanley Hall taklit yolu ile bireyin kendini yetiştirmesi ; Lort Kames yeniden yaratma ; G.T.W. Patrick dinlenerek bireyin baskı ve gerilimlerden kurtulması gibi fiziksel ve psikolojik bağlantılarla açıklamışlardır (Khazim 1990).

Rekreasyon etkinlikleri serbest (boş) zamanlarda yapılır. Serbest zaman ise iş, uyku ve diğer gereksinimler karşılandıktan sonra bireye kalan zamandır. Bu nedenle rekreasyon serbest zamanlar içinde yapılan, bireyin kendi isteği ve iç itimi sonucu oluşan ve bireyi fiziksel ve düşünsel yönden yenilemeyi amaçlayan, bireyin toplumsal, ekonomik ve kültürel olanaklarıyla yaşadığı toplumun yapısına bağımlı olarak yapılan etkinlikler bütünüdür (Yeni 1995).

Rekreasyonun tam olarak gerçekleşebilmesi için bazı özelliklerin bulunması ve bazı koşulları taşıması gerekir. Rekreasyon faaliyetlerinde bulunması gereken özelliklerin başında, kişiye tercih hakkı tanıması, sağlık ve güç kazandırıcı, ruh ve beden sağlığını geliştirici olması gelmektedir (Koral 1993). Ayrıca rekreasyonun diğer özelliği aktif veya pasif, açık havada veya kapalı yerde rekreaktif aktivitelere katılım sonucu ortaya çıkmasıdır (Yeni 1995).

Rekreasyonel aktiviteler kişilerde çalışma dönemi için zindelik ve yeni enerji kazanımı sağlayarak çalışma verimini yükseltir. Yine rekreasyonel etkinlikler ile kişi ya da grupların bir araya gelmesi, sosyal ve toplumsal ilişkileri geliştirir, yardımlaşma ve dayanışmayı artırır (Yeni 1995). Rekreasyon insana sağlıklı düşünmek ve yaşamak için yitirilen enerjiyi yeniden kazandırır ve insanın sosyal, doğal ve kültürel çevresiyle olan ilişkilerini olumlu yönde etkiler (Koral 1993).

Rekreasyon etkinlikleri aşağıdaki gibi çok çeşitli sıralanabilmektedir (Uslu 1996).

-Yüzme,
-Güneşlenmek,
-Kürek çekmek,
-Sinemaya gitmek,
-Kayak,
-Doğanın gözlenmesi,
-Hayvanların gözlenmesi,
-Kamping,
-Tiyatroya gitmek,
-Avcılık,
-Piknik,

-Ata binmek,
-Otomobille dolaşmak,
-Dağcılık,
-Sergilere gitmek vb.

Günümüz insanının temel ihtiyaçlarından biri haline gelen rekreasyonun temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Genç, Gül, Akten ve Küçük 2000):

-Rekreasyon bir ihtiyaçtır,
-Öğretici ve eğitici boyutu vardır,
-Zorlama yoktur,
-Rutin dışıdır,
-Sosyo-kültürel bağları geliştirir,
-Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı artırır,
-Özel yaşama, kişiden kişiye ve mesleğe göre değişir,
-Zaman ve mekana bağlı olarak değişiklik gösterir,
-Deneyim kazandırır,
-İnsanı doğa ile daha uyumlu hale getirir,
-Yaratıcı gücü ve işgücünü artırır,
-Psikolojik yönden yarar sağlar.

Ayrıca rekreasyon (Khazim 1990):

-Hareketlilik içerir. Bu hareketlilik fiziksel veya düşünsel olabilir.
-Kişinin katıldığı tek bir aktivite olduğu kadar çeşitli aktiviteleri de içerebilir.
-Faaliyetler kişinin kendini ekonomik bir faaliyette bulunmak için çalışmaya zorunlu hissettiği süreç içinde değil arta kalan serbest zaman içinde geçer.

-Gereksinme ve iç itim sonucu olur.

-Faaliyetler düzenlenmiş, programlanmış eylemsizlik durumunu da içerir.

Rekreasyon yapısal, yersel, içeriksel ve zamansal olarak dört grupta sınıflandırılır (Ayaşlıgil 1992).

-Yapısal sınıflandırma: Rekreasyonel etkinliklerin sürdürüldüğü mekanın iç mekan, dış mekan olma özelliklerine göre "kapalı yer" ve "açık yer" rekreasyonu.

-Yersel sınıflandırma: Rekreasyonun gerçekleştiği mekanın konumuna göre "kentsel" ve "kırsal" rekreasyon.

-İçeriksel sınıflandırma: Rekreasyonel etkinliklerin temellendiği içeriksel koşullar ya da bireyin harcadığı güç ve hareketlilikten yola çıkan bir ayrıma dayanarak "aktif" ve "pasif" rekreasyon.

-Zamansal sınıflandırma: Bireyin gerçekleştireceği rekreasyonel aktiviteye ayıracağı boş zamana bağlı günlük, yıllık, tatil rekreasyonu adı altında sınıflandırılmıştır.

Zaman süresinin farklı oluşumuna göre de aşağıdaki rekreasyon tipleri ayırt edilmiştir (Ayaşlıgil 1992).

-Günlük rekreasyon: Genellikle konutta, konut yakınında ya da yerleşim alanının içinde olur, yorgunluğu giderir.

-Hafta sonu rekreasyonu: Konut yerinin dışında ama 50-100 km'lik çevresinde geçirilir. Normal olarak konutun dışındaki geceleme ile bağlantılıdır.

-Uzun süreli ya da tatil rekreasyonu: Birkaç haftalık dinlenmeden sonra güçlerin devamlı bir şekilde yenilenmesi mümkündür. Genel olarak uygun iklim özelliklerine sahip tipik tatil bölgelerinde yapılabilir.

Hıttmaıre (1965) göre rekreasyon çeşitleri aşağıdaki tabloda verilmiştir (Ayaşlıgil 1992).

Rekreasyon Türü	**Günlük Rekreasyon**	**Haftalık Rekreasyon**	**Tatil Rekreasyonu**
Ortalama en uzun süre	4 saat	1-1,5 gün	3 hafta
Yenilenme şekli	Yorgunluğu giderme	Rahatlama	Dinlenme
Rekreasyon formu	-Gezintiye çıkma -Bahçede çalışma -Okumak -TV seyretmek -Çalışmak -El işleri yapmak	-Yüzmek -Yürüyüşler yapma -Tanıdıkları ziyaret etmek -Yazlık eve gitmek	-Kamp yapmak -Gezi -Tatil merkezlerine gitmek -Tatile çıkmak
Mesafe durumu	15 dakika süren yaklaşık 1 km uzaklıkta	1 saat süren yaklaşık 50 km uzaklıkta	500 km veya daha fazla uzaklıkta
Rekreasyon tesisleri	-Konut ya da yakını yeşil alanlar -Kent parkları	-Kent yakını rekreasyon alanları -Doğa parkları -Boş zaman merkezleri	Yurt içi ve yurt dışı tatil bölgeleri

Tablo 4.1: Rekreasyon Çeşitleri

Bunların yanı sıra rekreasyon etkinlik ve alanlarının sınıflandırılması söz konusudur (Yeni 1995).

Öncelikle rekreasyon açık hava ve kapalı yer rekreasyonu olarak ikiye ayrılır. Açık hava rekreasyonu, açık hava ve doğa koşullarına bağlı, daha geniş kapsamlı ve kişilere daha geniş hareket olanağı sağlar. Kapalı mekanlarda (sinema, tiyatro ve kapalı spor salonu vb.) yapılan rekreasyon ise kapalı yer rekreasyonudur (Yeni 1995).

Etkinlik durumuna göre rekreasyon aktif (etken) ve pasif (edilgen) olarak ikiye ayrılır. Aktif rekreasyonunda genelde bir organizasyon ve özel beceriyi gerektiren fiziksel bir katılım söz konusudur. Çeşitli sportif oyunlar (futbol, voleybol, yüzme vb.) gibi. Önemli bir çaba harcamaksızın gerçekleştirilen rekreasyonel etkinlikler ise pasif rekreasyondur. Manzara seyretme, gezinti, piknik yapma vb. gibi. (Yeni 1995)

Rekreasyon mekanın bulunduğu yere göre kentsel ve kırsal olarak ikiye ayrılır. Kentsel rekreasyon kent içindeki rekreasyon alanlarında gerçekleştirilir. Kent insanı rekreasyon alanına ulaşmak için uzun yol katetmiş olur. Kırsal rekreasyon kentsel rekreasyona göre daha uzun bir yol ve daha uzun bir zaman gerektirir (Yeni 1995).

Ayrıca rekreasyon, etkinliğin gerçekleştiği zamana göre ise, tatil rekreasyonu (haftasonu, bayram ve yıllık tatiller) ile emeklilik sonrası yapılan rekreasyon olarak sınıflandırılabilir (Yeni 1995).

4.2. Rekreasyonu Etkileyen Etmenler

Boş zaman aktivitelerinin türü, sıklığı ve rekreasyon trafiğine katılımı çeşitli değişken faktörlere bağlıdır (Ayaşlıgil 1992).

-Kentin büyüklüğü ve nüfus yoğunluğu,

-Yaşam alanında konutun konumu ve kalitesi,
-Hijyenik ve sağlıkla yakından ilgili çevre şartları,
-Çevrenin iklim ve peyzaj yönünden kendine özgünlüğü,
-Hangi sosyal gruba ait olduğu (öğrenim ve eğitim derecesi),
-Gelir durumu,
-Yaşlılık durumu,
-Mobillik derecesi,
-Ulaşım durumu.

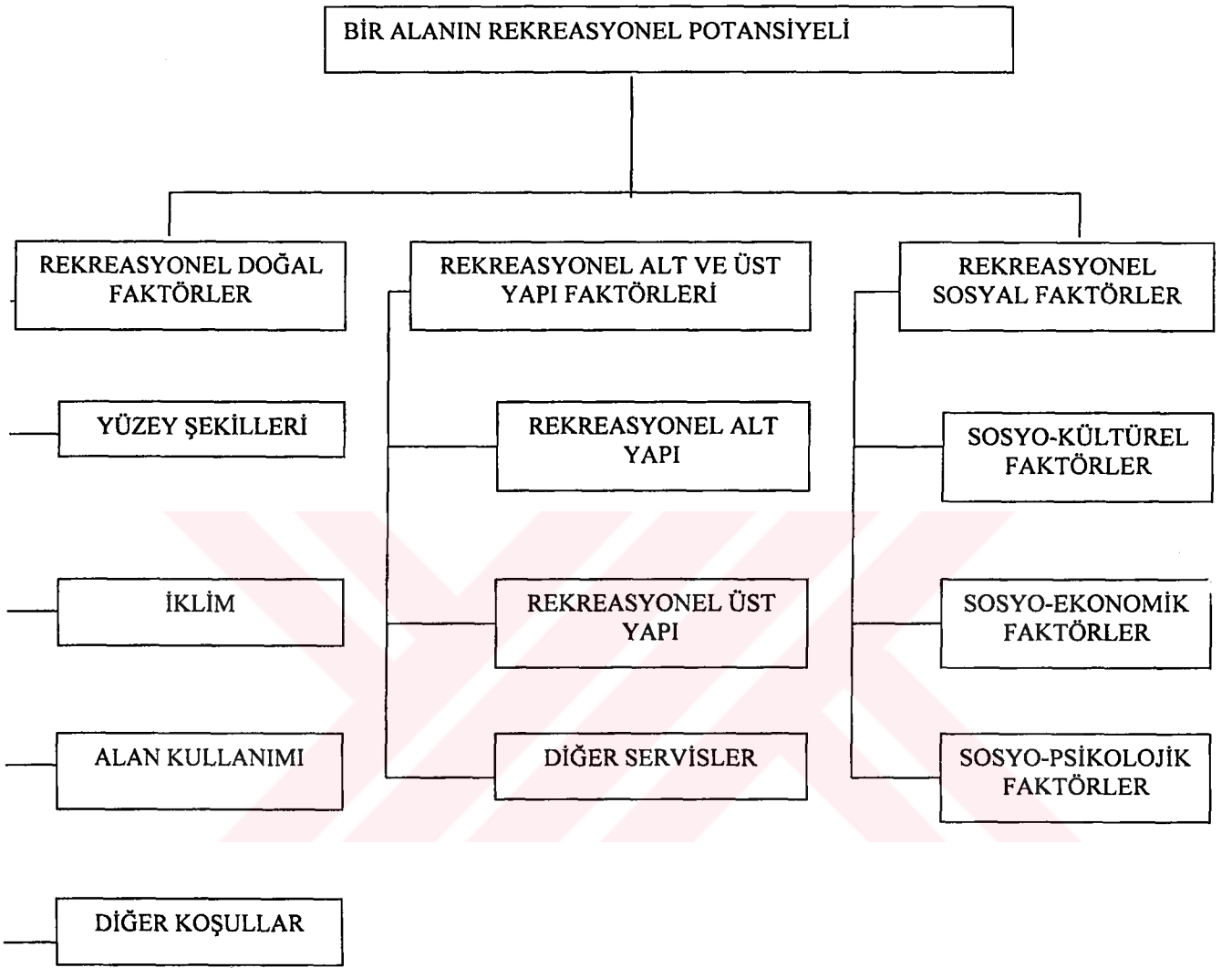
Bu faktörlerin her biri tek başına düşünülmemelidir. Çünkü bunlardan biri diğeri için fonksiyon durumundadır. Ev dışındaki boş zaman aktiviteleri çok nadir olarak tek başlarına yapılırlar (Ayaşlıgil 1992).

Rekreasyona etkili olan faktörler Şekil:9'da verilmiştir.

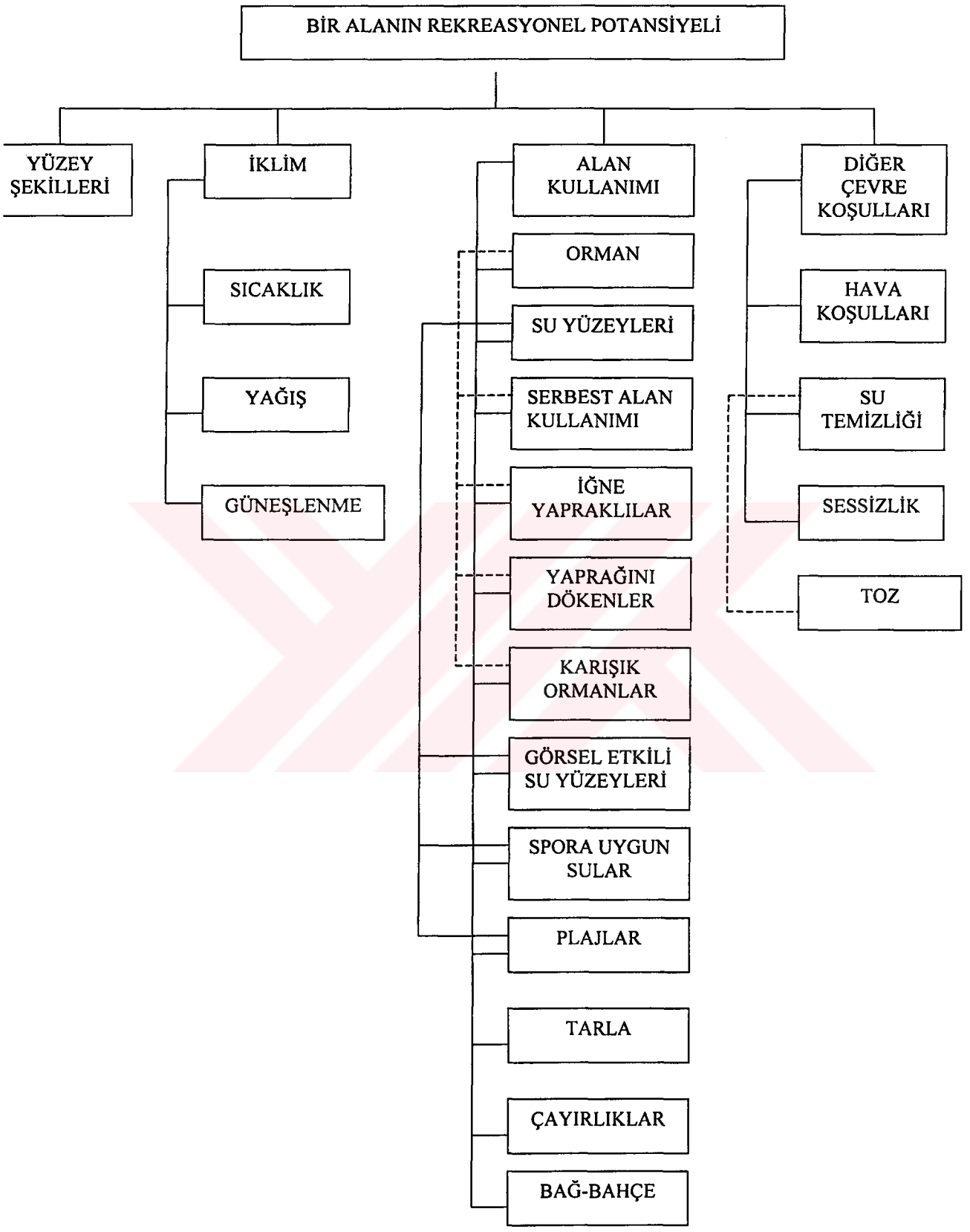
Rekreasyonu etkileyen doğal faktörler Şekil:10'da da görüldüğü gibi yüzey şekilleri, iklim (sıcaklık, yağış, güneşlenme), alan kullanımı (orman, su yüzeyleri, tarla, çayırlık, bağ-bahçe) ve çevre (hava koşulları, su temizliği, sessizlik, toz) koşullarıdır (Uslu 1996).

Rekreaktif katılımı teşvik eden sosyal ve ekonomik faktörleri ise şu başlıklar altında incelemek mümkündür (Tuzcuoğulları 1997):

-Ekonomik verimlilik ve çalışma koşullarındaki gelişmeler,
-Harcanabilir gelirin artması,
-Şehirleşme ve nüfus artışı hareketliliği,
-Teknoloji,
-Kitle iletişim araçlarının etkisi, reklam ve propagandalar,
-Kültürel etki ve eğitim düzeyi,
-Çevre bilinci ve değişen sağlık bilinci ve istekler,

Şekil 4.1: Rekreasyona Etkili Olan Etmenler (Uslu 1996)

Şekil 4.2: Rekreasyonu Etkileyen Doğal Faktörler (Uslu 1996)

-Değerlerdeki değişmeler,
-Eğlence hareketinin etkisi,
-Doğal zenginliklerin etkisi,
-Sosyal hareketliliğin (mobilite) etkisi.

İnsanların rekreasyon gereksinimini, rekreasyonun bu açıdan önemini etkileyen ve rekreasyonel etkinliklerin artmasına neden olan pek çok etken bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri kentleşme, ekonomik gelişme ve gelir düzeyinin artması, mobilite (hareketlilik) kazanılması, teknolojik - bilimsel gelişmeler ve eğitim düzeyinin yükselmesidir (Yeni 1995).

Kentleşme, nüfus artışının bir sonucu olarak gittikçe daha fazla kalabalık hale gelen kentlerde yeşil alanlar yerlerini binalara bırakmaktadır. Yoğun çalışma, kirli hava, gürültü ve kent yaşantısı stresi insanları kent dışına ve kırsal alanlara yönlendirmektedir. Böylece kırsal rekreasyon kent insanı tarafından yalnızca gereksinim olarak istenmekle kalmayıp insan yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (Yeni 1995). Ayrıca belirli kentlere göç ederek gelen insanlar yoğun olarak bir bölgede toplandıkları için onlara sağlanan boş zaman değerlendirme olanakları yetersiz kalmaktadır. Kent bölgelerinde geniş alanlardan daha çok konut gereksinimini karşılamak için yararlanılmaktadır (Tezcan 1982).

Ekonomik gelişme ve gelir düzeyinin artması, insanların rekreasyon yapması için itici etken olmuştur (Ekenci 1997).

Mobilite (hareketlilik) kazanılması ile ulaşım araçlarının gelişmesi rekreasyonel isteklerin karşılanmasını kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında haberleşmedeki gelişmeler, televizyon ve radyo gibi araçlar rekreasyonel etkinliklerin artmasını olumlu yönde etkilemiştir (Yeni 1995).

Bilimde ve teknolojideki gelişmeler de boş zamanın kullanılmasını etkileyerek rekreasyonel alan kullanımında etken olmuştur. Örneğin otomobil, insanın boş zaman değerlendirme biçimini en çok etkileyen değişimlerden biri olmuştur. Daha uzak yerlere olan ulaşım kullanım yoğunluğunu ve yer değişiklini sağlamıştır. Teknolojinin gelişmesi ile evde kullanılan elektrikli aletlerin hayatımıza girmesi daha önce ev bakımı için harcanan uzun saatler bugün boş zaman değerlendirme ve başka etkinlikler için kullanılmaktadır (Tezcan 1982).

Eğitim düzeyinin yükselmesi ile eğitim ve kültür düzeyindeki yükselme rekreasyonel etkinlikleri olumlu olarak yönlendirmiştir. Gerek toplumsal olarak eğitim düzeyinin yükselmesi ve gerekse bazı kurslarla (örneğin bazı spor dallarındaki kurslar gibi) insanlar rekreaktif aktivitelere bilgi ve beceri olarak hazırlanmaktadır (Yeni 1995).

4.3. Rekreasyon Alanları

Rekreasyon alanları açık hava ve kapalı yer olarak ikiye ayrılır.

Açık hava rekreasyon alanları, açık hava ve doğa koşullarına bağlı, daha geniş kapsamlı ve kişilere daha geniş hareket olanağı sağlar (Yeni 1995).

"Açık Hava Rekreasyonu" genel boyutları ile açık havada yapılan eylemlerin tümünü içeren bir rekreasyon tipidir. Ayrıca sosyolog, psikolog, sosyal araştırmacı, açık hava rekreasyonu uzmanları ve diğer bilim adamları açık hava rekreasyonunu; bireyin modern kent yaşamında kapalı yerlerdeki ruhsal gerginliğinden kurtulması, rahatlaması için fizyolojik ve ruhsal bir gereksinme olarak tanımlamışlardır (Sevil 1991).

Açık hava rekreasyon kaynakları, kuruluş yeri, sahip oldukları özel nitelikleri, rekreasyonel yararlanma biçimi, yararlanma zaman ve süreçleri dikkate alınarak sınıflandırılır. Bu sınıflandırma biçiminde açık hava rekreasyonu kaynakları üç ana grupta toplanır (Sevil 1991).

Birinci gruba giren açık hava rekreasyonu kaynaklarının en önemli nitelikleri, yararlanması amaçlanan rekreasyon kullanıcı kitlesinin yakınına kurulmasıdır (Sevil 1991).

Açık hava rekreasyon kaynaklarının işlevleri ve kullanım yoğunluklarına göre yapılan sınıflamalardan biri BOR kısa adıyla anılan açık hava rekreasyon dairesine (The Bureau of Dutdoor Recrecatıon) aittir. Altı tür rekreasyon ve nitelikleri aşağıdaki gibi belirlenmiş bulunmaktadır (Sevil 1991).

BOR Rekreasyon Alanları Sınıflandırma Sistemi (Sevil 1991)*:*

I-Kitle kullanımı için yoğun biçimde düzenlenerek idare edilen alanlar.

II- Genel açıkhava rekreasyonuna yönelik geniş biçimde düzenlenmiş alanlar.

III- Çok az ya da hiçbir düzenlemeye gidilmeden kullanılabilen doğal çevre.

IV- Önemli, dikkat çekici doğal alanlar.

V- El değmemiş alanlar.

VI- Tarihsel ve kültürel alanlar

Aynı ölçüleri temel alan diğer bir sınıflandırma ise kısa adı ORRRC olan Açıkhava Rakreasyon Kaynakları Tetkik Komisyonu tarafından yapılmıştır. BOR kaynak sınıflamasının benzeri olan bu sınıflandırmada rekrasyon kaynakları yine altı ana grup altında toplanmıştır (Sevil 1991).

1-Yüksek yoğunluktaki rekreasyon alanları: Çok yoğun bir biçimde kitle kullanımı için düzenlenmiş alanlardır. Çeşitli açık hava oyun salonları, kitle kullanımına açık plajlar, bu sınıfı oluşturan başlıca açık hava kaynaklarıdır.

2-Genel açık hava rekreasyon alanları: Özellikle piknik yapma doğa yürüyüşleri, kampçılık vb. gibi gerçekleşmesi geniş alanları gerektiren açıkhava rekreasyonu eylemleri için düzenlenmiş alanlar, ikinci sınıfı oluşturmaktadır.

3-Doğal çevre alanları: Geleneksel açıkhava rekreasyonu eylemleri; örneğin, kamping ve kara avcılığı. Bunların tek ya da bir arada gerçekleştirilebilmesi doğal bir çevreyi gerektirmektedir. Üçüncü sınıfı oluşturan alanalar ise söz konusu açıkhava eylemlerine diğer rekreasyon kullanımları ile birlikte olanak sağlamaktadır.

4-Eşsiz doğal alanlar: İlgi çekici manzaralar, doğal harikalar ve bilimsel öneme sahip olan doğal alanlar, doğal yapıları rekreasyonel amaçlarla işletilmektedir. Bu alanların ziyaretçiler tarafından yararlanması sağlanmaktadır. Bundan dolayı bu gibi alanlar denetim altında tutulmaktadır.

5- El değmemiş alanlar: Sahip oldukları doğal yapı ve yaşam, tümüyle kendi haline bırakılmış alanlardır. Doğal yapılarında en ufak bir değişiklik yapılmadan, niteliklerini korumak amacıyla işletilirler.

6-Tarihi ve kültürel yerler: Bu sınıf, yerel, bölgesel ya da ulusal önemi olan tarihi ve kültürel yerleri içermektedir.

Bütün bu açıklamalardan anlaşıldığı gibi rekreasyon türleri; kişinin eğilimlerine, yeteneklerine, toplumun sosyal, ekonomik, kültürel, politik durumuna, geleneklerine ülkenin doğal potansiyeline ve bu potansiyeli insanlar için daha sağlıklı ve mutlu bir yaşama çevresi haline getirebilecek planlama biçimine bağlı olarak değişir. Ülkeden ülkeye olduğu kadar, bir ülkede kentten kente ve hatta aynı kentin farklı sosyal ve ekonomik tabakalarına kadar rekreasyon türleri ve eğilimleri değişiklik gösterir (Sevil 1991).

Akpınar'a (1998) göre açıkhava rekreasyon alanları ise üçe ayrılır.

1-Yerleşim İçindeki Rekreasyon Alanları

Bu alanlar kent içinde veya çok yakın çevresindedir. Kullanıcıya uzaklıkları 0-20 km arasındadır. En önemli özellikleri kullanıcılara yakın olmasıdır. Ulaşım için fazla masraf harcanmaz. Bu gruba örnek olarak:

1-Çocuk bahçeleri,
2-Çocuk oyun alanları,
3-Mahalle parkları,
4-Semt parkları,
5-Gezinti yerleri,
6-Çay bahçeleri,
7-Açık ve kapalı spor alanları,
8-Hayvanat bahçeleri,
9-Botanik bahçeleri,
10-Arberatumlar,
11-Planetoryumlar,
12-Lunaparklar.

2-Yerleşim Preferindeki Rekreasyon Alanları

Ortalama 50-100 km'lik bir yarıçap içinde yer alan günübirlik rekreasyon olanakları sağlayan aktif ve pasif rekreasyon için uygun olan alanlardır. Bu gruba örnek olarak:

1-Karayolları parkları,
2-Baraj gölleri ve parkları,

3-Plajlar,

4-Mesire yerleri,

5-Kamp alanları,

6-Kış sporları merkezleri ve alanları,

7-Termal merkezler, içmeler,

8-Milli parklar,

9-Milli anıtlar,

10-Arkeolojik alanlar ve yapılar, antik kentler,

11-Tarihsel alan, anıt ve yapılar,

12-Diğer doğal özellik gösteren alanlar.

3-Yerleşim Uzağındaki Rekreasyon Alanları

Uzun süre konaklama olanağı sağlayan ve uzun süreli tatillerde kullanılan dinlenme, eğlenme yönünden her türlü gereksinimi sağlayan otel, motel, tatil kompleksleri bu grup içinde yer alır.

Sevil 1991'e göre rekreasyon alanlarının kullanışlarına göre ayırımı ise aşağıdaki şekildedir:

Dinlenme Alanları

*Büyük ağaçlıklar (Ormanlar-koruluklar, fidanlıklar, mezarlıklar),

*Parklar (Bölgesel parklar, milli parklar, şehir parkları, mahalle parkları).

Spor Alanları

*Spor merkezleri (Her türlü sporun yapıldığı tesisler),

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Oyun Yerleri

*0-3 yaş arasındaki çocuklara kum havuzları,

*3-6 yaş arasındaki çocuklara oyun alanları,

*7-12 yaş arasındaki çocuklara aletli oyun yerleri,

Eğlence Yerleri

*Halka hizmet eden spor alanları içindeki tesisler (klüp+sosyal tesisler),

*Piknik alanları,

*Mesire yerleri,

*Özel aile bahçeleri,

*Lunapark.

Tümer'e (1976) göre açık yeşil alan ölçüt ve konumları ile ilgili bilgiler ise aşağıdaki tabloda verilmiştir (Bakan Ve Konuk 1987).

Rekreasyon Alanları	Nüfus Ölçütü	Da/1.000 Kişi	Alan Büyüklüğü Ölçütü (Da)		Rekreasyon Alanları İçindeki Yeri
	En Az	En Uygun	En Az	En Uygun	
Çocuk Bahçeleri	2	4	2	6	Tek olarak, oyun alanları, mahalle, semt ve kent parkları, özel bahçeler içinde
Çocuk oyun alanları	4	8	8	20	Mahalle, semt, kent ve yöre parkları ile okul yakın çevresinde
Spor alanları	2	6	40	60	Tek olarak veya semt parkları içinde
Mahalle parkları	6	12	20	40	Tek olarak veya semt parkları içinde
Semt parkları	6	14	200	400	Tek olarak veya semt parkları içinde

Kent parkları	1	2	400	1.000	Kent rekreasyon dokusu içinde ana rekreasyon alanı olarak
Yöre parkları ve mesire yerleri	4	8	1.000	2.000	Kent yakın çevresinde 30 dakikalık araba sürüş mesafesi içinde
Bölge parkları	4	12	3.000	4.000	Kent uzak çevresinde 1-2 saatlik araba sürüş mesafesinde
Milli parklar ve koruma alanları	30	60	Değişik		

Tablo 4.2: Açık Yeşil Alan Ölçütleri ve Konumları (Bakan Ve Konuk 1987).

4.4. Rekreasyon Kaynakları

Rekreasyon için olanak sağlayan su ve karasal sistemler ve onlarla ilişkili yapısal olanaklar, sosyo-kültürel yapı, organizasyonlar, halk ve finansal destek "rekreasyonel kaynaklar" oluşturur (Akpınar 1998).

4.5. Kıyı Rekreasyonunun Özellikleri ve Farklılıkları

Kıyılarda yer alan rekreasyon alanlarını diğer rekreasyon alanlarından ayıran en önemli unsur açıklık hissidir.

Kıyı bölgelerinde yer alan rekreasyon alanları tümüyle yoğun yapılarla çevrelenmediklerinden dolayı açıklık hissini en iyi veren mekanların başında gelmektedir (Arda 1997).

Kıyılarda belirginleşen açıklık duygusunun birinci boyutu "fiziksel ve görsel" boyuttur. Kıyılar bu anlamı ile karasal kentlerin yüksek yoğunluklu, gürültülü, belirli ekonomik amaçlara yönelik biçimde yapılaşmış ve kapalı karakterdeki çevresine karşıt bir işlev görerek, özgürlük duygusu, zihinsel ve psikolojik bakımlardan rahatlama ve dinlenme olanağı vermektedir (Sayan 1990).

Açıklığın ikinci boyutu, kıyılardaki dinlenme etkinliklerinin, sosyal engelleri kırmada bir olanak yaratmasıdır. Kişiler kentlerde, çok belirgin sosyal rollerin, sosyal normların aracılığıyla ilişkilerini sürdürürler. Oysa kıyının sağladığı açıklık ortamında farklı sosyal gruptaki kişilerle ve doğayla karşı karşıyadırlar (Sayan 1990).

Toplumların yaşayış biçimlerindeki gelişmeler kıyılardaki kullanım türlerini değiştirmiştir. Genel olarak kıyılar önce su ürünlerinden yararlanma ve ulaşım için kullanılmışlardır. Dinlenme amacıyla kıyıların kullanımı, kentleşme ve sanayileşme sonucu ortaya çıkmıştır (Paşalıoğlu 1993).

4.6.Bölüm Sonucu

Bu bölümde genel olarak rekreasyon ve rekreasyon alanı ile ilgili tanımlamalar yapılmıştır.

Dinlenme ve eğlenmenin de en az çalışmak kadar bir gereksinme olduğu bilinen bir gerçektir. Dinlenme ve eğlenme kavramının önemli bir bölümünü içeren rekreasyon, gelişmiş ülkelerde insan yaşantısının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Diğer bir deyişle çalışma ve rekreasyon insan yaşantısının iki temel fonksiyonudur.

Çok geniş bir anlam taşıyan rekreasyon kavramı, bir şeyin yeniden yaratılması ya da kazanılması anlamına gelmektedir. Rekreasyon, dinlenme, eğlenme, zevk alma yönünden kişiye bir katkı sağlar.

Rekreasyonun tam olarak gerçekleşebilmesi için bazı özelliklerin bulunması ve bazı koşulları taşıması gerekir. Rekreasyon faaliyetlerinde bulunması gereken özelliklerin başında, kişiye tercih hakkı tanıması, sağlık ve güç kazandırıcı, ruh ve beden sağlığını geliştirici olması gelmektedir.

Boş zaman aktivitelerinin türü, sıklığı ve rekreasyon trafiğine katılımı nüfus yoğunluğu, çevre şartları, çevrenin özgün yapısı, gelir durumu, yaş ve ulaşım gibi değişken faktörlere bağlıdır.

Rekreasyon alanları açık hava ve kapalı yer olarak ikiye ayrılır. Açık hava rekreasyon alanları; açık hava ve doğa koşullarına bağlı, daha geniş kapsamlı ve kişilere daha geniş hareket olanağı sağlayan bir alandır.

Kıyı rekreasyonu açık havada olması, su ile kara arasında bir ekolojik yapıya sahip olması, suyun insanlarda yaptığı olumlu psikolojik etkiler ve görsel etkiler nedenleri ile diğer rekreasyon alanlarından ayrılırlar. Kullanıcıların en fazla tercih ettiği rekreasyon alanlarıdır.

Tezin ikinci ve üçüncü bölümünde belirtilen kıyı ve rekreasyon kavramları dördüncü bölümde bir arada ele alınmıştır.

5-KIYILAR VE REKREASYON

5.1. Kıyıların Taşıma Kapasitesi

Kıyılar üretilip çoğaltılamayan ancak planlı kullanımla, kullanılışı arttırılabilen, yanlış kullanım ile niteliği bozulan ve azalan bir kaynaktır.

Bu nedenle kıt kaynaklardan birisi olan kıyılar, buraya getirilecek rekreasyonel kullanımlar için alanda herhangi bir zarar gerçekleşmeden sınırlı sayıda ziyaretçiye hizmet sunabilir. Dolayısıyla planlamada önemli bir kriter olarak kullanılacak taşıma kapasitesinin başta verilmesi doğrudur (Sayan 1990).

Rekreasyonel planlamada tasarımı yapılmış kullanım ve kolaylıklar, mevcut arazi ile uyum içinde olmalıdır. Fakat ziyaretçilerin sayısında veya kullanımlarda belirli bir eşik karşısında artış gerçekleştiğinde durum dramatik bir şekilde değişikliğe uğrar. Bu durumda (Sayan 1990):

-Rekreasyon etkinliğinin kalitesi derece derece düşer.

-Sağlanan olanak ve kolaylıklar alanı doldurur ve çevre manzaralarıyla kurulmuş olan yalın ilişki kaydedilir. Karakterdeki bu değişiklik her zaman olaydan sonra fark edilir.

-Ziyaretçi veya kullanıcı sayısında görülen ölçüsüz rakamlar alana fiziksel olarak zarar verir.

Taşıma Kapasitesi; Bir rekreasyonel alanda, rekreasyonu geliştirmek amacıyla alanda sabit biyolojik ve fiziksel zarar oluşturmadan ve

rekreasyon etkinliklerinin kalitesinde fark edilir derecede bozulma ortaya çıkarmadan, kullanıcı sayısının alanı yıllık kullanma süresi olarak tanımlanabilir (Sayan 1990).

Güç olan yön rekreasyonel etkinliğin çeşitli tiplerine göre taşıma kapasitesinin standardını belirlemektedir. Planlama pratiğinde değişen duruma yeni bir durumla, aynı şekilde etkinliğe etkinlikle ve araziye arazi ile yanıt verebilmek için karar aşaması çok önemle analiz edilmesi gereken bir aşamadır (Sayan 1990).

Dolayısıyla bu yerlere olan talep fazlalığı ile kullanım yoğunluğu bazı problemler yaratmaktadır. Böylece rahat ve huzur içinde dinlenme, eğlenme, ve oyun olanağı engellenmiş olmaktadır (Yeni 1995).

Bunu önlemenin ilk seçeneği böyle sorunların olduğu yerlerdeki kullanım alanlarının genişletilmesidir. Bununla birlikte bu tür taleplerin diğer yakın rekreasyon alanlarına kaydırılması düşünülebilir (Yeni 1995).

Bu alanların kapasitelerine göre belirli bir sayıdan fazla ziyaretçi kabul edilemez. Ayrıca belirli dönemlerde yoğunlaşan talebi yılın her dönemine dağıtmaktır. Bunun için rekreasyonu kış mevsimine de taşımak gerekmektedir (Yeni 1995).

Türkiye'de kıyılar yanlış kullanımlar, plansız ve hızlı kentleşme sonucu tahrip edilmiştir. Bu durum, kentleşmenin ve kentte yaşamanın insanlara yüklediği stresli yaşamdan kurtulmanın çaresini tatillerde kıyılara kaçmakta bulan insanların yarattığı yoğun talebe yol açmıştır (Paşalıoğlu 1993).

Kıyısal yerleşim alanlarına olan talep günümüzde artarak sürmektedir. Kıyısal bölgelere veya kentlere doğru gerçekleşmekte olan bu nüfus transferi söz konusu alanların taşıma kapasitesini çoktan aşmıştır. Plansız ve ölçüsüz kentsel gelişmeler kıyısal kaynakların birçok kişi tarafından kullanımını olanaksız duruma getirmektedir. Kıyısal yerleşimlerde artan insan sayısıyla birlikte, kentsel mekanda rekreasyonel etkinlik gereksinimleri de orantılı olarak artmaktadır. Bu nedenle kentsel yerleşimlerde turistik kasaba, köy ve beldelerde kıyıları amacına uygun kullanmak, bu alanlarda olabildiğince uyumlu rekreasyonel kullanımları gerçekleştirmekle olasıdır. Ancak planlama ve uygulamada, koruma-geliştirme-kullanma ilkelerini başlangıç noktası olarak kabul etmek varolan arazilerin rekreasyonel amaca en uygun şekilde kullanımını sağlayarak doğal dengeyi bozmamak amaçlanmalıdır. Bunun yanında kıyı şeridi boyunca yoğun araç trafiğine olanak veren ve yerleşim yerlerini denizden ayıran hatta bazı bölümlerde ayıramayan, klasik, paralel yol sistemi, çevre değerlerini ve dinlenmenin gerçek karakterini dikkate alan işlevsel bir sisteme dönüştürülmelidir (Sayan 1990).

Ayrıca su kıyıları balık avcılığı, kürek, yelken, sörf, yüzme vb. suya dönük rekreasyonel amaçlı aktivitelerin oluştuğu alanlar olduğundan kullanıcılar tarafından git gide artan oranda kullanılmakta ve bu nedenle yoğun rekreasyonel baskı altında kalmaktadır (Yaşlıca 1986).

5.2.Kıyıların Rekreasyonel Amaçlı Kullanım Türleri

Şehirlerin çoğunluğunda yaşama ve çalışma koşulları genellikle temiz havadan, güneşten yoksundur. Bu olumsuz durumun giderilmesi ancak kentlilerin hafta sonu tatillerinde, boş zamanlarında açık havada, yeşil alanlarda, kıyılarda ve rekreasyon alanlarında dinlenme ve eğlenme olanakları sağladığı ve arttırıldığı oranda mümkün olabilir (Arda 1997).

Günümüzde insanların yoğun bir tempo ile çalışmaları ve boş zamanın değerlendirilmesi faaliyetlerine ayrılan zamanda kısıtlamalar şehir içi rekreasyon alanlarının önemini artırmıştır. Hızlı kentleşmenin sonucu kamu kullanımına ayrılan açık alanların azalması kıyı bölgelerinin rekreaktif amaçla kullanım oranlarını artırmıştır (Arda 1997).

Su insan yaşamı için çok önemli bir unsurdur. Su kıyısı alanlar ise insanlık tarihi boyunca hep cazip alanlar olagelmişlerdir.

Kıyı bölgelerinde yer alan rekreasyon alanları tümüyle yoğun yapılarla çevrelenmediklerinden dolayı açıklık hissini en iyi veren mekanların başında gelmektedir (Arda 1997).

Kıyılarda belirginleşen açıklık duygusunun birinci boyutu "fiziksel ve görsel" boyuttur. Kıyılar bu anlamı ile karasal kentlerin yüksek yoğunluklu, gürültülü, belirli ekonomik amaçlara yönelik biçimde yapılaşmış ve kapalı karakterdeki çevresine karşıt bir işlev görerek, özgürlük duygusu, zihinsel ve psikolojik bakımlardan rahatlama ve dinlenme olanağı vermektedir (Sayan 1990).

Açıklığın ikinci boyutu, kıyılardaki dinlenme etkinliklerinin, sosyal engelleri kırmada bir olanak yaratmasıdır. Kişiler kentlerde, çok belirgin sosyal rollerin, sosyal normların aracılığıyla ilişkilerini sürdürürler. Oysa kıyının sağladığı açıklık ortamında farklı sosyal gruptaki kişilerle ve doğayla karşı karşıyadırlar (Sayan 1990).

Toplumların yaşayış biçimlerindeki gelişmeler kıyılardaki kullanım türlerini değiştirmiştir. Genel olarak kıyılar önce su ürünlerinden yararlanma ve ulaşım için kullanılmışlardır. Teknolojik gelişmeler ulaşım, depolama

nedenlerinden dolayı sanayi türü kullanımların kıyılarda yer almasını sağlamıştır. Aynı zamanda dinleme amacıyla kıyıların kullanımı, kentleşme ve sanayileşme sonucu ortaya çıkmıştır (Paşalıoğlu 1993).

Kentsel kıyılar rekreasyonel amaçlı olarak çok değişik şekillerde kullanılabilmektedir. Ancak bu kullanımda, söz konusu bölgenin fiziksel ve ekolojik yapısı, arazi plastiği, jeolojik ve jeomorfolojik durumu, toprak koşulları, toplumun sosyal ve ekonomik durumu ile özel turistik istekler planlama ve tasarımı belirleyen etkenler olarak görülmektedir (Sayan 1990).

Toplumun kıyıdan yararlanması dolaylı ve dolaysız olarak iki şekilde olmaktadır (Paşalıoğlu 1993):

1)*Dolaylı olarak yararlanma;* sanayi, turizm, ulaşım gibi eylemlerin, üretimlerinin insan tarafından kullanılması kıyıdan dolaylı olarak yararlanılmaktadır.

2)*Dolaysız olarak yararlanma;* toplumun her kesimince, dinlenme, eğlenme, sağlık, spor vb. amaçlı kullanımıdır.

Halka açık kentsel kıyılardaki tüm rekreasyonel etkinlikler ve kullanım şekilleri, kent kıyısını boydan boya kateden bir kent parkı olarak değerlendirilebilir. Böyle kıyısal bir kent parkında yer alabilecek rekreasyonel kullanımlar şu şekilde gruplandırılıp incelenebilir (Sayan 1990):

A) Dinlenme ve gezi ile ilgili kullanımlar:
-Dinlenme ve güneşleneme terasları,
-Halka açık plajlar ve yüzme havuzları,
-Bakı terasları, yürüme yolları,
-Oturma mekanları ve köşeleri,

-Sohbet alanları,
-Açık bekleme alanları.

B) Özel bitki bahçeleri:
-Özel botanik bahçeleri,
-Arboretum,
-Otsu bitkiler bahçesi,
-Özel bitki türleri bahçesi,
-Tıbbi bitkiler bahçesi,
-Subtropikal meyve türleri kolleksiyonu,
-Su içi ve kıyısı bitkileri bahçesi,
-Sukkulent ve yer örtücü,
-Ekzotik tropikal bitkiler koleksiyon bahçesi.

C) Suya dayalı kullanımlar:
-Marina, rıhtım ve iskeleler,
-Kayıkhaneler ve balıkhaneler,
-Su sporları merkezi (Yatçılık, kano, su kayağı, balıkçılık vb.),
-Su altı sporları merkezi (Dalgıçlık, su altı avcılığı vb.).

D) Spor ve oyunla ilgili kullanımları:
-Basketbol,
-Voleybol,
-Hendbol,
-Tenis, duvar tenisi, masa tenisi,
-Mini golf,
-Mini futbol,
-Kaykay ve tekerlekli paten pistleri,
-Bisiklet yolları,

-Çok amaçlı açık oyun alanları,
-Küçük ve büyük ölçekli çocuk oyun alanları, çırpınma ve oyun havuzları.

E) Temel gereksinmelere ilişkin kullanımlar:
-Tuvalet, duş, soyunma-giyinme yerleri,
-Büfeler, kafeler, restoranlar,
-Otoparklar,
-Bedensel özürlü rampaları,
-Çeşmeler, şadırvanlar,
-Çocuk bakım üniteleri,
-İlk yardım üniteleri,
-Danışma yerleri ve telefon kabinleri,
-Broşür ve gazete-dergi edinme standları.

F) Doğal ve düzenlenmiş alanlara ilişkin kullanımlar:
-Kaya ve çakıl bahçeleri,
-Dere yatağı düzenlemeleri,
-Yapay şelale ve kayalıklar,
-Kaskatlı havuzlar,
-Ses ve ışık gösteri alanları, su oyunları,
-Doğa müzeleri,
-Açık hava müzeleri.

G) Kültürel ve sanatsal kullanımlar:
-Açık hava tiyatroları,
-Modern heykel ve seramik bahçeleri,
-Ressam ve heykeltraş çalışma bahçeleri,
-El sanatları yapım ve satış yerleri,
-Yer satrancı ve sabit satranç masaları.

H) İşlevsel bitkisel materyal kullanımı:
-Gürültü ve toz önleme kuşakları,
-Rüzgar koridorları,
-Kullanımlar arası tampon yeşillikler,
-Çirkin görüntü perdeleme kuşakları.

I) Üretim ve satış
-Süs bitkileri üretim ve satış seraları,
-Egzotik meyveler ve yan ürünleri satış yerleri.

5.3.Bölüm Sonucu

Bu bölümde kıyıların taşıma kapasitesi ve kıyıların rekreasyon amaçlı kullanım türleri ele alınmıştır.

Kıyılar üretilip çoğaltılamayan ancak planlı kullanımla, kullanılışı arttırılabilen, yanlış kullanım ile niteliği bozulan ve azalan bir kaynak olduğu vurgulanmıştır.

Bu nedenle kıyılarda, buraya getirilecek rekreasyonel kullanımlar için alanda herhangi bir zarar gerçekleşmeden sınırlı sayıda ziyaretçiye hizmet sunabileceği, dolayısıyla planlamada önemli bir kriter olarak kullanılacak taşıma kapasitesinin başta verilmesi doğruluğu vurgulanmıştır.

Toplumun kıyılardan yararlanması dolaylı (sanayi, turizm, ulaşım vb.) ve dolaysız (dinlenme, eğlenme,spor vb.) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Toplumun dolaysız olarak yararlandığı kıyı parkında yer alacak

rekreasyonel kullanımlara değinilmiştir. Bunlar; dinlenme-gezi ile ilgili kullanımlar, özel bitki bahçeleri, suya dayalı kullanımlar, spor ve oyun alanları, temel gereksinmeler, doğal ve düzenlenmiş alanlar, kültürel ve sanatsal alanlardır.

Tezin beşinci bölümünde rekreasyon alanlarında yer alan tasarım olguları ile ilgili genel olgular ele alınmıştır.

6-YERLEŞİM BÖLGELERİ KIYI ŞERİDİNDE YER ALAN REKREASYON ALANLARINDA TASARIM OLGULARI

6.1. Doğal Olgular

Tasarımda dikkate alınması gereken doğal olgular şunlardır:

-Tabii Bitki Örtüsü,
-Su (Deniz, Göl, Nehir vb.),
-Topoğrafik Yapı,
-Meteorolojik Özellikler.

6.1.1.Tabii Bitki Örtüsü

Arazinin morfolojik yapısını süsleyen bitki dünyası, form, norm ve renk bakımından hudutsuz zenginliklerinden meydana gelen estetik bir hazinedir (Aran 1979).

Bitki örtüsü yer yüzünde genel ekolojik dengenin sağlanması

bakımından birinci derecede rol alır. Özellikle bütün canlıların fiziki çevreleri ile olan uyuşumlarının sağlanması ve yaşantılarını sürdürebilmesi yönünden çok önemlidir. Yeryüzünü baştan başa kaplayan doğal bitki kuşakları, çayır, step, çöl, fundalıklar, ormanlar gibi vejetasyon tipleri ve bitki formasyonlarının meydana getirdikleri bir dokudur. Doğal bitki örtüsü içindeki her tür, kendi çevresinin yaşama şartlarına göre yaşama direnci ve gücüne sahiptir (Aran 1979).

Doğal bitki örtüsü, çeşitli bitkilerin bir arada ve yan yana yaşayarak aralarında kurmuş oldukları komşuluk ilişkilerinden oluşan bir kompozisyondur (Öztan 1997a).

Herhangi bir ortamda iyi bir şekilde yaşayan bitkiler, o ortama en iyi uyum sağlamış olan bitkilerdir. Ancak doğal bitki örtüsü değişen çevre koşullarından olumlu ve çoğu kez de olumsuz etkilenir (Sayan 1990).

İster doğal, ister kültürel kaynaklı olsun bitki dokusunun iklimsel, teknik, sağlıkla ilgili, estetik, mimari ve ekonomik sayısız yararı vardır. Bu nedenle planlama alanı içindeki doğal bitkisel materyalin çok iyi incelenmesi ve araştırılması gerekir (Sayan 1990).

Kıyısal iklim bölgelerinde yapılacak planlamanın bitkilendirme aşaması, kurak, sıcak ve soğuk iklimi olan bölgelerden daha farklıdır. Çünkü bu ortamlarda bitkisel yaşamı önemli ölçüde etkileyen ve karasal bölgelerden farklı olarak başta nem olmak üzere, sıcaklık ve şiddetli rüzgar gibi iklim elemanları bulunmaktadır (Sayan 1990).

Kıyısal alanların doğal yapısında su otları olarak nitelenebilecek gösterişsiz bitkilerin bulunmasının yanı sıra, suya estetik ve hareketlilik kazandıran bitkilerde bulunmaktadır. Su ile yapılacak olan düzenlemelerde bitkiler, estetiği sağlanmanın yanı sıra sudaki dengenin korunmasında da önemli yer tutarlar. Yapılacak bir su peyzajı düzenlemesinde kıyıdaki sürekli nemli topraklarda ve sığ sulardaki düzenlemeleri devam ettirmek, vurgu yaratmak için de kullanılabilirler Su bitkilerinin önemi genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir (Söğüt 1996):

-Su bitkileri suda yaşayan diğer canlılar için barınak ve korunak oluştururlar.

-Su bitkileri erozyon önlemede de önemli bir etkiye sahiptir. Eğimli alanlarda kıyıdaki erozyonun önlenmesinde bu bitkiler kullanılmaktadır.

-Su bitkileri çeşitli çevre düzenlemelerinde görsel ve fonksiyonel etkilere sahiptirler. Su bitkileri boş bir havuza ilginçlik kazandırmak, bir vurgu, zıtlık, uyum, geçiş sağlamak, beton ve plastik kıyı hattını örterek sert ve keskin hatlar yumuşatmak, gizlemek gibi değişik amaçlar da kullanılabilirler. Su bitkilerinin çoğu ya bitkinin formu veya şekli ile ya da çiçekleri ile son derece dekoratif özelliklere sahiptirler.

6.1.2.Su (Deniz, Göl, Nehir vb.)

Kıyısal düzenlemeler su ile dolaysız ilişkiye sahiptirler. Düzenlemenin suyla en büyük ilişki şekli görsel ilişkidir. Denizin, nehrin veya gölün sunduğu görünümlerin en kolay, en açık ve en özgür olarak izlendiği alanlardır (Sayan 1990).

Su kenarında yapılan kullanımlarda, doğal su öğesinin (deniz, göl, nehir) kullanıcılar ve mekan üzerinde yaptıkları etkiler bulunmaktadır. Su

mekana canlılık kazandırır, doğal yaşamın ayrılmaz bir parçasını meydana getirir. Sakin ve geniş bir su yüzeyi tasarımda sükuneti sağlarken, mekan elemanları arasında kuvvetli bir birliktelik yaratır. Ayrıca alana üçüncü boyutu getirerek derinlik kazanmasını sağlar. Parıldayan gün ve ay ışığı, çiçekli bir ağaç ya da bulut kümesi su yüzeyinde anlam kazanır. Bu nedenlerle su yer çekiminin denge yaratma kudretini en belirgin ifade eden bir elemandır (Uzun 1997).

Su mekana çeşitlilik ve zenginlik katarken insan üzerinde de dinlendirici, neşe ve huzur veren bir etki yaratmaktadır. Suyun serinletici etkisi ise mekanda ferahlık oluştururken, insan üzerinde rahatlama ve gevşeme hissi uyandırarak dinlenmeyi sağlamaktadır. Ayrıca su kaynakları, nem ve suyu seven bitki türleri için uygun yaşama ortamıdır. Böylece hem suların hem de yeşil dokunun birlikteliği o yörenin iklim koşullarını (serinlik vb.) dolaylı olarak etkilemekte pek çok rekreaktif aktivitelere olanak sağlamaktadır (Akkan 1994).

Su yüzeyi; rüzgarlı havalarda dalgalanarak, düşen yağmur damlalarının etkisi ile de hareketlenerek ve gökyüzü olaylarına bağlı olarak renk değiştirerek insan üzerinde yaptığı etkileri güçlendirmektedir. Ayrıca su yüzeyinin dalgalanması, köpürmesi vs. sırasında oluşan şekiller ile insanın gözüne, ses ile kulağa hitap etmektedirler. Çevreleri ile birlikte oluşturdukları uyum, insana huzur, rahatlık, coşku ve neşe vermektedir. Durgun sular özellikle göl suları kışı sert geçen bölgelerde donduğunda kayak ve paten sporları için uygun alanlar oluşturmaktadırlar. Deniz, göl ve nehirler su kayağı, hız motoru, kürek, yelken ve sörf gibi sporlara da olanak tanımaktadırlar (Akkan 1994).

6.1.3.Topoğrafik Yapı

Mevcut arazi koşulları tasarımı önemli ölçüde etkileyen bir kriterdir. Planlama alanı için üretilecek tasarımın mevcut araziye uygunluğu önemlidir.

Çünkü doğal arazi yapısının korunması, kentin nefes almasını, iklimsel koşullardan korunmasını ve yaşanılır duruma gelmesini sağlayacaktır. Ancak mevcut arazi formu bazı durumlarda zorunlu yeni gelişimlerin yapılabilmesini engelleyebilir veya göze güzel görünmeyen karmaşık yapı sunabilir. Bu durumda böyle bölümlerin değiştirilmesi zorunlu olarak ortaya çıkabilir. Değişimlerin yapılabilmesi bölgesel analizler sonucu yapılır (Sayan 1990).

Mevcut arazi plastiğinin iyi analiz edilmesi tasarımcıya tasarım için gerekli olan verileri ayrıntılı olarak verecektir. Arazinin doğal drenaj yapısı, düzlük alanlar, çukurluklar, korunmuş yerler gibi daha birçok veriler tasarım için gerekli olan temel çıkış noktalarıdır (Sayan 1990). Ayrıca arazi formu, toprak materyalinin kompozisyonu ve drenaj özellikleri ilişkilendirilerek ve planlamanın macına uygun olarak doğru yorumlandığında, diğer temel elemanlar arasındaki ilişkiler daha net bir şekilde ve ekolojik bir bütün çerçevesinde planlama kararlarının etkileyecek şekilde ortaya konabilir (Akpınar Ve Karadeniz 1998).

Mevcut arazi plastiğini eğimli ve düz alanlar olarak kabaca iki gruba ayırmak mümkündür. Bu iki alan grubu tasarım açısından incelediğinde aşağıdaki maddeler oluşmaktadır (Öztan 1997b).

Eğimli alanlarda;

-Dik eğimli alanda tesviye eğrileri dominant bir planlama etkenidir.

-Eğimli bir arazi her şeyden önce bir rampadır. Bu rampalarda insanların iniş ve çıkışını kolaylaştırmak için basamak ve sahanlıklar yapılır.

-Eğimli alanlar hareketli formları ortaya koyar.

-Eğimli bir alan görsel ilişki yönünden çok geniş bir görsel mesafe oluşturur.

-Eğimli alanlarda drenaj problemi vardır.

-Eğimli alanlar kademeli su oyunlarına olanak sağlarlar.

-Eğimli alanların en üst noktası bazı yapıların ve kullanımları (bakı terası, oturma lanı vb.) takdimi için olanak sağlar.

-Dik meyil mekanik toprak taşınmasını ve yüzeysel su akımını hızlandırır. Özellikle kurak bölgeler için önemli olan ve vejetasyona olumsuz etki yapan toprak suyu sirkülasyonunu hızlandırır.

-Alandaki eğimli alanlar ile çirkin görüntüler ve zararlı etkiler engellenir.

Düz alanlarda;

-Çeşitli yerleştirmeler için arazi yapısı zorlama sağlamaz.

-Düz arazide tekdüzelik vardır. Bu nedenle topoğrafyada birtakım değiştirmeler veya eklemelerle üçüncü boyut sağlanır.

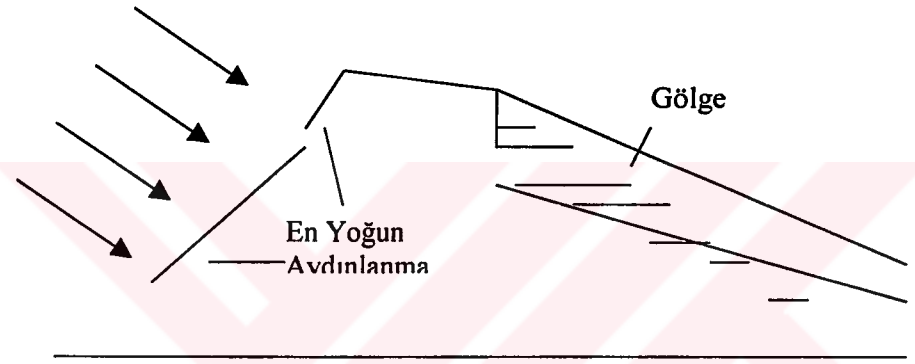
-Düz arazide dikkat çekecek bir obje yoktur. Konulan herhangi bir obje oraya karakter kazandırır.

-Düz arazide gökyüzü önemli bir faktördür. Bulut hareketleri, güneşin/ayın görünüşü insanı etkiler.

-Gizlilik düz arazide olmayan bir özelliktir. Çevrenin kontrolü altındadır. Bu kontrolü kaldırmak için tasarımda çevreleme elemanları kullanılır.

-Düz arazide insan ölçeğini kaybedeceği için bu arazilere insan ölçeğinde elemanlar getirilir.

Arazi meylinin tasarıma doğrudan etkileri vardır. Doğrudan etki, toprağın yağış suyu temininde değişiklik (azalma) ve güneş ışınlarının ışıklanma intensitesini etkileyen düşme açısının değişiklik göstermesi şeklinde olur (Başal 1997a).

Şekil 6.1: Meyil Derecesi ve Işık-Sıcaklık Etkileşimi (Koç 1997).

Tasarımda alanın arazi plastiğinin negatif ve pozitif yönlerine dikkat edilmesi, arazinin özelliklerine göre tasarım yapılması kullanımın rahatlığını ve görsel etkiyi artırmaktadır. Mevcut arazi formu zorlanmadan, mümkün oldukça korunarak yapılan uygulamalar gelecekte doğal ortam tarafından geliştirilir ve desteklenir.

Kıyısal araziler veya kıyı şekilleri genel olarak aşağıdaki tiplerde bulunabilir (Sayan 1990).

-Kıyısal düzlük alanlar,
-Açık (bitki örtüsü bulunmayan) eğimli araziler,

-Bitki örtüsü bulunan eğimli araziler,
-Kayalık araziler (sarp kayalıklar),
-Falezli araziler (yalıyarlar),
-Burunlar ve yarımadalar,
-Koylar ve körfezler.

6.1.4.Meteorolojik Özellikler

Tasarımı etkileyen başlıca iklim elemanları şunlardır (Sayan 1990):

-Güneşlenme,
-Nemlilik,
-Etkili rüzgarlar,
-Yağışlar.

A. Güneşlenme

Genel olarak güneşin etkisinde olan her şey zaman içinde değişikliğe uğrar. Sonbahar, ilkbahar ve kış mevsimlerinde güneşin etkisi yoğun değildir. Güneşin en etkin olarak ulaştığı mevsim yazdır ve yarattığı etkiler sıcaklık, ışık fazlalığı ve kısmen de kuruma ve yansıma şekillerinde ortaya çıkar. Kuruma ve yansıma, sıcaklık ve ışıktan ortaya çıkan yan etkilerdir (Sayan 1990).

Planlamada mekanın karakterini sıcaklığın etkileri belirler. Oluşturulacak mekanların açıklı veya kapalılık durumu, şekli ve konumu ve çevreleyen elemanların nitelikleri hep sıcaklığın fiziksel etkileri sonucunda belli olur. Yaz güneşinin dikliğinden dolayı çoğu zaman duvar gibi basit bir düşey elemanla verimli gölgeleme yapmak olası değildir. Bu durumda

pergola, çardak gibi ayaklı ve gölge sağlayıcı elemanların tasarlanmasına gerek vardır. Böyle bir gölgeleme elemanı tasarlanırken devrilme tehlikesini azaltmak ve doğal havalanmayı sağlamak için çatısı boşluklu sistem veya delikli çatı elemanları gibi özel önlemlerin de göz önünde bulundurulması gerekir (Sayan 1990).

Özel olarak tasarlanmış gölgeleme elemanlarıyla insanlar biraz da olsa güneşten korunmuş olur, ancak tasarlanan elemanların gün boyu direk güneş ışığı ve sıcaklığıyla karşı karşıya kalmasından dolayı zamanla şekil bozuklukları, renk bozuklukları, çatlama, kırılma ve çürümeler ortaya çıkabilir. Bu nedenle baştan iyi bir malzeme araştırılması yapılmalı ve tasarımlar en ideal malzeme ile gerçekleştirilmelidir. Ancak uygulamadan sonra gerekli bakım işlemlerinin yapılmadığı durumda en iyi ve sağlam malzemeler bile ağır iklim koşullarından belirli zaman sonra zarar göreceklerdir (Sayan 1990).

Güneş iki ana etki faktörü ortaya koyar:

a) Sıcaklık: Isı ve sıcaklık kavramları birbirine karıştırılan kavramlardır. Birbirleri ile eş anlamlı olarak kullanılan bu kavramların anlamları şöyledir: Isı, bir cismin kütlesi içinde sahip olduğu enerjinin toplam miktarıdır. Cisimlerde bulunan potansiyel bir güçtür. Sıcaklık ise bu potansiyel gücün etkisidir. Doğal ısı kaynağı güneştir. Güneşten ısı geçişleri başlıca üç şekilde olur (Koç 1997).

-Işın yayma (Radyasyon),
-Isı geçirme (Kondüksiyon),
-Isı taşıma (Konveksiyon).

Sıcaklık zamana (günün saatleri ve mevsimler), enlem derecesine, arazi yön ve meyiline, yüksekliğe, havanın açık ya da bulutlu oluşuna toprak rengi ve yapısına ve bitki örtüsüne göre değişir (Koç 1997).

Gündüz ve özellikle öğlene yakın saatlerde ayrıca yaz mevsiminde, gecelere ve kış mevsimine göre daha yüksek sıcaklık oluşur. Her 1000 m yükselme ile (deniz seviyesinden) sıcaklık 5,5°C azalır (Koç 1997).

Ekvatora yaklaştıkça giderek artar. Bununla bağlantılı olarak iklim kuşakları oluşur. Güneye bakan yamaçlarda ve meyil arttıkça daha fazla ısı alınır (Koç 1997).

Bulutlu havada çok su buharı olduğundan açık havaya oranla ısı ışınları daha çok tutulur ve bulutlu, sisli hava tabakasının sıcaklığı fazla olur (Koç 1997).

Çıplak ve açık renkli topraklar ısı ışınlarını kolay yansıtır. Yakın hava tabakası hızla ısınır. Koyu renkli topraklar ise güneş ışınlarını bolca absorbe eder ve daha sıcak olurlar. Yaz aylarında bu fark 20°C'ye ulaşabilir (Koç 1997).

Bitki örtüsü bulunan yerlerde toprağın aşırı ısınma ve soğuması önlenir. Isı değişimi azalır (Leszczynski 1999).

Extrem uçlar (çok sıcak-çok soğuk) söz konusu olduğunda kullanımların en sınırlı, en az veya çok özenle seçilmiş tasarımlar ile insanların beğenilerini kazanması sağlanmalıdır. Bu iki extrem uçta çevre kalitesini düzeltecek ya da insan yaşamına uygun hale getirilebilecek önlemler geliştirilecektir (Başal 1997a).

Bitkilerde sıcaklık, fizyolojik fonksiyonlar açısından önem taşır. Bitki büyüme ve gelişimi üzerinde sıcaklığın etkisi oldukça fazladır. Birkaç santigrad derece sıcaklık bile bitki büyüme ve gelişimi (tohum çimlenmesi, çiçeklerin oluşumu ve açması, dinlenmeye girme ve dinlenmeden çıkma vb.) üzerinde dikkate değer değişiklikler oluşturabilmektedir (Söğüt 1996). Genellikle bitkisel büyüme 5-54°C sıcaklıklar arasında görülür. Bu sıcaklık aralığı dışındaki alanlarda bitkisel tasarım yapılacaksa gölgeleme, serinlik, vb. unsurların alana kazandırılması gerekmektedir (Koç 1997). Ayrıca düzenleme yapılacak alanın kış ve yaz sıcaklığı doğrultusunda, bu koşullara uygun bitkiler seçilerek tasarım yapılmalıdır.

Isının, organizmaların lokalizasyonunda ve vital aktivitelerinde önemli etkisi vardır (Leszczynski 1999).

Sıcaklığın yapısal planlamaya etkisi özellikle genleşme ve büzülmeler şeklinde ortaya çıkar. Genleşme ve büzülmeler kullanılan malzemelerde şekil bozukluklarına yol açar. Bu şekil bozuklukları, malzemeler üzerinde esneme, eğilme, çatlama ve kırılmalar şeklinde görülebilir. Sıcaklığın ortaya çıkardığı bu sonuçlar tasarımı olumsuz yönde etkilemiş olacaktır (Sayan 1990).

Konstrüksiyon yönünden alınabilecek önlemler kullanılacak malzemenin türüne göre değişiklik gösterir. Örneğin; ahşap malzeme bazı yöntemler kullanılmaksızın kullanılması hem ekonomik hem de işlevsel olmayan bir malzemedir. Ahşabın dış koşullara dayanımının arttırılması ve adeta çelikleştirilmesi, fırınlama ve emprenye işlemlerinin yapılmasına bağlıdır. Daha kısa süreli çözümler için su ve nem geçirimsizliği sağlayan pinoteks benzeri koruyucu ahşap boyaları kullanılmalıdır (Sayan 1990).

b)Işık: Güneşin ikinci etkisi ışıktır. Güneşten yeryüzüne gelen toplam ışınların aşağı yukarı %39'u dalga boyları, 4000-7000 A^o arasında olan ve gözle görülebilen, %61'i de dalga boyu 4000 $A^{o'}$ dan küçük ışınlardan oluşturmaktadır (Sayan 1990). Güneşten dünyaya ışınlarla gönderilen toplam enerjinin %75'i 1800 m'ye kadar olan yükseltilere, %50'si ise deniz seviyesine ulaşabilir. Bulutluluk durumunda bu oranlar %52 ve %24'e iner. Işık gerek yoğunluk ve gerekse kalite bakımından atmosferin bileşimine, zamana, enlem derecelerine, arazinin yükseklik ve topoğrafya durumuna bağlı olarak büyük farklılıklar gösterir. Atmosfer gazları, su buharı (bulut), sis ve nispi nem ışık yoğunluğunu azaltır (Koç 1997).

Işık, planlamada parlaklık ve yansıma olarak iki sorun doğurur. Parlaklık özellikle dış mekan etkilerinde insanlarda rahatsız edici rol oynar. Parlaklığın neden olduğu yansıma da bu rahatsızlığın ikinci aşamasıdır. Güneş ışığının şiddeti ilk olarak parlamayı sağlarken bunun ardından yansımayla etkisini daha da artırır (Sayan 1990).

Planlama ve tasarımda ışık etkilerine karşı alınacak önlemler bulunmaktadır. Yatayda ve düşeyde mekanı oluşturan elemanların tasarımlarında parlaklık ve yansımayı azaltan çeşitli önlemler alınabilir. Örneğin; döşemede yansımayı azaltmak çok önemlidir. Bu amaçla kaba dokulu ve pürüzlü yüzeyler ve koyu renkler kullanılarak yansıma azaltılabilir (Sayan 1990).

Mekandaki yüzeyler, yansıtma yutma ve geçirme özellikleri dolayısıyla, çevredeki ışığın niteliğini büyük oranda etkiler. Buna karşın kendileri de ışık tarafından etkilenerek görünümleri değişir. Renk, mekanın ışık sorunu ile beraber çözümlenmelidir (Türkmen 2001).

Yansımanın azaltılmasındaki amaç ışığın kullanılan malzemeler tarafından soğurulması ve kullanıcıların rahat bir çevrede etkinlikte bulunmalarının sağlanmasıdır (Sayan 1990).

Alanda bol ışığın olması bitkisel doku için aranılan bir özelliktir. Bol ışıklı ortamlarda gelişen bitkilerin fiziksel özellikleri daha etkili (boy uzunluğu, dal uzunluğu, dal sayısında artış, çiçeklenme ve meyve verme olaylarında hızlanma vb.) olmaktadır (Leszczynski 1999).

Bitkilerin gelen ışığın etkisi ile yaptığı gölgeler dinlenme alanlarında aranılan bir özelliktir. Bitkilerin dallanma-taç özellikleri ve mevsimlere göre değişik açılarla gelen ışıklar değişen gölge alanları yaratırlar. Bu değişen gölge alanlarına göre oturma alanlarının yerleşimi ve kullanılacak diğer bitki türleri (gölge seven veya sevmeyen türler) değişeceğinden tasarımda göz önüne alınması gereken bir unsurdur.

Planlamada ışık yönü büyük önem taşır. Özellikle görsel olarak alanda yaratılmak istenen etkilerde (deniz, göl veya nehrin manzara etkisi gibi) belirleyici rol oynamaktadır. Işık yönü üç grup altında toplanabilir (Bayer 1977):

-Arka Plandaki Işık Durumu: Genellikle günün erken saatleri ve geç saatlerindeki ışıkla ilgili olup, ön plandaki veya yandan gelen ışıklar günün öğle üzeri olan ışıkları ile ilgilidir. Arka plandan gelen ışık durumları dikkate alınarak planlamada objelerin üstünlüğü sağlanmalıdır. Bu husus yerine getirilmediği taktirde güneş kullanıcının gözüne vurur, objelerin detayları kaybolur ve sadece dış kenarlar belirlenmiş olur.

-Ön Plandaki Işık Durumu: Objeye bakan insanın arkasından gelen güneş ışığı seyredilen objeyi veya manzarayı dolu bir ışık altına alır. Objeler

gölge hareketinin azlığı nedeni ile etkisizleşir, üç boyutluluk durumu özelliğini kaybeder ve bu tür ışıklardan faydalanarak görüntüyü zevkli bir halde takdim etmek imkanı güçleşir.

-Yandan Gelen Işığın Durumu:Bütünlük içinde manzarayı seyreden kişinin sağından veya solundan obje veya peyzaja akseden ışıklar gölge verirler. Bu gölgeler obje veya peyzaja bir derinlik ve üstün görüntü verirler. Yandan gelen ışıklar görüntünün etkisini artıran durum yaratırlar.

B. Nemlilik

Hava nemi görünen ve görünmeyen olmak üzere iki çeşittir. Görünen hava nemi sis ve bulut, hava içinde bulunan su buğusu ise görünmeyen hava nemini oluşturur. Hava nemi malzemelerin fiziksel yapısını dıştan görünmeyecek şekilde bozar. Dolayısıyla çürümelere neden olur. Sıcaklık ve nemin birlikte etkileşmesiyle malzemelerde şişme ve eğilmeler oluşturur ve dolgu maddelerinin kimyasal yapısını bozar. Nemin etkisi özellikle kış aylarında daha belli olur. Çünkü kış sezonunda nemi indirgeyici sıcaklık faktörü yetersiz olduğundan doğal kuruma işlemi çok daha geç olur. Son yıllarda hava neminin zararlı sonuçlarına karşı birçok kimyasal katkı maddeleri geliştirilmiştir (Sayan 1990).

Ayrıca yaz aylarında buharlaşmayla ortaya çıkan katı zerrecikler halindeki tuz parçaları, hava nemini oluşturan zerrecikler üzerinde asılı kalır ve rüzgarın etkisiyle kıyısal alanlar üzerinde birikir. Denizden gelen bu tuz özellikle bitkiler üzerinde yanıklar şeklinde zararlar oluşturur (Sayan 1990).

Yapısal öğelerin dışında bitkiler için de nem önemli bir faktördür. Bitki

köklerinin suya olan gereksinimin yanı sıra toprak üstü aksamının da neme gereksinimi vardır. Nem isteği, bitkinin bulunduğu yerin nisbi nemine, sıcaklık ve ışık durumuna, bitkinin cinsine, yaşına, büyüklüğüne, mevsime, bitkinin gelişme ya da dinlenme devresinde bulunmasına göre değişir. Tasarımda nem ve su istekleri aynı olan bitki türlerinin yan yana kullanımı bitkilerin birbiri ile etkileşimi, gelişimi ve rekabeti yönünden önem taşımaktadır (Çelem Ve Arslan 1995).

C. Etkili Rüzgarlar

Planlama ve tasarımda rüzgar için düşünülmesi gerekli başlıca konu rüzgarın kanalize edilerek kontrol altına alınmasıdır. Bunun için değişik yapısal ve bitkisel materyal bir arada ya da tek başına kullanılabilir.

Rüzgar canlıların ekolojik özellikleri üzerinde dolaylı etki yapar. Bu etkiler mekanik (taşınan kumun etkisi, gelişmeyi önleme vb.) ya da fizyolojik (buharlaşmayı hızlandırarak kuraklığı neden olma) olabilir. Ayrıca bitkilerin tozlanması döneminde alanda istenemeyen bitkilerin ulaşımını ve alanda oluşumunu sağlarlar (Koç 1997).

Rüzgar bitki çevresindeki atmosferin yenilenmesini ve diğer yönden de dalların, yaprakların hareketini sağlayarak solunumu kolaylaştırır (Koç 1997). Ancak rüzgar bitkilerin bodur kalmasına, tek taraflı gelişmesine veya yeni sürgün ve tomurcukların bozulmasına, yaprakların büzüşüp kuruyarak yanmasını ve fiziksel görünümde değişikliklere yol açabilir (Haleplioğlu 1987).

Rüzgarın yapısal elemanlara etkisi bitkisel elemanda olduğu gibi fiziksel olarak yıpratma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yapısal planlamada bölgesel rüzgarların esme sıklığının bilinmesi gerekir. Yapılacak planlama

rüzgarın zarar vererek kanalize olmasının engelleyici perdeleme elemanlarının, yüksek olmayan duvarların özel olarak tasarlanmasını, oluşturulacak sert zeminlerin yüzey pürüzlülüğünün arttırılmasını gerektirebilir. Çünkü amaç, çevrede zarar yaratarak ilerleyen rüzgarların hızının kesilmesidir. Bu amaçla esas görevi bitkiler üstlenmektedir (Sayan 1990).

D. Yağışlar

Yağış havadaki su buharının yoğunlaşmasından sonra gerek sıvı ve gerekse katı olarak yeryüzüne düşmesi olayıdır (Öztan 1997a).

Yağışların yer altı su varlığının korunması, toprağın susuz kalmaması, bitki için gerekli suyun sağlanması açısından ön planda gelen bir unsurdur (Koç 1997).

Bitkilerin su gereksinimi, büyük ölçüde yağmur yağışları ve çiğ ile karşılanır. Kırağı ve dolu, bitkilerde zararlı etkiye sahiptir. Kar ise soğuk-serin ve ılıman iklim bölgelerinde vejetasyon oluşturucu ve koruyucu etkiye sahiptir (Koç 1997).

Yağmurun etkinlik derecesi, şekline, süresine ve yoğunluğuna bağlıdır. Yağmur ne kadar yavaş ve uzun süreli olursa, toprak içine sızması o kadar iyi olur. Bitkiler için en yararlı olan yağmurlar bu yağmurlardır. Yağan yağmurun süresi kısalır ve yoğunluğu artarsa çevreye vereceği zarar artar (Sayan 1990).

Drenaj sisteminin iyi kurulmadığı bir planlama alanında, kısa süreli ve yoğunluğu fazla olan yağmur zararları fazladır (Öztan 1997a). Bu zararlar,

başta toprak erozyonu olmak üzere, uygulaması iyi yapılmamış döşemelerin, seyir teraslarının veya diğer sert zeminlerin çökmesine yol açabilir. Bu zararlardan korunmanın yolu, alanda iyi bir drenaj sisteminin kurulması ve sert zemin uygulamalarında malzeme ve işçilikten kaçınılmasıdır (Sayan 1990).

Drenaj sistemi kurulmadan önce yapılması gereken işlem, planlama alanında doğal drenaj sisteminin çok iyi incelenmesi ve kurulması düşünülen sistemin arazi yapısına uygun olarak geçirilmesidir. Bunun yanında en azından son on yıllık yağış ortalamaları, drenaj sistemi planlamasında etkin kriter olarak kullanılmalıdır (Sayan 1990).

6.2.Yapay Olgular

Tasarımda oluşturulan yapay olgular iklimsel veriler ve su alanının karakterine göre değişiklik gösterir.

İklimsel veriler alanda malzeme kullanımını en fazla etkileyen unsurlardan bir tanesidir. Örneğin yıllık yağış miktarı yüksek olan Karadeniz Bölgesinde yapılacak bitkisel tasarımda alana getirilecek bitkisel materyal ile yıllık yağış miktarı düşük olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yapılacak tasarımda kullanılacak bitkisel materyal su ihtiyaçları yönünden birbirinden çok farklı olacaktır. Ya da ılıman iklimlerde kullanılan traverten döşeme, kış koşulları sert olan alanlarda çatlama yapacağından bu alanlarda kullanılamaz.

Su alanının karakteristik özelliği de tasarımdaki yapay olgularda etkilidir. Bu karakteristik özelliğe göre alanda kullanılan olgulardan bazıları baskın duruma geçebilir. Örneğin; nehir kenarında yapılan düzenlemelerde

kıyı alanın ikiye bölünmesi nedeni ile köprüler baskın eleman konumuna sahip olurlar. Ya da dalga boyu ve akıntı hızı daha fazla olan deniz kıyısı düzenlemelerinde yapılan duvar engeline durgun sulara sahip olan göllerde ihtiyaç duyulmamaktadır.

Özellikli alanlardan tarihi mekanlarda tasarım anlayışı farklıdır. Tarihi mekan ve yakın çevresinde yapılan tasarımlarda da tarihi dokuya uygun materyal ve renk seçimi yapılır. Bu alanlara örnek olarak İstanbul Ortaköy verilebilir.

Bu farklılıklar dışında kıyı şeridinde yer alan düzenlemelerde aşağıda maddelendirilmiş öğeler genel olarak açıklamaları dahilinde kullanılır.

6.2.1.Yeşil Alan Tasarım ve Uygulamaları,
6.2.2.Su Öğeleri,
6.2.3.Donatı ve Möble,
6.2.4.Aydınlatma Elemanları,
6.2.5.Sanatsal Çalışmalar,
6.2.6.Su Hayvanları.

6.2.1.Yeşil Alan Tasarım ve Uygulamaları

Projelendirme ve uygulamaların yapısal aşamasından sonra bitkilendirme aşaması gelmektedir.

Bitkilerin planlamaya sağladıkları yararlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Tanrıverdi 1975):

-Bitkiler toprağı kökleri ile tutarak kaymaya engel olurlar.

-Bitkiler doğal rüzgar perdesi görevi yaparlar. Rüzgarın taşıdığı toz zerrelerini filtre ederler.

-Bitkiler binaların katı ve sert görüntüsünü yumuşatarak çevreyle uyumun sağlanmasına yardım ederler.

-Bitkiler çirkin görüntülerin kapatılmasını sağlarlar.

-Bitkiler doğal gölge sağlarlar.

-Bitkiler buharlaşmayı önlerler, rutubeti muhafaza ederler, dona kaşı koruma sağlarlar. Ayrıca alanı yağmur ve dolunun şiddetli yağışından korurlar.

-Bitkiler bozulmuş çevrelerle, doğal ortamlar arasındaki ilişkinin yeniden kurulmasını sağlayan estetik elemanlardır.

Mekanda kullanılacak bitkiler doğru olarak seçilip, bilinçli olarak yerleştirildiklerinde ahenkli renkleri, farklı büyüklükteki ve dokudaki bitkilerin oluşturdukları görsel etki, gösterişli çiçekleri ve meyveleri ile mekanı daha değerli ve çekici kılarlar. Bir bitkinin görsel etkisi onun boyutlarına, şekline, çiçeklerinin ve meyvelerinin rengine ve türüne bağlıdır. Bitkiler durağan değildir ve durumları büyüme mevsimi boyunca sürekli olarak değişir. Bitki seçilirken ve yerleştirilirken bütün mevsimsel değişimler göz önüne alınmalıdır. Çok sık ve düzensiz olarak dikilen bitkilerden, bir süre sonra sosyolojik savaş nedeni ile güçsüz olanlar elenecektir (Ceylan 1999).

Bitkisel düzenlemede göz önünde bulundurulacak temel ilkeler şunlardır (Sayan 1990):

-Alanda doğal olarak var olan bitki örtüsü korunmalıdır. Özellikle kıyı boyunca planlama alanı içinde doğal olarak bulunan bitkiler uzun zamandan beri bulundukları ortama son derece iyi uyum sağlamışlardır. Bu bitkiler ortama doğal yollarla gelip büyümüş ve toprağı iyi bir şekilde stabilize etmektedir.

Düzenlemede bu bitkilerin değerlendirmeye alınması alana olgun bir görünüm verilmesini sağlar. Yeni gelişimlerin fırtınalardan korunması, doğal ek sistemin erozyon, tuz, gaz gibi zararlı etkilerden korunması için deniz kıyısı boyunca tampon yeşillik bırakılmalıdır.

-Bitkilendirme, düzensiz ve tek tek (soliter) olarak değil, uyumlu türlerin geniş alanlardaki gruplandırılması şeklinde değerlendirilmesidir. Tasarlanacak bitkilendirme deseni, arazi plastiğinin çok güçlü olmadığı yerlerde, çeşitlilik getirebilir. Bu nedenle bitkilerin değişik mevsimlerdeki etkin görsel etkileri göz önüne alınarak, cazip olmayan arazi bölümlerinin kamuflajı, iyileştirmesi sağlanabilir. Grup bitkilendirme bu yönden büyük avantajlar sağlar. Soliter bitkilendirme uygun yerlerde yapılabilir. Soliter olarak yerleştirilen bitkilerin etkilerini güçlendirebilmek için yine çevrede kitleli ve yoğun bitkilendirme kullanılmalıdır. Kullanılan bitkilerin diğerlerinden farklı özellikleri (renk, form, doku) bulunmalıdır. Düzensiz ve tek tek yerleştirilecek bitkilerin kitle-boşluk ilkesini bozacağı da unutulmamalıdır.

-Alanda doğal olarak bulunan bitki örtüsü planlama için gereken bakım işlemleri gerçekleştirildiğinde alacağa şekil düşünülerek değerlendirilmelidir. Budama, biçim, seyreltme gibi bakım işlemleri, mevcut bitkilerin daha hızlı büyümelerine neden olacaktır. Alanda bulunan yerel ağaç ve çalılar belirlenmelidir. Bunlardan boyut, şekil, tür veya yerinden dolayı güzel görünüm sunan bitkiler ortaya çıkarılmalıdır. Diğer bitkilerin görüntülerini bozan, gizleyen ve istenmeyen yabancı otlar temizlenmelidir. Çok ışıkla karşı karşıya bulunan ağaçlar genellikle kısa boylu, sert ve kalın yapraklıdır.

-Bitkisel planlamada yabancı yurtlu egzotik bitkilerden çok doğal bitki örtüsündeki bitkiler kullanılmalıdır. Kıyısal bölgelere en iyi uyum sağlamış olan bitkiler, kıyısal baskılara karşı gelişimini yapabilmiş bitkilerdir. Bu bitkiler

doğal bitki örtüsünde bulunmayan türlerden çok daha iyi uyum sağlarlar ve daha uzun yaşarlar. Ayrıca yeni bitkileri kullanmak kıyının görsel bütünlüğünü korumak için şarttır.

-Bitkisel tasarım, yapılarla planlama alanı arasında yumuşak bir geçiş sağlamalıdır. Yapıların ortaya koyduğu yatay, düşey ve verev çizgiler planlamada binayla uyumlu tasarıma ilişkin bilgileri içerir. Bu nedenle yapılarda tasarımı oluşturan ana çizgiler iyi irdelenmelidir.

-Geniş taç yapan gölge ağaçlarının kullanımı arttırılmalıdır. Genellikle çalı ve küçük ağaç formunda yavaş gelişen bitkiler iyi sonuç vermezler. Ancak hızlı gelişerek geniş taç yapan ağaçlar amaca uygun kullanım olanağı sağlarlar. Bu durumda amaca yönelik yabancı yurtlu ancak ortamla iyi uyum sağlamış olan bitkiler de kullanılmalıdır. Çünkü planlamada gölgeliklerin oluşturulması için en önemli kaynak bitkisel materyaldir.

6.2.1.1.Bitkisel Tasarımda Biçimleniş Özellikleri İle Görsel Ve Psikolojik Etkileri

Mekanda vurgulanmak istenen bir obje veya bir nokta için zemin görevi görebilen bitkiler figür olarak da bir zemin önünde bulunarak dikkat çekici noktalar oluşturabilirler. Özellikle figür olarak algılanmalarında etkili olan renk, doku, form ve ölçü şeklinde ayrılabilecek fiziksel özellikleri bitkilerin mekanın görsel algısı üzerinde etkili olmalarını da sağlar (Türkmen 2001).

Bitkiler cansız materyallerin aksine gelişen, değişen karaktere sahiptirler. Bu yüzden fiziksel özeliklerinde meydana gelebilecek değişikliklerin tasarımcı tarafından düşünülmesi ve bitkilerin bu değişiklikler göz önüne alınarak kullanılması tasarımın başarısı açısından önem taşır (Öztan 1968).

Fiziksel özelliklerin görsel algı kurallarıyla bağlantılı olarak mekanın fiziksel özelliklerini kişinin algısına göre değiştireceği, dolayısıyla mekanı kullanan kişi üzerinde görsel olduğu kadar psikolojik etkiler de yaratacağı unutulmamalıdır (Türkmen 2001).

-Renk:

Bitkilerde renkler:

-Çiçek rengi,
-Yaprak rengi,
-Meyve rengi,
-Strüktürel renk özelliği (Bitki kabuğu ve dallanma seyrekliği),
-Mevsimlere bağlı renklenme olarak gruplandırılabilir (Öztan 1998).

Bitkiler kompozisyonda en çok yaprak renkleri ile etkili olduklarından tasarımcının bitkinin ilkbahar, yaz ve sonbahar renklerini çok iyi bilmesi gerekmektedir (Tanrıverdi 1975).

Renklerle ilgili olarak üç çeşit düzenleme prensibi vardır (Tanrıverdi 1975):

-Monokrom Renk Kompozisyonu: Tek rengin derecelerini kullanmak sureti ile elde edilir. Sadece durgun ve monoton bir görünüşe sahiptir. Geleneklere bağlılık ve içe kapanıklılığın bir ifadesidir.

-Polikrom Renk Kompozisyonu: Bitkiler aleminin sahip olduğu bütün renkleri kullanmak sureti ile elde edilir. Yalnız renk seçiminde ölçü ve dozun tespitinde çok dikkatli olmak gerekir.

-Tabii Renk Kompozisyonu: Tabii yeşil örtünün meydana getirmiş olduğu sayısız renk kompozisyonlarından ilham alınarak çalışılır. Ancak olduğu gibi kopyalama söz konusu değildir.

Görsel çevrenin renk algısını doğurması, fiziksel, psikolojik ve fizyolojik olguların birbirleriyle bağıntılı olarak meydana gelmesi sonucunda ortaya çıkar. Renk ile ilgili fiziksel olguların başında ışık gelir (Türkmen 2001).

Bir mekana gelen ışık, gün ışığı (doğal ışık) olabileceği gibi (sıcak veya soğuk olabilir), yapay aydınlatma (gece aydınlatması) ile de sağlanabilir. Gün ışığının soğuk veya sıcaklığı günün hangi zamanında olduğuna ve geldiği yöne bağlıdır. Sıcak ışık renkleri vurgular ve soğuk tonları nötralize eder. Soğuk ışık ise soğuk renkleri şiddetlendirir ve sıcak tonları zayıflatır. Eğer ışık belirli bir tona sahipse o tonun ait olduğu rengin şiddetini artırır (Türkmen 2001).

Tasarımda rengin kullanımı algılayıcı ile arasındaki uzaklıktan, direk ve endirek ışıklar ve gölge miktarı da etkilenir. Bazı renkler ışık ve gölgeler ile yayılır ve tasarımda istenmeyen bir karışıklık yaratır. Direk ve endirek ışık bir bitkinin rengini baskın hale getirebilir veya parlamaya neden olabilir. Tam ve yarı gölge alanlar ise göz kamaştıran renkleri yayar (Austın 1982).

Bitkilerin renkleri iklim kuşaklarına göre de değişir. Örneğin; kuvvetli ve canlı yeşil renkler nemli iklim kuşaklarında görülür. Kurak ve soğuk bölgelerde ise hakim renk gri, boz, gri-yeşil ve kahverengi-yeşil renklerdir (Tanrıverdi 1975).

Renk, tasarımda diğer özelliklere göre daha çabuk algılanır. Bu yönüyle bitkisel tasarımda öncelikle üzerinde durulan bir özelliktir.

Oldukça canlı ve çarpıcı olan kırmızı ve sarı renkler, alanın fark edilmesine veya dikkatleri bahçenin önemli bölgelerine çekmeye yardımcı olur. Kırmızı genel olarak insanlarda heyecan duygusu uyandırırken, sarı mutlulukla ilişkilendirilir. Merdiven ya da yol kenarlarında kullanılan sarı renkler dikkat çekeceği için bu alanların sınırı vurgulanmış olur. Hareketin yoğun olduğu alanlarda kırmızı ve sarı renk bir arada kullanılabilir. Ancak kırmızı rengin alanı daralttığı göz önünde tutulmalıdır. Beyaz renk özellikle geceleri karanlıkta göze çarpar ve ortama loşluk sağlar. Alanın karanlıkta kalan bölümlerinin aydınlatılması için beyaz renkten yararlanılabilir. Pembe renk sakinleştirici, yatıştırıcı duygular uyandırır. Pembe renk alanda rahatlığın ön plana çıktığı bir atmosfer yaratır. Sakinleştirici bir etkisi olan mavi renk alanda ferah bir atmosfer yaratır. Özellikle sıcak iklimli bölgelerde dinlenmek için ayrılan bölümlerde mavi renk bu özelliği nedeni ile tercih edilebilir (Ay 2001).

Çiçekli ağaçlar, çalılar ve bazı yer örtücü bitkiler çiçek açtıklarında rengarenk ve parlak renk görüntüleri sağlarlar. Çok az dış mekan bitkisi sürekli çiçeklidir. Bununla beraber bir çalı, çit veya yerörtücü bitki sırf çiçeksiz olduğu için sıkıcı sayılmaz. Yapraklar, filizler, kabuklar, çiçekler, meyveler, gövde ve dallar bir bitkinin rengini meydana getiren unsurlardır. Bir bitkinin en uzun süren renk etkisi yapraklarından gelir. Herdemyeşillerin yaprakları ve yaprak döken bitkiler yeşilin çeşitli tonlarını sunarlar. Açık yeşil, gri-yeşil, mavi-yeşil, sarı-yeşil ve koyu yeşil tonlarda çeşitli bitkiler bulmak mümkündür (Ceylan 1999).

Bazı bitkiler kırmızımsı mor yapraklara sahipken, bazısı da beyaz, sarı, mor ve alacalı olmak üzere renk renktir. Bu güzel ve gizemli rengarenk bitkilerden harikulade kompozisyonlar oluşturulabilir (Ceylan 1999).

Bazı Akçaağaç, Sığla, Mabet Ağacı gibi pek çok tür sonbaharda gösterişli renk değişiklikleri sergilerler. İyi tanzim edilmiş alanlarda

sonbaharda sarı ve kırmızının hemen her tonunun sergilendiği bir renk değişimi, meyve ve tohumların kırmızı, siyah, mavi ve sarının gözalıcı tonları ile sergilediği ve hemen hemen kış sonuna kadar süren bir renkler festivali izler (Ceylan 1999).

Tek başına ele alındığında hemen hemen her çiçek güzel bir renge sahiptir. Fakat bu renk tasarımdaki diğer renklerle de uyum içinde olmalıdır. Çiçekli bitkiyi seçerken görülebilir her renk ve ton yelpazesi içinden seçim yapılır. Yan yana getirildiklerinde bu renklerin çoğu birbirleri ile uyuşmazlar. Bu nedenle bitkileri çiçekli iken seçmek gerekmektedir. Böylece renk hataları en aza indirilir. Mevsimlik çiçekleri dikerken aynı anda çiçekli olacak çalı ve ağaçlar ya da yerörtücüler ile alanda bulunan diğer elemanların renkleri uyum içinde olmalıdır. Alanda sürekli bir güzellik oluşturmak açısından çiçekli bitkileri farklı zamanlarda çiçeklenenlerden, uygun bir karışım halinde dikmek akıllıca bir davranıştır (Ceylan 1999).

Soğuk renkler dinlendirici, tazelik vericidir. Yüzeylerini küçük gösterirler. Sıcak ve parlak renkli bitkiler neşeli ve ilgi çekicidir. Yüzeylerini daha büyük gösterirler. Kişiyi heyecanlandırır, aktif ve uyarıcıdır, ilerleme hissi uyandırır. Açık renkli bitkiler neşeli ve havadar, koyu renkliler kasvetli, karamsar fakat barışçıl ortamlar yaratır (Bayer 1977).

Zıt renkler birbirinin yanında daha kuvvetli görünürler. Örneğin; kırmızı bir çiçek yeşil yapraklı bir çalı önünde daha canlı görünür (Bayer 1977).

Düzenlemelerde renk kullanımında şu konulara dikkat edilmelidir (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997):

-Düzenlemenin genel form ve kalıbını güçlendirmelidir.

-Düzenleme alanında kullanılırken miktar açısından dozu çok iyi ayarlanmalıdır.

-Kullanımında çevre renkler ile de ilişki kurulmalıdır.

-Üç veya daha fazla renk kullanılacaksa renklerden biri daima dominant olmalıdır.

-Tertipte boşluklar yaratacağından siyah ve koyu renklere büyük ölçüde yer verilmemelidir.

- Form:

Genel olarak bir bitkinin doğal formu iki faktörün birlikte etkileri sonucunda iki şekilde oluşur. Birincisi, bitkinin sahip olduğu kalıtsal özelliklerin ortaya koyduğu orijinal formudur. İkincisi ise değişimler veya çevre koşullarının etkisiyle oluşan formudur. Bitkisel düzenlemede tasarlana forma uygun bitki türü seçimi için aşağıdaki üç ilkenin dikkate alınması gereklidir (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997):

1-Düzenlemede estetik ve fonksiyonel yönden uygun formun düşünülmesi veya ele alınması,

2-Bu forma uygun olarak gelişen bitki türlerinin seçimi,

3-Bu formda gelişmeye uygun ekolojik koşulların sağlanması.

Kişi, formlara hem görsel hem de dokunsal deneyimler sonucu tepki gösterir. Bu yüzden form, renge göre daha zor anlaşılır (Türkmen 2001).

Bitkilerin yatay ve düşey ölçüleri arasındaki oran, formlarını meydana getirir (Tanrıverdi 1975). Bitki formları, yüksekliğin genişliğe oranının 1/10-12

olduğu yatay (horizontal) özellik ile, genişliğin yüksekliğe oranının 1/10-12 olduğu dikey (vertikal) özellik arasında sonsuz değişiklik gösterir (Öztan 1968).

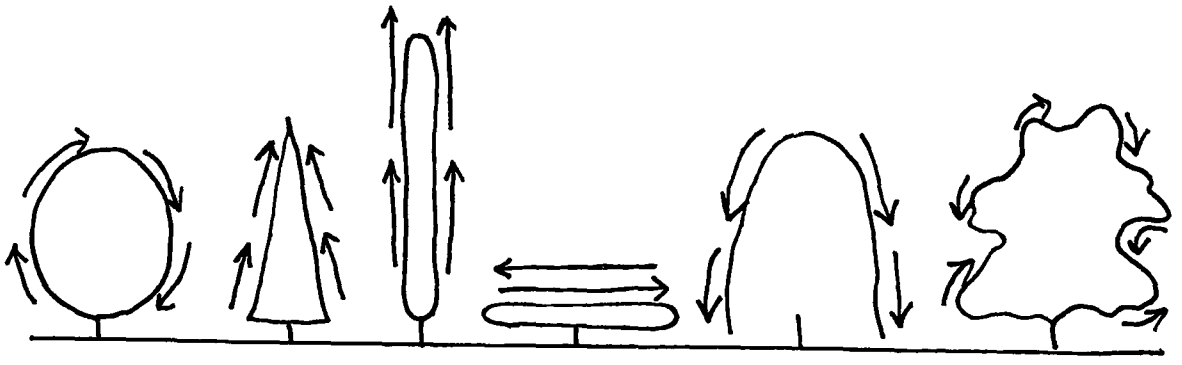
Genel olarak bitki formları yuvarlak, oval, konik, piramidal, sütun, sarkık, yayılıcı ya da düzensiz şeklinde ayrılabilir (Austin 1982).

Değişik formlar tasarıma özel yapılar kazandırır. Örneğin dikey formlar mekanın görselliğini yükseltirken, yatay formlar mekanı geniş gösterir. Sarkıcı formlar ise dikey ve yatay formları birleştirir (Austin 1982).

Bitki formlarının insan optiğindeki etkileri farklıdır. Yuvarlak formlu bitkilerde görüş dairesel siluet boyunca aralıksız devam ederken, piramit formlu bitkide aşağıdan yukarıya doğru birbirine yaklaşan ve uçta birleşen iki çizgi boyuncadır. Sütun formlu bir bitkide görüş aşağıdan yukarıya doğru ilerler ve daha da yukarı doğru devam eder. Salkım formlu da yukarıdan aşağı doğru iner. Horizontal bir bitkide görüş sağdan sola ve soldan sağadır. İnformal bir bitkinin silueti ise görüşü zikzak hale getirir (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997).

Değişik formlar kişi üzerinde değişik etkiler yaratır. Çok fazla form değişikliği yoğun ve rahatsız edicidir(Türkmen 2001).

Geometrik formlar insanı disipline davet ederken, irregüler formlar rahatlık, serbestlik ve hareket hissi uyandırır. Geometrik formlar statik görünürken, irregüler olanlar dinamiktir. Sütun şeklinde büyüyen bir ağaç insanda göğe doğru yükselme duygusu uyandırmasına karşılık salkım formlu bir ağaç karşısında sakinleşir, yumuşar ve rahatlık hissine kapılır (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997).

Şekil 6.2: Bitki formlarının kişinin optiği üzerindeki etkileri (Öztan 1968)

Bitkilerin yapraklı görünüşleri ve insan üzerindeki etkileri, kışın çıplak hale geldikleri zaman oldukça değişiktir. Bu mevsimde bu bitkilerin kaligrafik özellikleri söz konusudur. Bitkilerin yapraksız ve meyvesiz çıplak habitüsleri, onların gerçek formlarını ortaya çıkarır. Çıplak formları enteresan ve güzel olan bitkilerin düzenlemede mümkün olduğu kadar düz arka fonlar önünde konulması gereklidir (Öztan 1968).

Bitki kompozisyonunda yukarıya yükselen-yerde sürünen formların kompozisyonu, vertikal-horizontal çizgilerin kontrastlıkları, statik-dinamik etkilerin bir araya getirilişi dikkati çeken enteresan sonuçlar yaratmaktadır. Örneğin; su kenarında yer alan Piramit Kavak ile Salkım Söğüt ve suyun horizontal çizgisi, vertikal yükselme ve yerde sürünmeyi kombine etmek üzere bir araya getirilir (Öztan 1968).

Düzenlemede ayrıca horizontal ve vertikal yönde büyüyen bitki formları arasında kuvvetli harmoni ve kontrast yaratmak mümkündür. Bu etki bitki-arazi arasında da yaratılabilir (Öztan 1968).

- Doku:

Bitki dokusu, bir bitkinin ya da bitki grubunun görsel pürüzlülüğü veya düzlüğüdür (Booth 1983).

Bir bitkinin doku özelliği:

1-Yaprak Özelliği,
Yaprak ölçüsü,
Yaprak biçimi,
Yaprak rengi,
Alt ve üst yüzey dokusu.

2-Dallanma Durumu

ile oluşur (Öztan 1998).

Dallanma ve yaprak özelliklerinin meydana getirdiği doku, kaba dokulu, ince dokulu, hafif veya ağır dokulu gibi muhtelif kategorilere ayrılır. Örneğin; söğüt, huş, iğde gibi seyrek dallı ve açık yapraklı ağaçlar hafif dokulu; manolya, at kestanesi, ladin, göknar, servi gibi sık dallı koyu yapraklı ağaçlar ağır dokulu bitkileri teşkil etmektedir (Tanrıverdi 1975).

Dokunun algılanması, ışıktan ve yüzeyinin ışığı yansıtması ya da emmesinden etkilenir. Pürüzlü bir yüzey ışığı emerken değişik kontrastlar (gölgeler) yaratır, düzgün bir yüzey ise ışığı yansıtır (Türkmen 2001).

Ayrıca doku, bitkilerin göründüğü mesafe ile de ilgilidir. Bu mesafe değiştikçe doku da farklılaşır. Kişi bir bitkiye dokunabilecek kadar yakınken yaprakların özelliklerini dahi görebilir. Uzaktan ise yapraklar bir kütle olarak ortaya çıkar ve doku da bir kütle haline gelir (Öztan 1998).

Dokunun görsel özellikleri mekan üzerinde etkili olur. Kabadan narine doğru değişen doku kompozisyonu genişletir, bunun tersi daraltır (Türkmen 2001).

Genel olarak ağır ve kaba dokulu bitkiler mekanı olduğundan daha dar ve küçük, hafif dokulu bitkiler mekanı daha geniş ve derin gösterirler (Tanrıverdi 1975).

Bu nedenle kaba dokulu bitkiler daha çok arka fon etkisi yaratmak amacıyla düzenlemede kullanılırlar (Öztan 1968).

Düzensiz ve kaba bir doku düzgün dokuya göre daha çekicidir. Hareketli yüzeyler yaratır, heyecanlı ve neşeli ortamlar oluşturur. Düzgün ve ince olanlar ise durgun görünür ve sıkıcıdır (Türkmen 2001).

Çok fazla doku farklılığı yoğun, çok fazla doku benzerliği ise durgun ve monoton ortamlar oluşturur (Türkmen 2001).

Bitkilerin doku özelliği mesafeye göre değişir ve kişiyi de farklı şekilde etkiler. Tasarımda en son fark edilen ince doku, mesafe arttıkça kaybolur. Kaba doku ise cesur ve sinirli bir hava yaratır. Güçlülük hissi verir (Öztan 1968).

İnce dokulu bitkiler rahatlık, ferahlık ve huzur verir. Bu sebeple dar mekanlarda kullanılmaları uygundur. Küçük yapraklı ve çiçekli veya ince dallı bitkiler hoş bir dokuya sahiptir. Birçok iğne yapraklı bitki de yaprak dökenler kadar hoş dokuludur. Bazı iri yapraklı bitkiler, kışın yeşillikleri kaybolduğunda çıplak dalları ile farklı bir doku oluştururlar. İri yapraklı ve çiçekli veya iri, güçlü gövdeli ve dallı bitkiler ise çarpıcı dokudadır. Hoş dokulu bitkiler izlenim

açısından daha dinlendiricidir. Uzaktan bakıldıklarında olduklarından daha küçük ve uzak görünürler. Küçük alanlarda kullanıldıklarında mekanı daha geniş gösterirler. Çarpıcı dokudaki bitkiler tersi bir etki yapar. Uzaktan bakıldıklarında olduklarından yakın ve büyük görünürler. Küçük bir alanda az miktarda dikildiklerinde ise fazla tesirli ve kaba olurlar. Hoş ve çarpıcı dokudaki bitkiler birlikte kullanıldıklarında zıt dokuların heyecanının verirler. Aynı dokudaki bitkilerin bir düzenlenme içinde yalnız başına kullanılması istenmeyen bir monotonluk arz edebilir (Ceylan 1999).

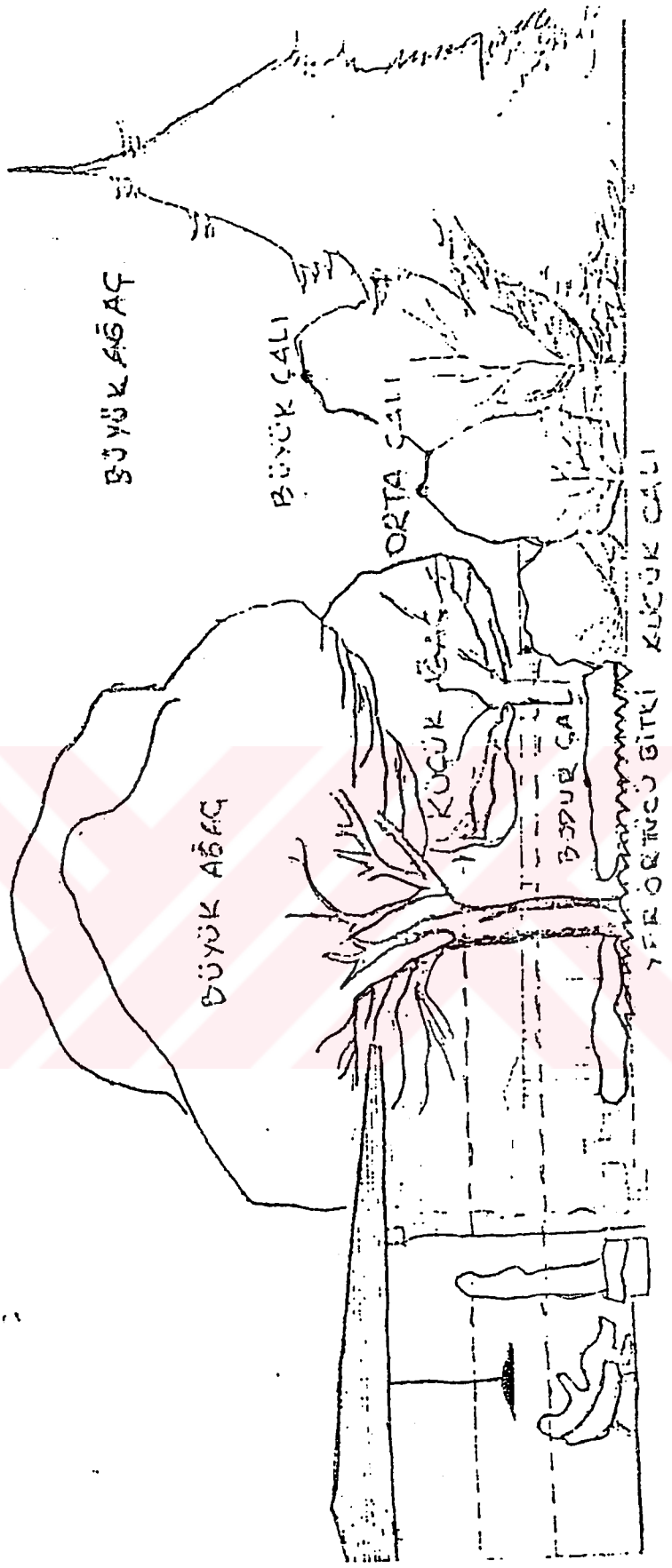
Doku, ağırlığı da etkiler. Eğilmez dallı, kaba, pürüzlü, geniş veya donuk yapraklı bitkiler ağır görünürken; seyrek dallı, narin, pürüzsüz, ince veya parlak yapraklılar hafif görünür (Türkmen 2001).

Tasarım yapılırken bitkisel dokunun alandaki diğer unsurlarla (duvar, oturma elemanı, döşeme elemanı vb.) uyum içinde olması da önemlidir. Örneğin; küçük yapraklı bir Açelya tuğla bir duvar boyunca bir Ortancadan daha iyi görünür. Tuğla duvar, yoğun ve çarpıcıdır; dolayısıyla küçük Açelya yaprakları ile uyum sağlar. Fakat Ortanca yaprakları ile zıtlaşır (Ceylan 1999).

- Ölçü:

Tasarımda ana strüktürü oluşturan özellik ölçüdür. Bitkilerin düşey (vertikal) ve yatay (horizontal) yönden kazandıkları hacim onların ölçüsünü verir. Bitkilerin uygun ekolojik şartlarda alabildikleri en son hacim onların tabii ölçüsünü verir (Tanrıverdi 1975).

Uygun yetiştirme şartlarında en son hacmini elde etmiş olan bitki türleri için ölçü yönünden şöyle bir sınıflama yapmak mümkünüdür (Öztan 1968).

Şekil 6.3: Bitki Materyali, Oturan ve Ayakta Duran Bir İnsanın Göz Seviyesine Göre 7 Gruba Ayrılır (Öztan 1968)

-Yer Örtücü Bitkiler,
-Bodur Çalılar,
-Küçük Çalılar,
-Orta Çalılar,
-Büyük Çalılar,
-Küçük Ağaçlar,
-Büyük Ağaçlar.

A)Yer Örtücü Bitkiler: 30 cm'ye kadar yükselebilen ve toprak yüzeyine çok yakın bir yapıya sahip bitkilerdir. Bu bitkiler oturmakta olan bir insanın göz seviyesinden aşağıdadırlar (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997) .

Düzenlemede zemine tekstür ve desen özelliği kazandırırlar (Öztan 1968). Ayrıca çim ve patikaların yanında kullanıldıkları zaman yürünemez alanları belirlerler (Booth 1983).

Yer örtücüler zıt renk ve doku materyalleri ile yan yana kullanıldıklarında yer yer çekicilik sağlanabilir. Bu çekicilik yer örtücülerin çiçekleri canlandığında veya sonbaharda önem kazanır (Booth 1983).

Ayrıca yer örtücüler görsel olarak ayrı elemanlar arasında bütünlüğü sağlar. Tasarımda tüm ayrı bölümleri birleştiren genel bir eleman gibidir (Booth 1983).

Bu bitkilerin önemli bazı örnekleri şunlardır (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997):

Hedera helix (Kaya Sarmaşığı),
Sedum ssp. (Dam Koruğu türleri),
Vinca majör (Cezayir Menekşesi).

B)Bodur Çalılar: 30 cm ile 1 m arasında boylanabilen ve oturmakta olan bir insanın göz seviyesinden aşağıda olan bitkilerdir. Bu bitkilerin en önemli özellikleri tam olarak olgunlaştıklarında da bodur olma özelliğini korumalarıdır (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997) .

Görüş hattını kapamak bakımından herhangi bir engel yaratmazlar (Öztan 1968). Bu nedenle görüşü engellemeden bir yeri ikiye bölebilirler.

Bodur çalılar tasarımda zıtlık oluşturan yüksek boylu bitkileri tasarımın ölçülerine indirmek için de kullanılır. Ölçülerinden dolayı bu bitkilerin görsel olarak dikkat çekmesi için yoğun olarak kullanılması gerekmektedir. Tasarımın ölçülerine göre küçük gruplar halinde kullanılırsa kaybolma eğilimi gösterirler (Booth 1983).

Bu bitkilerin önemli bazı örnekleri şunlardır (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997):

Cotoneaster horizontalis (Yayılıcı Japon Taş Ayvası),
Juniperus horizontalis (Yayılıvı Ardıç),
Jasminum fruticans (Yasemin),
Campsis redicans (Acem Borusu).

C)Küçük Çalılar: 1 m ile 1,5 m arasında boylanabilen, oturmakta olan bir insanın göz seviyesinden yukarı, ayakta duran bir insanın göz seviyesinden aşağıda olan bitkilerdir (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997) .

Düzenlemede alçak bir paravan veya engel olarak kullanılma fonksiyonuna sahiptirler. Ayrıca alanın zemininde uzayıp giden düzlüğün monotonluğunu bozmak amacıyla kullanılırlar (Öztan 1968).

Bu bitkilerin önemli bazı örnekleri şunlardır (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997):

Mahonia aquifolium (Mahonya),
Berberis thunbergii (Kadın Tuzluğu),
Sparteum junceum (Katır Tırnağı),
Symphoricarpos orbiculatus (İnci Çalısı).

D)Orta Çalılar: 2 m'ye kadar boylanabilen ve ayakta duran bir insanın göz seviyesinden daha yüksek olan çalılardır (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997) .

Bu gruptaki çalılar, bir düzenlemeyi yabancı görüşlerden saklayarak mahremiyeti sağlarlar (Öztan 1968).

Orta çalılar, büyük ağaçlar ile küçük ağaçlar ve bodur çalılar arasında görsel olarak geçiş sağlarlar (Booth 1983).

Bu bitkilerin önemli bazı örnekleri şunlardır (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997):

Cornus alba var. Sibirica (Süs Kızılcığı),
Pyracantha coccinea (Ateş Dikeni),
Forsythia intermedia (Altın Çanak),
Rosa canina (Kuşburnu),
Lonicera tatarica (Ağaç Hanımeli).

E)Büyük Çalılar: 3-7 m arasında boylanabilen çalılar ve ağaççıklardır (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997) .

Bu bitkiler bitkisel düzenlemelerde alan ayırıcı fonksiyonları nedeni ile oldukça etkilidirler. Genel strüktürde varlıklarını önemli derecede hissettirirler. Mahremiyet ve rüzgar, gürültü önleme gibi fonksiyonları vardır (Öztan 1968).

Büyük çalılar düşey yüzeylerde duvar gibi kullanılabilirler. Çit bitkileri direkt hareketleri ve gözleri en uç noktaya kadar etkileyen kuvvetli bir koridor oluşturabilirler (Booth 1983).

Büyük çalılar ayrıca heykel, çiçekleri ile etkili bitkiler gibi özel objelerin arkasında kullanıldığında arka fon etkisi oluşturur (Booth 1983).

Bu bitkilerin önemli bazı örnekleri şunlardır (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997):

Coryllus avellana (Fındık),
Tamarix ssp. (Ilgın türleri),
Syringa vulgaris (Leylak).

F)Küçük Ağaçlar: 3,5-7 m arasında yükselebilen, tek bir gövde üzerinde taca sahip bitkilerdir (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997) .

Küçük ağaçlar boşluğu düşeyde ve baş üstünde sınırlar. Taç yüksekliğine bağlı olarak düşeyde dalları ile sınır oluşturabilir. Küçük ağaçların tacı dış mekanlarda boşlukların tavanını oluşturur (Booth 1983).

Küçük ağaçlar ölçü zıtlığı, biçim farklılığı, çiçek ve meyve renkleri ile vurgu yaratarak alanda odak noktası olarak kullanılabilirler. Bu odak noktası özellikleri nedeni ile alanda soliter olarak da kullanılabilirler (Booth 1983).

Ayrıca bu bitkiler çiçek ve yaprak özellikleri, form ve doku yapıları ile düzenlemelerde paravan fonksiyonlu olarak kullanılırlar (Öztan 1968).

Bu bitkilerin önemli bazı örnekleri şunlardır (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997):

Crataegus oxyacantha (Alıç),
Laurus nobilis (Defne),
Cercis sliquastrum (Erguvan).

G)Büyük Ağaçlar: 15 m ve daha fazla boylanabilen bitkilerdir. Bir gövde üzerinde dallanmış taç yapısına sahip, ibreli ağaç türlerinden bir kısmı hariç olmak üzere, genellikle altına giren bir insanın görüşünü engellemeyen bitkilerdir (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997) .

Bu gruptaki bitkiler, düzenlemenin ana yapısını yani iskeletini ve onun mekan özelliğini ortaya çıkaran elemanlardır (Öztan 1968).

Büyük ağaçlar, vertikal ve horizontal yönde gelişen dallarıyla güneşe karşı paravan fonksiyonuna sahiptirler. Bununla birlikte, taç yapısının yoğunluğu, yayılma sahası ve yaprak tipi bu fonksiyonun derecesini tayin etmektedir. Kışın yapraklarını döken ağaçlar, herdemyeşil ağaçlara oranla yazın çevresini daha fazla serinletme özelliğine sahiptir. Geniş yapraklı ağaçların gölge fonksiyonu da daha etkilidir. Dar yapraklılar ise, gürültü, toz kontrolü, rüzgar ve kum akımını önleme fonksiyonları bakımından üstündürler (Öztan 1968)

Büyük ağaçları fizyolojik aktiviteleri açısından iki grupta toplamak mümkündür (Barış, Erdoğan ve Dilaver 1997).

-Kışın Yaprağını Döken Ağaçlar

Geniş Yapraklılar

Aesculus hippocastanum (At Kestanesi),
Populus nigra (Kara Kavak),
Platanus orientalis (Doğu Çınarı),
Quercus pedunculata (Saplı Meşe),
Salix alba (Salkım Söğüt),
Tilia argentea (Ihlamur).

İbreliler

Larix europea (Avrupa Melezi)

-Kışın Yaprağını Dökmeyen Ağaçlar

Geniş Yapraklılar

Acacia decurrens (Mimoza),
Ceratonia siliqua (Keçi Boynuzu),
Ficus elastica (Kauçuk).

Palmiye Yapraklılar

Phoenix dactylifera (Hurma),
Washingtonia filifera (Palmiye).

İbrelilier

Abies bornmülleriana (Uludağ Göknarı),
Cedrus libani (Lübnan Sediri),
Cupressus sempervirens (Adi Servi),
Pinus nigra (Karaçam).

Bitkilerin ölçü özelliği de mekanın görsel algısı üzerinde etkilidir.

Küçük objeler uzakta algılandığından küçük ve dar bitkilerle mekan büyük, büyük objeler yakında algılandığından büyük ve geniş bitkilerle mekan olduğundan küçük görünür ve mekanda derinlik hissi oluşur (Türkmen 2001).

Dar mekanlar kişi üzerinde olumsuz etkiler yapar, sıkıntı ve huzursuzluk verir. Bu yüzden böyle mekanlarda narin cüsseli bitki kullanımı rahatlık, ferahlık ve huzur yaratır. Benzer bir durum geniş mekanlar için geçerlidir. Böyle mekanlarda iri cüsseli bitki kullanımı insanın küçüklük hissini yok eder ve mekanın insancıl boyutlarda algılanmasını sağlar. Dar ortamlarda büyük bitkilerin, geniş ortamlarda ise küçük bitkilerin kişinin huzursuzluğunu artıracağı unutulmamalıdır (Türkmen 2001).

6.2.1.2. Bitkilerin Mimari Formları

Mimari tasarım formları birincil ve ikincil formlar olarak ayrılır (Türkmen 2001):

Birincil formlar; duvar, tavan ve zemindir (Austin 1982).

Duvar; Bitkisel duvarlar; dış etkilerden korur, mahremiyeti sağlar, kötü görüntüleri kapatır ve bireyi mekan içinde korur.

Tavan; Bitkilerin taçları ile oluşturduğu tavan barınak, gölge ve koruma sağlar.

Zemin; Zemin özelliği yaratan bitkiler ise diğer elemanlarla bağlantı, devamlılık ve geçiş yaratır.

İkincil formlar, perde, şemsiye, bariyer, bölme ve yer örtücülerdir (Austin 1982).

*Perde;*Tek bir bitki veya bitki grubu ile mekanda tam bir kapalılık yaratmaktadır. Mekanın içindeki kişiyi bu form, görsel ve fiziksel olarak sınırlar. Böyle bir perde tek bir bitki, bitki grubu veya bitkilerin diğer mimari elemanlarla kombinasyonu ile yaratılır (Yazgan 1998).

Bariyer; Sirkülasyonun kontrolü amacıyla kısmi engeller oluşturacak bitki ya da bitki grubudur. Kişiye görsel bakımından engel olmaz. Ancak fiziksel bir engel oluşturur (Yazgan 1998).

Şemsiye; 2 metre veya daha fazla yükseklikten itibaren dallanan bitki ya da bitki grubu ile bu etki yaratılır. Kişiye bir kitlenin altında yürüme imkanı verir. Bu tip tasarımın en önemli özelliği göz seviyesinin üstündeki düzlemde yer almasıdır (Yazgan 1998).

Bölme; Görsel deneyimler kontrol edilir. Kişi bölmenin arkasını görür ama arkasına geçemez (Austin 1982) .

Yer Örtücüler; Maksimum 30 cm'ye kadar boylanan bitki veya bitki grubu ile görsel bir zemin yaratılmasıdır. Bu etki göz seviyesinin altındadır (Öztan 1968).

Bitkilerin tasarım elemanı olarak etkileri şunlara bağlıdır (Türkmen 2001):

-Bitkinin tipi, yaşı ve durumu,

-Şeffaf olmama, yarı şeffalık ve şeffalık özelliği,

-Soliter bitkilerin form ve büyüme oranı.

6.2.1.3. Tasarımı Destekleyen Bitkisel Unsurlar

Yönlenme; Mekanın içinde dolaşan kişinin fiziksel hareketinin kontrol edilmesidir. Tasarımcı, mekan içindeki sirkülasyonu kontrol altına alarak, kişileri belli bir yöne veya alana doğru yöneltir (Yazgan 1998).

Toplama; Tasarımcı tarafından alanda bir iç oda oluşturulur. Bu oda içinde kullanıcılar bir araya getirilirken mekan algısı ve görsel deneyimler de kontrol edilir (Austin 1982).

Odak; Dikkatin belli bir alana veya mekanda yer alan önemli bir elemana çekilmesidir (Yazgan 1998).

Bağlama; Bir mekan veya obje başka bir mekan veya objeye bağlanır (Austin 1982).

Genişletme veya Daraltma; Kompozisyonun görünen (gerçek) ölçüsünün değiştirilmesidir. Mekanda yaratılan kapalılığın derecesinin değişmesi ile bunu sağlamak mümkündür (Yazgan 1998).

Davet; Alanı kullanan kişilerde merak uyandırmaya, mekana doğru ilgi yaratmaya çalışılır. Bu da hareket eden veya parlak, aniden değişen fiziksel özelliklere sahip bitkilerle sağlanır (Austin 1982).

Bölümlere Ayırma; Bitkisel materyal ile geniş bir mekanı küçük parçalara ayırarak büyük bir mekanda küçük mekanlar yaratmaktır (Austin 1982).

6.2.1.4. Bitkilerin Dış Mekanda Değişik Kullanımları

Dış mekanda bitkiler aşağıdaki amaçlarla kullanılır (Ceylan 1999):

1-Vurgu amacıyla kullanım,
2-Fon amacıyla kullanım,
3-Çerçeveleme amacıyla kullanım,
4-Gölge etmek için kullanım,
5-Silüet olarak kullanım,
6-Rüzgar kırma amacıyla kullanım,
7-Tozu ve gürültüyü engellemek amacıyla kullanım,
8-Bordür bitkisi olarak kullanım,
9-Çardak ve pergola kaplayıcı olarak kullanım,
10-Çiçek kümeleri oluşturmak için kullanım,
11-Kaya bahçelerinde kullanım.

6.2.1.5.Çimin Dış Mekanda Kullanımı

Çim sahalar mekanın zeminini yatay olarak örten, ona derinlik veren ve optik olarak genişleten yeşil yapı elemanlarıdır. Çim tertibi, alanda sükunet ve berraklık hissi uyandırır. Ayrıca dinlendirici, ferahlatıcı etki de yaratmaktadır (Tanrıverdi 1975).

Çim sahalar üzerinde yürüme, yatma, oyun oynama, toprağı muhafaza gibi fonksiyonel özelliklere sahiptir (Tanrıverdi 1975).

6.2.1.6.Su Bitkilerinin Dış Mekanda Kullanımı

Kıyı alanlarında doğal yapıda da yer alan su bitkilerinin de kullanım ilkeleri bulunmaktadır. Bir çevre düzenlemesi içerisinde suyun ve su içerisinde de bitki kullanımının genelde düzenlemenin değerini bir kat daha artıracağını söylemek yanlış olmaz. Su bitkilerinin kullanımı iklim başta olmak üzere su durumu ve topoğrafik yapı gibi çevresel faktörler ve bitki ile ilgili özellikler sınırlamaktadır (Söğüt 1996).

Alandaki iklimsel özellikler hem suyun hem de su bitkilerinin kullanım şeklini etkilediği gibi bitkinin alanda kullanılıp kullanılmayacağını da etkiler (Söğüt 1996).

Alandaki ışıklanma durumu da su bitkilerinin kullanımını etkilemektedir. Su bitkilerinin ışık isteği kara bitkilerinden farklıdır. Örneğin, bazı su bitkilerinin yaşamlarını sürdürebilmeleri için su üzerinde gölgenin oluşması gerek duyulmaktadır. Bu durumda su alanlarında su yüzeyine gölge alanlar sağlamak için uzun boylu ve kümeli formlu kıyı bitkileri kullanılmalıdır (Söğüt 1996).

Suyun kullanıldığı alanın büyüklüğü de (göl, nehir, deniz,havuz gibi) kullanımla ilgili bazı standartlar getirmektedir. Ölçüde uyum sağlamak için büyük alanlarda büyük, küçük alanlarda küçük bitki veya bitki grupları ile düzenleme gereklidir. Su içerisinde kullanılan bitkiler alanla bağlantılı olarak özellik göstermekle birlikte çevreden kolaylıkla algılanabilecek nitelikte olmalıdır (Söğüt 1996).

Suyun kullanıldığı alanın eğimi de su bitkilerinin kullanımını

etkilemektedir. Eğimli bir alanda oluşturulan su yüzeyi durgun veya hareketli olabilir. Düzenlemede seçilecek su bitkileri ile genel düzenlemede sağlanmış olan eğim vurgulama ya da azaltma etkisi olabilir (Söğüt 1996).

Alanın kullanım şekli ve alandaki sirkülasyon da su bitkilerinin kullanımını etkilemektedir. Su yüzeyinin bir yolun yakınında olması su bitkilerinin tek taraflı düzenlenmesini gerektirebilir. Su yüzeyinin yola yakınlığı, şekli ve büyüklüğü bitkilerin seçimi ve kullanımını etkiler (Söğüt 1996).

6.2.1.7.Kaya Bahçelerinin Dış Mekanda Kullanımı

Kaya bahçesi yaparken (Gündoğdu 2002):

-Bodur bitki türleri tercih edilmeli.

-Taş ya da çeşitli kaya türleri ile bir kompozisyon oluşturulur.

-Su öğesi hoş bir ambiyans yaratır.

-Bitki seçiminde özellikle ibreli, otsu ve yer örtücü bitki türlerine yer verilmelidir.

-Kaya bahçesi eğimli bir arazide konumladırılmasına dikkat edilmelidir. Eğer eğim yoksa kot farkı yaratılabilir.

6.2.2.Su Öğeleri

İnsanın yaşamının en önemli parçasını oluşturan su tarih içinde hem işlevsel hem de estetik olarak çeşitli biçimlerde kullanılmıştır. Su işlevsel olarak kullanıldığı zaman bile genellikle bir estetik değer taşımaktadır. Suyun sanatsal olarak kullanılmasında da, yalnızca estetik değerleri taşıdığını söylemek yetersiz olmaktadır. Çünkü sanatsal değer taşıyan su kullanımları da zaman zaman belli bazı işlevleri yüklenmektedir (Akkan 1994).

Su kullanımının genellikle bir ülkenin iklim ve toplum isteklerine, sanat anlayışına uygun olarak planlandığı görülür. Yağışlı iklim bölgelerinde, su yüzeyleri için imkanlar geniş olup, tasarımda suya yer verilmesi kolaydır. Kurak iklim bölgelerinde ise, suyun insan yaşantısına kazandıracağı anlam ve olumlu psikolojik etkiler yağışlı iklim bölgelerine göre daha çok önem taşımaktadır (Uzun 1997b).

Suyun en önemli etkilerinden biri mekan içinde kitle etkisi yaratmasıdır. Yerçekimine bağlı stabil oturmuş, yerleşmiş bir ifadesi vardır (Aran 1979).

Su mekanda iki veya üç boyutlu olarak kullanılmaktadır. Suyun mekanda iki boyutlu olarak kullanımı yüzey anlamındadır. Genellikle bundan durgun su yüzeyleri kastedilmektedir. Üç boyutluluk ise yükseklik ya da derinlik içerir; genellikle hareketli olan sular için söz konusudur (Akkan 1994).

Durgun suyun optik ve yansıtma özelliği nedeni ile yapısal elemanları, ağaç ve çalıları, bulut kümeleri su yüzeyinde yansıyarak anlam kazanırlar. Su aynaları, mekanı aslından çok daha büyük ve derin gösterir (Tanrıverdi 1975).

Hareketli suların yarattığı ses tasarıma müziği getirmesinin yanında, neşeli ve serinletilmiş bir mekan oluşturabilir (Uzun 1997b). Hareketli sular aynı zamanda gürültüyü kırıp azaltma özelliğine de sahiptirler.

Hareketli ve durgun sular, havuzlar, heykeller, kaskatlar, çeşme ve fıskiyeler ile bir arada ve ışıklandırılarak tasarlandığında mekana iki ve üç boyutluluk kazandırılmakta; su gösteri ve oyunlarına olanak yaratmaktadır.

Mekana girişler bu şekilde vurgulanabilmekte, daha güçlü durumlar yaratabilmektedir. Ayrıca yine hareketli ve durgun sular alanın aksını oluşturacak biçimde tasarlanabilmektedir (Akkan 1994).

Tasarımda su kullanılışı için çevre şartları ile yakın bir bağlantı ve ilginin olması gereklidir. Örneğin Akdeniz'in yakıcı güneşi altında serinlik yaratan suyun, nemli ve yağışlı Karadeniz Bölgesinde çok fazla yeri olmamalıdır (Kurum 1997).

Su kullanımında su renginin açıklık ve koyuluğu önemli bir planlama özelliğidir. Bölgesel iklim şartları nedeni ile özellikle doğal su kaynaklarının kendine has olan renk koyuluklarının dışında, yapay olarak su kıyısında ve yakın çevresinde yer alacak herdemyeşil bitkiler suya koyu bir ton vermede kullanılabilmektedir (Uzun 1997b).

Suyun kullanım şekillerine göre su öğeleri aşağıdaki şekilde sınıflayabiliriz:

6.2.2.1.Durgun Su

Durgun suları üç şekilde ele alabiliriz. Havuzlar, göletler ve kuşluklar sakin ve statik durgun suyun formlarıdır.

A. Göletler

Havuzlardan daha büyük su yapılarıdır. Ya doğal bir su kaynağının önüne set çekilerek ya da havuzlarla aynı teknik kullanılarak oluşturulurlar. Havuzlarla benzer özellikleri taşımakla birlikte büyük parklar ve rekreasyon alanlarında 2.000 m^2'den daha büyük boyutlarda yapılırlar (Akkan 1994).

Göletlerde donuk ya da kısmen berrak su kalitesi oluşturulduğunda, doğal koşullar matlığı sağlayacak, algler, mikroskopik canlılar ve su içi bitkilerini kendiliğinden oluşturacaktır. Daha geniş göletlerde eğer balıklar da varsa bitkiler ile su hayvanları yaşamı arasındaki ekolojik denge iyi kurulmuşsa pek çok problem kendiliğinden ortadan kalkacaktır (Şentürk 1990).

Göletler çeşitli boyut, biçim ve formda olabilir. Önemli olan kişiye doğal hissettirebilmektedir. Bunu oluşturmada da en büyük etkiyi suyun kenar yapısı oluşturmaktadır. Bu yüzden konstrüksiyon büyük önem taşımaktadır eğer doğal karakter yansıtılmak isteniyorsa kenarlar, eğimli ve bitkilendirilmiş alanlar, çakıllar, dikey konumlu taşlar gibi doğaya uygun materyallerle çevrelenmelidir (Şentürk 1990).

Göletler genellikle toprağın çukurlaştırılıp yüzeyin sıkıştırılması ve asfalt, beton vb. yalıtım malzemeleriyle kaplanması ile oluşturulur. Doğal zemin suyun tutulabilmesine elverişli değilse kimyasal maddeler eklenerek su geçirmeyen bir yüzey elde edilebilir (Parmaksız 1992).

B. Havuzlar

Bilinen en eski su kullanım biçimlerinden biri olan havuzlar, tarihin ilk dönemlerinden bu yana çeşitli amaçlar için kullanılmışlardır. Havuzlar ya belli bir amaca yönelik ya da yalnızca estetik bir öğe olarak kullanılmaktadırlar.

Havuzlar, bulundukları mekana göre, büyük ve küçük, çeşitli geometrik şekillerde simetrik ve formal ya da informal, tek katlı (yüzeyli) ya da yükseltilmiş olarak biçimlendirilmiş ve boyutlandırılmış olabilmektedirler.

Taban seviyesinde inşa edilmiş havuzlar göletler kadar olmasa da yükseltilmiş havuzlara göre daha doğal görünümdedirler.

Bu havuzlar görsel ve estetik amaçlar için fonksiyonlandırıldığı gibi balıklar ve bitkiler için de projelendirilebilirler. Değişik amaçlar için renklendirilip plastik çalışmalarla zenginleştirilebilirler (Uzun 1997b).

Resim 6.1:Heykellerle zenginleştirilmiş bitki havuzu örneği (Rees ve May 2002)

Tabanda oluşturulmuş havuzlarda en yaygın kullanım bitki havuzlarıdır. Bitki havuzları günümüzde parkları renklendiren gerek görünümleri gerekse yapıları ile alanı güzelleştiren unsurlardır (Akkan 1994). Bitki havuzlarında doğayı taklit eden bir yön olduğu için konstrüksiyon elemanları gizlenmeli, doğal materyal tarafından örtülmesi sağlanmalıdır. İnformal düzenlemelerde özellikle kaya bahçeleri ile olan bağlantılara yer verilmelidir (Kurum 1997).

Yükseltilmiş havuzlar daha az doğal görünümdedirler. Buna karşın

pek çok çekici avantajları vardır. Özellikle taban suyu seviyesi yüksek ve eğimli yerlerde tercih edilmelidir. Böylelikle yağmurlarla çevreden taşınan pisliklerin yüksek havuz kenarından suyu kirletmesine engel olunabilir (Şentürk 1990).

Yerden yükselen havuzların daha geniş bir kıyı bandına ihtiyaç duyması gerek görsel açıdan gerekse teknik açıdan hangi malzemenin uygun olduğu sorununu yaratmaktadır. Kullanılacak malzemenin sadece teknik açıdan değil aynı zamanda estetik açıdan da alanda bulunan duvar ve merdivenlerle de uyumlu olması istenir. Topraktan 40 cm kadar yükselen havuzlar bitkisel ve hayvansal yaşam için uygun olduğu gibi kenar bandı oturma elemanı olarak da kullanılabilir. Böylelikle su yüzeyi daha çok gözler önüne serilir (Şentürk 1990).

Yükseltilmiş havuzların malzemeleri belirgin olduğu için, yakınlarındaki diğer set dokulu malzemelerle uyum içinde olmalıdır. Örneğin; yükseltilmiş çiçeklikler, oturma birimleri, döşemeler vb. (Rees ve May 2002).

Taş ve tuğla ile çevrelenmiş havuzlar her zaman çekicidir. Bu nedenle bu doğal malzemelerin yükseltilmiş havuzlarda kullanımı oldukça yaygındır. Bu tip havuzlar betondan da inşa edilebilir. Ancak görsel gücü etkili olmayan bu malzeme ya renklendirilir ya da taş veya tuğla ile kaplanır.

Havuzlar önemli ölçüde suyu içinde bulundurduklarından, havuz kenarlarında oluşacak su basıncına dayanıklı olan malzemelerin seçilmesi ve bunların kullanımında su geçirimsizliğinin sağlanması çok önemlidir. Havuzların yapımında genellikle kerpiç, tuğla, taş, polyester, eternit, beton, madeni malzeme üzerleri kaplanarak ya da granit, mermer gibi blok taşlar içleri oyularak kullanılabilmektedir. Kaplama için ise mermer, çini, seramik,

doğal ve yapay taşlar ve daha pek çok değişik materyalden yararlanılabilmektedir (Akkan 1994). Kullanılan malzemenin çeşitliliği havuz su kalitesi ve hijyen durumunu etkiler.

Taş gerek kaplama ve gerekse moloz taş duvar olarak havuz yapımında kullanılan geleneksel bir malzemedir (Uzun 1997b).

Plastik (polietilen-PE) örtü kaplı havuzlar ve ahşap kenar detaylı havuzlar değişik renk ve doğallıkta su kitleleri depolamaya uygun konstrüksiyon materyalleri olarak da kullanılabilirler (Uzun 1997b).

Küçük uygulamalar için suya dayanıklı tuğla ile yapım oldukça basit sayılabilir. Ülkemizde suya dayanıklı tuğla üretiminin artması ile kullanım alanı yaygınlaşmıştır (Uzun 1997b).

Betonarme kaplamalar, havuz boşken havuza gelebilecek basınçlara da dayanıklılık sağlar. Havuzun betonarme taban döşemesindeki demir donatı kesintisiz havuz boyunca uzanır. Taban döşemesindeki veya yan duvarlarında sıcaklık nedeni ile olabilecek genleşmeler ile çeşitli yüklerin sonucu oluşan hareketlerin zararsız hale getirilmesi için dilatasyonlar bulunmalıdır (Uzun 1997b).

Havuzların yapımında olduğu gibi yalıtımında da değişik malzemeler kullanılmaktadır. Kullanılan bu malzemeler aşağıda verilmiştir (Şentürk 1990):

1-Doğal Malzeme

a)KİL VE KERPİÇLE SIVAMA:Çok eski çağlardan beri kullanılagelen kil ve kerpiç bugün hala ucuz ve kolay uygulanabilir olması

nedeni ile güncelliğini korumaktadır. Kirlenmeye karşı dayanıklılığı az olduğundan doğal dengenin oluşması zor olan küçük havuzlarda önerilmez. Ancak doğal bir kenar şeridi oluşturulmak istenen büyük havuzlarda kil şeridinin bitki örtüsünü devamlı sulu bir ortamda bırakması bu malzemenin avantajını oluşturur (Şentürk 1990).

2-Endüstriyel Malzeme

a)BİTÜM KATRAN TAŞIYICILI MALZEMELER: Bitüm petrolün rafine edilmesinden, katran ise kömürün damıtılmasından elde edilir. Petrokimya endüstrisinin gelişmesiyle değişik özellikte çevre koşullarına uyumlu bitüm ve katran türleri yaratılmıştır. Bitüm ve katran yalnız rutubet etkisi varlığında doğrudan kullanılabilmektedir. Havuzlarda direkt ve basınçlı su etkisi olduğundan katran ve bitüm taşıyıcılı yalıtım malzemeleri kullanılarak gerilmelere dayanıklılık artırılabilir (Şentürk 1990).

b)BETON VE HARÇ BİLEŞİMLERİ: En sık kullanılan malzemelerdir. Yerinde döküm veya hazır kalıplar halinde olabilir. Beton, granülemetrik bileşiminin ayarlanması ve çimento dozajının artırılması gibi işlemlerle suyu az geçirme özelliğine kavuşur. Su geçirimlilik betonun katkı maddeleri ile tamamen yok edilebilir. Genellikle büyük ölçekli havuzların yapımında kullanılır (Şentürk 1990).

c)PLASTİK MALZEMELER: Bu amaçla kullanılacak malzemeler dört grupta incelenmektedir.

Sürülecek boya niteliğindeki plastik kaplamalar boyasal nitelikli su-rutubet kaplamalarının en önemlileridir. Tabaka halindeki plastik kaplamalar, gerek zor şekil aldıkları gerekse içlerindeki bazı kimyasal maddelerden dolayı pek kullanılmayan bir malzemedir. Şekillendirilmiş plastik havuzların ana

maddeleri olan polietilen, PVC, polipropilen gibi plastikler sıcaklık altında yumuşar ve basınç altında tekrar şekil alabilir. 80'lerde enjeksiyon ve presleme yöntemleri ile elde edilen havuzlar, bugün en yaygın materyallerdir. Piyasada özellikle informal şekilde olanları yaygındır (Şentürk 1990).

d)PLASTİK ÖRTÜLER:Günümüzde şekil vermedeki kolaylığı, dayanıklılığı, kolay uygulanabilir olması ve doğal kıyı şeridi elde etmemizi sağlaması nedeni ile en çok kullanılan malzemedir. Sağlamlığının yanında işlenmesi ve şekil verilmesi de kolaydır. Fakat oldukça pahalıdır. Polietilen plastik örtüler özellikle ülkemizde son yıllarda oldukça geniş bir kullanım alanı bulmuştur (Şentürk 1990).

C. Kuşluklar ya da Suluklar

Yapımları son derece kolay olan kuşluklar alana hem işlevsel hem de estetik bakımdan zenginlik katarlar.

Özellikle doldurulup boşaltılırken hiçbir teknik harcama gerektirmediğinden ekonomiktirler. Çok çeşitli malzeme kullanılarak yapılabilmektedirler. En fazla kullanılan malzeme doğal biçimleri ile büyük çakıl taşlarıdır. Bunun yanı sıra plastik figürler, biçimlendirilmiş taşlar ve çeşitli kaplar da bu amaçla kullanılabilmektedir (Akkan 1994).

Kuşluklarda su istenen düzeyde ayarlanabilmektedir. Ancak su derinliği en fazla 10 cm olmalıdır. Kuşların yaklaşıp konabilecekleri yeterli genişlikte kenar yer almalıdır. Su yüzeyi geniş olduğunda estetik amaçla içine küçük çakıl taşları yerleştirilerek oluşturulmuş bir adacık yapılabilmektedir. Kuşluklar, kuşlar için zararlı hayvanların etkili olamayacakları yerlere yerleştirilmelidir (Akkan 1994).

Kuşluklara yakın duvarlarda ya da ağaç dallarında kuş köşkleri yapılarak suyun katkıları ile mekana yaşamsal hareketlilik de kazandırılabilir (Akkan 1994).

6.2.2.2.Hareketli Su

Hareketli sular gerek ses gerek görsel etkileriyle başlı başına çekici unsur oluşturmaktadır. Suyun hareketi fıskiyeler, kaskatlar, su sürüklemesi, su çanakları vb. şeklinde oluşturulmaktadır. Hareketli sular;

-Yukarıdan aşağı su hareketi

-Aşağıdan yukarı su hareketi olmak üzere iki şekilde oluşturulabilir (Şentürk 1990).

A. Yukarıdan Aşağıya Su Hareketi

Yukarıdan aşağıya su hareketi, aşağı bir düzen boyu herhangi bir nesne üzerinden çeşitli yüzeylere ve formlara doğru hareketleri ile sağlanmaktadır. Yukarıdan aşağıya su hareketi başlıca iki bölümde incelenebilir (Şentürk 1990).

- Akışan Su:

Suyun eğimli yüzeylerde yerçekimi etkisiyle yüzeydeki formlara uygun olarak akmasıyla oluşmaktadır. Suyun derinliğinin artmasıyla hız ve yüzeydeki çalkantı doğru orantılı olarak artmaktadır (Şentürk 1990).

Bazı hacimlerde akışan suyun görsel etkilerinin genel özellikleri bazı ek tasarımlarla değiştirilebilir (Şentürk 1990).

-Kanalı daraltıp, genişletmek,
-Akışma yoluna bazı plastik objelerle engeller yapmak,
-Akışmanın yönünü değiştirmek,
-Dip yüzeyi ve kenarlarının eğim ve pürüzlülüklerini değiştirmek.

Akışan suya dere ve kanallar örnek olarak verilebilir.

Dere: Bir dere veya küçük akarsu alanda ilgi çekici farklı mekanlara bölen adım taşları ve köprüleri birbirine bağlayan gösterişli bir düzenlemedir. Genel olarak bir havuz gibi; kazıp, astarlanıp, her aşamada düzleyerek inşa edilir. Dere tabanı tamamıyla düzlenmelidir. Aksi halde su akıp eğimin ucunda birikecek ve yeniden yukarıya pompalanması gerekecektir. Eğimli bir arazide yapılacaksa tatmin edici bir etki yaratmak için art arda birden fazla küçük havuz yapmalı ve bunlar su bentleri ile birleştirilmelidir. Doğal bir görünüm için suyu havuzlar arasında kayaların üzerinden akıtılarak elde edilir. Aha formal bir görünüm için su bir düzeyden öteki bir düzeye delikli tuğlalar ya da pleksglas düzlemler aracılığıyla aktarılabilir (Rees ve May 2002).

Dereler diğer düzenleme öğelerinin çevresinde kıvrılarak akan bir bağlantı aracı olarak kullanılabilir (Rees ve May 2002).

Derelerin etkisi; bitkilendirme çalışmaları, heykeller, adım taşları ve köprüler ile artırılır (Rees ve May 2002).

Kanallar:Küçük boyutlu kanallar genellikle çeşitli su kullanımlarını birbirine bağlamak için kullanılmaktadır. Örneğin; bir çeşmeden akan suyu bir başka su kullanımına aktarmak, havuzların kenarlarından taşan suları

toplayıp ortamdan uzaklaştırmak, yollarda yağmur sularını toplayıp su gider sistemine akıtmak için kanallardan yararlanılır (Akkan 1994).

Resim 6.2: Bitkilerle renklendirilmiş dere örnekleri (Rees ve May 2002)

Kanallar daha çok mermerden, oyularak biçimlendirilmiş blok taşlarından ve sızdırmazlığı çok çeşitli kaplama malzemeleri ile sağlanmış betondan yapılmaktadır (Akkan 1994).

Yan kenarlar ise genellikle doğal plak taş, kaldırım taşı veya tuğla ile kaplanır. Suda oluşan ışık şeridinin etkisinin etkisinin daha da güçlenmesi için kanalın kendisi nadiren bitkilendirilir (Rees ve May 2002).

Resim 6.3:Kanal örneği (Rees ve May 2002)

- **Düşen Su:**

Suyun bir noktadan aşağı düşerken yüzeyinde meydana gelen kırılmalar ve hava boşlukları üzerinden düştüğü materyalin dokusunun sonucudur (Şentürk 1990).

Formal düz bir yüzeyden düşüş pürüzsüz bir görünüm arz ederken, informal setten suyun düşüşü ise dağınık, bol köpük ve ses oluşturacak şekildedir (Şentürk 1990).

Düşen suya çeşmeler, çağlayanlar ve kaskatlar ile grottolar örnek olarak verilebilir.

Çeşmeler:Çeşmeler; içme, kullanma ve sulama suyunun kolayca elde edilebilmesi için kullanılmaktadırlar (Akkan 1994).

Çeşmeler çok çeşitli biçimlerde yapılabilmektedir. Her şeyden önce çeşme kendi içinde biçimlenmekte ve bilinen fonksiyonları minimum düzeyde de olsa yapısı ile karşılayabilmektedir. Yani su içmek, el ve yüz yıkamak vs. için en az bir musluk ya da suyun akışını sağlayan bir boru sistemi yanı sıra

akan suyun çevreyi kirletmemesi, çamurlaştırmaması ve kişinin ıslanmaması için musluk altında bir kurna ve buna bağlı bir su gider sistemi olmalıdır (Akkan 1994).

Çeşmeler kullanıcının özelliklerine ve kapasitesine göre de biçimlenmektedir. Örneğin; kişinin yaşına göre alçak veya yüksek boylu olabildikleri gibi, kullanan kişi yoğunluğuna göre de tekli veya çok sayıda musluk veya kurnayı bir arada bulunduran bir yapı şeklinde de olabilmektedirler. Estetik bakımdan çok yalın çizgiler yanında çok süslü olup anıtsal değerler de taşıyabilmektedirler. Yalın çizgilerle yapılmış çeşmelerde bile bazı süsleme unsurları yer almaktadır (Akkan 1994).

Yapımda ve süslemede kullanılacak malzeme, ekonomik açıdan çok önemlidir. Parasal kaynakların ölçüsüne göre taş, tuğla, mermer, seramik, plastik, beton gibi materyaller kullanılmaktadır. Ancak, bunların suya karşı geçirimsiz, donmaya ve kırılmaya karşı dayanıklı olması veya bunlar için önlem alınması gerekmektedir (Akkan 1994).

1-Doğal Malzeme

a)AHŞAP: Ahşap malzeme 18. yüzyıl sokak çeşmelerinin saçak altı kaplamalarında kullanılmıştır. Malzemenin bir çok sakıncası bulunmaktadır. Güneş etkisi, yangın tehlikesi, bakteri ve mantara neden olabilir (Kavaklı 1994).

b)TAŞ: Taş malzemenin suya ve hava şartlarına karşı dayanıklı olması gerekmektedir.

2-Geleneksel Kullanım

a)TAŞ-TUĞLA: Klasik dönemde çeşmeler taş örgü arasında tuğlanın üst üste sıralanması ile oluşturulmaktaydı. Bazı çeşmelerde ise su haznesinin tamamı tuğladan yapılmaktaydı (Kavaklı 1994).

b)METAL:Çanaklar ve su hazneleri eski zamanlarda bronzdan yapılmaktaydı. Ancak günümüzde pahalı bir malzeme olması nedeni ile kullanımı oldukça sınırlıdır.

c)SERAMİK: Geçmişin ve de günümüzün çağdaş yaşamında yer alan seramik çeşmeler çok kısıtlı olarak kullanılmaktadır. Seramik çeşmeler daha çok özel mekanlarda kullanılmaktadır. Seramik malzemesi estetik özelliği ile ön plana çıkmaktadır (Uludağ 1994).

3-Endüstriyel Kullanım

a)FİBERGLAS: Pratik ve ucuz bir malzemedir. Detayları kullanılan kalıba göre ortaya koyulabilen fiberglas güzel, şeffaf fakat saydam bir materyal değildir. Devamlı temiz tutulması gerekmektedir (Kavaklı 1994).

b)BETON: Betonarme yapımların tatmin edici sonuçlar ortaya koyabilmesinin yanında yüzeyinin işlenmesi oldukça güçtür (Kavaklı 1994).

Grottolar (Duvar Çeşmeleri): Genellikle alanlara estetik değer kazandırmak için yapılırlar. İki kısımdan oluşmaktadırlar. Bunlardan biri suyun aktığı kısım yani suyu duvar içinden geçirip musluğa ya da insan-hayvan başından oluşan figüratif elemanın içine bağlayan su borusu sistemi, diğeri ise suyun toplandığı kısım olan ve yine suyun boşaldığı kurna ya da havuzdur (Akkan 1994).

Yukarıda sözü edilen figüratif elemandan ya da musluktan dökülen su, taştan bir yalağa, betondan veya plastikten yapılmış bir çanağa, seramik, bronz veya çini fayanstan ya da buna benzer materyalden yapılmış bir havuza ulaşmaktadır. Yapımlarında en fazla kullanılan malzeme ise mermerdir (Akkan 1994).

Bir grottonun güzelliği küçük alanlarda bile yarattığı dramatik etkide gizlidir. Yükseklik ve derinliğe sahip olması, suyun sesi ve hareketi ile aydınlatmanın bir arada oluşu rahatlatıcı ve yatıştırıcı etki yapan bir süs elemanı olarak kullanılmaktadır (Rees ve May 2002).

Resim 6.4:Grotto örnekleri (Rees ve May 2002)

Çağlayan ve Kaskatlar: Su oyununu ve akıntısını kolaylaştırmak için eğimli olan arazilerde ya da yapay olarak meyillendirilmiş alanlarda kullanılan kaskatlar, değişik görünümlere ve duyumsamalara neden olmaktadırlar. Yapay çağlayanlar; ya doğal bir akarsu yatağında yapılacak değişikliklerle, ya da su kaynağının bir set üzerine alınması ve buradan istenilen biçimde daha aşağılara akıtılması ile oluşturulurlar (Akkan 1994).

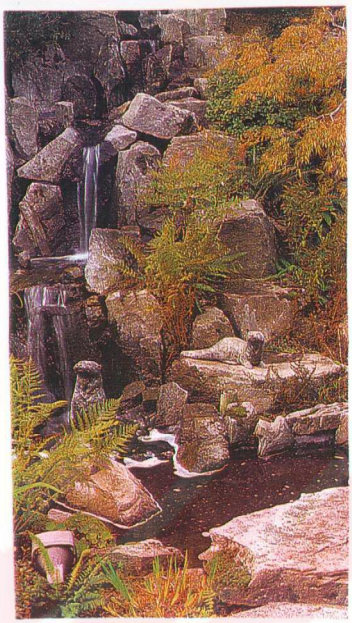
Kaskat ve çağlayanlar bazı uygulamalarda mağaralarla kombine edilmiş şekilde yapay olarak görülebilir. Bu tip çalışmalarda doğa ve çevre şartlarına uyumlu bir tasarımın özellikle ses kaynağı ve su yüzeyi olarak etkinliği insana dinlenme ve huzur verir (Uzun 1997b).

Bu kullanımlarda su perdesinin oluşabilmesi için suyun kademeden düştüğü yüzeyin çok iyi tesviye edilmesi ve gönyesinde olması gereklidir. Bunun sonucunda suyun düştüğü yerde beyaz köpüklü su oluşturur. Özellikle aydınlatıldıklarında güzel görünüm sergilerler (Kurum 1997).

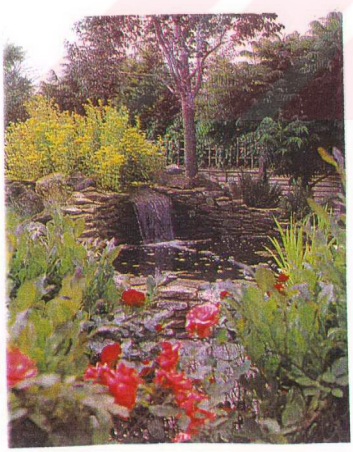
Formal ve informal düzenleme olarak suyun düşüşü etkiler yaratmaktadır. Yapılan tasarımın ölçeği ve özelliğine göre beton, kil, plastik örtüler ve plastik havuzlar yalıtım malzemesi olarak kullanılmaktadır. Plastik örtü ile doğal görünümlü şelaleler oluşturulmaktadır. Fakat uygulamadaki kolaylığı nedeni ile şekillendirilmiş plastik kaskat ünitelerinin kullanımı son yıllarda hızla artmaktadır (Şentürk 1990).

B. Aşağıdan Yukarıya Su Hareketi

Çeşitli tipte fıskiyeler durgun suyu kuvvetle yukarıya çıkaran sistemlerdir.

Resim 6.5: Kaskat örneği (Brookes 1998)

Resim 6.6: Şelale örnekleri (Rees ve May 2002)

Fıskiyeli havuzlarda suyun değişik biçimler kazanarak fışkırması için çeşitli şekillerde tasarlanmış fıskiye başlıkları bulunmaktadır. Fışkıran suyun açılımı fıskiye türüne göre değişmektedir. Kullanılan boyut havuz ölçeği ile orantılı, fışkırma yüksekliği ve genişliği de fıskiye sistemi içinde kullanılabilir olmalıdır (Akkan 1994).

Fıskiyeli havuz tasarımında yapılacak ilk iş gösterinin odak noktasının saptanması, gösterinin deseni ve çevresel yayılma etkilerinin araştırılmasıdır (Uzun 1997b). Fıskiyeli havuzlarda havuz çapı minimum fıskiyenin suyu fırlattığı yüksekliktir. Bu çap, rüzgarlı alanlarda %10 artmaktadır. Rüzgar özellikle fıskiyeli alanlarda göz önünde bulundurulması gereken önemli bir faktördür.

Havuzun biçimi, fıskiyelerin tipi ile yerleştiriliş şekli, insanlarda değişik duyguların uyanmasına neden olmaktadır. Örneğin ritmik olarak bir sıra üzerinde düzenli yerleştirilmiş aynı tip fıskiyeli, formal ve genellikle dört köşe biçimli havuzlar insan üzerinde yönlenme, katılık ve baskı uyandırmakta, perspektifi daha güçlü bir şekilde algılatmaktadır. Serbestçe ve çeşitli fıskiye başlıklarından fışkıran suların informal biçimli havuzlarda yer alması insanda özgürlük, rahatlık, serinlik ve sevinç gibi duygulara neden olmaktadır. Büyük boyutlu su gösterilerinin yapıldığı havuzlar neşe, canlılık ve huzur verirken; küçük ölçekli, formal ya da informal havuzlarda yer alan küçük fıskiyelerin yarattığı hareketlilik ve ses dikkat çekici ve sevindirici hisler uyandırmaktadır (Akkan 1994).

1-Doğal Malzeme

a)TAŞ:Fıskiyeler sadece su dolu havuzlarda değil kuru havuzlarda da kullanılan bir unsurdur. Kuru havuzlar günümüzde hızla yaygınlaşan bir tasarım parçasıdır. Kuru havuzlarda çakıllar ve çeşitli büyüklükteki taşlar kullanılır ve bunların içinden fıskiyeler ile su aşağıdan yukarı akışını sergiler. Taşların içinden suyun fışkırması ilgi çekici bir unsur oluşturmaktadır.

Taşın ortasından geçirilen borudan fışkıran su, taşın tüm yüzeyinden ve kenarlarından oyunlar yaparak akar ve çakıl taşlarının arasından kaybolurcasına süzülerek ya dipteki su giderine ulaşır ya da havuzcuğa geri döner. Kaynağın suyunu besleyen boru ya şehir şebekesine ya da taşın altında çakıl taşları ile gizlenmiş su dolu bir havuzcuk içine yerleştirilmiş devir pompasına bağlanır (Akkan 1994).

Resim 6.7:Taş ve fıskiye ilişkili bir tasarım örneği (Rees ve May 2002)

2-Endüstriyel Malzeme

a)METALLER: Fıskiyelerde bakır-bronz en çok kullanılan metallerdir. Bunların kullanımında göze çarpan en önemli özellik su ile temasta oluşan renklenmedir. Metaller genellikle küçük fıskiyelerde iyi sonuç verir.

6.2.3.Donatı ve Möble

6.2.3.1.Sert Zeminler ve Döşeme

Zemin elemanları, çevre düzenleme çalışmalarının düzlem üzerindeki ilk ve önemli bir basamağıdır. Zeminin değişik malzeme, boyut, renk ve dokuda döşenmesi, döşeme materyalinin teknik ve estetik özellikleri yanında tasarımın fonksiyonları yönünden bir çok işlevlere sahip olmasını gerektirir (Uzun 1997a).

Çevre düzenleme çalışmaları, mekanın ilk ve temel elemanı olan yer düzleminin döşemeye dönüşümü ile başlar. Döşenmiş yüzeyler planlamanın iki temel amacına (estetik ve fonksiyon) uygun nitelik ortaya koyacak potansiyele sahiptir (Başal 1997b).

Döşeme elemanlarının planlamada etkili estetik özelikleri doku, renk, çizgi etkisi ve form özelliğidir (Başal 1997b).

Doku, döşemede kullanılan malzemenin yüzeyine verilen ya da üretimi sırasında kazandırılan özellikler ile düzenlemedeki desen etkisinin yarattığı görsel ve fiziksel etki kaba dokudan, düzgün yüzeye kadar geniş bir açılım gösterir. Düzgünlük ya da kabalık kullanılan malzemelerin mukayesesi ile ortaya çıkan göreceli bir değerdir. Genellikle düzgün yüzeyler çekici ve rahat, kaba dokulu yüzeyler ise dikkat etmeyi gerektiren, yoğun etkiler ile uyuşmayan ya da etkinliklerinin hızını azaltıcı niteliktedir (Başal 1997b).

Malzemenin ve genelde desenin ortaya koyduğu estetik özelliklerden en kompleksi renktir. Parlak, pastel ya da açık-koyu renklerin döşemede

kullanımı iklim etkileri ve o iklim koşullarından yaşayan kişilerin görsel yapıları ile ilgilidir. Ayrıca rengin yansıma, ısı toplama ve görünüm üzerindeki sıcak-soğuk etkileri gibi tasarım ve uygulamada etkili bir faktör olarak devreye girmektedir (Başal 1997b).

Döşeme elemanları güçlü bir plan elemanı olarak kullanıcıya yol gösterir, kullanımları sınırlar ve izleyicinin görüşünü uzaktaki bir elemana yönlendirir, görünmeyen ya da özellikle gizlenmiş birime kullanıcıyı götürür. Çizgi etkisi renk ve doku ile sağlanabilir. Farklı doku ve renk etkisini yansıtan derz ya da gölge oluşturacak kadar yükseltilmiş döşeme bölümleri döşemedeki çizgi etkisini güçlü biçimde yansıtırlar (Başal 1997b).

Döşemede, geometrik ya da informal yapı farklılık ve benzerlikleri olumlu ve olumsuz yönde görsel etki ve tepkilerin oluşumunu sağlar. Dikdörtgen yada kare formlar; rijid ve değişmezlik hissi verir, mekanı sınırlar. Kırık çizgilerden oluşan formlar; dinamik ve kavisli formlara göre daha belirgin yön verici özellik taşır. Buna karşılık kavisli formlar; dinlendirici, hareketli, akıcı, ritmik bir yapı ortaya koyar (Başal 1997b).

Yüzey kaplaması yani döşemenin ilk işlevi, sert, kuru, kaygan olmayan bir yüzey yaratarak üzerinde yaya ve oto trafiğini taşımaktır. Bunun yanında düzgün yüzeyli döşemeler, insanı bir yöne yönelterek onun gideceği nokta ile bulunduğu yer arasında bir bağlantı kurmasına yardım eder. Böylece kişi yön ve yol arama çabası sarf etmeden amaçlanan bir noktaya kolayca ulaşabilir (Uzun 1997a).

Döşeme materyalindeki değişme ya da farklılıklar yaya ve oto trafiği için uyarıcı etki göstererek kişiyi ikaz eder. Örneğin; kişiye seviye değişimlerini (basamak ve rampaları) ve içinde bulunduğu döşemedeki

kullanış değişimlerini hatırlatır. Ayrıca döşeme zemini, insanların nerede toplanabileceğini, üzerinde sahip olduğu desenler yardımıyla anlatabilir (Uzun 1997a).

Sert zemin tasarımında aşağıdaki temel ilkelere uyulmalıdır (Sayan 1990).

-Sert zeminler ve özellikle yürüme yolları var olan arazi plastiğine uygun olarak tasarlanmalı ve geliştirilmelidir.

-Söz konusu iklim koşullarının ortaya belirgin olarak koyduğu etkilerden (örneğin sıcaklıktan oluşan genleşme ve büzülmeler gibi) korunmak için tampon görevi yapacak derzler iyi ayarlanmalı, dozaj iyi belirlenip uygulanmalı, çökme tehlikesini yok etmek için taban toprağı iyi sıkıştırılmalı ve blokaj işçiliği kaliteli (Boşluksuz olarak iyi sıkıştırılmalı) olmalıdır).

-Drenaj problemi çözümlenmelidir.

-Fazla güneş ışığından kaynaklanabilecek parlamaya engel olabilmek için döşemeye değişik bitişler (pürüzlü doku yöntemleri, renklendirme yöntemleri) kazandırılmalı veya bu özelliklere doğal veya yapay olarak sahip olan malzemeler kullanılmalıdır.

-Sert zemin tasarımı, insanları rahatsız etmeyecek, fakat rahatlamalarını sağlayacak şekilde akıcı ve yumuşak formlardan, çizgilerden oluşmalıdır. Çünkü gelecek ziyaretçilerin büyük bölümü genellikle stresli kent insanından oluşacağından öncelikle bu kitlenin gereksinimleri göz önünde bulundurulmalıdır.

-Bedensel özürlülere, alanın mümkün olan her yerinden yararlanma olanağı sağlayan kolaylıklar (rampalar, tutunma barları vb.) getirilmelidir.

-Sert zeminlerin planlamadaki oranı, yeşil alanların herhangi bir zarara karşı karşıya kalmadan ve gelen ziyaretçi trafiğini kontrol edebilecek kapasitede olmalıdır. Taşıma kapasitesiyle yakından ilişkili olan bu durum planlamada gerçekten önemle üzerinde durulması gereken kriterdir.

Kıyı alanlarındaki düzenlemelerde döşeme elemanı olarak dayanıklı malzemeler kullanılmalıdır. Bu amaçla, beton, kaba yonu doğal taş, plaktaş, kesme taş, yüksek standartlı prekast malzemeler ve ateş tuğlaları kullanılabilir.

Döşemeler yüzey sertliklerine göre yumuşak-gevşek yüzeyli (flexible) ve sert yüzeyli (rijit) olarak iki grup altında toplanabilir. Gevşek yüzeyli zemin kaplamaları ile sabit yüzeyli zemin kaplamaları arasında taşınabilir yükler için gerek duyulan döşeme kalınlıklarından başka önemli bir fark göstermezler (Uzun 1997a).

Döşeme elemanlarında kullanılan malzemeler ile ilgili bilgiler bu iki grup için ayrı ayrı ele alınmıştır.

A. Gevşek Yüzeyli-Flexible Döşemeler

Bu döşemelerde başlıca iki materyal kullanılır: çakıl ve kırma taş.

1-Doğal Malzeme

a)ÇAKIL:Çakıl döşeme kaplaması materyali olarak hiçbir bağlayıcı ile karıştırılmadan kullanıldığı zaman kısmen oynak, hareketli yüzeyler ortaya çıkabilmektedir. Bu sakıncanın ortadan kaldırılması için kısmen kum ve bazı bağlayıcılar ile çok az bir oranda karıştırılarak serilip sıkıştırılması yararlı olur. Çakıl döşemelerin yüzeyleri aşınmaya hassas ve temizlenmesi zordur. Bu sakıncaları nedeni ile sınırlı kullanımı vardır (Uzun 1997a).

b)KIRMA TAŞ:Çakıl döşemelere bir alternatifi kırma taş (mıcır) kullanımıdır. Kırma taşlar, çakıl döşemeye göre daha stabil ve daha düzgün yüzey kaplamaları için kullanılabilir. Kısmen bağlayıcılar ile karıştırılıp nemli

olarak sıkıştırılıp serildiğinde düzenli döşeme yüzeyleri sağlayabilir. Kırma taş döşemeler, temizlik ve dış hava koşullarına hassas döşeme çeşitlerindendir. Sınırlı olarak ve çok yoğun kullanış gerektirmeyen sert yüzeylerin yapımında kullanılırlar (Uzun 1997a).

B. Sabit Yüzeyli-Rijit Döşemeler

Döşemeler, uzun ömürlü ve yeterli derecede sirkülasyon için güvenli olması yanında, kolay temizlenebilir ve dayanıklı oluşlarıyla da birçok fonksiyonu üstlenebilirler. Bu amaçların sağlanabilmesi için döşemenin sağlam, düzgün yüzeyli, rahat yürünüp dolaşılabilen bir özellik göstermesi ve hareketsiz (stabil) yapılmış olması gerekir (Uzun 1997a).

1-Doğal Malzeme

a)TAŞ: İlk çağlardan beri yolların döşemesi çok tabii olarak taştan yapılmıştır. Doğal taşın sağlanabilir olması ve diğer endüstriyel döşeme ürünlerinin bulunmayışı, yüzyıllar boyunca doğal taş döşeme yolları zorunlu kılmıştır. Buna karşın günümüzde yaya yolları için taş döşeme kaplamaların çekiciliği, dekoratif özelliği, onu günümüzde de vazgeçilmez kılmaktadır (Uzun 1997a).

Doğal taş yollar insan için sıcak bir çevre oluşturur. Doğal taş yılların çekiciliğini korumak için dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vardır. Düzgün-taneli, küçük-büyük, geniş-dar, açık-koyu gibi taş özellikleri kontrast etkisi yaratır. Kontrastların kullanımında ölçülü olunmasına dikkat edilmelidir. Taş döşemelerde uzun sıraların ve geniş alanların belirli bir ritim içinde birleştirilmesi genel uyumu sağlar (Uzun 1997a).

Planlamada döşeme malzemesi olarak bölgeden çıkan doğal taşlar ve kayaçlar düzgün ise işlenmeye gerek kalmadan kullanılabilir. Ancak bazı taşların ince ya da kaba yonu işçilikle düzgünleştirildikten sonra kullanılabilir.

Doğal taşlarla uygulamada, taşların üst yüzeylerinin çıkıntı oluşturmaması gerekmektedir. Taşların düzgün olarak yerleştirilmesi, döşeme işlemi bitirildikten sonra derzlerin temizlenmesi gerekmektedir (Özkır 1999).

Ayrıca doğal taşlar adım taşları olarak da kullanılabilirler. Bu taşlar sadece bir insanın geçmesine olanak sağlayacak genişliktedir. Bir insanın normal adımında ya da biraz daha kısa mesafeyle formal ve informal şekilde dizilebilirler. Adım taşı seçilirken aranan en önemli özellik kaygan yapıda olmamasıdır (Şentürk 1990).

Doğal döşeme materyalleri arasında bulunan traverten, mermer ve granit parkelerin dış mekan uygulamaları oldukça yaygın olarak görülebilir. Traverten ılıman iklimlerde kullanımı uygun bir malzemedir. Kış sıcaklığı çoğunlukla 0°C'nin altına inmez ve bu nedenle don olmadığından traverten don çatlaması ile karşı karşıya kalmaz. Traverten kenarı gelişigüzel kırılmış parçalar halinde kullanıldığı gibi değişik boyutlarda kesilmiş olarak da kullanılabilir. Travertenin açık bej veya krem rengi parlaklık bakımından uygun değildir, ancak koyu bej rengi amaca daha uygundur (Sayan 1990). Döşemelerde kullanılan travertenler değişik boyutlarda olabilir. Ancak kalınlıkları 3 cm'den az olmamalıdır (Uzun 1997a).

Mermer, dış mekan zemin döşemelerinden çok su içi ve su ile ilişkili konstrüksiyonlarda döşeme materyali olarak kullanılır. Bu nedenle mermer, değişik renk, kalınlık ve boyutlarda olmak üzere dış mekan döşeme uygulamalarında kısmen yer almış olur (Uzun 1997a).

Granit parke döşemeler dış mekan döşeme uygulamalarında oldukça güzel ve değişik yönlerden yeterlilik gösteren sonuçlar verir. Fakat ülkemizde

granit parke taşı üretimi kısıtlı ocaklarda ve bölgelerde yapılmaktadır (Uzun 1997a). Granit gerek renk, gerekse dayanıklılık bakımlarından çok kullanışlı bir malzemedir (Sayan 1990).

b)AHŞAP: Dış mekan döşeme çeşitlerinden ahşap, uygun iklim koşullarında (çok yağmurlu olmayan), uygun sağlamlık ve dayanıklıkta, ucuz ve kolay sağlanabildiği yörelerde yapılabilir. Döşeme desenleri yapıldıkları materyal karakterine göre çok değişik olabilir (Uzun 1997a).

Estetik ve doğallığın istendiği, görsel etkinin göz önünde olduğu planlamalarda ahşap döşeme elemanları rahatlıkla kullanılabilmektedir. Bakımının sürekli olarak yapılması döşemenin ömrünün artmasına sebep olabilmektedir (Özkır 1999).

Son yıllarda dış mekanda eskimiş demiryolu traverslerinin kullanımı da artmıştır.

2-Endüstriyel Uygulama

a)BETON: Beton; agrega, portland çimentosu, su ve beton katkı maddelerinden oluşan bir karışımdır (Özkır 1999).

Beton ürünü döşemeler içinde en geniş kullanış alanı gösteren grobeton döşemedir. Yapım kolaylığı ve ucuzluğu nedeni ile hemen hemen her yerde uygulamaların başında gelir. Döşemenin dayanıklılığı betonun dozuna bağlı olduğu kadar beton hazırlamada gösterilen özen ve kullanılan materyalle de ilişkilidir. Grobeton döşeme yüzeyi, metal mala, ahşap mala veya süpürge kullanılarak yapılışına göre değişik görünümler (finish) ortaya koyabilir (Uzun 1997a).

Grobeton döşemeler yüzey bitişlerinde yüksek dozlu olarak hazırlanmadıkları zaman aşınmaya karşı hassas olurlar. Üzerindeki kullanış yoğunluğuna bağlı olarak zamanla aşınma gösterirler. Grobeton yüzeylerin toprak boyalarla renklendirilmeleri beton mukavemetini azaltması yanında renklerde de zamanla uçmalara neden olur. Bu nedenle boyama ve renklendirilme nadir uygulanır (Uzun 1997a).

Beton plak döşemelerin makine yapım kusursuzluğu ile döşenmiş herhangi bir alana nitelik kazandırmasına yardımcı olmaktadır (Özkır 1999). Beton plak döşemeler 30x30x4, 40x40x4, 50x50x5 cm boyutlarında üst yüzeyleri değişik renk ve desenlerde endüstriyel ürünlerden olup, kitlesel olarak üretilmektedir. Beton plaklar doğal çimento renginde yapılabildiği gibi sarı, kırmızı ve değişik ara tonlarda beton boyaları ile de renklendirmektedir. Beton renklerinin sürekliliğinin sağlanması, yoğun kullanışlarda toz ve kirlenmelerden etkilerinin önlenmesi, değişik ölçülerde sık sık karşılaşılan problemler arasında yer almaktadır (Uzun 1997a).

Beton parke taşı son yıllarda ucuz, kolay sağlanabilir, yapımı hızlı gerçekleştirilebilen özelliğiyle sık kullanılan dış mekan malzemeleri arasına girmiştir. Beton parkeler 10x10x10 cm boyutlarında küp şeklinde yapılmaktadır (Özkır 1999). Beton parkeler şekillerine göre kare, dikdörtgen ve ya özel şekilli olmak üzere çeşitli gruplar altında toplanabilir. Renklerine göre ise beton renginde, kırmızı, sarı veya değişik renklerde sağlanabilir. Beton parkelerin küçük yüzeyli olmaları kaymaları önler. Buzlanma ve buz çözücü tuzlara karşı dayanıklıdır. Aynı zamanda döşenmesi kolay ve hızlıdır. Ayrıca son yıllarda kullanımı hızla artan birbirine geçmeli kilitli beton parkeler de değişik renklerde üretilmektedir (Uzun 1997a).

Planlama alanındaki kot farklılıklarına ve yüksek-düşük sıcaklıkların neden olduğu büzülme ve genleşmelere bağlı olarak zamanla çatlaklar

oluşabilir. Kıyı alanlarında beton kullanımında çatlama malzeme için bir dezavantajdır (Sayan 1990).

Yıllık ışıklanmanın fazla olduğu iklimlerde özellikle döşemede kullanılan betonun parlama ve yansıma ve ısı absorbsiyonu düşük olmalıdır. Aksi koşulda özellikle yürüme yollarında yansıma ve anormal taban sıcaklığından dolayı insanlar rahatsız olacak ve kullanım oranı düşecektir. Bunun engellenmesi amacıyla değişik yüzey bitişleri ve renkli beton kullanılabilir (Sayan 1990).

b)MOZAİK DÖŞEME: Rijit döşemelerden yaygın olarak kullanılan silme tarak mozaik döşemeler, istenilen renk ve dokuda yapılabilir olmaları nedeni ile dış mekan döşemelerinde oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Mozaik döşemeler istenilen yüzeylerde hazırlandıktan sonra yeterli sertliği aldıklarında, özel taşçı aletleri ile taraklanarak üzerine istenilen doku kazandırılan taraklı mozaik döşemeler elde edilir. Mozaik döşemelerde zemin yekpare olarak döşenmez, parçalar halinde 3m'den büyük olmamak kaydıyla 1x1, 2x1, 2x2 m gibi boyutlarda yapılabilir. Uygun boyutlar içinde yapılan mozaik döşemelerin yüzeylerinde zemin hareketleri ya da genleşmeler nedeniyle çatlamalar görülmez (Uzun 1997a).

Ahşap veya metal çıtalarla belirlenmiş metal bölümler arasındaki mozaik harcı içine değişik boyutlu, renkli mermer ve traverten parçaları konularak paladyen mozaik döşeme adı verilen mermer mozaik karışımı döşemeler de yapılmaktadır (Uzun 1996).

c)TUĞLA: Pişmiş toprak ürünlerinden tuğlanın ülkemizde döşeme malzemesi olarak yaygın kullanılmamaktadır. Son yıllarda özellikle renk ve desen çeşitlerinin artışıyla kullanım alanı genişlemiştir. Tuğla döşemelerin

yapımında harç üzerine yerleştirilen tuğlaların temiz, harcın suyunun mümkün olduğu kadar az olması gerekir. Tuğla döşeme yapımında harç üzerine yerleştirilen tuğlaların temiz, harcın suyunun mümkün olduğu kadar az olması gerekir. Tuğla döşeme yapımı –3°C'nin altında yapılmaz. Sıcak mevsimlerde ise tuğla çalışması için tuğlanın örgü veya kullanımından önce nemlendirilmesi yararlı olur. Bu işlemde tuğla altına konulan harcın suyunu tuğla tarafından hemen çekip kurutarak mukavemet ve bağlayıcı özelliğini azaltılması önlenmiş olur (UZUN 1997a).

Tuğlanın diğer döşeme malzemelerinden en büyük ayırıcı özelliği rengidir. Tuğla tek başına veya diğer materyaller ile bir arada kullanıldığında rengi sayesinde davet edici ve dikkat çekici bir özellik gösterir. Bu nedenle giriş alanlarını, merdiven başlangıç veya sonunu vurgulamak amacıyla kullanılır (Booth 1983).

d)SERAMİK: Pişmiş toprak ürünlerinden seramik dış mekan döşeme malzemesi olarak kullanılmaktadır. Çoğunlukla su ile birlikte tasarlanmış konstrüksiyonlarda yer almalarına karşılık, son 10 yılda dış cephede mat-yüksek derecede pişmiş seramikler çoklukla kullanılmaktadır. Seramik, mermer ve bazı metallere göre daha ucuz bir malzemedir.

Seramik ile döşenmiş yüzeylerin düzgün ve ondülesiz olması gerekmektedir. Seramikler arasında seviye farkı, desen hataları, renk değişikliği ve bozuklukların olmamasına dikkat edilmelidir. Kırık ve parça seramikler kullanılmamalıdır. Döşeme kenarlarında yarım veya parça kullanılması gerektiğinde seramiklerin muntazam şekilde kesilmiş olması gerekmektedir (Özkır 1999).

e)ASFALT: Teknik olarak asfalt, sadece döşemeleri oluşturmak için agrega ile karıştırılan çimentosal malzeme olan asfalt çimentosunu ifade etmektedir. Bununla beraber asfalt döşeme, asfalt beton ve ziftli beton

terimleri elde edilebilen, döşemeleri oluşturan asfalt ve agrega karışımları olarak tanımlanmaktadır. Asfalt-agrega karışımlarının en yaygın kullanım tipi asfalt betondur. Asfalt beton ısıtılmış asfalt çimentosu ve ısıtılmış agrega karışımıdır (Özkır 1999).

Asfalt, ısıtıldığı zaman tedricen eriyerek sıvı hale gelen ve rengi siyahtan koyu kahverengiye kadar değişebilen katı ve yarı katı bir malzemedir. asfaltın koyu rengi dışında plastik boyalar ve çeşitli renklerdeki agregalar ile renk çeşitliliği sağlanabilmektedir (Özkır 1999).

Asfalt döşemeler en ucuz ve en yaygın olarak kullanılan zemin döşeme tipleri arasında sayılabilir. Asfalt döşemelerin bakım isteği çok azdır. Yeniden kaplamaya gerek kalmadan yaklaşık 10 yıl dayanabilmektedirler. Asfalt bozuk zeminleri kolayca kaplayabilen akıcı bir materyal olduğu için geniş bir kullanım alanına sahiptir (Uzun 1997a). Asfalt basınçla karşılaştığında esneyebilen bir malzemedir. Asfalt, ortamı daha sert materyallerden daha özgün bir şekil verir (Booth 1983).

6.2.3.2.Gölgeleme Elemanları

İnsanlar zaman zaman sığınma ve korunma isteği içinde olurlar. Işık ve gölge yoğunluğu ve yağış durumu dış mekanda korunmayı zorunlu kılar (Uzun 1997a).

Bu amaçla yapılan ve daha çok dinlenme ihtiyacını karşılayan gölgeleme elemanlarının bilinçli olarak projelendirilmesiyle yöresel karaktere uyumlu bir tasarım içinde çevreyle ilişki kolayca sağlanabilir (Uzun 1997a).

Ülkemizde olduğu gibi güneşi bol yerlerde ya da yağmuru bol ülkelerde dış mekan düzenleme çalışmalarında çok kullanılan gölgeleme

elemanları, gölge sağlama işlevleri yanında oturma-dinlenme, dış koşullardan koruma (yağmur-rüzgar-toz vb.), mekan oluşturma ve ilgi ya da odak noktası olma işlevlerini üstlenir. Bu işlevlere ek olarak mekana üçüncü boyut kazandırması da planlama açısından önemlidir (Yılmaz 1997b).

Gölgeleme elemanları aşağıdaki özelliklere sahip olmalıdır (Stevens 1987):

-Her türlü şekle uyum sağlayabilmelidirler.
-Uzaktan kolaylıkla görülebilmelidirler.
-Kolaylıkla ulaşılabilmelidirler.
-Tasarımda gerekli alanlarda anahtar açılım kullanımları olmalıdırlar.
-Güzel görünümlerin izlenebileceği şekilde konumlandırılmalıdırlar.
-Ana yaya arterlerine yakın bölgelerde konumlandırılmalıdırlar.

Gölgeleme elemanlarının tasarımları insan ölçülerinden yola çıkılarak yapılır. Yükseklik genellikle 2-2,30 metre arasındadır. Genişlikleri kullanım amacına göre değişmekle birlikte genellikle güneşin geliş açısına göre ayarlanır (Yılmaz 1997b). Ayrıca yükseklik ve genişlik ölçü kriterlerinde; çevrede yer alan ağaçların taç genişliği, gökyüzünün görülebilirlik sınırı, gölgeleme elemanında yapılması planlanan aktivitenin özelliği ve kullanılarak donatı ve möbleler de dikkate alınmalıdır (Güney 1996).

Gölgeleme elemanları tasarlanırken ayrıca birleşim ve ek yerlerinin sağlam yapılmasına ve zemine sağlam bağlanmasına dikkat edilmelidir.

Gölgeleme elemanlarını değişik türleri vardır. Örneğin, çardak ve pergolalar sadece güneşe karşı korumalı, düz çatılı ve genellikle bitki sardırılmış yarı açık tiplerdir. Kameriye, gazebo ve kiosklar ise üzeri tamamen kapalı özel yapı elemanlarıdır (Yılmaz 1997b).

Gölgeleme elemanlarının yapımında çeşitli malzemeler kullanılabilir. Ahşap, metal, prekast malzemeler, çadır bezi bunlardan bazılarıdır.

1-Doğal Malzeme

a)AHŞAP: Gölgeleme elemanlarının yapımında en çok kullanılan malzeme ahşaptır. Gerek işlenmesinin, montaj ve demontajının kolaylığı, gerekse doğal malzeme olarak sahip olduğu estetik etkileri nedeni ile tercih edilmektedir (Güney 1996).

Amaç sadece gölgeleme olduğunda malzeme olarak ince veya hafif olduğundan ahşap malzeme kullanılır. Bunların aralık ve eğimlerinin güneşin geliş açısına göre ayarlanarak alt kısmın istenilen derecede gölgelenmesi sağlanır. Gölgeleme dışında yağmur ya da kirletici unsurlara karşı da bir koruma amaçlanıyorsa bez, branda, prekast malzemeler gibi değişik örtüleme malzemeleri kullanılabilir (Yılmaz 1997b).

Ahşap lata elemanlar, çatıda sarmaşık ve asmalarla çekici bir sunu oluşturabilirler. Bu yapılarıyla güneşi ve rüzgarı belirli oranda filtre ederek çevre konforunu arttırırlar (Uzun 1997a).

Ahşap kasetler hareketli veya sabit formda yapılarak çatı düzleminde ışığı en iyi şekilde kontrol edebilirler. Latalara oranla örtü malzemesi olarak daha ağır bir zati yük verirler (Uzun 1997a).

Ahşap malzeme çok çeşitlidir. Dayanıklılığı ağacın türüne bağlı olarak değişkendir. En dayanıklı ağaçlar sedir, gürgen, kayın gibi sık dokulu olanlardır. Ancak işlemden geçirilmedikten sonra en dayanıklı ağaçlar bile ağır dış ortam koşullarına belirli bir süre dayanırlar (Sayan 1990).

Bir ahşabın dayanıklı olmasının ilk koşulu kurutma işleminden geçirilmesidir. Kurutma ya doğal olarak güneş altında ya da yapay olarak fırınlarda yapılır. Doğal kurutmada istenilen kuruluk elde edilemez. Ancak yapay kurutmada kısa zaman içinde istenilen kuruluk sağlanır. Kurutmadan geçirilmiş ahşap tüm çevre koşullarına karşı dayanıklılık kazanır (Sayan 1990).

Tam anlamıyla koruma ahşabın kurutmadan sonra emprenye edilmesi ile sağlanır. Kurutma işlemiyle ahşabın bünyesindeki su çıkarılır. Emprenye işlemiyle de lifli dokunun içine değişik emprenye maddeleri basılır. Emprenye maddelerinden bazıları katran, ferol ve halojenli bileşiklerdir. Emprenye edilmiş bir kayın kerestesi en az 35 yıl çevre koşullarından etkilenmez (Sayan 1990).

Ahşaba alternatif olan bambu örtüler filtre edilmiş gölge sağlarlar. Ahşap latalara oranla daha doğal ve daha yoğun gölge yaratabilirler. Bambu ve kamışların kullanımı bölgesel yapıya direkt bağlı olduğu için kullanım alanı ahşaba göre daha dardır (Uzun 1997a).

2-Endüstriyel Uygulama

a)METAL: Demir veya alüminyum boru veya profilden elemanların yine aynı metalden yapılmış bağlantı elemanlarıyla birleştirilmesi ile oluşturulurlar (Güney 1996).

Profil demirin gölgeleme elemanlarında kullanılması değişik formların daha kolay uygulanması yönünden avantaj sağlar. Ayrıca içlerinde en sağlam malzemedir. Profil demirin tek dezavantajı özellikle nem oranı yüksek olan kıyısal bölgelerde kolay paslanabilmesidir. Bu nedenle her altı ayda bir ya da yılda bir bakım işlemleri (zımparalama, boya) yapılmalıdır (Sayan 1990).

Alüminyum gibi dış çevre şartlarına dayanıklı malzemeler çatı örtüsü için kullanılabilir. Bir çok renk ve formda alüminyum paneller bu amaçla kullanılabilir. Yalnız alüminyum çatı örtüleri yağmurlu ve rüzgarlı havalarda gürültü düzeyi yüksek bir mekan yaratabilirler (Uzun 1997a).

b)PREKAST MALZEMELER: Sert PVC, polikarbonat, fiberglas, akrilik levhalarla birlikte özellikle gazebolarda kiremit örtüden yararlanılmaktadır (Stevens 1987).

c)ÇADIR BEZİ: Ayrıca son yıllarda örtü malzemesi olarak pamuklu ve sentetik dokumalardan da yararlanılmaktadır. Branda ve bez örtüler güneşe, rüzgara ve yağmura dayanabilen nitelikte olmalıdır. Bu tip çatı örtüsü basit detay ve hafif bir yapı gerektirir. Buna karşın hava akımını ağırlaştırıcı bir yapı ortaya koyabilir (Uzun 1997a).

d)KOMBİNE MALZEMELER: Taş, tuğla veya beton dikmelerin üzerine metal ya da ahşap taşıyıcı elemanların kombine kullanımları ile yapılan gölgeleme elemanları ile; metal dikmeleri ve ahşap yatay elemanlarla yapımları söz konusudur. Tek malzemeli ya da kombine olanların seçiminde rol oynayan faktörler; çevreye uyum, çevre koşullarına dayanıklılık, beklenen işlevler ve tasarımcının tercihidir (Güney 1996).

6.2.3.3.Duvarlar

Dayanıklı, uzun ömürlü yapı elemanlarının (taş, tuğla, beton, blok) birbirine bağlanması ya da çakıl, kum ve çimentonun karışımıyla yapılan betonun belli formlar içinde dökülmesi ile elde edilen solid kitlelere duvar denilir (Uzun 1997a).

Başka bir tanıma göre ise; duvar, arazinin insan yaşamı ve gereksinimi için planlanıp kullanılmasında, kuşatma işlemi yanında yük taşıma ve yan güçlere karşı dayanıklılık gösteren yapısal elemanlardır (Özdikicioğlu 1990).

Dış mekan düzenlemelerinde iki tip duvar kullanılır.

-İstinat Duvarı,
-Sınırlayıcı Duvar.

Kıyılarda yer alan düzenlemelerde genellikle az veya çok denize doğru eğimin bulunduğu alanlardır. Çoğu kez teraslamalar yapılmaksızın rekreasyonel kullanımların getirilmesi olası değildir. Yapılacak teraslamalar, arazinin doğal plastiğini bozmadan gerçekleştirilmelidir. Teraslamanın yapılması ise eğim derecesine göre ön tarafta istinat duvarlarının yapılmasını gerektirir. İstinat duvarları dayanım gücüne göre arkalarındaki toprağı tutarlar. Eğer duvar üst kotu zemin kotu üzerine çıkarılır ve üzerine düzgün kapak taşı konulursa istinat duvarı aynı zamanda oturma, dinlenme işlevlerini de (duvar bank) üstlenir (Sayan 1990).

İstinat duvarlarında drenajın sağlanması, özellikle sağanak yağışları fazla olan yerlerde çok önemlidir. Yağış sularının kısa sürede drenaj kanallarına iletilecek şekilde toplanması gerekir (Sayan 1990).

Kıyı alanlarındaki düzenlemelerde sınırlayıcı duvarlar daha çok denize paralel yürüme yollarının denize bakan tarafında destek ve güvenlik sağlamak amacıyla uygulanabilir (Sayan 1990). Günümüzde sınırlayıcı duvarların su kenarındaki boyları kısaltılmış ve oturma işlemine yönelik seyir oturma alanları olarak tasarlanmaya başlanmıştır.

Sınırlayıcı duvarlar aynı zamanda; aynı düzlemde yer alan farklı kullanımların ve kullanıcıların birbirinden kısmen ayrılmasının istendiği alanlarda ve oturma işlevini de görmesi amacıyla da kullanılmaktadır (Başal 1997c).

Duvarlarda kullanılan malzemelerin seçiminde iklimsel özellikler, dayanıklılık ve yerel koşullar gelmektedir. İklimsel özelliklerden ışığın gelişine göre yansıma ve parlama alanda istenmeyen bir özelliktir. Bu nedenle duvarların çevresinde bitkisel doku kullanımı önemli bir unsur olmaktadır. Ayrıca kullanılacak malzemenin yüke, aşınmaya ve iklimsel koşullara karşı dayanıklı olmasıdır. Kullanılacak malzemenin yakın çevreden seçilmesi çevreye uyum ve düşük maliyet sağlayacaktır (Başal1997c).

Dış mekanda duvarlarda kullanılacak malzemeler aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir.

1-Doğal Malzeme

a)TAŞ: Taş malzemesi duvarlarda harçlı ya da harçsız olmak üzere iki şekilde kullanılmaktadır.

Kıyısal bölgelerdeki planlamalarda, istinat duvarları, beton malzemeden çok ortamla uyum sağlayan doğal taştan örülebilirler (Uzun 1997a).

Ocaktan çıkarılan ya da herhangi bir yerden toplanmış taşların aralarında bağlayıcı kullanılmaksızın birbiri üzerine bindirilerek örülebilir. Bu duvarlara kuru duvar adı verilir. Dış mekanda kuru duvarlar meyilli alanlarda istinat duvarı, kaya bahçelerinde eğim tutucu ve bitki duvarı olarak yapılabilir (Uzun 1997a).

Harçlı taş duvarlar, gerek görsel yönden gerekse taşıyıcı özellikleri nedeni ile dış mekanda yaygın bir kullanım alanı bulurlar. Özellikle taş kaynağı ve çeşitliliğin bol olduğu bölgelerde çok güzel taş duvar örneklerine rastlanmaktadır. Taş kullanımı çok eski devirlere kadar gitmektedir. Taşın hava koşullarına dayanıklılığı ve bizzat kendisinin taşıma gücünün fazlalığı nedeni ile kullanılmış ve zamanla yapı sanatının en soylu malzemesi haline gelmiştir. Bu nedenle geleneksel yapı malzemelerinin başında sayılabilir (Uzun 1997a).

Taş duvarlar, kullanılan taşın işlenme durumuna ve şekillerine göre birçok farklı görünüm ve özellikte yapılabilirler.

Sel taşından yapılmış duvarlar: Dere yataklarından toplanan yuvarlak yüzeyli taşlarla örülen bu duvarlar çoğunlukla taşıyıcı olmayan, alçak, dekoratif amaçla kullanılır.

Moloz taş duvarlar: Dış mekan çevreleme elemanı olarak sık rastlanan bir duvar tipidir. Ocaktan gelen taşların hiç işlenmeden veya çok az düzeltilerek duvar yapımında kullanılması sonucunda ortaya çıkan duvarlardır (Küçükerbaş 1985). Moloz taş duvarlar dış mekan çalışmaları için çevreleme olarak yapıldığı gibi her tip peyzaj yapı kitlesi temelleri için de kullanılabilir. Ayrıca çeşitli istinat duvarları da moloz taşından yapılabilir. Moloz taş duvarın ön cephesi çeşitli boyutlardaki kesme taşlarla kaplanarak dekoratif duvarlar elde edilebilir (Uzun 1997a).

Yatay derzli moloz taş duvarlar: Bu tip duvarın moloz taş duvardan farkı, örgüde kullanılan taşların düzgün tabakalı, dörtgen şekilli olmasıdır. Kullanılan taşlar çeşitli boyutlarda ve kalınlıkta olabilirler (Uzun 1997a).

Mozaik şekilli taş duvar: Beşgen ve altıgen şekilli moloz taşlarla yapılır. Cephe görünümü mozaik ya da düzensiz petek şeklindedir. Dekoratif amaçlar için uygun bir duvar örgü şeklidir (Uzun 1997a).

Kaba yonu taş duvar: Duvar yüzünün daha düzgün görünmesi ve moloz taş duvarlara oranla daha sağlam olması için duvar örgüde kullanılan taşların yatak ve yüzleri kabaca işlenerek yapılan duvarlardır (Uzun 1997a).

*İnce yonu taş duvar:*Taşçı kalemi ile ince işlendikten sonra oluşturulan duvardır. Düzgün yüzeyleri ile estetik yönden kuvvetli bir duvar çeşididir (Küçükerbaş 1985).

Kesme taş duvar: Duvar örgüsünde kullanılan taşın tüm yüzleri işlenirse kesme taş adı verilir. Tarihi bahçelerde özellikle Rönesans devrinde, çevreleme amacıyla bu tip duvarlara çok yer verilmiştir. Günümüzde uygulaması az görülmektedir. Daha çok dekoratif amaçlı kaplama olarak kullanılır (Uzun 1997a).

b)AHŞAP:Sınırlayıcı duvarlar betondan veya taştan yapılabilir. Ancak tercih edilemez. Çünkü her ikisi de görsel kaliteyi azaltıcı faktörlerdir. Beton, taş veya tamamen kapalı diğer elemanların yerine ahşap malzeme kurulabilir. (Sayan 1990). Ayrıca neme dayanıklı ahşap malzemeler istinat duvarlarında da kullanılmaktadır.

2-Endüstriyel Malzeme

a)TUĞLA: Tuğla duvarlar, çevreleme elemanı olarak materyal özelliği yönünden kentsel mekan içinde daha etkili görünümler sağlayabilir. Özellikle bu etki tuğla rengi, dokusu ve kullanılan harcı ile görsel olarak zengin etkiler yaratmaktadırlar. Tuğla duvarların dolu tuğlalardan yapımı ve örme

tekniklerine uyumu (derzlerin üst üste gelmemesi vb.) duvarın dayanıklılığını artıracaktır. Tuğla duvarlar mutlak surette taş temel ya da beton sömel üzerine oturtulmalıdır. Çünkü tuğla toprak altı koşullarına istenilen düzeyde dayanıklı değildir. Tuğla duvarlar dış mekanda istinat duvarı, dekoratif duvar ve kaplama olarak kullanılabilirler (Uzun 1997a).

b)BETON:Dış mekan tasarımında beton duvarlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle hazır betonun yaygınlaşması ile hızlı olarak duvar yapımı sağlanabilmektedir (Uzun 1997a).

Çevreleme elemanı olarak kullanılan blok duvarlar genellikle çimento ürünü olan betondan yapılmaktadır. Bu nedenle materyal karakteristiği olarak iki ana gruba ayrılabilir. Bunlardan birincisi yerinde dökülen bloklar, ikincisi ise atölyede imal edilerek kullanılacağı yere taşınan bloklardır (Uzun 1997a).

Dış mekan çalışmalarında, yerinde dökülen bloklara istinat duvarları hariç tutulursa pek sık olarak rastlanmamaktadır. Çünkü form ve kalıp çalışması oldukça pahalıdır. Atölye ve fabrikalarda imal edilen bloklar ise daha fazla kullanım alanı bulmaktadır. Bunlar genel olarak üç tipe ayrılabilir (Uzun 1997a).

-Sade bloklar (briket, asmolen vb.),
-Profilli bloklar,
-Yüzeyli bloklar.

Sade bloklar küçük atölyelerde yapılır, işçilik ve materyali bölgesel koşullarda ve yapım tekniğine göre değişir. Dış mekan uygulamalarında dikkatli çalışıldığında desen ve tekstür yönünden güzel, dekoratif ve fonsiyonel sonuçlar almak mümkündür. Profilli bloklar, büyük atölye ve fabrika ürünü olarak düzgün şekilli, değişik boyut ve tertip özelliğindedir.

Profil blokların yüzeylerine istenildiğinde desen ve doku da verilebilmektedir. Bu sayede dekoratif amaçlı kullanılabilmektedirler. Yüzeyli bloklar, değişik agregat malzemeler ve renklerle en az bir yüzeyi dokulu olarak imal edilir. Değişik boyut, desen ve renklerde olabilir. Görünümleri diğer bloklara oranla doğal materyale yakın ve sıcaktır. Bu nedenle duvar yapımı dışında kaplama malzemesi olarak da kullanılabilirler (Uzun 1997a).

Ancak beton duvarlar bazı kullanımlarda estetik görünüm açısından zayıf kaldığı için bitkilerle ya da taş-tuğla ile kaplanır.

Örneğin; yüksek duvarlarda gerideki toprağın rahatlıkla taşınabilmesi için dayanımın fazla olması gerekir. Bunun için beton çekirdek bir istinat duvarı örülmesi gerekmektedir. Ancak görsel olarak beton duvarların etkisini artırmak için üzerleri taşla kaplanabilir (Sayan 1990).

Ya da istinat duvarının yüksekliği çok fazla olacaksa kademeli yapılması tercih edilir. Kademeli tasarımda taban genişliğini gizlemek ve görünümü güzelleştirmek için aynı temel üzerinde çift beton istinat duvarı yapılabilir. İki duvar arasındaki boşluk toprak ile doldurularak kısa köklü bitkiler ekilebilir (Uzun 1997a).

6.2.3.4.Teraslar

Kıyı alanlarındaki rekreaktif kullanım alanlarına uygun kullanımları getirebilmek çoğu kez teraslamalarla olasıdır. Ancak alanda terasların dağılımı iyi ayarlanmalıdır (Sayan 1990).

Alanda yapılabilecek büyük teraslar, toplanma-dağılma için bir odak noktası niteliğinde düşünülmelidir. Daha küçük ölçekli teraslar hem araziye uyum sağlamalı hem de geçiş bölgelerini oluşturmalıdır (Sayan 1990).

Terasların büyüklüğü 50-500m^2 arasında değişir (Tanrıverdi 1975).

Teraslar düzenlemenin tüm ahengi içinde formal ya da informal şekillerde planlanır. Terasın şekli üzerinde diğer kullanımların, bu kullanımlara uzaklığın, tüm yol sirkülasyonu ve terasa bağlanan yolların büyük etkisi vardır (Tanrıverdi 1975).

Yaya yolları ile terasların bağlantıları basamaklar yerine rampa ile çözümlenmesi çocuk arabaları ve özürlü insanların araçları için yararlı sonuçlar ortaya koymaktadır (Uzun 1997a).

Güneş, toz, gürültü ve rüzgara engel olmak için teraslar çoğunlukla iki tarafı duvar, buzlu cam, ahşap kafes, çalı ve çitlerle çevrilir. Üstleri ise açık, yarı açık veya kapalı olabilir (Tanrıverdi 1975).

Teraslar, üzerine çardak, ahşap veya demir pergola inşa edip üstlerini sarmaşık bitkileri ile örterek kısmen gölge sağlanabilir. Açık terasların güney ve batı yönlerini ilkbaharda erken yaprak döken iri yapraklı ağaçlarla kapatmak suretiyle yaz mevsiminde gölge, ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde güneş temin edilir (Tanrıverdi 1975).

Teraslar müstakil olarak planlanacağı gibi teras-havuz, teras-pergola, teras-pergola-havuz şeklinde de planlanabilir. Birbirlerini tamamlayan bu elemanların ikisinin veya üçünün bir arada kombine olarak planlanması daha etkili ve fonksiyonel olur (Tanrıverdi 1975).

Terasların planlanmasında dış çevre koşullarının yanı sıra çeşitli alan kullanışları ile terasların fiziksel yapılarının ilişkili olarak düzenlenmesi

gerekir. Çok kere otopark ve çocuk oyun alanları ile bitişik terasların dinlendirici fonksiyonlarında aksaklıklar ortaya çıkmakta fakat kullanım yoğunlukları artmaktadır (Uzun 1997a).

Teraslar gece kullanımı açısından önemli fonksiyon içeren dış mekan birimleridir. Bu amaçla yapılacak aydınlatma önemli bir konu olarak ele alınmalıdır. Çünkü aydınlatma elemanları ve ışık, insanı mekana davet eder. İyi düzenlenmiş bir teras aydınlatması, önemli görsel etkiler ortaya koyarak güzel çevreleri sergiler. Buna karşın ışık, gece böcekleri ve sinekler için çekici olabilir. Bu olumsuz durumun ortadan kaldırılması için düşük voltajlı sistemler kullanılmalıdır (Uzun 1997a).

Terasların döşemesinde sert zemin döşemesinde kullanılan tüm malzemeler kullanılabilir. Ancak kendisinin bağlandığı yaya yolları ve diğer dış mekan elemanlarının malzemeleri ile uyum içinde olmalıdır. Böylece tasarım bir bütünlük arz eder.

6.2.3.5.Merdivenler ve Rampalar

Bir rekreasyon alanında yürüme yolları ve teraslar birbirlerine merdiven ve rampalarla bağlanırlar. Arazinin diklik veya yatıklığı basamakların sayısını ve rampanın dikliğini ortaya koyar. Basamaklarda bu durumu ayarlamanın yolu bakı noktası benzeri sahanlıklar tasarlamak rampalarda ise yatay uzaklığı artırmaktır (Sayan 1990).

Farklı seviyeler arasındaki bağlantıyı sağlayan ve düzenli aralıklarla kademelendirilen eğimli yollara merdiven denir (Sarı 1993). Başka bir deyişle iki farklı kottaki düzlemin çok sayıdaki küçük yatay düzlemle birleştirilmesini sağlayan yapıya merdiven denir.

Dış mekanda bir grupta basamak sayısı maksimum 10 veya 12 olmalıdır. Bir basamak grubunun göz seviyesinden yüksek olmaması arzu edilir. Böylece yaya merdiven sahanlığının en üst noktasına kadar olan yükseklik hakkında güvenli bir yargıya varabilir. Bir ya da iki basamakta ise görülmeme olasılığı nedeni ile en az üç basamağa yer verilmelidir. Beş veya daha fazla sayıda basamak için özellikle ıslak ve buzlu şartların hakim olduğu yerlerde korkuluk kullanılır.

Basamak büyüklüklerinin hesaplanmasında uygulanan genel bir kural;

2 Yükseklik + Genişlik = 65 cm (26 inç)'dir.

Bu kural ortalama bir insan adımının uzunluğundan yola çıkılarak geliştirilmiştir. Genel olarak kullanılan basamak ölçüleri, 14 cm yükseklik ile 38 cm genişlik ve 15 cm yükseklik ile 34-36 cm arası genişliktir.

Ancak bu formül %20-60 meyilli arazilerde kolay uygulanmakla birlikte, eğimin %60'ı geçtiği alanlarda uygulama zorlaşmaktadır (Tanrıverdi 1975).

Merdivenler dış mekanda; topraktan veya ağaçtan, basit veya yontulmuş taşlardan, beton veya mozaikten veya çimentolu çakıl döşeme olarak yapılabilirler ve yerine göre toprak veya çimle kombine edilebilirler (Pamay 1979).

Basamakların yapımında uygun materyal ve fiziksel detayın seçimi, yaratılmak istenen alanın karakteri ile de ilişkilidir. Aynı şekilde basamakların alan içindeki yerleri de onlara bir karakter kazandırır. Bir duvar ya da teras

önünde estetik unsur olarak yer aldıkları gibi, bir yolun sonunda dikkati çeken obje ya da odak noktası rolünü üstlenebilirler. Herhangi bir kompozisyon içinde büyük objeler tarafından takviye edilmiş olmaları, kendilerinin estetik ve fonksiyonel değerlerini yükseltir (Yılmaz 1997a).

Merdivenler açık alanda serbest olarak, bir tarafından duvara bağlı olarak veya iki duvar arasında oluşturulabilir. Duvarlar basamakların desteklenmesini sağladıkları gibi mimari bir eleman olma özelliği kazandırır ve tırabzan görevini de üstlenir (Yılmaz 1997a).

Duvarla teması olmayan merdivenlerde, yaya akışına ve basamakların kullanım biçimine uygun olarak, uygun şekilde (merdivenin her iki yanında, tek tarafında, ortada,...) korkuluk mutlaka kullanılmalıdır. Ayrıca sahanlıklarda ağırlıklı olmak üzere uygun aydınlatma mutlaka sağlanmalıdır.

Basamak kenarları prapet duvar veya bir küpeşte ile çevrilebildiği gibi kaya ve iri taşlarlara da basamak kenarları düzenlenebilir. Bu düzenleme çoğunlukla az sayıda merdiven olduğu zaman ya da tek tarafın duvar olduğu zamanlarda uygulanır (Uzun 1997a).

Basamaklarda aşağıdaki noktalar göz önünde bulundurulmalıdır (Yılmaz 1997a).

-Merdiveni oluşturan basamak gruplarındaki tüm basamaklar homojen yürüyüş genişliği ve yüksekliğine sahip olmalıdır.

-Standart basamak ölçüleri altına kesinlikle inilmemelidir.

-Basamaklarda su birikmesini engellemek ve drenajı sağlamak amacı ile yaklaşık olarak her 30 cm'de 0,5 cm eğim verilmesi yararlı olur.

-Merdiven sistemlerinin alt ve üst bölümlerinde güvenlik için merdivene yaklaşıldığını göstermek ve hissettirmek için renkli ikaz çizgileri ve

yüzey farklılığı (pürüzlülük) sağlanmalıdır. Ayrıca yatay ve düşey mesafelerin kolay algılanabilmesi için basamaklarda renk kontrastı oluşturulabilir.

-Her basamağın, ayağın ilk atıldığı ön bölümü rahatlıkla görülebilmeli ve zemin döşemesiyle karışmamalıdır.

-Basamak burunları içe doğru döndürülmelidir. Ani ve dik köşeli burunlardan düşme tehlikesi bulunulduğu için kaçınılmalıdır.

-Basamaklarda ıslandıklarında kayganlaşan malzeme kullanımından kaçınılmalıdır.

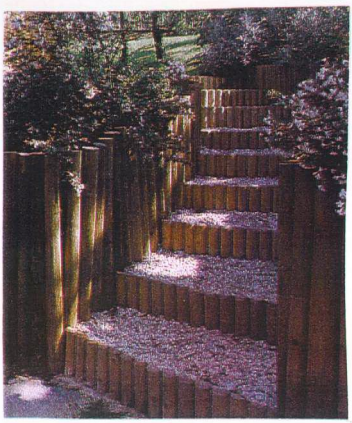
Merdivenleri meydana getiren basamaklar taş, beton, tuğla ve ahşap yapılabileceği gibi değişik nitelikte hazır basamaklarla da yapılabilir:

1-Doğal Malzeme

a)TAŞ: Dış mekanda merdivenler birbiri üzerine bir miktar bindirilerek dikdörtgen kesitli taşlardan yapılırlar (Özdikicioğlu 1990).

Taşıyıcı kısmı doğal taş olan merdivenler, istisnasız olarak münferit basamaklardan oluşur. Doğallık özelliğinden dolayı önemli yapılarda bugün hala doğal taşlar kullanılmaktadır. Doğal taş daha çok dış, nadiren iç veya esas taşıyıcı kısmı betonarme olan merdivenlerde kullanılır. Basamaklarda kullanılan doğal taşın cinsi önemlidir. Dış etkilere karşı dayanıklı olması gerekir. Doğal taş basamaklar tek tek işlenerek hazırlanır (Özdikicioğlu 1990).

b)AHŞAP:Bütün dış mekan elemanlarında olduğu gibi merdivenlerde de ahşap kullanıldığında tasarımda doğallık ön plana çıkmaktadır. Tek başına kullanıldığı gibi taş ile kombinasyonlu olarak da kullanılabilir.

Resim 6.8:Ahşap ve çakıl taşı kombinasyonlu merdiven örneği (Country Homes Aralık 2001)

2-Endüstriyel Malzeme

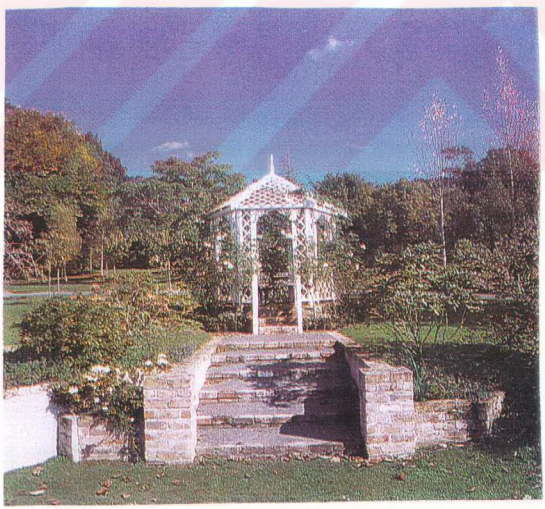
a)BETON: Farklı formlarda geliştirilebilen, uygulama kolaylığı, dayanıklılık ve estetik özelliklere sahiptirler (Onaran 1996).

Genellikle düz ve L şeklindeki basamaklar tek tabakalı demir donatılı veya donatısız olarak üretilmektedir. Değişik renk ve tekstür verebilen bu elemanlar ya beton bir temel üzerine harç kullanımı ile sabitleştirilerek ya da doğrudan toprak zemin üzerine döşenerek kullanılmaktadır (Onaran 1996).

b)TUĞLA: Birkaç basamaklı merdivenler bazen tuğlalardan yapılabilir. Tamamıyla tuğla döşeme ile çalışılmış bir alanda tek düzeliliği bozmamak için basamaklar da tuğladan yapılır. Çok fazla yağış alan bölgelerde harç içerisinde bulunan kireçten dolayı yağmur suları yukarıya doğru yükselerek tuğlanın renginde değişikliğe yol açabilir. Bunu önlemek için beton üzerine bitümlü bir koruma maddesi dökülür ve bu tabaka kuruduktan sonra tuğla döşemesi yapılır (Uzun 1997a).

Resim 6.9:Ahşap traverten kombinasyonlu merdiven örneği (Country Homes Ocak 2003)

Resim 6.10:Tuğla beton kombinasyonlu merdiven örneği (House Mart 1998)

Farklı yükseklikler arasındaki ulaşımı sağlamak dışında basamakların yapılma amacı, yayanın açık bir basamağı çıkması sırasında çevreyi ona kademe kademe sunmak veya çevresi kuşatılmış bir basamağı çıkarken bir sürprizi birden ortaya çıkarmaktır (Yılmaz 1997a).

Merdiven basamak grupları arasında sahanlık adı verilen platformlar bırakılır. Bu platformların genişliği adım adedi x 65 cm formülü ile hesaplanır (Uzun 1997a). Alanda her merdiven bulunan yerde koşullar elverdiği sürece mutlaka bir rampa da düşünülmeli ve tasarlanmalıdır.

Dış mekan yaya sirkülasyon bağlantıları için farklı kotlardaki düzlemleri (terasları) birbiri ile birleştiren basamaksız ve eğimli bağlantı elemanlarına rampa denir. Rampalar rahat yürüme, çocuk ve özürlü kullanıcıların arabaları için inme ve tırmanma olanağı sağlayacak eğimde ele alınmalıdır (Uzun 1997a). Ancak yürüyebilen kullanıcılar için kullanımı basamaklardan daha yorucudur. Bu durumda koşullar elverdiğince basamaklar ve rampalar birlikte tasarlanmalıdır.

Uluslar arası standartlara göre rampaların ideal eğimi %10'dur. Ancak bu değerin %8-%12 arasında olması kabul edilebilir. Dış mekan rampaları için maksimum eğim %20'yi geçmemelidir. Rampa eğimi %15'i geçtiğinde yürüme zorlaşır. Bu durumda düzenli aralıklarla sahanlıklar yapılmalıdır. Eğimin %20'nin üzerine çıkması durumunda eğilimli yüzeyin kademelendirilerek merdiven haline getirilmesi gerekir (Yılmaz 1997a).

Özürlü rampaları ise maksimum %8,33 (1/12) eğime sahip olmalıdır. Uzun ve dik eğimlerde, yaklaşık 9 m (30 ft) aralıklarla veya yön değişikliklerinin ortaya çıktığı yerlerde düz dinlenme alanlarına gereksinim vardır. Tekerlekli sandalyenin manevra yapabileceği bir genişlik yaratabilmek için bu düz alanlar bina giriş genişliğinin ötesine kadar uzatılmalıdır.

Tekerlekli sandalyenin güvenli bir şekilde rampa üzerinde yoluna devam etmesini sağlamak için 2 inç (5 cm) veya daha yüksek kenar engelleri kullanılır. Yetişkinler için olan tekerlekli sandalyeler 70 cm (27 inç) genişliğinde ve 10 cm (42 inç) uzunluğundadır. Rampanın minimum genişliği, bir tekerlekli sandalyedeki kişi ile bir yayanın aynı anda geçebilmesine olanak verecek şekilde, 120 cm (4 ft) olmalıdır. 150 cm (5 ft) genişlikteki bir rampa ise, aynı anda iki tekerlekli sandalyenin geçişine olanak vermesi nedeniyle arzu edilir (Uzun 1997a).

Tekerlekli sandalye kullanan insanların rampayı çıkışlarında yardımcı olmak için çoğu kez korkuluk duvarlarından yararlanılır. Bunun önüne, rampa yüzeyinden korkuluğun tepesine kadar yaklaşık 48 cm (19 inç) yüksekliğe sahip daha alçak ikinci bir korkuluk yerleştirilebilir. Eğer halka açık yürüme yollarında korkuluklar bulunmuyorsa eğim en azından girişte %5'i geçmemelidir (Uzun 1997a).

Yolların kesiştiği yerlerde rampaların maksimum eğimi %8,33 (1/12) olmalıdır. Fakat dar yollarda %16,66 (1/6) eğime izin verilebilir. Kesişme yerlerinde veya rampanın bir yolla buluştuğu yerlerde kullanım kolaylığı açısından, kenar engeli yol yüzeyinden 12 mm'den daha yüksek olmamalıdır (Uzun 1997a).

Rampaların uzun olması halinde en fazla 15 metrede bir en az 150 cm boyunda bir sahanlık bırakılmalıdır (Uzun 1997a).

Rampalar tasarlanırken şunlara dikkat edilmelidir (Yılmaz 1997a):

-Rampa-döşeme birleşme noktaları yuvarlatılmalı, ani ve dik köşeli birleşmelerden yayaların takılmasına, araçların sarsılmasına neden olduğu için kaçınılmalıdır.

-Rampaların eğimi alanın eğimi ile uyumlu olmalıdır.

-Rampanın bitip döşemenin başladığını uyaran özellikler verilmesi yararlı olur.

-Islandıklarında kayganlaşan malzeme kullanımından kaçınılmalıdır.

-Karanlıkta güvenli kullanımı sağlayacak ölçüde ışıklandırılmalıdır.

Rampalarda merdivenlerde ve sert zemin döşemelerinde kullanılan tüm malzemeler kullanılabilir. Ancak tekerlekli sandalyelerin ve bebek arabaların takılma tehlikesi ve zor ilerleme gibi istenmeyen unsurların alanda oluşmaması için düzgün yüzeyli malzemelerin kullanımı daha ağırlıklıdır. Ayrıca bütün kullanıcıların rahat kullanabilmesi için kaygan olmayan malzemeden yapılmalıdırlar.

6.2.3.6.Oturma Elemanları

Oturma elemanları, insanların konforu için olduğu kadar onların yorulan fiziki yapılarının dinlendirilmesi için gerekli olan konstrüktif elemanlardır (Uzun 1997b).

Düzenlenmiş rekreaktif alan içinde gezinen, oynayan ya da koşan bir kişi bir süre için oturmak, dinlenmek, izlemek, gözlem gibi amaçlarla uzun ya da kısa süreli olarak oturma gereksinimi duyacaktır (Uzun 1997b). Oturma elemanlarına; banklar, alçak teras basamakları, çıkıntılar, duvar banklar vb. örnek olarak verilebilir.

Oturma elemanı olarak düşünülebilecek çok değişik konstrüktif elemanlar bulunduğu gibi çok zengin malzeme çeşitliliği de söz konusudur. Tasarım ve materyaldeki geniş seçme olanağına karşın iyi yerleştirilmemiş ya da ölçümlendirilmemiş bir oturma elemanı fonksiyonel olamayacağı gibi dayanıklılık da göstermez (Uzun 1997b).

Yeterli bir oturma elemanının gerek estetik gerekse fonksiyonel amaçları karşılayabilmesi için; konfor, basit form, detayda basitlik, bakım kolaylığı, bitişlerde düz ve pürüzsüz yer, vandalizme dayanıklılık ve ergonomi özelliklerini taşıması gerekmektedir (Başal 1998).

Oturma elemanlarının tasarımında şunlara dikkat edilmelidir (Demiralp 1998):

-Yayalar için düzenlenen her mekanda gerekli eylemler ve istenen işlevlere bağlı olarak uygun oturma aralığı sağlanmalıdır.

-Yer seçiminde, trafik ve gürültü gibi rahatsız edici etkilerden yalıtılmış alanlar uygundur.

-Oturma elemanları kıyıdaki çevresel koşullara göre dayanıklı malzemelerden seçilmelidir.

-Oturma yerleri, oturacak kişilerin niteliklerine bağlı olarak farklı büyüklüklerde tasarlanmalıdır.

-Seyir olanağı veren yerlerde konumlandırılmalıdır.

-Oturma elemanları arasında yapılacak gruplamalar, kullanıcılar arası ilişkileri güçlendirecek veya sistemli bir ayrılma olanağı sağlayacak biçimde olmalıdır.

-Oturma alanları yeterli sürede gölge ve ışık alabilen, rüzgardan korunmuş yerlerde tasarlanmalıdır.

-Oturma elemanlarının yer aldığı dinlenme köşeleri oyun alanından yeterince uzakta planlanmalıdır. Buna karşın çocuk oyun alanının içinde ebeveynlerin çocuklarını kontrol altında tutabilmeleri için gereken banklar uygun yerlere yerleştirilmelidir. Oyun alanlarında da oyunların izlenebileceği sabit sıralar halinde olan oturma birimlerine yer verilmelidir (Uzun 1997b).

Oturma elemanları ahşap, metal, beton gibi malzemelerden yapılır.

1-Doğal Malzeme

a)AHŞAP: Bankların tasarımında oturma bölümleri daha çok ahşap olarak planlanır. Bu amaçla kullanılacak ahşaplar dış çevre koşullarına dayanıklı olmalıdır. Ahşap ve metal dışındaki beton bank elemanları ahşap ile birlikte kullanılarak sağlıklı sonuçlar elde edilebilir (Uzun 1997b).

Ahşabın oturma elemanlarında yaygın olarak kullanılmasını sağlayan birtakım olumlu özellikleri vardır. Bunlar; hafif ve dayanıklı bir malzeme olması, kolay işlenir olması, doğal renginin çekici ve sıcak olması ile vücut ısısını korumasıdır (Aykut 1997).

Resim 6.11:Ahşap oturma elemanı örneği (Brookes 1998)

b)TAŞ: Taşlar yontulduktan sonra oturma elemanı olarak kullanılabilirler. Ancak görsel olarak ahşap gibi sıcak bir etkiye sahip değildirler. Bu nedenle kullanım alanları sınırlıdır.

Resim 6.12:Taş oturma elemanı (Brookes 1998)

2-Endüstriyel Malzeme

a)METAL: Metal oturma elemanlarının kullanılışı kentsel çevre düzenlemelerinde yaygın olarak görülür. Ahşap malzeme ile birlikte kullanılan metal elemanlar, pik döküm, boru, boru profil ve çeşitli köşebentler olabilir. Metaller dış çevre koşullarından korunabilmesi için istenildiği şekilde boyanır ya da galvanize edilebilirler. Alüminyum profillerin oturma elemanları yapımında kullanılması kısıtlıdır. Çünkü dış çevre koşulları ile tahriplere karşı dayanıklılığı yeterli değildir (Uzun 1997b).

b)BETON: Oturma elemanlarında en çok kullanılan malzemelerden bir tanesi de betondur. Kullanım alanlarının yaygınlığının yanı sıra, form ve detayların sadeliği, bakım kolaylığı, uzun ömürlülüğü, dış koşullara ve fiziksel etmenlere karşı dayanıklılığı beton oturma elemanlarının kullanımlarında artış sağlamıştır. Özellikle beton ayak, U elemanı, yuvarlak ve düz formlu üretimleri ile tekli ve çoklu kullanımları değişik oturma grubu düzenlemelerine olanak sağlamaktadır. Beton malzeme tek olarak kullanıldığı gibi ahşap malzeme ile kombine olarak da kullanılmaktadır. Daha sıcak ve estetik ortamlar oluşturmada büyük rolü olan ahşabın beton malzemeye de estetik ve yumuşak bir görünüm kazandırdığı bir gerçektir (Onaran 1996).

c)DİĞER MALZEMELER: Son yıllarda dış koşullara ahşabın yeterli şekilde dayanıklılık gösterememesi gibi sakıncalı yönlerini giderici yeni

materyaller (fiberglas, PVC, verzalit vb.) ahşap yerine kullanılmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Konstrüksiyon çalışmaları içinde sentetik yeni materyallerin kullanımındaki hızlı gelişme göz ardı edilmemelidir (Uzun 1997b).

6.2.3.7.Donatı Elemanları

Konforun ve çevre kalitesinin göstergesi durumundaki oturma, barınma, korunma, kuşatma, ulaşım, danışma, aydınlanma, iletişim, oyun ve spor gibi temel fonksiyonları destekleyip güçlendiren, toplumsal yaşamı kolaylaştırıp kullanıcıların beğenilerini kazanan elemanlar donatı elemanları olarak adlandırılır (Başal 1997c).

Donatı elemanları ve möbleler; mekanın oluşumunda etkili, taban, kuşatma ya da çatıya bağlı olarak geliştirilip yerleştirilirler. Hareketli, yarı sabit, ve sabit olarak yerleştirilebilir ya da kendileri yapı özelliği taşıyabilirler. Kullanım alanlarını geliştirici, mekanı rahatlatıcı, yönlendirici, güvenliği artırıcı, varlığıyla çevreyi tanımlayıcı özelliktedir (Başal 1997c).

Donatı elemanlarının biçimlenmesini etkileyen faktörleri toplumsal etkiler, gelenekler, tarihi çevre, psikolojik etkiler ve malzeme özellikleri olarak gruplandırabiliriz (Öztürk 1991).

Donatı elemanlarının tasarım, üretim ve yerleştirilmelerindeki başarı; uyumlu bir çevrenin yaratılmasının temel koşuludur. Kullanıldıkları yerin mevcut ve gelecekteki karakterlerini güçlendirmesi ve çevresi ile bütünleşmesi çok önemlidir (Başal 1997c).

Ziyaretçilerin zorunlu olarak gerek duydukları elemanlardan bazıları bu grup içinde yer alır. Çeşmeler, bisiklet parmaklığı (bisiklet tutucu), çöp

kutuları, çiçeklikler, telefon kabinleri, posta kutuları, bilgi ve reklam panoları önemli olan donanım elemanlarıdır. Bu elemanlar (Sayan 1990):

-Kolaylıkla tanınabilmeli ve görülebilmeli,
-Karışıklığı giderecek yerlere yerleştirilmeli,
-Kolay kullanımı sağlayacak şekilde yerleştirilmelidir.

A. Bitki Kutuları

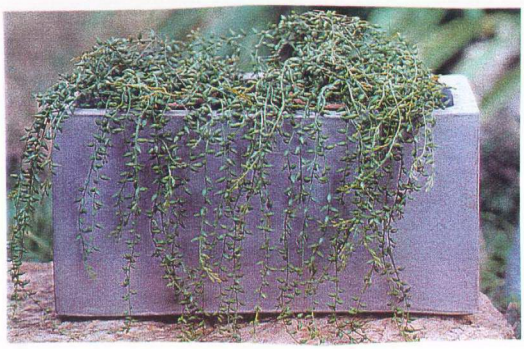
Bir tasarımda insana yönelik elemanlar bulunduğu kadar bitkiler için de kasalar, kutular, saksılar ve özel yetiştirme kapları gibi gerekli olabilen yapısal üniteler de yer alır (Uzun 1997b). Bitki kutuları estetik ve fonksiyonel amaçlı olarak kullanılabilirler.

Bitki kutularının boyutlandırılması, çevre koşullarına bağlı olarak yetiştirilmesi düşünülen bitki cinsine ve kullanılış amacına göre yapılır. Çoğunlukla bitki kasaları iki kişi tarafından taşınabilir büyüklükte olmalıdır. Bu ölçü için önerilebilecek en büyük boyut 40x60x30 cm olarak verilebilir (Uzun 1997b). Çeşitli materyallerden yapılabilen kutular taşınabilir olabildikleri gibi yerinde döküm sabit yapıda da olabilirler.

Bitki kutuları için kullanılacak yapım malzemeleri taş, beton, kil, metal, ahşap, fiberglas, asbestli çimento (atermit) olabilir (Uzun 1997b).

1-Doğal Malzeme

a)TAŞ: Taş bitki kutuları genellikle ağırdır. Taşın çeşidine bağlı olarak sağlamlık gösterir. Granit ve mermer kaplama çiçek kutuları, iyi detaylandırıldıkları zaman ise uzun ömürlü ve sağlam bir yapı gösterirler (Uzun 1997b).

Resim 6.13: Taş bitki kutusu örneği (Country Homes Eylül 2000)

b)KİL: Kil kaplar beton bitki kutularından daha yaygın kullanılmaktadırlar. Ancak kil bitki kaplarının kırılma olasılığı daha fazladır. Bu nedenle taşınmaları da zor ve riskli sayılabilir (Uzun 1997b).

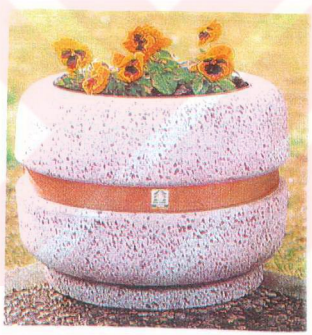
c)AHŞAP: Bitki kutularının yapımında ahşap malzeme de kullanılmaktadır. Ahşap kutu içine doğrudan dikim yapılmaz. Su geçirmez bir iç kaplama gereklidir. Ayrıca koruyucu boyalar kullanılabilir. Çeşitli formlarda ve renklerde yapılabilen ahşap bitki kutuları dış mekan koşullarına pek dayanıklı değildir (Uzun 1997b). Çeşitli formlarda ve renklerde yapılabilen ahşap bitki kasaları güzel ve sıcak bir görünüme sahip olmaları nedeni ile, görsel açıdan kullanıldıkları mekana katkıda bulunurlar (Aykut 1997).

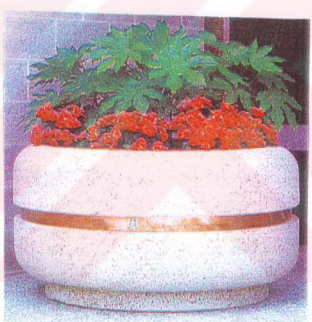
2-Endüstriyel Malzeme

a)BETON: Beton bitki kutuları ince demir teçhizat ile takviye edilerek betonarme kasa şekline sokulmalıdır. Betonarme kutular daha ince ve dayanıklı olur. Betonarme kasa kalınlığı, kasanın boyutu ile doğrudan ilişkilidir. Çiçek kasalarında beton yüzeyin renk, biçim ve dokusu ise değişik şekillerde olabilir. Beton bitki kasası şekli, çelik kalıp çalışmaları ile istenildiği formda düzenlenebilir. Beton renkli olarak da dökülebilir (Uzun 1997b).

Kalıp çalışmalarıyla istenilen formda üretilebilen bitki kasaları boru şeklinde, dikdörtgen, altıgen, kavisli, yuvarlak, konik, kare ve yöresel özellikler taşıyan geleneksel formlarda olabilmektedir (Onaran 1996).

Resim 6.14:Beton bitki kasası örnekleri (İston Şehir Mobilyaları Tanıtım 1998 Kataloğu)

b)METALLER: Metal kutular, toprak ile temas halinde hızlı olarak aşınmaktadır. Bunu önleyici olarak kimyasal maddeler kullanılmaktadır. Metal kutularda sıcaklık değişimi de hızlı olmaktadır. Bu olayı önleyici kaplama malzemesinin kutunun dışında kullanılması yararlıdır. Bakır, galvanize saç, çinko ve alüminyum gibi metaller bitki kutusunun yapımında kullanılmaktadır (Uzun 1997b).

c)DİĞER MALZEMELER: Fiberglas bitki kapları sipariş üzerine yapılabilmekte ve bu materyalle antik özellikli kaplar kolaylıkla taklit edilebilmektedir. Son yıllarda atermit bitki kutusu kullanımı yaygınlaşmakta, istenilen form ve renkte bitki kutuları kolaylıkla sağlanabilmektedir (Uzun 1997b).

B. Çöp Kutuları

Kentlerimizin artan nüfusu açık ve yeşil alanların kullanım yoğunluğunu artırmakta, yaya yolarının kirletilmesi önemli boyutlara ulaşmaktadır. Özellikle son yıllarda hazır yiyecek ve içecek satışındaki artış kamuya açık alanlarda çöp kutularının önemini ortaya koyarak kullanış alanlarını çoğaltmaktadır. Bu yapı çöp kutularının dış mekan kullanış birimleri ve yaya sirkülasyonu ile doğrudan ilişkili olacak şekilde planlanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü çöp kutuları diğer elemanlar ile fonksiyonel uyum içinde olmalıdır. Çevre elemanı olarak hissedilebilir olmalı ve aydınlatma elemanları, pergola, banklar ve döşemelerle bir bütünlük sağlayabilmelidir (Uzun 1997b).

Çöp kutuları konstrüksiyonel yapı itibariyle basit, sağlam, bakımı ve kullanışı kolay olmalıdır. Boşaltmalarda kutunun hasar görmemesi için içinin sepetli olması bir avantajdır. İyi bir çöp kutusu tasarımında kutu çöpü muhafaza etmekle kalmamalı, onu iyi bir şekilde gizleyebilmelidir. Ayrıca dış koşullara dayanıklı ve yanmaz yapıda olmalıdır (Uzun 1997b).

Beş tip çöp kutusundan söz edilebilir (Uzun 1997b):
-Bulunduğu zemine, döşemey bağlanmış olanlar (sabit),
-Bir direğe ya da kolona bağlanmış olanlar,
-Duvara monte edilenler,

-Büyük hacimli çöp kutuları,
-Geçici kullanışlar için portatif çöp kutuları.

1-Doğal Malzeme

a)AHŞAP: Doğal ya da bitkisel peyzajın ağırlıkta olduğu rekreasyon alanlarında ahşap malzeme kullanımı uygundur. Ancak ahşaptan yapılmış çöp kutuları, yanma ve çürüme riski altındadır. Bu bakımdan ahşap çöp kutuları öncelikle yağmurdan korunmuş çevrelerde kullanılmalı ya da kullanılacak ahşap emprenye işlemine tabi tutulmuş olmalıdır. Ayrıca, ahşap kutunun iç sepeti, galvaniz tel ve sac olarak yapılmalıdır (Aykut 1997).

2-Endüstriyel Malzeme

a)ALÜMİNYUM: Çöp kutuları yapım materyaline göre de bir çok özellikler göstermektedirler. Galvanizli saç ve sepetten yapılmış çöp kutuları geleneksel özellikler gösterir. Diğer taraftan, hafif ve kullanışlı olmaları nedeni ile alüminyum çöp kutuları içindeki tel sepet çürümemesi için plastik ve galvaniz kaplama olabilir (Uzun 1997b).

b)BETON: Beton çöp kutuları çöpü korumakla kalmamakta aynı zamanda onu gizleyebilmektedir. Dış koşullara dayanıklılığı ve yanmaz yapıda oluşları da kullanım avantajları arasındadır. Tekli olarak ya da diğer peyzaj elemanları ile birlikte kullanılabilmektedir (Onaran 1996).

Beton çöp kutuları tek parça olarak hazırlanmalı ve içinde bir sepet kısmı mutlaka bulunmalıdır (Uzun 1997b).

c)DİĞER MALZEMELER: Fiberglas ve polietilenin çöp kutusu yapımında gittikçe yaygınlaşarak kullanılmaktadır. Fiberglas kutuların iç sepetleri galvaniz tel ya da saçtan yapılır. Ayrıca, PVC ya da polietilenin kullanılışında da büyük bir artış söz konusudur (Uzun 1997b).

C. Tanıtma Levhaları ve Reklam Panoları

Tanıtma levhaları ve reklam panoları kentleşmenin yoğunluğu ile artan kent donatılarıdır. Bu donatılar gerek yazı gerekse figür ve şekil olarak bir çok bilgiyi sunabilir (Uzun 1997b).

Tanıtma levhaları ve reklam panoları diğer kullanım araçları ile uyumlu bir şekilde konumlandırılmaları ve görsel bir karmaşaya yol açmayacak uygun bir malzemeden yapılmalıdır (Aykut 1997).

Genellikle tanıtma levha ve panoların yerden yükseklikleri, yapım materyalleri ve grafik şekilleri konusunda standartlar oluşturmak kısıtlayıcı olabilir. Yapım materyali olarak bir kaya yüzeyi veya bir kütük şeçilebildiği gibi, ahşap, metal ve sentetik orjinli polimerizasyon ürünleri de kullanılabilir. Yapılacak çalışmalarda dış koşullara dayanıklılık olabilecek malzemenin seçimi önemlidir. Bazı materyaller ise dış koşullara dayanıklı hale getirilerek kullanılabilir (Uzun 1997b).

D. Telefon Kulübeleri

Günümüzde telefonlar, taşıyıcı ayaklar üzerinde, duvara monte edilmiş ve kabin içinde olmak üzere üç temel biçimde görülmektedir. İlk örnekleri ahşap ya da dökme demirden yapılmıştır. Son zamanlarda ise telefon kabinleri alüminyum ya da çelik çerçeveli cam yüzeyden yapılmaktadır. Günümüzde telefon kabinlerinde pek kullanılmayan malzeme olan ahşap, ısı ve ses yalıtımı sağlayan bir malzeme olması sebebi ile diğer malzemelere üstünlük sağlamaktadır (Aykut 1997).

6.2.3.8.Köprüler-İskeleler

Köprüler, uygun olmayan topoğrafik koşullar, engeller ve önemli trafik arterleri üzerinde rahat hareket için düzenlenmiş döşemelerdir. Diğer taraftan köprüler fonksiyonları yanında çevrenin güzelleşmesine olan katkıları nedeni ile önemli dış mekan elemanlarıdır. Ayrıca manzara noktaları, seyir terasları, güzel görünümlerin algılandığı manzara noktaları olarak dış mekan birimleri arasında köprüler önemli bir yer alır (Uzun 1997b).

Köprü tasarımında estetik değerlendirmeler de doğru ve başarılı çözümler için gereklidir. Özellikle kullanıcıların tercih ettikleri konum araştırılmalıdır. Köprü üzerinden, yukarıdan bakıldığında eğer altında su yüzeyi varsa, elde edilen su içi görünümleri, yansıma ve köprü üzerinde her iki yönden algılanabilir. Panoramik görünümler estetik değerlendirmeler için önemli tasarım kriterleridir (Uzun 1997b).

Köprülere yaklaşım hem yaya trafiği açısından hem de köprünün yapımı için gereken materyalin köprü yerine taşınması ve köprünün yapımı için gereken materyalin köprü yerine taşınması ve köprünün kurulması için değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur. Ayrıca çevrede yaşayanların köprü gibi yapılara karşı tahrip davranışının bilinmesi, materyal ve tasarım üzerine etkileyici olmakta ve çevrenin sosyo-kültürel açıdan da araştırılması gerekmektedir (Uzun 1997b).

Genelde köprüler, yaya yolları sisteminin bir devamıdır. Bu nedenle içinde bulunduğu alanın genel tasarım özelliklerini taşımalıdır. Köprülere yaklaşım bir rampa veya basamakla olabilir. Rampa eğimi 1/16'dan büyük olursa her 12 metrede bir sahanlık yapılır. Sahanlık ve rampaların genişlikleri aynı olmalıdır. En kısa sahanlık boyu 1,5 metreden az olmamalıdır.

Sahanlıklarda yayaların etrafı incelemeleri için oturma elemanlarına yer verilebilir (Uzun 1997b).

1-Doğal Malzeme

a)AHŞAP: Köprülerde üç tip döşeme materyali kullanılır. Ahşap bunların başında gelir. Çünkü ahşap hafif ve dayanıklı, kolay çalışılan ve tamiri mümkün olan bir döşeme malzemesidir. Yağışlara, neme karşı düzenli gözlem ve bakım ister, zaman zaman tamir gerektirir (Uzun 1997b).

Resim 6.15: Ahşap köprü örneği (Country Homes Ekim 2000)

Dış koşullara dayanıklılık açısından kullanılacak ahşapta meşe, çam ve melez ağaçlarının kullanımı yaygındır (Aykut 1997).

Köprü döşemelerinin eğim ve genişliği önemli olduğu kadar döşeme yüzeyinin de kaygan olmaması istenir. Ahşap döşeme bu amaçlar için en uygun malzemedir (Uzun 1997b). Ayrıca doğal görünüm veren malzeme olması nedeni ile de tercih edilmektedir (Aykut 1997).

Resim 6.16: Ahşap iskele örneği (Rees ve May 2002)

2-Endüstriyel Uygulama

a)BETONARME: Köprülerde sık kullanılan diğer bir döşeme şekli betonarme döşemedir. Atölyelerde hazırlandıktan sonra alana getirilip monte edilebileceği gibi alanda dökme olarak da yapılabilir. Ahşap döşemelere göre daha ağır fakat daha dayanıklıdır (Uzun 1997b).

b)METAL: Metal döşemeler atölyelerde galvaniz çelik kaplama olarak yapılır ve yerine getirilerek monte edilir. Döşemenin yapımında desenli çelik saçlar ve alüminyum paneller kullanılabilir. Metal köprüler yaya ve rüzgar hareketlerinde gürültü düzeyine ulaşan ses yapabilir (Uzun 1997b).

6.2.4.Aydınlatma Elemanları

Planlama alanının gündüz olduğu kadar gece görüntüsü de önemlidir. Özellikle iyi bir aydınlatma sistemiyle, kıyısal turistik bölgelerde etkin turistik yaşam, kıyı rekreasyon alanlarında sadece gündüz değil akşam da etkili olacaktır.

Planlama alanında aydınlatma elemanları, insan ölçeğinde tasarlanmalıdır. Bir yaya bölgesi aydınlatması için aydınlatma elemanları yer

düzeyine yakın tutulmalıdır. Bu yolla aydınlatma elemanları ile insan arasında ölçülü bir orantı kurulmuş olur (Sayan 1990).

Çoğu aydınlatma standartları ayakta duran bir yetişkinin göz seviyesine bağlıdır. Tekerlekli sandalye kullanan bir bireyin kabaca göz seviyesi 119 cm'dir. Tehlikeli olabilecek alanlarda özürlü kullanıcılar da düşünülerek gerekli aydınlatma standartları uygulanmalıdır (Başal 1997c).

Aydınlatma iyi görme şartlarının sağlanması için yapılır. Burada belirleyici etken yalnızca aydınlığın niteliği ve belli bir aydınlık düzeyinin devamlılığı önemli olmaktadır. Çünkü aydınlatma obje ve çevrenin özellikle geceleri doğal gün ışığının olmadığı zaman en iyi bir biçimde algılanması için denetlenebilir ışıklarla yapılan bir ışıklandırmadır (Uzun 1997b). Gölgeler kontrol edildiğinde büyülü, kontrolsüz olduklarında anlamsız etkiler yaratır (Güçlüten 1993).

Dış mekan çalışmalarında çevrede görülmesi istenen objeler için dış mekanda belli bir zamanda belli koşullarda ve belli bir amaç için görsel algılamayı sağlayacak düzeyde denetlenebilir aydınlatma istenir (Uzun 1997b).

İç mekan aydınlatmasına göre çok farklı olan dış mekan aydınlatması, çok değişik etkiler ortaya koyabilir. Özellikle spot ışıklandırma ağaçların, su gösterilerinin, heykellerin ve diğer öğelerin gece vurgulanmasını sağlar. Dış mekan aydınlatma tasarımında ışıktan tam yararlanma düşünülmez. Işıklandırmadan tam faydalanma görüşünün dışında kalınarak, gece görünüşünü ortaya koyabilen güzel etkiler sağlanmaya çalışılır (Uzun 1997b).

Mekanın işlevi aydınlatma projesini doğrudan etkiler. Fonksiyonuna uygun bir aydınlatma önemlidir. Dış mekan aydınlatmada çevre ve arka plan önemli bir konudur. Aydınlatmada kullanılacak lamba ve aygıtların belirlenmesinde arka planın ışıklılığı dikkate alınır. Aydınlatmada yanlış tasarım gözün yorulmasına ve kamaşmasına neden olabilir. Yakın çevrenin, arka planın karanlık olması halinde çevre ve objelerin daha az aydınlatılması uygun olabilir. Yakın çevre aydınlık, arka plan karanlık ise obje ve mekanlar aydınlık olarak planlanır. Yakın çevre ve arka planın ışıklılığı objenin yüzünün ışıklılığının saptanmasında etkili olan önemli bir unsurdur. Mekanın ve mekanı oluşturan objelerin formu ve yüksekliği, aydınlatma tasarımını etkileyici faktörlerdir (Uzun 1997b).

Yayalar için yapılacak aydınlatmanın amacı geceleri yaya yollarının emniyetli bir yer olmasını sağlamaktır. Yaya yollarında genellikle yaklaşık 2,5-4 metre boyunda yüksek aydınlatma ile 1-1,5 metre boyunda alçak aydınlatma aygıtları kullanılmaktadır. Bir yaya yolu aydınlatması duvara monte edilmiş bir büyük başlı armatür ile, duvarın içine monte edilmiş aydınlatma elemanı ile, ağaç dalına yerleştirilmiş aydınlatma elemanı ile de sağlanabilir (Uzun 1997b).

Yaya yolları en iyi şekilde doğrudan ve yukarıdan direk aydınlatmadan çok endirekt olarak yol boyunca aydınlatılabilir. Bu amaçla kullanılan direksiz, aşağı dönük aydınlatma aygıtları yumuşak ışık verebilir (Uzun 1997b).

Yeşil alanların aydınlatılması insana güven duygusu verir. Fakat yeşil alanlar yalnızca güvenlik amacıyla aydınlatılmaz. Bu mekanlarda gündüz ilgi çekemeyen bir çok obje gece aydınlatma ile özel ilgi odağı olabilir (Uzun 1997b).

Bitkilerin gece görünümleri gündüz olduğundan tamamıyla farklı bir karakter ortaya koyarlar. Spot ışıklandırma bitkilerin ölçü ve şeklini vurgulayarak etkinliğini artırır. Diğer taraftan doğrudan gelen aydınlatma şekli bitkileri vurgulayarak gölgelerini bir duvar veya pano üzerine düşürerek orijinal çizgiler ve etkiler ortaya koyabilir. Objelerin yukarıdan aşağıya aydınlatılmasında dal ve yapraklar zeminde ve silüette etkiler yaratarak orijinal görünümler verebilir (Uzun 1997b).

Su yüzeylerinin aydınlatılması gerek estetik açıdan gerekse fonksiyonel açıdan gereklidir. Su yüzeylerinin aydınlatılması daha çok düzenlenmiş su gösterilerinde yapılmaktadır. Gösteri aydınlatmaları için zaman zaman müzik eşliğinde hareketli su ve ışık oyunları, objeleri ilginç hale getirerek dekoratif görünümler ortaya koymaktadır. Dekoratif aydınlatmada ön plan görüntü alanı en parlak, orta kısım daha düşük bir aydınlatma düzeyi ile, arka plan ise değişik yoğunlukta çok kuvvetli olmayacak bir ışık düzeyinde aydınlatılır ve mesafe etkisi vurgulanarak görüntüye derinlik kazandırılır (Uzun 1997b).

Spor ve oyun alanlarının aydınlatılması yalnızca oyun alanının aydınlatılması demek değildir. Spor alanında zaman zaman değişik yerlerde ve değişik hızla hareket eden objeler görünür hale getirilmelidir. Ayrıca aydınlatma, seyircinin gözlerini yormadan oyunu yeterli düzeyde gösterebilmelidir (Uzun 1997b).

Dış mekanda renkli aydınlatmanın kullanımı sınırlı olmalıdır. Çünkü varolan renkleri çarpıtarak yapay etki yaratır. Bununla birlikte renklendirilmiş ışık dramatik etkiler yaratır. Bu çeşit aydınlatmayı geniş alanlardan çok, küçük alanlarda ve çok ilginç nesneleri aydınlatmada kullanmak gerekir. Koyu renklere göre açık renkler tercih edilmelidir (Güçlüten 1993).

Değişik renk camları olan ampullerle, ampulün üzerine gelecek şekilde asılan renkli fanuslarla, ampul üzerine yerleştirilen renkli jelatinlerle ve civalı lambalarla renkli ışık elde edilebilir. Renkli ışıklarla üretilen bazı etkiler vardır. Mesela, beyaz ışık dış mekan aydınlatmasında çok etkilidir. Renkler güneş ışığında göründüğünden daha değişik görünürler. Beyaz ışıkta yapraklar daha aydınlık ve parlak yeşil görünüm alırlar. Çiçekler ve diğer renkli nesneler daha berrak ve canlı olur. Mavi ve yeşil renkli ışık, yaprak ya da çiçekleri güzelleştirmez. Yapraklara soluk bir etki vermek istendiğinde bu ışıklar kullanılır. Renkli ışıklar yüzeyin özelliklerine göre kullanılmalıdır. Renkli cisimler en iyi beyaz ışıkta aydınlatılır (Güçlüten 1993).

Dış mekan kullanımı gündüz saatlerinde daha yoğun olduğu için ışık kaynaklarının estetik görünüşünün bu saatlerdeki önemi unutulmamalıdır (Uzun 1997b).

İki tip aydınlatma elemanı vardır (Güçlüten 1993):

-Yüksek aydınlatma
-Alçak aydınlatma

Yüksek Aydınlatma: Zarif, dekoratif ve enerji tasarrufu sağlayan armatürler olarak pik dökümden yapılmakta, boyalı bir direk üzerinde klasik konsollara değişik biçimde globlar yerleştirilmektedir. Pres kaynak sistemi ile boru eklemesi yapılan direklerin hücresine elektriksel bağlantıları yerleştirme olanağı vardır. Direk boyları isteğe göre belirlenebilmekte, direk üzerine ikili, üçlü, dörtlü konsollar eklenebilmektedir (Güçlüten 1993).

HARRİS 1988'e göre yüksek aydınlatmalarda kullanılan lambalar, civa buharlı, metal lahid veya yüksek basınçlı sodyum olabilir (Güçlüten 1993).

Resim 6.17: Yüksek aydınlatma elemanı örnekleri (Moonlight, 2002, <http:// www.moonlight.com.tr>.)

Alçak Aydınlatma: Alçak aydınlatma elemanları ile belirginleşen döşeme, kullanıcıyı yürümede rahatlatırken, göz hizasının altında çözümlenmiş bu aydınlatma ile mekanda yer alan bitki kitlelerinin karanlık silüeti ve aydınlatılmış gri fon, yürüyüş esnasında kolaylıkla izlenebilir hale getirilir. Civa buharlı ve akkor lamba, alüminyum veya paslanmaz çelik gövde kullanımı yaygındır (Güçlüten 1993).

Aydınlatma elemanlarını yapım malzemeleri yönünden aşağıdaki şekilde inceleyebiliriz:

Resim 6.18: Alçak aydınlatma elmanı örnekleri (Moonlight, 2002,<http:// www.moonlight.com.tr>.)

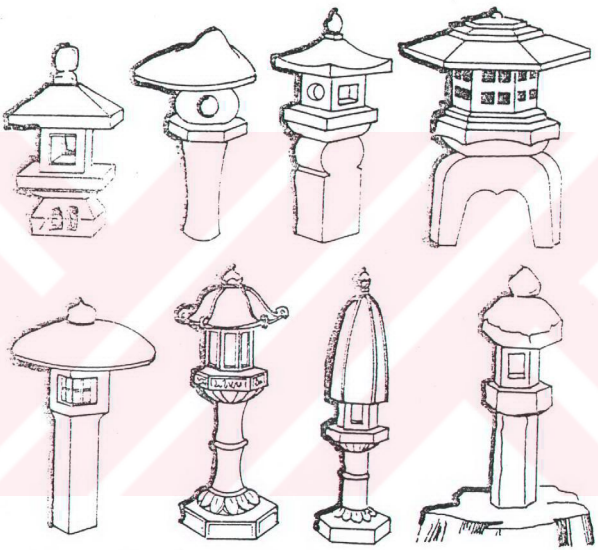
Resim 6.19:Alçak aydınlatma elemanı örnekleri (http://www.cmsgarden.co.uk.)

1-Doğal Malzeme

a)AHŞAP AYDINLATMA ARMATÜRLERİ: Ahşap, kolay şekil verme özelliği nedeni ile park, bahçe ve kentsel mekanlarda bulunan aydınlatma sistemlerinde de kullanılmaktadır. Emprenye edilmiş ağaç malzeme tercih edilirse sadece aydınlatma sistemi değil, uzun yıllar hizmet verecek dekoratif bir obje de kazanılmış olacaktır. Aydınlatma elemanları şekil, tertip ve tesis bakımından çevre mimarisine uygun olmalı hatta ona mimari bakımdan bir canlılık kazandırmalıdır. Bu açıdan ahşap aydınlatma elemanlarında değişik renk, form ve özelliklerde armatürler kullanılmalıdır (Aykut 1997).

2-Geleneksel Uygulama

a)TAŞ AYDINLATMA ELEMANLARI:Özellikle Japon bahçelerinde çok eski zamanlardan itibaren yoğun kullanıma sahip olan taş fenerler günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Eski Japon bahçelerinde çağlayanı, ırmağı, köprü ve okyanusu ifade edecek şekilde kullanılan taş fenerler, günümüzde estetik değeri için tüm bahçelerde kullanım alanı bulmuştur.

Şekil 6.4: Taş Fener Örnekleri (Uzun 1996)

b)METAL AYDINLATMA ELEMANLARI: Geleneksel kullanımlarda alüminyum en çok kullanımı olan malzemedir. Daha sonra çelik malzemesi gelmektedir.

3-Endüstriyel Uygulama

a)BETON AYDINLATMA ELEMANLARI:Görsel kalitenin yanı sıra yapımda kullanılan malzemenin dayanıklılığı da aydınlatma elemanının

tasarımında ön planda tutulmaktadır. Betonun dayanıklılığı modüler beton aydınlatma elemanlarının kullanımını artırmıştır. Beton aydınlatma direkleri santrifüj (savurma) metodu ile üretilen betonarme direklerdir. Üretimlerinde BS 35 tipi beton kullanılmaktadır. Kullanım yerlerine göre fonksiyonlarına göre çeşitli form ve boyutlarda üretilmektedirler (Onaran 1996).

b)METAL AYDINLATMA ELEMANLARI:Günümüzde en yaygın olarak kullanılan aydınlatma elemanlarıdır.

Aydınlatma elemanının diğer bir parçası olan lambalarda da malzeme çeşitliliği söz konusudur. Dış mekanda aydınlatma ülkemizde 1914 yılında İstanbul'da akkor lambalarla başlamıştır. Civa ve sodyum buharlı lambalarla aydınlatma ise 1950'li yıllara uzanır (Uzun 1997b).

Günümüzde ise bol ışık veren metalik halojen lambalar, yüksek basınçlı sodyum buharlı lambalar ile daha düşük basınçlı akkor lambalar kullanılmaktadır (Uzun 1997b).

6.2.5.Sanatsal Çalışmalar

Heykel ve plastikler alanın sanat değerini artıran, ona anlam ve canlılık kazandıran elemanlardır. Zevk verici, estetik ve sembolik gösteriler için kullanılırlar (Tanrıverdi 1975).

Plastiğin ölçüsü ve biçimi, yerleştirileceği mekanın ölçü ve kompozisyonuna uygun olarak seçilir. Örneğin; bir filamingo ya da leylekler heykeli su kenarında etkili görünüm sergilerler (Tanrıverdi 1975).

Ayrıca heykel ve plastikler mekanda asimetrik yerleştirilmeli yerleştirilecekleri yerde, görünmeyen kısımlarının daima kuzeye bakması sağlanarak güneye bakan ön kısımlarının gün boyu ışık almasına dikkat edilmelidir (Uzun 1997b).

Heykellerin arka kısımlarına kontrast renklerden fon yapılarak etkili silüet görünüşler sağlanır. Herdem yeşil konifer ağaçlar heykeller için çok güzel fon teşkil ederler (Tanrıverdi 1975).

Kuşluklar da (kuş evleri) değişik malzeme ve renkleri ile ayrıca alana çektikleri kuşların sesleriyle canlılık katan unsurlardır. Ayrıca yapım malzemeleri ile heykelsi özellik de taşırlar.

Heykeller ve plastikler dışında, alanda yer alan oturma elemanı, çeşme, duvar gibi elemanlar da biçimsel yönleri açısından alanda kendi işlevleri dışında görsel etkileri nedeni ile heykel ve plastik öğe işlevini de üstlenebilirler.

Ayrıca fonksiyonlarına göre heykellere yerleştirilecek olan çiçekler veya heykellere konan yemler alan kuşların ve kelebeklerin gelmesini sağlayacaktır. Bu da alanın görsel ve sessel olarak zenginliğini artıracaktır.

Resim 6.20: Kuş evleri (Rees ve May 2002)

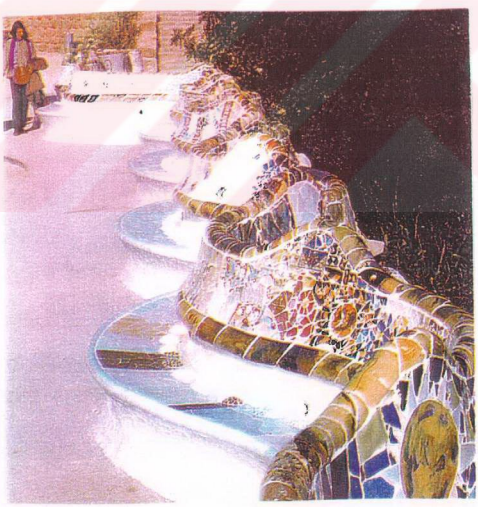

Resim 6.21: Alanda yer alan heykeller çiçekler ve yemler ile alan kuşların ve kelebeklerin gelişini sağlarlar (Country Homes Kasım 2000)

Resim 6.22:Ahşap kütüklerin şekillendirilmesi ile yapılmış bir oturma elemanı (Brookes 1998)

Resim 6.23:Seramik ile yapılmış oturma elemanları (Carandel And Vivas 1998)

6.2.6.Su Hayvanları

Su alanlarının oluşmasında ekolojik dengenin sağlanabilmesi için bitkiler kadar su hayvanlarına ve mikroorganizmalarına da ihtiyaç duyulmaktadır.

Balıklar suya görsel açıdan, renk, derinlik ve hareket verdiklerinden çekici olmakla kalmaz aynı zamanda bitkilerin fotosentez olayı için gerek duydukları CO_2 gazını solunum sonucu açığa çıkardıkları için ekolojik dengeyi oluşturma açısından gereklidirler. Ayrıca dipteki istenmeyen maddeleri yiyerek havuzun temiz kalmasına yardımcı olmaktadır (Şentürk 1990). Bir su alanı için gerekli olan balıkların minimum bir sayısı yoktur. Ancak su alanının bütününde balık olmazsa su alanı (özellikle havuzlar) sivrisinekler için bir yuva haline gelecektir (Kavaklı 1994).

Balıklar estetik özellikleri ve bitkilere sağladıkları faydalar dışında ayrıca dipteki istenmeyen maddeleri yiyerek suyun temiz kalmasına yardımcı olmaktadırlar (Parmaksız 1992).

Su alanlarında kullanılan balıklara şu türler örnek olarak verilebilir: havuz balığı (Carassius carassius), sazan (Leucisucs leuciscus), kızılkanat (Scardinius erythrophtalmus), yayın balığı (Silurus ssp.), yeşil kilizbalığı (Tinca tinca) (Parmaksız 1992).

Balıkların dışında salyangozlar, böcekler, kurbağalar, semenderler ve midyeler su alanlarının faunasını oluşturmaktadır. Salyangozlar ve midyeler bitki atıklarını ve algleri, kurbağalar ve semenderler ise böcekleri yiyerek biyolojik temizleyici görevi yapmaktadırlar (Parmaksız 1992).

Su alanlarında ayrıca su kuşlarının kullanımı da alana estetik yönden büyük kazançlar sağlamaktadır. Ördeklerin alanda kullanımı su bitkilerinin fiziksel etkilerinden alanı korumak içindir. Su alanları içinde ördekler için planlanan adalar, bu hayvanlara sığınak sağlamak amacıyla yapılmasının yanı sıra güzel görsel sonuçlar da ortaya koymaktadır (Parmaksız 1992).

Su tasarımı içinde en gösterişli ve sakin olanı kuğulardır. Kuğular, geniş su yüzeylerinde kuluçkaya yatabilecekleri korunmuş geniş bir adaya ihtiyaç duyarlar. Bu hayvanlar estetik yönleri ile kullanıcılar tarafından çok sevilmektedirler. Hatta bazen alanın simgesi olmaktadırlar: Örneğin Ankara Kuğulu Park.

Ayrıca bu alanlarda yapılacak köprü veya benzeri kullanımlarla burada yaşayan canlılar gözlenebilir.

Su alanlarında yaşayan su hayvanlarının bakımı, zararlılardan korunması, kuluçka dönemindeki ihtiyaçları gibi hususların aksatılmadan yapılması, suya estetik katan bu hayvanların ve su alanının devamlılığını sağlamak için gereklidir.

6.3. Bölüm Sonucu

Bu bölümde genel olarak tasarım yapılırken ele alınan iki unsur olan doğal olgular ve yapay olgular ele alınarak vurgulanmıştır.

Doğal olgular tasarımda birer veri tabanıdır. Bize tasarımımızın yönünü tayin eden unsurlardır. Bu unsurlar tabii bitki örtüsü, su, topografik yapı ve meteorolojik özelliklerdir.

Yapay olgular alanda mevcut bulunan doku yani doğal olguların üzerine yapılan ek unsurlardır. Yapay olguların uygulaması genel olarak aynı olmakla birlikte, kullanılan malzeme çeşidi ve baskınlığı iklimsel veriler ile su alanının özelliklerine göre değişiklik gösterir. Alana doğal olguların üzerine getirilen yapay unsurlar alan ile alanın doğal özellikleri ile uyumlu olmadığı zaman uygulamada kullanıcılar tarafından istenmeyen unsurlar doğabilir. Bu da alanın kullanım yoğunluğunu etkileyeceği için arzu edilmeyen bir mevzudur.

Tezin bu bölümünde genel olarak incelenen tasarım unsurlarından sonra kıyı alanları ile ilgili yasal mevzuatlar ele alınmıştır.

7-KIYILAR VE YASAL DURUM

7.1.Kıyılar ve Çevre Hakkı

Yaşanılır bir dünya istemi, günümüzde artık temel insan hakkı olduğuna göre, bu hakkın her yönden kullanılabilmesi için de öncelikle kıyıların korunması ve toplum yararına açık olarak tüm değerleri ile yaşatılması gerekmektedir. Çünkü insanların ve toplumun çevre hakkı yoğun bir biçimde ve acımasızca en çok kıyılarda çiğnenmektedir (Ekinci 1997). Yeryüzünün yaşanabilir bir ortam olarak kalabilmesi; "canlıların birbirleri ile ve çevreleri ile olan ilişkilerinin ve yaşam döngülerinin incelenmesini konu edinmiş olan, ekolojik dengenin korunabilmesiyle mümkündür. Kıyılar, bu denge içinde hem etkileyen hem de etkilenen bir konuma sahiptirler ve önem sıralamasında ön sıralarda bulunmaktadırlar (Keleş ve Yılmaz 2003).

Çevre hakkı, genel çıkarları özel çıkarların önüne geçirme özelliği ile dikkat çekmektedir. Ayrıca sağlığın, beden bütünlüğünün ve yaşamın

kendisinin korunması aracıdır. İnsanlığın ortak malvarlığı üzerinde bir çeşit mülkiyet hakkı yaratan dengeli ve uyumlu bir çevre hakkı, öteki özgürlükler için, ortak alan ve uzlaşma zemini oluşturularak onların gerçekleşme ve varlık koşuluna dönüşmektedir (Yılmaz 1994). Kıyılarda çiğnenen çevre hakkının tek nedeni olarak ekonomik kalkınma gösterilmektedir (Ekinci 1997).

7.2.Dünyada Kıyı Korunması ile İlgili Yasal Düzenlemeler

1972'lerde uyanan çevre bilinci söz konusu nedeni ile Dünya Çevre Deklarasyonunda çevre şöyle yargılamıştır (Ekinci 1997):

"Çevrenin korunması ve geliştirilmesi, bütün insanların esenliği ve dünyanın ekonomik kalkınması için en önemli unsurdur. Bu, bütün dünya insanlarının acil isteği ve bütün hükümetlerin görevidir."

Çevre hakkı, uluslar arası ölçekte ilk kez 1972 Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı sonucu yayınlanan Stockholm Bildirgesinde gündeme gelmiştir. Böylece insan hakları alanına yeni bir toplumsal değer katılmıştır. Burada çevre hakkı, doğal ortam ve yaşam koşullarına olumsuz etki ve zararları önlemek ve cezalandırmak amacıyla devletlerin gerekli önlemleri almalarını öngörmektedir. Daha genel olarak her insanın sağlıklı ve ekolojik olarak dengeli bir çevre hakkına saygı içinde eşya ve malların kullanımını düzenleme yükümlülüğüdür. Kişilerin çevre haklarını kendilerinin elde edebilmeleri gerekir. Tabii bunun için her şeyden önce kişilerin çevreyi olumsuz yönde etkileyecek oluşumlardan haberdar olmaları gerekir. Daha sonra ise çevrenin bozulması ihtimalinin olduğu veya ilgili kuralların ihlali durumunda kişilerin idare ve yargı makamlarına başvurabilmeleri gerekir. Fakat kişilerin çevre haklarının olduğunun bilincinde olmaları ve bu hakkı elde etmek için başvuruda bulunmalarının gerekliliği, doğal ve kültürel çevrenin korunması açısından oldukça önemlidir (Yılmaz 1994).

Benzer şekilde, Birleşmiş Milletlerin UNESCO desteğinde yürürlüğe koyduğu ve 1988-1997 yıllarını içeren "Kültürel Gelişmenin Dünya On Yılı" başlıklı eylem programında da aynı yargılama şu evrensel ilkeyle sürdürülüyor:"Hiçbir gerçek kalkınma projesi, doğal ve kültürel ortamın başlıca özelliklerini ve ilgili hakların dileklerini göz ardı edemez..."

1974 yılından beri, denizlerin ve dolayısıyla kıyıların korunmasına yönelik, Bölgesel Denizler Programı çerçevesinde eylem planları düzenlemektedir. Bu kapsamda yürütülmekte olan ve Türkiye'nin deniz ve kıyılarını ilgilendiren eylem planları aşağıda belirtilmiştir (Keleş Ve Yılmaz 2003):

-Akdeniz Eylem Planı (1975 Barselona): Türkiye'nin de taraf olduğu bu sözleşmenin amacı, sürdürülebilir gelişme yaklaşımı ile Akdeniz bölgesinde deniz çevresinin korunması ve entegre yönetim anlayışı ile daha iyi duruma gelmesini sağlamaktadır.

-Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi (1994): Bu sözleşme, Karadeniz çevresi ve canlı kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi için işbirliği ve eylem kararları içermektedir.

-Marpol Sözleşmesi (1990): Bu sözleşme BM üyesi devletler tarafından ve özellikle petrolden kaynaklanan deniz kirlenmesini önlemek amacıyla hazırlanmıştır.

-Gündem 21 (1992): Bu eylem planının 17. Bölümünde "Deniz, çevrelerinin korunması" ile ilgili aktiviteler iki grup altında sınıflandırılmıştır: "Deniz çevrelerinin kara kaynaklı aktivitelerden kirlenmesinin önlenmesi ve korunması" ve "Deniz çevrelerinin deniz kaynaklı aktivitelerden kirlenmesinin önlenmmesi ve korunması". Ayrıca deniz çevrelerinin sürdürülebilir gelişiminin sağlanabilmesi için ulusal, bölgesel ve uluslar arası işbirliği önerilmiştir.

-Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Çevre Korunmasına Yönelik İki Taraflı Anlaşma (MOU) (2000): Ege Denizi çevresinin korunması için oluşturulmuş en önemli yasal araçtır. Anlaşmaya göre, her iki tarafın da, eğitim programları, yeni teknolojiler ve limanlarda çöp kabul kolaylıkları ile deniz kirlenmesine karşı mücadelede ve de kara kaynaklı kirlenmelere karşı mücadelede birlik içinde olması; karşılıklı bilgi alışverişini ve karşılıklı teknoloji değişimini gerçekleştirmesi belirtilmiştir.

7.3.Ülkemizde Kıyı Korunması ile İlgili Yasal Düzenlemeler

Ülkemizde de bütün bu gerçekler, hukuka yansımakta ve anayasa dahil olmak üzere yasalarda, yönetmeliklerde ve kurumsal düzenlemelerde kıyıların korunması genel bir ilke olarak kabul edilmektedir (Ekinci 1997).

Ancak mevcut kıyı yasalarımız bazı konularda genel sınırları belirtmekle yetinerek korumanın aleyhine olabilecek açık kapılar bırakmıştır.

Anayasanın 43. maddesi uyarınca 1984 yılında 3086 sayılı ilk kıyı kanunu çıkmıştır. Anayasanın 43. maddesi şöyledir:"Kıyılar, devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir. Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkan ve şartları kanunla düzenlenir". Kıyı yasasının 4. maddesi hükmünde; genel olarak bu yasada yer alan deyimlerin ne anlama geldiği gösterilmektedir (Yılmaz 1994).

Bu maddenin kıyı kenar çizgisinin ibaresinin açıklamasını yapan fıkrasında bu ibarenin "deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda kıyı çizgisinden sonra kara yönünde devam eden, su hareketlerinin oluşturduğu kumluk, çakıllık, taşlık, sazlık, bataklık alanının tabii sınırı ifade ettiği belirtilmektedir.

Bu tanımlamada kayalık tabiri yer almamaktadır. Böylece kayalık kıyının bizzat kendisi olmasına karşılık; Anayasanın 43. maddesinin 1. fıkrası olan "kıyılar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır" hükmünün uygulanmasını engelleyecek biçimde, adeta kıyı olmaktan çıkarılmıştır. Medeni Kanunumuzun 641. maddesinde de, kayaların kimsenin mülkü olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca İmar Yasası'nın ilgili maddesinde, kıyı tanımlanırken; Anayasaya aykırılık iddiasına konu yasa maddesinde yer alan; "kumluk, çakıllık, sazlık, bataklık"ibarelerinin yanı sıra "kayalık" ibaresi de yer almaktadır. Yine yasanın 4. maddesinde "sahil şeridi" kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde, imar planlı yerlerde yatay olarak en az 10 metre, diğer yerlerde en az 30 metre genişliğindeki alanı ifade edecek biçimde tanımlanmaktadır. Anayasamızın 43. maddesinde, sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararının gözetilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yasada belirtilen mesafelerle bunun uygulanması mümkün değildir. 6785 sayılı İmar Yasası'nın ilgili yönetmeliğinin 108. Maddesinde;"deniz ve göl kenarlarında kara yönünden en az 100 metre genişlikteki kuşak içinde toplumun yararlanmasına ayrılmayan yapı yapılamaz" hükmü getirilmiştir. Bu durumda İmar Yasası ile Kıyı Yasası konuya farklı yaklaşımlar getirerek, yasalar arasında belli bir tutarlılığın olmadığını göstermektedirler. Ayrıca imar planı olmayan yerlerde en az 30 metre genişliğindeki alanı sahil şeridi olarak nitelendirmek, baştan yasa ile bu alanları yapılaşmaya açmak demektir ki bu da kamu yararı kullanımı açısından kabul edilebilir bir yaklaşım değildir. İmar planlı yerlerde ise sahil şeridinin 10 metreye indirilmesine neden olarak, 10 metreden ötede bulunan yapılar kazanılan haklarının olduğu gösterilmektedir. Halbuki Anayasanın 43. Maddesinde kıyıların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu, özel mülkiyete konu olamayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla yasalara aykırı durumlara dayanılarak kazanılmış hak iddiasında bulunulamayacağı için bu neden geçersiz olmaktadır. Bunun yanında, 10 metre ve 30 metre limitlerinin aşılması halinde büyük kamulaştırma sorunlarının ortaya çıkacağı da ileri sürülmüştür. Böylece kıyıların korunmasında ölçünün, çevre ve toplum yararı

değil, parasal kaynak olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenlerle imar planlı yerlerde en az 10 metre, diğer yerlerde en az 30 metre esası, gelecek kuşakları düşünmeyen daraltıcı bir görüştür. Hüküm kıyı yağmasına izin veren bir düzenleme olup, kamu yararı kavramını pratikte gerçekleştirmeyerek, Anayasanın amacına aykırılık göstermektedir. Böylece 1984 yılında yürürlüğe giren 3086 sayılı Kıyı Kanununun tümü 1986 yılında anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir (Yılmaz 1994).

Yeni bir kıyı kanunu çıkana kadar 4 yıllık bir zaman dilimi geçmiştir. 1990 yılında 3621 sayılı yeni kıyı kanunu kabul edilmiştir. Bu süre içerisindeki kıyılardaki her türlü imar uygulaması, Bayındırlık Bakanlığı'nın valiliklere ve belediyelere gönderdiği genelgelerle, İmar Yasası'nın ve yönetmeliklerinin kurallarıyla, sit alanı olan yerlerde koruma kurullarıyla ve bölgesel ya da genel olarak düzenlenen nazım ve imar planlarıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak elde tüm bu çalışmaları belli bilimsel kurallar ve anayasal ilkelere bağlayan bir yasa olmadığından ortaya çıkan hukuksal boşluk kıyılardaki spekülatif gelişmeleri ve çevreye/toplum yararına aykırı uygulamaları daha da hızlandırmıştır. Boşluğun yaşandığı dönem ile Türkiye'de turizm yatırımlarının teşvik edildiği dönemin aynı olması ise özellikle turizm geliri beklentileri açısından kıyıların tam bir kuşatma ve tahrip alındığı süreci başlatmıştır (Ekinci 1997).

04.04.1990 tarihinde kabul edilen 3621 sayılı Kıyı Kanunun 1. maddesi şöyledir:

"Bu kanun, deniz, tabii ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devamı niteliğinde bulunan sahil şeritlerinin doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma ve toplum yararlanmasına açık, kamu yararına kullanma esaslarını tespit etmek amacıyla düzenlenmiştir."

Burada deniz, göl ve akarsu kıyıları ile sahil şeritlerinin kültürel ve doğal güzelliklerine sadece kamu yararına dönük bir kullanım getirilebileceği ifade edilmiştir. Bu yaklaşım anayasanın 43. maddesinin 2. fıkrası olan "Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir" açıklaması ile paralellik göstermektedir. Böylece mülkiyet çeşidi ne olursa olsun kıyı ve sahil şeritlerindeki kullanımın topluma açık olacağı baştan ifade edilmiştir (Yılmaz 1998).

5. maddenin 2. fıkrasında, kıyıların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu, kıyılardan herkesin eşit ve serbest olarak yararlanması gerekliliği ifade edilmiştir.

1.7.1992 gün ve 3830 sayılı kanun ile şu değişiklik getirilmiştir:

"Sahil şeritlerinde yapılacak yapılar kıyı kenar çizgisine en fazla 50 metre yaklaşabilir.

Yaklaşma mesafesi ve kıyı kenar çizgisi arasında kalan alanlar, ancak yaya yolu, gezinti, dinlenme, seyir ve rekreaktif amaçla kullanılmak üzere düzenlenebilir...

Sahil şeridinde yapılacak yapıların kullanım amacına bağlı olarak yapım koşulları yönetmelikte belirlenir."

3621 sayılı yasanın bu ilave fıkraları ile sahil şeritlerindeki, kamu yararına yönelik olarak yapılacak yapıların kıyı kenar çizgisine en fazla 50 metre yaklaşabileceği; yaklaşım mesafesi ve kıyı kenar çizgisi arasında olan alanların ancak yaya yolu, gezinti, dinlenme, seyir ve rekreaktif amaçla

kullanılmak üzere düzenlenebileceği; sahil şeridinde yapılacak yapıların kullanım amacına bağlı olarak yapım koşullarının yönetmelikle belirleneceği hükümleri getirilmiştir (Yılmaz 1998).

3621 sayılı Kıyı Kanununda kıyı kenar çizgisi tanımına kayalıklar da dahil edilerek 3086 sayılı eski kanundaki eksiklik giderilmiştir. Fakat sahil şeridi ile ilgili maddesi kamu yararı için gerekli imkanları sağlamakta yine yetersiz kalmaktadır. 4. maddenin birinci fıkrasında, uygulama imar planı yapılacak alanlarda sahil şeridinin, kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 20 metre genişliğindeki alan kapsayacağı belirtilmiştir. Bu ifade ile, imar planı yapılacağı ileri sürülen sahil şeritlerinin bulunduğu her yerde bu derinlikle yetinmenin yolu açılmıştır. 20 metre kamu kullanımı açısından oldukça dar bir alandır. Dolayısıyla Anayasanın öngördüğü kamu yararına uygun bir yararlanmayı sağlayamamaktadır. Bu nedenlerden ötürü bu madde fıkrası anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Fakat bunun yanında anayasa Mahkemesi konuyu, çevre hakkını düzenleyen "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşın ödevidir." Açıklamalı 56. Madde yönünden de inceleyerek, çevre tüzesi açısından önemli bir adım atmıştır. Böylece sahil şeridi konusu kamu yararını gözetmediği için eski ve yeni her iki kanun kapsamında da Anayasaya aykırılık göstermiş olmaktadır. Zaten Kıyı Kanununda esas olarak kıyıları yapılaşmadan, kirlenmeden koruyan madde sahil şeridi derinliğinin tespiti ile ilgili olan maddedir. Ancak sahil şeridi derinliği ile ilgili olarak çıkan bütün sorunlarda anayasanın 43. Maddesinin son fıkrasının da etkisi vardır. Burada sahil şeridi derinliği kullanılış amacı ve kişilerin yararlanma imkanı baz alınarak değil, doğal ve kültürel çevre değerlerinin korunması ve toplumun yararlanabilmesi koşulları gözetilerek saptanmalıdır. 3621 sayılı yasanın 4. madde fıkrasının iptal kararının yayımı tarihinden geçtikten sonra 3380 sayılı yasa çıkarılarak, sahil şeridi kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre

genişliğindeki alan olarak tanımlanmaktadır. Yasa, ayrıca kıyı kuşaklarında yapılacak yapıların, kıyı kenar çizgisine 50 metreden daha yakın olamayacağını göstermiştir. Önceki sahil şeridi derinliklerine göre, 100 metre genişliğindeki alan kamu kullanımı açısından belki daha kabul edilebilir bir ölçüdür fakat kamu kullanımının niteliği her kıyıda aynı derinlikte olmak durumunda değildir. Kamu kullanımı, bulunulan kıyı bölgesinin yerel özelliklerine göre değişebilir. Buna bağlı olarak doğal, kültürel değerlerle birlikte ekolojik dengenin de korunabilmesi yönünden oldukça önemli olan sahil şeridi derinliğinin kıyıların özgün karakterine göre belirlenmesi gerekmektedir. Oysa kıyı yasası son şekli ile, ülkenin her yerinde kıyılar aynı özelliklere sahipmiş gibi sahil şeridini her yerde kıyı kenar çizgisinden itibaren 100 metre genişliğindeki alan olarak belirlenmiştir (Yılmaz 1994).

Ayrıca bu yasanın 7. maddesine göre kamu yararının gerektirdiği hallerde, uygulama imar planı kararı ile deniz, göl ve akarsularda ekolojik özellikler dikkate alınarak doldurma ve kurutma suretiyle arazi elde edilebilir. Yasa yönetmeliğinin uygulanmasına yardımcı olmak üzere, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca hazırlanan genelgede T.B.M.M.'ce 31.12.1993'te kabul edilen RAMSAR Sözleşmesi (özellikle su kuşlarının yaşam ortamı olarak uluslar arası öneme sahip sulak alanların korunması sözleşmesidir) uyarınca sulak alan sınırlarının herhangi bir şekilde değiştirilemeyeceği, doğal yapıların ve ekolojik dengelerin korunacağı ve geliştirileceği karara bağlanmış olup, doldurma ve kurutma yolu ile arazi kazanma önerilerinin bu sözleşme ve sözleşmeye konu olacak yerler dikkate alınarak değerlendirileceği vurgulanmaktadır. Kıyı Kanununun ilgili maddesi ile sözleşmenin ilgili maddelerinin uyumu olumlu bir yaklaşımdır (Varol 1998).

Kıyı Kanunu, ortak kullanımı sağlarken bulunulan kıyı özelliklerini dikkate almalıdır. Bu da ancak sahil şeridi ile mümkün olabilmektedir. Belki Kıyı Kanunu içinde sahil şeridi derinliği ile ilgili ayrı bir bölüm oluşturularak;

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜ...

oldukça zengin doğal ve kültürel değerleri olan deniz, göl ve akarsu kıyılarımızın özgün özelliklerine göre sahil şeridi derinliği belirlenmelidir. Tabii bu arada bu derinlik içinde insanların güneş ve doğa özelliklerinden yararlanabilmelerine olanak sağlanmalıdır. Ancak bu şekilde gerçek anlamda kullanıcılara yönelik bir çevre hakkı gündeme gelebilir (Yılmaz 1994).

7.4.Ülkemizde Kıyı Mevzuatlarının Uygulanışı İle İlgili Örnek Olaylar

Kıyı Kanunun son hali, kıyıların kullanımında toplum yararını ön planda tutmaktadır. Fakat kıyılarımıza baktığımızda, bazı durumlarda Kanun maddelerinin uygulanmadığını görmekteyiz. Zaten Kanunun son şeklinin aldığı 1992 tarihine kadar ülkemiz kıyılarının büyük bir bölümü oldukça yoğun bir yapılaşmaya konu olmuştur (Keleş ve Yılmaz 2003).

Örneğin, kıyı kentlerimizden biri olan Antalya'nın Lara bölgesinde deniz kıyısına yaklaşmamıza imkan yoktur. Çünkü alan tamamen oteller ve kamu tesisleri tarafından parsellenmiştir. Kıyıya yaklaşabilecek bir ara bulduğunda ise, asma kilitli bir kapısı olan tel örgülerle karşılaşılmaktadır. Bu durumda kıyıların toplum yararına yönelik olarak kullanımından bahsetmek mümkün olmamaktadır. Aynı şekilde, yine Antalya'da kıyıdan 5-10 metre gibi oldukça az bir mesafeden sonra bir dizi çok katlı apartman şeklinde yapılaşmalar göze çarpmaktadır. Antalya'nın çevresini sarmış olan 10-12 katlı son derece yoğun olan bu toplu konut siteleri, kentin dokusunu ve doğayı açıkça tahrip etmektedir (Keleş ve Yılmaz 2003).

Başka bir örnek, Isparta-Eğirdir Gölünden verilebilir. Göl kıyısından 7-8 metre gibi oldukça az bir mesafeden sonra toplu konut şeklinde yapılaşmalar görülmektedir. Bu yapılaşma 1992 tarihinden sonra olmuştur.

Bu da gösteriyor ki, toplum yararına yönelik bir yasal düzenlemenin varlığı, uygulanmadığı takdirde, kıyılarda toplum yararına ters düşen yapılaşmaların devam etmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu tür, toplum yararına hizmet etmeyen kıyı kullanımlarına yönelik örnekleri çoğaltmak mümkündür (Keleş ve Yılmaz 2003).

7.5.Bölüm Sonucu

Kıyılar; ne tam olarak kara, ne de tam olarak sudur. Fakat ikisinin toplamından oluşan, karmaşık, duyarlı, özel ve sınırlı bir çevreyi tanımlamaktadır (Arslan 2000).

Dünya halkının ilk zamanlardan beri kıyılarda yerleşmeleri bu alanların insanlar için önemini vurgulamaktadır. Günümüzde hala nüfusun büyük bir kesimi kıyı alanlarında yaşamaktadır. Bu nedenle, kıyılarda oldukça yoğun tahribatlar (yoğun yapılaşma, sanayileşme, ...vb.) oluşmaktadır.

Doğanın önemli bir parçası olan kıyılar sadece ulusal seviyede değil uluslararası seviyede ortak kaynak olarak değerlendirilmelidir. Bu yüzden yönetim ve planlamada ulusal ve uluslar arası seviyelerde işbirliği gerektirmektedir (Keleş ve Yılmaz 2003).

Ancak yasal mevzuatın yeterli olması yeterli olmamaktadır. Uygulamada etkin olunmaması kıyı tahribatı konusunda çözümsüzlüğe neden olmaktadır.

Ayrıca yasal boyutlar dışında kültürel ve doğal çevrenin etkin bir şekilde korunmasında en önemli unsur, çevre halkının bilinçli oluşu ve sahiplenmesidir.

8-SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez çalışmasının amacı; kıyıların işlevlendirilerek korunmasını amaçlayan düzenleme çalışmaları ile toplumun birer rekreaktif aktivite alanı kazanması faktörünü belirtmektir.

Bu konunun irdelenmesi için farklı su kıyılarından (nehir, göl ve deniz) ve farklı il ve ülkelerden örnekler ele alınmıştır.

Rekreasyon anlayışı eskiden beri olmasına karşılık sanayi devriminden sonra değişen sosyal ve ekonomik yapı ile birlikte değişiklik göstermiştir. İnsanlar ağırlıklı olarak kentte yaşamaya ve çalışmaya başlamışlardır. Belli sürelere dayalı ve dinlenme zamanları belli olan çalışma koşullarında, boş zaman kavramının ve bu zaman diliminin en iyi şekilde değerlendirilmesi istenmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda değişik rekreaktif alanlar oluşturulmaya başlanmıştır.

Kıyılarda yer alan rekreasyon alanları, kentleşmenin baskısı altında olan insanların birer kaçış alanı olmuşlardır. Kıyısal alanlar açıklık duygusunun en belirgin olarak duyulduğu yerler olması bakımından önem arz etmektedirler.

Bütün kıyı alanları için ortak olan açıklık duygusunun uyandırdığı duygular aynı olmakla birlikte deniz kenarındaki uygulamalarda denizin uyandırdığı sonsuzluk hissi diğer su kenarlarında (göl, nehir) bulunmamaktadır. Ancak farklı su kıyılarında (deniz, göl, nehir) planlama ve uygulamalar aynıdır. Her su kenarında öncelikle suyun yükselme ve alçalması (gel-git) ile rekreasyon alanının ilişkisi ele alınır. Yükselme ve alçalma oranları farklı olmasına rağmen alanda taşkın, su basması

olaylarının önlenmesi için alınan önlemler (perdeleme duvarı, su ile rekreasyon alanı arasında taşlık bölge yaratmak, taşkın kanallarının açılması vb.) benzerlik gösterir.

Ayrıca rekreaktif alana getirilecek kullanımlarda deniz, göl veya nehir kıyısı olmasına göre değil; kullanıcı istekleri, kültür farklılıkları, iklimsel ve topoğrafik faktörler gibi çevresel etkilerden kaynaklanmaktadır.

Tezde ele alınan örnekler farklı su kenarlarında yer almaktadır. Gölbaşı'nda yer alan ilk inceleme alanı göl kenarında, ikinci inceleme alanı Ereğli kıyı parkı deniz kenarında, üçüncü inceleme alanı Guadalupe River Park ise nehir kenarında yer almaktadır. çizgisel olarak konumlanmış bu üç alanın en önemli ortak yanları; bulundukları yerleşim alanlarının önemli ve tek su kıyısında yer almalarıdır.

Bu üç alanın bu ortak özellikleri dışında, birbirinden oldukça farklı yanları bulunmaktadır.

Türkiye'de genellikle oturma, gezinti, çocuk oyun alanı gibi aynı kullanımların tekrarından oluşan bir uygulama yaratılırken; iklimsel faktörler, ekolojik faktörler, topoğrafik yapı, tarihi doku, sosyolojik yapı, tasarımı yapılan alana özel uygulamalar (özel bitki bahçeleri, su sporları merkezi, spor ve oyunla ilgili kullanımlar, otoparklar, bedensel özürlü rampaları, tuvalet, büfe, çeşmeler, telefon kabinleri, ses ve ışık gösteri alanları, su oyunları, doğa müzeleri, dere yatağı düzenlemeleri, açık hava tiyatroları, el sanatları yapım ve satış yerleri, yer santrancı, işlevsel bitkisel materyal kullanımı, üretim ve satış seraları vb.)ve eğitim faktörü göz ardı edilmektedir. Bu nedenle yukarıda sayılan özellikleri birbirinden çok farklı olana iki şehrimizin uygulamaları birbirine çok benzemektedir.

Mogan Gölü Özel Çevre Koruma Bölgesi içinde yer alan korunması gereken alanlar içinde yer almaktadır. Ancak bölgede yapılan çalışmada sadece gezinti alanı, oturma ve dinlenme alanı ile çocuk oyun alanı bulunmaktadır. Özel bir alanda konumlanmasından dolayı eğitim amaçlı alanların yer alması alanın karakterini oluşturan bir faktör oluşturabilirdi. Örneğin Mogan gölü ve çevresi önemli step bitkilerine hatta endemik bitkilere ev sahipliği yapmaktadır. Bu konu ele alınarak bir botanik bahçesi düzenlemesi söz konusu olabilirdi. Özellikle alanın gelecek zaman dilimi içinde 9 km'lik çizgisel alana genişleyeceği düşünüldüğünde bu konu Mogan Gölü çevresinde yer alan rekreasyon alanı için önemli bir unsurdur. Ayrıca Mogan Gölü ve çevresi barındırdığı 160 kuş türü ve 2.000'nin üzerindeki su kuşu miktarlarıyla kuşları gözleme, fotoğraflama ve foto-safari gibi aktivitelere de olanak sağlayabilirdi.

Ereğli kıyı alanında yer alan rekreasyon alanında ise çeşitli kullanımlar alanda uygulanmış (yer satrancı, bakı terasları, süs havuzu, sabit satranç masaları) ancak ilişkilendirme ve görsel faktörler (renk, görünüm, yükseklik-genişlik vb.) açısından uyum yakalanamamıştır.

Guadalupe River Park örneğinde ise tasarım nehrin akış şekline ve taşma periyoduna uygun olarak yapılmıştır. Dinlenme ve gezme alanı dışında eğitim alanı olarak da tasarlanmış ve uygulanmıştır.

Bu alanların kentin baskısından sıkılanlar için birer kaçış mekanı olmaları istenmiştir. Ancak Ereğli örneğinde taşıt gürültüsü tam anlamı ile engellenmediği için dinlenme, bakı, gezinti aktiviteleri tam anlamı ile gerçekleşememektedir. Mogan Gölünde ise trafik yoğunluğundan uzakta olunması nedeni ile araç gürültüsü bulunmamaktadır. Ancak alan sınırında yer alan lokantaların gürültüsü alana yansımaktadır. Bu durum aktivitelerin tam anlamı ile gerçekleşememesini sağlamaktadır. Mogan Gölü'nün

Ankara'nın gelişim yönü içinde yer alması bu alanın gelecek zaman diliminde şehir ile daha irtibatlı olmasına neden olacaktır. Ayrıca göl çevresinde düzensiz bir kentsel gelişme söz konusudur. Bu nedenlerle getirilen aktivitelerde bu durum da göz önünde bulundurulmalıdır. Guadalupe River Parkta ise nehrin akış şekli kentin gelişim yönünü ve doğal çevrenin gelişim yönünü etkilemiş, nehir kıyısı ve kent arasında belirgin bir ayırım yapmıştır. Ancak zamanla kentin bazı kullanımları nehir kıyısında yer almaya başlamış ve kent ile nehir kıyısı ayrımı derecelenmeye başlamıştır. Kamusal alanlar parkın etrafını çevirmiş ve parkı şehrin içine sokmuştur.

Bitkisel düzenleme de ise Mogan Gölü kıyısında yer alan kıyı alanında düzenlenen rekreaktif alanda mevcut bitkiler korunmuştur. Bu ekosistem açısından önemli bir unsurdur. Ancak bitkilerin tasarımın bir parçası olarak kullanımı tam olarak sağlanamamıştır. Korunan mevcut bitkiler gölge sağlarken yeni dikilen bitkiler çizgisel olarak orta refüjde yer almışlardır. Alanda bitkiler yönlendirme, renksel harmoni yaratma, mekanı vurgulama gibi tasarımda gerçekleştirebileceği aktivitelerde kullanılmamışlardır. Ereğli de ise alan dolgu olduğu için bütün bitkiler alanda sonradan yetiştirilmiştir. Büyük çoğunluğu alanın bulunduğu iklim şartlarına uygun bitkilerdir. Pinus pinea (Fıstık Çamı), Nerium oleander (Zakkum) gibi bitkiler ağırlıklı olarak Akdeniz kıyılarında kullanılan bitkiler olmasına karşılık alana uyum sağlamışlardır. Alan genelinde bitkilendirme çalışmaları daha çok estetik amaç göz önüne alınarak yapılmaya çalışılmıştır. Ancak yeşil kuşağın işlevleri göz ardı edilmiştir. Bunu sonucunda alana gürültünün ulaşımı, güzel görüntünün kapanması gibi tasarımda istenmeyen sonuçlar doğmuştur. Ancak alan genelinde bitkisel dokunun fiziksel özelliklerini tam olarak sağlaması nedeni ile alanda yoğun bir yeşil doku hakimiyeti bulunmaktadır. Bu da ilçede yoğun olan yapısal doku ile deniz arasında estetik olarak hoş bir görüntü arz etmektedir. Guadalupe River Parkın bitkisel tasarımında doğal nehir kenarı bitkilerine yer verilmiş, yabancı bitkiler alana getirilmemiştir. Bu sayede

alanda bitkisel ortam çekişmesi olmamış ve fiziki gelişim çok hızlı olmuş, alanın bitkisel olarak üçüncü boyut görselliği çabuk gerçekleşmiştir. Bu, alanın diğer kullanımlarını da etkilemiş, anlamlarını çabuk kazanmışlardır. Bölgede yarı kurak iklimin egemen oluşu kış mevsiminin kısa sürmesine ve yağış azlığına sebep olmaktadır. Bu nedenle alanda su seven bitkiler ağırlıklı olarak nehre yakın kesimlerde kullanılmış, diğer alanda yer alan bitkiler az su seven bitkilerden seçilmiştir. Ancak parkta şehrin atık suyunun arıtılması ile elde edilmiş su ile sulama yapıldığından, alandaki bitkiler beklenmeyen ani sıcaklık değişimlerinden ve susuz geçen dönemlerden çok fazla etkilenmemektedirler. Sürdürülebilirlik kapsamındaki bu çalışma sadece bu örnek alanda bulunmaktadır. Alanda ayrıca parkın sınırında 3.700 adet değişik gül çeşidinden oluşan bir gül bahçesi oluşturulmaya başlanmıştır. Bu özel bahçe hem alan görsel olarak (renk açısından ve bu kesime gelen kelebek, kuş gibi görsel ve sessel etkili hayvanlarla) büyük avantaj katacak hem de parkın kuruluş amaçlarından biri olan eğitime destek verecektir.

Tezde yer alan üç alandan sadece Ereğli kıyı alanında ve Guadalupe River Parkta sergi alanları oluşturulmuştur. Bu kullanım gezinti amaçlı alana gelen kullanıcılara değişik ortamlar sunmaktadır.

Tezde yer alan üç inceleme alanında kullanılan donatı elemanlarının tasarımı birbirinden oldukça farklıdır. Mogan Gölü kenarında yer alan ilk inceleme alanında donatı elemanlarının formsal, malzeme çeşitliliği ve renksel olarak birbirileri ile uyumu bulunmamaktadır. Ereğli'de yer alan ikinci inceleme alanında da aynı durum söz konusudur. Üçüncü inceleme alanında diğer iki alanda olmayan bir özellik söz konusudur. Donatı elemanları birden fazla işlevi (örneğin merdivenler hem iki kot arasındaki ulaşımı, hem seyir mekanı olarak oturma işlevi hem de istinat duvarı görevi) üstlenmişlerdir. Bu da alanda gereksiz ve gözü yoran kullanım yoğunluğunu engellemektedir.

İlk iki örnek alanda kullanımlar sakin ve gürültülü ortamların birbirinden ayrımını net olarak sağlayamamaktadır. Hatta ilk örnekte çocuk oyun alanı ile seyir ve dinlenme alanı yan yana yer almaktadır. Üçüncü örnekte ise üst kotta ki gürültü yoğunluğu yüksek olan kısmın nehir tarafındaki sakin ortamdan uzak oluşu alandaki gürültü ve sakinlik dengesini kurmuştur.

Uzun çizgisel formda yerleşmiş olan üç inceleme alanın dış alandan algılanması ve bir çok kesimden belirgin girişlerinin olması alanın ulaşım ve kullanım açısından önem arz etmektedir. İlk alanda bu durum hiçbir şekilde netlik kazanmamıştır. Bu durum sirkülasyon güçlüğüne ve sadece alanı bilen kişilerin kullanımına neden olmaktadır. İkinci alanda ise alana bir çok yer kesimden girişler sağlanmıştır. Bu durum kolay ulaşımı sağlamaktadır. Ayrıca yüksek boylu ilgi çekici ışıklandırmalar ile de alan vurgulanmaktadır. Üçüncü örnekte parkın ana girişine park ile ilgili bütün bilgilerin (tarihi, düzenleme çalışmaları, vejetasyon bilgileri vb.) yer aldığı bir bölüm yerleştirilmiştir. Bu ana giriş dışında, parkın çevresinin şehrin ana aksları ile çevrili olması nedeni ile uygun yerlerden de girişler sağlanmıştır. Üçüncü örnekte diğer örneklerde olmayan en önemli özellik parkı anlatan çalışmaların yer almasıdır. Diğer örneklerde bu yoğunlukta bir çalışma yapılmadığından bu şekilde bir kullanıma yer verilmemiştir.

Sonuç olarak inceleme alanları arasındaki en önemli farklılık Guadalupe River Parkın meslekler arası disipline dayalı bir 10 yıllık araştırma, planlama ve uygulama aşamasına sahip olmasına ve planına uygun yapılmasına karşılık, Türkiye'de yer alan örneklerin çok kısa sürelerde ve plansız uygulanmasıdır. Ereğli kıyı alanının Belediye tarafında İller Bankası'na hazırlatılan porjesinin bulunmasına karşılık bu projenin büyük bir esimi uygulamada değiştirilmiştir. Mogan Gölü kıyısında yer alan rekreasyon

alanının ise bir projesi bulunmamaktadır. Alan belediye ekipleri tarafından uygulamada yaratılmaktadır. Bu farklı anlayışlar alanların kullanımlarında işlevsellik ve görsellik açısından fark yaratmaktadır.

Kıyılar kara ile suyun birleşme noktaları olduğundan çok değerli ve korunması gerekli alanlardır. Bu nedenle kıyılar ulusal ve uluslar arası mevzuatlarla koruma altına alınmıştır. Ancak ülkemizde yasaların birbiri ile çelişen noktalarının olması ve halkın konu hakkında bilinçli olmaması nedeniyle son kıyı yasasındaki bazı boşluklar giderilmiş olsa da uygulamadaki yanlışlıklar devam etmektedir. Bu nedenle önemli alanlardan olan kıyıların korunması için sadece yasal boyutta çalışılmamalı halkın ve uygulamadan sorumlu kurumların da gerekli eğitimi alması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

AKKAN, Oya. "Dış Mekanda Tasarım Öğesi Olarak Su".
(Sanatta Yeterlilik Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi,1994.

AKPINAR, Nevin. "Rekreasyonel Kaynaklar".
(Basılmamış Ders Notu), Ankara. Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,1998.

AKPINAR, N. ve KARADENİZ, N. "Peyzaj Planlamada Kaynak Analizi Çalışmalarında Jeomorfolojinin Önemi ve Planlamada Form-Fonksiyon İlişkisi".
(Basılmamış Ders Notu), Ankara. Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,1998.

ALSAÇ, Üstün. *Türk Kent Düzenlemesi ve Konut Mimarlığı,*İstanbul, İletişim Yayınları,1993.

ANABRİTANNİCA. *California,*İstanbul, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş.,, Cilt:7,1994.

ARAN, Sadri. *Peyzaj Mimarisi Temel Prensipleri,* Ankara, A.Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ziraat Fakültesi Yayınları:635, Ders Kitabı:198,1979.

ARDA, Nermin. "Geçmişten Günümüze Rekreasyon Anlayışı ve Son Dönem Park Anlayışının Kadıköy Kıyı Şeridinde Yer Alan Parklar Üzerinde İrdelenmesi".
(Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İ.T.Ü., 1997.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ARSLAN, Mükerrem. "Kıyı alanlarında Entegre Planlama", 2000'li yıllarda Yaşadığımız Çevre ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu Bildiriler Kitabı,2000:51.

ATAY, Doğan. *Bitkisel Su Ürünleri ve Üretim Tekniği,* Ankara, A.Ü. Ziraat Fakültesi Su Ürünleri Bölümü, Ziraat Fakültesi Yayınları:905, Ders Kitabı:253,1984.

AUSTIN, Richard L. *Designing With Plants,* USA, Van Nostrand Reinhold Company, 1982.

AY, Kader. "Renkli Bir Bahçenin Sırları", Country Homes, VII, 2001:125-126.

AYAŞLIGİL, Tülay. "İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Araştırma Ormanının Rekreasyon Potansiyelinin Saptanması".
(Yüksek Lisans Tezi),İstanbul: İstanbul Üniversitesi,1992.

AYKUT, Funda. "Dış Mekan Kentsel Donatı Elemanlarında Ahşap Malzeme Kullanımı: Bartın Belediye Parkı Örneği".
(Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak: Karaelmas Üniversitesi,1997.

BAKAN, K. ve KONUK, G. *Türkiye'de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi,* Ankara, TÜBİTAK Yapı Araştırma Enstitüsü Yayın No: U5,1987.

BARIŞ, M. , ERDOĞAN R. ve DİLAVER Z. *Bitki Materyali (Ağaç, Ağaççık, Çalı ve Yerörtücüler),* Ankara, MESA A.Ş., 1997.

BAŞAL, Metin. "Tasarım Ölçütleri ve Hedefleri", BAŞAL ve DİĞERLERİ, *Peyzaj Konstrüksiyonu,* Ankara: Ziraat Fakültesi Yayınları No: 1484, Bölüm I, 1997 a.

BAŞAL, Metin. "Döşeme Elemanları", BAŞAL ve DİĞERLERİ, *Peyzaj Konstrüksiyonu,* Ankara: Ziraat Fakültesi Yayınları No: 1484, Bölüm II, 1997 b.

BAŞAL, Metin. "Donatı Elemanları", BAŞAL ve DİĞERLERİ, *Peyzaj Konstrüksiyonu,* Ankara: Ziraat Fakültesi Yayınları No: 1484, Bölüm VI, 1997 c.

BAŞAL, Metin. "Donatı Elemanları".
(Basılmamış Ders Notu), Ankara. Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,1998.

BAYER, M. Zekai. *Peyzaj Mimarisi I,* Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi,1977.

BAYTOP, Turhan. *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü,* Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları No:578, 1997.

BOOTH, Norman K. *Basic Elements Of Landscape Arhitectural Design,* USA, Waveland Press, 1983.

BROOKES, John. *The New Garden,* England, Dorling Kindersley Limited, 1998.

CARANDEL, J. M. and VIVAS P. *Park Güell,* Spain, English Text, 1998.

CERVER, F. A. *World Of Environmental Design,* Spain, Recent Work, 1998.

CEYLAN, Gürkan. *Dış Mekan Süs Bitkileri ve Peyzajda Kullanımları,* İstanbul, Flora Yayınları, 1999.

ÇELEM, H. ve ARSLAN, M. *İç Mekan Bitkileri,* Ankara, Tagey Yayıncılık, 1995.

DEMİRALP, Jülide. "Nehir Kıyısı Kentsel Mekan Kullanımlarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Çalışma: Vardar ve Yeşilırmak Kıyısı Örneği".
(Yüksek Lisans Tezi)İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, 1998.

EKENCİ, Güner. " Spor, Rekreasyon ve Turizm İlişkisi, Kastamonu İlinin Potansiyeli ve Kullanımı Üzerine Bir Araştırma".
(Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, 1997.

EKİNCİ, Oktay. "Kıyılar ve Toplum Yararı", R. KELEŞ, *İnsan Çevre Toplum*, Ankara, İmge Kitapevi, 1997:149-171.

GENÇ M., GÜL A., AKTEN M. ve KÜÇÜK V. "Isparta Kent İnsanının Rekreasyonel Davranış Biçimleri". *2000 Peyzaj Mimarlığı Kongresi Bildiri Kitabı,* Sayfa: 255-265, 2000.

GÖLBAŞI BELEDİYESİ. *Gölbaşı 95,* Ankara, Varan Matbaacılık, 1995.

GÖLBAŞI BELEDİYESİ. *Mogan ve Eymir Gölleri 2. Çevre Kurultayı,* Ankara, Mine Ofset, 1996.

GÖLBAŞI BELEDİYESİ. *Gölbaşı Belediyesi 98,* Ankara, Ayrıntı Basım, 1998.

GÖLBAŞI BELEDİYESİ. *Gölbaşı Yerel Gündem 21 Mevcut Durum Raporu,* 1999.

GÜÇLÜTEN, Arzu. "Peyzaj Tasarımında Yapay Aydınlatma Teknikleri".
(Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi, 1993.

GÜLBAHÇE, Öner. "Boş Zamanları Değerlendirme Alışkanlıkları" (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 1996.

GÜNDOĞDU, Meltem. "Küçük Bir Cennet", *Country Homes Dergisi,* V, 2002:146-147.

GÜNEY, A. *Peyzaj Konstrüksiyonu (Donatı Elemanları),* İzmir, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:514, 1996.

GÜRPINAR, Ergun. *Çevre Sorunları,* İstanbul, Der Yayınları, 1992.

HALEPLİOĞLU, N. "Peyzaj Planlama Çalışmalarında Tasarım Amacına Göre Bitki Materyalinin Seçimi ve Palntasyon Uygulamaları", *Serada Üretim Dergisi,* Mayıs-Haziran, 1987:142

HICTER, Marcel. ""Boş Zamanları Değerlendirme Politikası", *Boş Zamnaları Değerlendirme Semineri,* Halk Sağlık Eğitim Komitesi, 1964.

IŞIN, E. *İstanbul'da Gündelik Hayat,* İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.

KARADENİZ EREĞLİ BELEDİYESİ. *Karadeniz Ereğli,* Zonguldak, Akare Ajans, 2002

KARAKOÇ, S. "İmar Planlarında alınan Yeşil Alan Kararları ve Uygulanabilirliği Üzerine Bir araştırma, Kdz. Ereğli Örneği". (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İ.T.Ü., 1996.

KAVAKLI, Kamelya. "Su Elemanlarının Kullanımı ve İstanbul Çevre Düzenlemelerindeki Su Elemanlarının Araştırılması". (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İ.T.Ü., 1994.

KELEŞ, R. ve YILMAZ, M. "Doğal Çevre ve Kıyılarımız", Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 7. Ulusal Sanat Sempozyomu "Sanat ve Çevre" Bildirisi, 2003.

KHAZİM, A. "Metropoliten Alanlar İçinde Kalan Su Kaynaklarının Rekreasyonel Kullanımı: Ankara Mogan Gölü Örneği".
(Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, 1990.

KOÇ, Nizamettin. "Peyzaj Ekolojisi".
(Basılmamış Ders Notu), Ankara: Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 1997.

KORAL, Didem."Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Spor ve Rekreasyonun Organizasyonu ve Bunun Türkiye'de Uygulanması Olanakları Üzerinde Bir Araştırma".
(Yüksek Lisans Tezi)i Ankara: Ankara Üniversitesi, 1993.

KURUM, Ekrem. "Su Yüzeyleri", BAŞAL ve DİĞERLERİ, *Peyzaj Konstrüksiyonu,* Ankara: Ziraat Fakültesi Yayınları No: 1484, Bölüm VII, 1997.

KÜÇÜKERBAŞ, E.Vecdi. "Peyzaj Düzenleme Çalışmalarında Kullanılan ve Kullanılmaya Uygun Çeşitli Taşların Özellikleri İle, İzmir ve Yakın Çevresinde Bunlara İlişkin Kaynaklar Üzerinde Araştırmalar".
(Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi, 1985.

LESZCZYNSKİ, Nancy.A. *Planting The Landscape,* USA, John Wiley&Sons INC., 1999.

ONARAN, Gülin. "Modüler Beton Elemanların Peyzaj Mimarlığında Kullanımı Üzerine Bir araştırma".
(Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi, 1996.

ÖZDİKİCİOĞLU, Pınar. "ankara Kenti ve Yakın Çevresinde Bazı Doğal Taş Çeşitlerinden Peyzaj Mimarlığı Çalışmalarında Yararlanma". (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Anakara Üniversitesi, 1990.

ÖZKIR, Ali. "Dış Mekan Tasarımında Standart Döşeme Detay Çözümlerinin Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma". (Yüksek Lisans Tezi), Ankara:Ankara Üniversitesi, 1999.

ÖZTAN, Y. *Dendroloji ve Bitki Kompozisyonu,* Ankara, A.Ü. Ziraat Fakültesi Bahçe Mimarisi ve Ağaçlandırma Kürsüsü, Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları No:3, 1968.

ÖZTAN, Yüksel. "Kırsal Alanlarda Peyzaj Planlama". (Basılmamış Ders Notu), Ankara. Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,1997a.

ÖZTAN, Yüksel. "Peyzaj Planlama Teorileri". (Basılmamış Ders Notu), Ankara. Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,1997b.

ÖZTAN, Yüksel. "Bitkisel Tasarım". (Basılmamış Ders Notu), Ankara. Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,1998.

ÖZTÜRK, K. "Kent Mobilyaları Tasarımında Bilgi İletişimi Estetiği", İstanbul, Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyum Bildirileri, 1991.

PAMAY, Besalet. *Park-Bahçe ve Peyzaj Mimarisi,* İstanbul, İ.Ü. Yayın No:2486, O.F. Yayın No:264, 1979.

PARMAKSIZ, Pervin. "Tarih Boyunca Park ve Bahçelerde Su Kullanımı ve Yeni Bir Bahçe Tasarımı: su Bahçeleri".
(Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 1992.

PAŞALIOĞLU, Ayşe. "İstanbul'da 1980-1992 arası Düzenlenen Kıyı Mekanlarının Kullanıcı Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi".
(Yüksek Lisans Tezi), İstanbul:İ.T.Ü., 1993.

REES, Y. ve MAY, P. *Su Bahçeleri Tasarım Kitabı,* İstanbul, Yem Yayınları, 2002.

SARI, Abdullah. *Düşey Sirkülasyon Araçları Merdivenler,* İstanbul, Yem Yayınları, 1993.

SAYAN, Selçuk. "Antalya Kenti Kıyı Bandının Gezi (=Promenad) Alanı Olarak Değerlendirilmesi".
(Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi, 1990.

SEVİL, Hüseyin. "Yedikule-Yenikapı Bölgesi Rekreasyon alanlarının Değerlendirilmesi".
(Yüksek Lisans Tezi), İstanbul:İ.T.Ü., 1991.

SEZGİN, Sevgi. "Türk Toplumunun Rekreasyon Alışkanlıkları: İstanbul Örneği".
(Doktora Tezi), İstanbul: Mimar sinan Üniversitesi, 1987.

SEZER S. Ve ÖZYALÇINER A. *İstanbul'un Taşı-Toprağı Altın- Eski İstanbul Yaşayışı ve Folkloru,* İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1995.

SÖĞÜT, Zerrin. *Su Bitkileri ve Peyzaj Mimarlığında Kullanımı,* Adana, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Genel Yayın No: 122, Ders Kitapları Yayın No: 35, 1996.

STEVENS, David. *Pergolas-Arbours-Gazebos-Follies,* England, Wardlog Ltd.,1987.

ŞENGÜL, Ebru. "Mimari-Su İlişkisi Üzerine Bir İnceleme".
(Yüksek Lisans Tezi), İstanbul:İ.T.Ü., 1995.

ŞENTÜRK, Nilüfer. "Su Bahçeleri Planlama ve Uygulama Teknikleri Üzerine Araştırmalar".
(Yüksek Lisans Tezi),İzmir:Ege Üniversitesi, 1990.

TANRIVERDİ, Fuat. *Peyzaj Mimarisi Bahçe Sanatının Temel Prensipleri ve Uygulama Metotları,* Ankara, Ziraat Fakültesi Yayınları:196, Ders Kitapları Serisi:29, 1975.

TEZCAN, Mahmut. *Sosyolojik Açıdan Boş Zamanların Değerlendirilmesi,* Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:116, 1982.

TUZCUOĞULLARI, E. B. "Spor, Rekreasyon ve Turizm İlişkisi (Kastamonu İli'nin Potansiyeli ve Kullanımı Üzerine Bir Araştırma".
(Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, 1997.

TÜRKMEN, Burcu. "İç Mekanda Bitkisel Tasarım".
(Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2001.

ULUDAĞ, Kemal. "Seramik Sanatında Çeşme ve Su Oyunları".
(Sanatta Yeterlilik Tezi), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 1994.

USLU, İbrahim. "Rekreasyon Amaçlı Alanların Sınıflandırılmasında Yöntem Araştırması, Tokat İli İçin Bir Deneme".
(Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, 1996.

UZUN, Güngör. *Yapı Materyalleri,* Adana, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Genel Yayın No: 148, Ders Kitapları Yayın No: 49, 1996.

UZUN, Güngör. *Peyzaj Konstrüksiyonu I,* Adana, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Genel Yayın No: 125, Ders Kitapları Yayın No: 37, 1997a.

UZUN, Güngör. *Peyzaj Konstrüksiyonu II,* Adana, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Genel Yayın No: 137, Ders Kitapları Yayın No: 42, 1997a.

VAROL, Hande. "Kıyıların Planlama ve Uygulama Sorunları".
(Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi, 1998.

YAŞLICA, Erdoğan. "Kentsel Yakın Çevre Alanlarının Rekreasyonel Amaçlı Düzenleme Kararlarını Belirleyen Etmenler ve Antakya (Hatay) Kentsel Yakın Çevresinde Uygulanması".
(Doktora Tezi), Ankara, Gazi Üniversitesi, 1986.

YAZGAN, Murat Ertuğrul. "İç Mekanda Bitkisel Tasarım".
(Basılmamış Ders Notları), Ankara: Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,1998.

YENİ, Ayhan. "Ankara İl sınırları İçindeki Baraj Çevrelerinde Rekreasyonel Planlama ve Yararlanma Esasları Üzerinde Bir araştırma".
(Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 1995.

YILMAZ, Oğuz. "Bordür, Basamak ve Rampalar ", BAŞAL ve DİĞERLERİ, *Peyzaj Konstrüksiyonu,* Ankara: Ziraat Fakültesi Yayınları No: 1484, Bölüm III, 1997 a.

YILMAZ, Oğuz. "Çatı Elemanları ", BAŞAL ve DİĞERLERİ, *Peyzaj Konstrüksiyonu,* Ankara: Ziraat Fakültesi Yayınları No: 1484, Bölüm V, 1997 b.

YILMAZ, Meltem. "Kıyılarımız ve Çevre Hakkı". *Tasarım, Mimarlık, İç Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi,* Sayı 44,1994:90-93.

YILMAZ, Meltem. "Mülkiyet Hakkının Doğal ve Kentsel Çevreye Olan Etkileri Mogan ve Eymir Gölleri Örneği".
(Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 1998.

YURT ANSİKLOPEDİSİ. *Ankara,* İstanbul, Anadolu Yayıncılık, Cilt:6, 1983:3778-3785